

A black and white photograph of four soldiers in a forest. The soldiers are dressed in military uniforms, including jackets, hats, and belts. They are holding various pieces of equipment, such as binoculars and a rifle. The background is a dense forest with trees and foliage.

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

ISSN 1392-0421

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

22

Kaunas, 1997

**LAISVĖS
KOVŲ ARCHYVAS**

ISTORIJOS ŽURNALAS

22

Leidybinė komisija

Balys Gajauskas, Povilas
Jakučionis, Andrius Dručkus
Antanas Lukša (pirmininkas)
Leidinį konsultuoja
rezistencinių kovų dalyviai

Redaktorius

Kęstutis Kasparas

Redakcija

Modesta Baublytė,
Vilija Jakučionaitė,
Audronė Kaminskienė,
Bonifacas Ulevičius,
Vitalija Vitkutė

**IŠLEISTAS
RĖMĖJŲ LĖŠOMIS**

Dėkojame už paramą
**Kauno miesto savivaldybei,
Lietuvos partizanų globos
fondui (JAV)**

**J. Matulaičiui
(JAV, Los Andželas)
Vytautui Žukui (Kaunas)**

Viršelyje: Povilo Lukšio rinktinės Baisogalos partizanų grupė: Jurgis Burnys-Smilga, Vacys Butkus-Šnabas, Jonas Barkauskas-Barzdukas, Jonas Šarka-Purienas. (Žr. A.G. Bružas. Povilo Lukšio rinktinė. P.195)

Nuotraukos iš Tremties ir Rezistencijos muziejaus fotonuotraukų fondo.

Laisvės kovų archyvas. Istorijos žurnalas, tomas 22. □ © Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1997. □ SL 176. □ Leidėjas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, Laisvės al. 39, 3000 Kaunas, tel. 223508. □ Redakcija, Vytauto pr. 46, 3000 Kaunas, tel. 22 75 26. □ Spaudė: SPAB "Aušra", Vytauto pr. 23, 3000 Kaunas. □ Užsakymo Nr. 2997 □ Tiražas 2000 egz. 8 sp. 1.

Atsiminimai, liudijimai, svarstymai

Bendrasis pasipriešinimas, Rytų Lietuva

Povilas Vaičekas . Ne sau šviesą liejom...	5
Veronika Gabužienė . Pasipriešinimo sąjūdžio Jonavos rajone istorijos puslapiai	75

Pietų Lietuva

Kęstutis Balčiūnas . Zanavykijos narsuoliai	116
Juozas Skaržinskas-Dramblys . Tikėjome Lietuvos laisve	123
Anelė Devyžytė-Marcinkevičienė-Klajūnė . Juodi debesys virš Dzūkijos	178

Vakarų Lietuva

Pirmasis Radviliškio partizanų rinktinės vadas Juozas Šereiva-Arvydas	187
Valerija Alksnytė-Šereivienė . Viskas atiduota Lietuvai	188

Straipsniai, referatai

Antanas Gintautas Bružas . Jungtinės Kęstučio apygardos Povilo Lukšio rinktinė	195
Antanas Gintautas Bružas . Kaip buvo sekamas, suimtas ir tardomas Povilo Lukšio rinktinės vadas Antanas Ragauskas-Ragelis	211

Biografijos

Algirdas Šiukščius . Vaikinas nuo Dubingių	215
---	-----

Tremties keliais

Antanas Šimėnas . Vorkuta	220
----------------------------------	-----

Asmenvardžių rodyklė	240
----------------------	-----

Vietovardžių rodyklė	252
----------------------	-----

SANTRUMPOS

a.	- amžius				noj Bezopasnosti – Vals-
a.sl.	- agentūrinis slapyvardis				tybės saugumo ministerija
ALT	- Amerikos Lietuvių tarnyba	mjr.	- majoras		
aps.	- apskritis	MVD	- Ministerstvo Vnutrenich		
B.	- byla		Del – Vidaus reikalų minis-		
BALF	- Bendrasis Amerikos lietu-		terija		
	vių fondas	NKGB	- Narodnij Komisariat Gosu-		
Bb	- Baudžiamos bylos		darstvenoj Bezopasnosti –		
CK	- Centro komitetas		Valstybės saugumo liaudies		
d.	- diena		komisariatas		
dr.	- daktaras	NKVD	- Narodnij Komisariat Vnut-		
egz.	- egzempliorius		renich Del – Vidaus reikalų		
eil.	- eilutė		liaudies komisariatas		
F.	- fondas	Nr.	- numeris		
g.	- gimęs, gimimo	OS	- Organizacinis sektorius		
gen.	- generolas	OSO	- Osoboje soveščanije – ypa-		
j.	- jaunesnysis		tingasis pasitarimas		
JAV	- Jungtinės Amerikos Valsti-	P., psl.	- puslapis		
	jos	p.	- ponas, ponia		
Jn.	- Jono	plk.	- pulkininkas		
K.	- Kaunas	psk.	- puskarininkis		
k.	- kaimas	r.	- rajonas		
KGB	- Komitet Gusudarstvenoj	red.	- redakcija		
	Bezopasnosti – Valstybės	skyr.	- skyrius		
	saugumo komitetas	sl.	- slapyvardis		
kpt.	- kapitonas	SMERŠ	- karinė kontržvalgyba		
L.	- lapas	sr.	- sritis		
LYA	- Lietuvos ypatingasis archy-	SSRS	- Sovietų socialistinių res-		
	vas		publikų sąjunga		
LKA	- Laisvės kovų archyvas	sud.	- sudarytojo		
LIA	- Lietuvos Laisvės Armija	Šv., šv.	- šventas, šventasis, šven-		
LLKS	- Lietuvos Laisvės Kovos		čiausia		
	Sąjūdis	T, t.	- tomas		
LNP	- Lietuvių nacionalistų parti-	TASS	- Telegramnoje agenstvo So-		
	ja		vetskovo Sojuza – telegra-		
LSSR	- Lietuvos sovietų socialis-		mų agentūra		
	tinė respublika	V.	- Vilnius		
ltn.	- leitenantas	vl.	- valsčius		
m.	- metai	vnk.	- vienkiemis		
mėn.	- mėnuo	vršl.	- viršila		
MGB	- Ministerstvo Gosudarstve-				

Povilas Vaičekauskas

NE SAU ŠVIESĄ LIEJOM ...

KAI KURIE PRISIMINIMŲ IR LIUDIJIMŲ FRAGMENTAI IŠ MANO
ANTISOVIETINĖS VEIKLOS

|žanga

Rašydamas prisiminimus apie 1944, 1945 m. partizaninį judėjimą Lietuvoje bei ginkluotą pasipriešinimą sovietiniam okupantui iš Rytų, kaip buvęs tos kovos dalyvis, slapyvardžiu Klevas, kaip gyvas liudytojas anų kruvinių dienų, jaučiu pareigą gyvųjų ir mirusiųjų draugų vardu duoti atkirtį sovietiniam komunistiniam melui, buvusiam ir dar dabar labai gajam.

Buvo labai skaudu skaityti "Faktai kaltina", "Kruvinos žudikų pėdos", "Žudikai bažnyčios prieglobstyje" ir kt. propagandines brošiūras bei knygas, kuriose sovietinis režimas, iškreipdamas tikrovę, faktus apvertęs aukštyn kojom, pretendavo į objektyvią istoriją! Melas, nors jis kalbėtų ir išsimokslinusių žmonių lūpomis, vis tiek melas, nors jau praėjo daugiau nei penki dešimtmečiai.

Kas gi buvo tos brošiūros? Ogi tai daugiausia kalinių, suimtų lietuvių patriotų, buvusių NKVD kalėjimuose, rūsiuose ir karcериuose tardymų protokolai, surašyti dažniausiai rusų kalba, sovietų Rusijos teritorijoje ištreniruotų čekistų rankomis, jų terminologija, posakiais ir stiliumi ir tik vėliau išversti į lietuvių kalbą. Po pareiškimais ar protokolais esantys kalinių parašai ir jų pavardės kalba ir byloja apie žiaurų kankinimą, mušimą, fizinį, neretai ir moralinį išsekimą, sąmonės aptemimą! Čekistai geriau negu gestapo specai mokėjo viską išgauti. Jiems svarbiausia, kad tik būtų auka, o toliau – viskas pagal jų kurpalį: prisipažinimas, atgailavimas ir parašas. Daug kalinių, norėdami nuo mušimo likti gyvi, viską prisipažin-

□ Povilas Vaičekas Vorkutoje,
8-oje šachtoje po Stalino mirties

davo, viską pasirašydavo ir viską paliudydavo. Pagal SSRS generalinio prokuroro R. Rudenko nuostatą, geriausias žmogaus nusikaltimą įrodantis kriterijus – pačio žmogaus prisipažinimas, patvirtintas savo parašu. Tada nereikia nei liudytojų. O kokiu būdu toks prisipažinimas išgautas, ne taip jau svarbu! Garsus Rusijos baudžiamasis kodeksas su straipsniu 58 ir jo paragrafais! Kas išgyveno Gulagus, tas gerai žino NKVD metodus, tardymo eigą. Protokolai visad buvo ir liks vienapusiški, tendencingai surašyti mūsų tautos budelių rankomis! Štai iš šio taško ir reikia žiūrėti į tokias brošiūras.

Žinoma, kaip kiekviename partizaniniame judėjime pasitaiko nukrypimų, net nusikaltimų ir nuodėmių,

išdavysčių ir klaidų, taip ir mūsų tautos ginkluotame pasipriešinime okupantui buvo visko. Tačiau apskritai mūsų Pasipriešinimas okupantui buvo teisingas, pagrįstas prigimtinė teise save ginti nuo užpuoliko, neprieštaujantis tarptautinei teisei. Mūsų sesės ir broliai, kurie žuvo už Lietuvos laisvę partizanaudami, buvo lygiai tokie pat didvyriai ir karžygiai, kaip 1918 metų savanoriai. "Nėra didesnės meilės, kaip gyvybę už draugus atiduoti" (*In. 15-13 eil.*). Tai buvo šventa kova.

Net ir mūsų išėvijos rimtuose veikaluose, cituojant bolševikines brošiūras, tokias, kaip "Faktai kaltina" ir kt., automatiškai susidaro klaidingo objektyvumo fonas, pvz., kad ir "Opposition against Soviet rule in Lithuania", žinoma, pačiam autoriui gal to visai nenorint. Faktai, tai faktai, bet kas iš jų bepalieka, kai NKVD tardytojai juos apverčia aukštyn kojomis? Kyla klausimas, ar jais iš viso galima naudotis, kai, V. Mykoliaičio-Putino žodžiais tariant: "Teisėjų sostuos išdidžiai teisiuosius teisia žmogžudžiai!"

Iš tikrųjų, kokią gi teisę turėjo Sovietų Sąjunga okupuoti mūsų Tėvynę,

nepriklausomą valstybę – Lietuvos Respubliką? Sulaužant iškilmingai Maskvoje pasirašytas sutartis dėl taikos ir dėl sienų, dėl nesikišimo į vie-
na kitos vidaus reikalus: 1920 07 12, 1926 09 28, 1939 10 10. Ne mes
lietuviai atsiradom Maskvoje ir įsikišom į jų valstybės reikalus, bet at-
virkščiai. Maskva 1940 06 15 okupavo Lietuvą, pagal Molotovo-Riben-
tropo 1939 m. paktą, pakartotinai ją užėmė 1944-1945 m. ir daugiau jau
nebeišėjo iki dabartinės Nepriklausomybės atkūrimo. Kokią gi teisę turėjo
sovietai mus okupuoti? Kokią gi teisę turėjo sovietai mūsų nepriklauso-
mos Lietuvos gyventojams skelbti mobilizaciją, įvesti savo papročius? Taip
daro tik blogio apsesi žmonės!

Šios mano apybraižos puslapiuose stengsiuosi aprašyti įvykius ir fak-
tus taip, kaip juos supratau ir atsimenu. Jie dažniausiai visiškai priešta-
rauja buvusiai oficialiajai sovietinei linijai Lietuvoje, madingai kai kam
ir dabar! Noriu paliudyti tiesą savo išgyvenimais, papasakoti apie žmo-
nes, kuriuos gerai pažinau, su kuriais kalbėjausi, apie tai, ką savo akimis
mačiau, savo ausimis girdėjau, savo rankomis lytėjau. Manęs negąsdina
gausybė bolševikinių, komunistinių knygų, parašytų apie 1944-1953 m.
laikotarpį Lietuvoje.

Aš, kaip ir keliolika kitų panašaus likimo žmonių, vis dėlto prasiveržiau
į laisvę, į laisvuosius Amerikos krantus. Kaip Armonienė, E.Juciūtė, Mi-
lėnienė, Kreivėnas, P.Pečiulaitis bei kiti buvę kaliniai ir tremtiniai, galė-
jau laisvai ir niekieno netrukdomas viską išpasakoti apie lietuvių, mano
brolių ir seserų, tragediją, apie mūsų dabartinės vis dar kovojančios Lie-
tuvos sielvartą. Savo maldose aš nuolat dėkoju toms gerosioms Aukščiau-
siojo rankoms, kurios mane išvedė, o tiksliau pasakius, išnešė ant savo
delno iš mirties slėnių, iš kacetų, iš tamsiųjų komunizmo palėpių. Aš vi-
sad dėkosiu Jam, kad Jis neleido NKVD-istams užčiaupti mano lūpų Rytų
Aukštaitijos miškuose, Skapagiryje, Turmiškyje, Vorkutoje, Bratske ar
Kirove, kad Jis neleido būti palaidotam po Sibiro geležinkelio bėgiais,
tundroje arba juodoje anglių šachtų laivoje. Aš žinau, gerai žinau, ko mūsų
tautos mirtini priešai norėjo ir dabar dar nori: kad būtų tik kapinės, ne-
bylūs tylūs kapai, kur palaidoti komunizmo nusikaltimų liudytojai!

Man negaila tų, kurie paguldė galvas ir užmerkė akis dėl tiesos – visus
juos Viešpats priglaudė. Man gaila tų, kurie jos nepažįsta, kurie su ja
bergždžiai kovoja, ją persekioja!

Nelabai aš tikiuosi, kad šitame laisvajame Vakarų pasaulyje kas nors surengtų analogišką Niurnbergo procesą komunistiniams nusikaltėliams buvusioje Sovietų Sąjungoje, kur daugelio manymu, nužudyti milijonai! Viena tik žinau, nuo Aukščiausiojo teismo niekas nepabėgs! Nieko nėra pasaulyje paslėpta, kas nebus atidengta!

Būtina paminėti NKVD rafinuotumą, įgudimą meistriškai susidoroti su bet kokia opozicija, rezistencija. NKVD turėjo Rusijos pilietinio karo patirtį, išsiugdė čekistų kadrus, sukūrė naujus savo metodus, apie ką mes, lietuviai, nė mažiausio supratimo neturėjom. Ką pažinom 1940-1941 m., tai buvo tik maža dalis žiaurumo ir klastos. Kai 1944 m. rugsėjo mėn. Kruglovas ir jo daliniai atvyko į Lietuvą, kartu su juo pasipylė ir, nežinia iš kur atsiradę, visokie "karo pabėgėliai" iš Rytų, "Raudonosios armijos dezertyrai", vokiečių karine uniforma vilkintys, besislapstantys "karo belaisviai", iš fronto prasilaužę reguliariosios vokiečių kariuomenės "vermachto daliniai", vokiečių nuleisti parašiutininkai "desantininkai" ir t.t. Iš pradžių mes net nenujautėm ir nežinojom, kad turim reikalą su gerai ištreniruota ir Antrojo pasaulinio karo metu išlavėjusia bei išaugusia bolševikine karine žvalgyba, SMERŠ daliniais, o vėliau su Sokolovo smogikais. Jauni ir seni buvo verbuojami NKVD agentais, šantažas, žmonių ėmimas įkaitais, išdavikų parinkimas, žmonių žudymas; ypač NKVD daliniai, perrengti Lietuvos partizanų uniformomis; žudydavo netgi savus komunistus ar naujakurius, moteris ir vaikus, kad tik sukeltų lietuvių ir kitų padorių žmonių pasipiktinimą, įniršį ir panieką Lietuvos partizanas. Tai tikrieji šėtono mokytiniai. Didelis ir baisus buvo mūsų priešas. Tačiau jis nebuvo ir nėra nenugalimas. Visoje šitoje priešpriešoje su juo mes tik mūsų pralaimėdavome, bet kova tebesitęsė iki pergalės. Ta mūsų kova įgaudavo naujas formas, atspalvius ir lygius!

Marijampolės Karo mokykloje 1944 m. pavasarį

Kalbant apie Lietuvos partizaninį pasipriešinimą okupacijoms, tiek nacių, tiek sovietų, būtina nors trumpai paminėti gen. Povilo Plechavičiaus 1944 m. pavasarį organizuotą Vietinę rinktinę, ir mano patirtus įspūdžius ir išgyvenimus Marijampolės Karo mokykloje, kuri vokiečių oficialiai buvo leista kaip mokomasis batalionas.

Į gen.P.Plechavičiaus atsišaukimą eiti savanoriais ir kurti Lietuvos kariuomenę, jos ginkluotąsias pajėgas, kurios bus dislokuotos ir veiks Lietuvos teritorijoje, entuziastingai atsiliepė tuometinis patriotinis jaunimas, sulaukęs 18 metų, kaimų, miestelių ir miestų vyrai, gimnazistai ir aukštųjų mokyklų studentai. Visoje Lietuvoje per trumpą laiką greit užsirašė savanoriais daugiau nei 10 000 jaunų vyrų.

Mes, Zarasų gimnazijos paskutiniųjų – 7-os ir 8-os – klasių gimnazistai, su gėlėmis išlydėti mūsų klasės draugų, 1944 m. kovo mėn. atvykome į Marijampolės kareivines prie Šešupės. Maskvos radijas lietuvių kalba su didele neapykanta pranešė, kad Plechavičiaus "šunys" Marijampolėje guli ant šiaudų. Iš tikrųjų taip ir buvo. Niekas mūsų čia nelaukė – reikėjo patiems tvarkytis. Mūsų, jaunųjų kariūnų, buvo daugiau negu devynios kuopos, kiekvienoje maždaug po 140-160 vyrų. Greitai sutvarkę aplinką, gavome čiužinius ir dviaukštes kareiviškas lovas. Pirmoji ir antroji kuopos gavo žalsvas vokiškas uniformas, buvo apginkluotos prancūziškais karabinais su atlenkiamais durtuvais, tačiau kiekvienam šautuvui buvo skirta visai nedaug šovinių. Tos dvi ginkluotos ir uniformuotos kuopos ėjo sargybas karcivinių rajone ir patruliavo Marijampolės gatvėse.

Aš patekau į trečiąją kuopą, kur su zarasiškių gimnazistų būreliu buvo vaikinių iš Šiaulių, Alytaus, Mažeikių ir kitų Lietuvos vietų. Prisimenu kartu buvusius gimnazijos laikų draugus: Paurį, Merkį, Dudėną, Vaitkevičių, Pučinską, Liudą Brogą, Pūslį, Mykolą-Mutką Kazaną, Gražį, P.Gaulę, Močiškį, Balį Pupeikį, Geležinį, Gandrimą, Gabecą ir kt. Mūsų kuopoje buvo ir gen.Plechavičiaus sūnus.

Mūsų kuopos vadu buvo paskirtas lt.n.Bložė, kuris buvo ir mokyklos lektorius. Per tą trumpą, daugiau nei poros mėnesių, laikotarpį, paviršutiniškai išklausėme kursus apie Lietuvos Kariuomenės statutą, apie kautynių taktiką, šautuvus, granatas, kulkosvaidžius, jų net rankose neturėdami. Mokėmės tankinės rikiuotės, kaip žygiuoti, persirikiuoti, paraduoti ir dainuoti. Mus daugiausia mokė Balys Pupeikis, kuris Lietuvos kariuomenėje buvo baigęs mokomąją kuopą. Tai – kilni asmenybė, labai gero charakterio žmogus. Vėliau jis tapo Rytų Aukštaitijos, Lokio rinktinės "Birutėnų" būrio, Antazavės-Aleksandravėlės ir kaimyninių Latvijos rajonų legendariniu partizanų vadu, sl.Tauras, tragiškoje kovoje mačiusiu daug kančios, kalėjimų, lagerių. Jo nebėra gyvųjų tarpe...

Patriotizmo mūsų mokytį nereikėjo – visi buvome išauklėti nepriklausomos Lietuvos mokyklų, kur buvo gyva ateitininkų ir skautų veikla. Daugelis jau pradžios mokyklos suole buvome prisaikdinti mylėti Dievą ir Tėvynę, dėl jos aukotis. Dabar toks momentas atėjo. Vokietijos Reicho kariuomenė Rytų fronte traukėsi – "trumpino fronto liniją", iš Rytų veržėsi bolševiko Stalino divizijos, kurias po Stalingrado mūšio su dideliu vargu dar bandė sulaikyti vokiečiai. Tų pasaulinių įvykių fone Lietuvoje buvo gyva mintis – turėti savo kariuomenę, kuri sunkiais atvejais galėtų ginti savo kraštą.

Mokydamasis tankinės rikiuotės beveik nuplėšiau tėvuko man nupirktus naujus aulinius batus. Tiesiomis gretomis išsirikiavę, pasitempę prieš sutiktas merginas, mokėjome gražiai dainuoti:

*Trečia kuopa kai išeina
Ir užtraukia savo dainą,
Lenkia gėlės galveles,
O mergelės širdeles...*

*Už tėvynę apdainuotą
Ir sostinę išvaduotą,
Jei kovosime narsiai,
Džiaugsis Vilijos krantai...*

*Ei, lietuvi, ar žinai
Žengia dvasios milžinai...*

Nemaža mūsų kuopos vaikinų paguldė galvas prie Sedos ar Lietuvos miškuos, kaip eiliniai kariai ar partizanų vadaai. Prie Šešupės krantų dainavome: "Oi neverk, motušėle, kad jaunas sūnus eis ginti brangiosios tėvynės..." Tuomet net neįtarėme, kad taip ir bus... Įsimintini dainos, mėgiamos mūsų kuopoje, žodžiai:

*Plaukia Nemunas ištvinęs,
Skamba daina, karių daina,
Tai reiškias meilė brangios tėvynės
Kai mergužėlei mylimai...*

*Kai pašauks kovon trimitai,
Tai bus kova, baisi kova.
Karžygiai mūsų, kovoj ugdyti,
Žengia atgimus Lietuva...*

Tarp daugelio galėjo būti ir gestapo šnipelių, iš kurių vokiečiai galėjo sužinoti bendrą antinacinę Plechavičiaus karių nuotaiką. Prisimenu, kai mes, kariūnai, stebėjome didelėje aikštėje išrikiuotą išvykstantį mūsų kariuomenės batalioną, tuo metu davusį iškilmingą priesaiką. Sakant

žodžius: "Prisiekiu ginti tėvynę Lietuvą," – visi uniformuoti kariai ir karininkai aukštai laikė iškėlę dešinę ranką. Kai karo kapelionas pasakė priesaikos žodžius: "...vadovaujant didžiojo Reicho vadui Adolfui Hitleriui...", – visi kareiviai ir karininkai demonstratyviai nuleido rankas, o bataliono vadas ir kai kurie karininkai, stovėję priekyje, tuo momentu lyg šluostydami trynė nosis. Kapelionui toliau tęsiant priesaiką – vėl visi pakėlė aukštyr rankas. To vokiečiai negalėjo nepastebėti.

Mus, išsirikiačius kareivinėse prie gražiai paklotų lovų, kartą ap-
lankė ir pats generolas. Pamažu vaikštinėjo, kalbėjosi, teiravosi: "Ar močia atsiunčia lašinių? Ar esate viskuo patenkinti?" Į virėjo klausimą, ką daryti, kad vokiečiai dažnai lenda į virtuvę, jis atsakė maždaug taip: "Nežinai, ką daryti? Paimk samtį ir duok jam per galvą!..." Visi prapliupome juoku.

Apie gegužės vidurį įtampa tarp vokiečių karinės administracijos Lietuvoje ir Vietinės rinktinės nuolat augo. Mums ir toliau niekas nedavė uniformų, ginklų, patruliai susidurdavo su vokiečių patruliais, apsistumdydavo, griebdavosi net pistoletų. Pagaliau, pateikę mums nepriimtinus reikalavimus, gegužės 15 d. vokiečiai suėmė štabą. Gen.P.Plechavičių suėmė ir išsiuntė į Salaspilio koncentracijos stovyklą.

Mūsų kuopa iš patikimų šaltinių (greičiausiai per P.Plechavičiaus sūnų) gavo žinių, jog padėtis grėsminga, reikia kaip galima greičiau palikti kareivines ir vykti namo. Karo mokyklos vadovybė kiekvienam skubotai išdavinėjo specialius vokiškus pažymėjimus. Juose buvo nurodyta, jog kariai paleidžiami atostogų ir gali vykti atostoginiais Urlaubzug Vermachto traukiniais. Dalis kariūnų savo daiktus ir lagaminus paliko pasaugoti draugams iš pirmos ir antros kuopų. Jie buvo uniformuoti, ginkluoti ir nieko nebijojo...

Karo mokykloje pasklido gandas, jog gauta telegrama iš fiurerio, kurioje visi kviečiami stoti į Vermachto eiles. Žadama uniforma ir gefreiterio laipsnis. Tai išradingai panaudojo buvę Kauno dramos teatro studentai-aktoriai. Jie greitai surado vidutinio ūgio vyruką, šiek tiek panašų į Hitlerį. Jį nugrimavo, aprenė rudu švarku, prisiuvo ant rankovės raudoną raištį su svastika, priklijavo ūsus, ant šono sušukavo briliantinu priplotus plaukus – padarė labai vykusią Adolfo kopiją. Jis vokiškai kalbėjo puikiai. Kareivinių koridoriais nusidriekė karnavalinė eisena: priekyje, išmesdamas ranką į viršų ir šaukdamas "Siege Heil!" žygiavo "Gebel-

sas", toliau – "SS palyda", vietoje šautuvų nešusi apverstas šluotas. Kažkoks chorelis giedojo nacių partijos himną "Die Fahne hoch..." Buvo atridinta statinė, ant jos užkeltas "fiureris", kuris taškydamasis seilėmis vokiškai agitavo visus stoti į jo kariuomenę. Žadėjo visočių gėrybių, kariškus laipsnius, o pabaigoje pridėdavo dar ir dvi bulves "zwei Kartoffel und ist alles..." Žiūrovai kvatojosi, švilpė. Jo pakeisti užlipo "Gebelsas", bet ir tas nieko nepešė: kariūnai šaipėsi, replikavo, kol galų gale abu apstumdę, nugrūdo laiptais žemyn.

Tuo vaidinimas nesibaigė. Pamatėme kitą grupę, giedančią "Internacionalą" ir atžygiuojančius "Staliną", "Molotovą" su "politrukais"... Abu buvo meistriškai nugrimuoti. "Stalinas" vilkėjo milinį švarką stačia apykakle, panosėję kabėjo juodi ūsai, ant galvos – aukštyrų sušukuoti juodi plaukai. Buvo labai panašus, bet bėda... nė žodžio nemokėjo rusiškai. Tik linkčiojo galva ir į visas puses kratė ūsus. Iš padėties jį gelbėjo nupudruotais pūstais žandais, žvilgančiais akiniais "Molotovas". Užlipęs ant statinės, beveik taisyklinga rusų kalba agitavo kariūnus neklausyti to bepročio fiurerio, kvietė stoti į raudonųjų partizanų gretas ir padėti mušti fašistus. Vaidinimas baigėsi taip pat kaip ir su "Hitleriu" – abu buvo nušvilpti ir triukšmingai išvaryti iš kareivinių. Kariūnai buvo sužavėti pasirodymu: ir rengėjams, ir artistams ilgai griaudėjo šūksmai "valio"! Neprisimenu artistų ir rengėjų pavardžių, bet išpūdis buvo tikrai didelis.

Zarasiškių būrelis, prieš SS daliniams apsupant Marijampolės kareivines, suspėjo nuvykti į geležinkelio stotį. Sėkmingai praėję vokiečių lauko žandarmerijos patikrinimą ir įsėdę į pro šalį važiuosį ir stabtelėjusį vokiečių atostoginį traukinį Urlaupzug, grįžtantį iš Vokietijos į Rytų frontą. Vokiečių kareiviai iš pradžių į mus, apsirengusius civiliai, žiūrėję kreivai, vėliau draugiškai vaišino cigaretėmis. Tarp jų patogiai įsitaisę privažiavome Kauną, vėliau – Vilnių, kur išgyvenome oro pavojų, matėme užtemdytą miestą. Matėme iš Daugpilio pusės atvažiuosį traukinį su vagonu, kurio likę tik metaliniai griaučiai – viskas išplėšta sprogusios minos. Dar matėsi nenukabinti kruvini žmonių drabužiai ir kūno dalys, priplotos prie metalinių sijų. Pajutome iš Rytų artėjantį frontą, pamatėme mirties nasrus, kurie grasino ir mus paliesti. Atostoginis traukinys, stumdamas prieš save dvi tuščias geležinkelio platformas, pūškavo tolyn į šiaurę. Turmanto stotyje, kai vokiečiai buvo kietai įmigę, grupė zarasiškių sėkmin-

gai iššoko iš traukinio, nepamiršdama "pasiskolinti" vokiškų parabelių, kurie vėliau labai praverė partizaninėje kovoje. Į tuščius dingusių ginklų kabūrus prikrovė plytų gabalų. Šiai operacijai vadovavo būsimasis Aukštaitijos Lokio rinktinės partizanų vadas Mykolas (Mutka) Kazanas-Siaubas. Jo tėvas Lietuvos kariuomenės kapitonas, ilgą laiką kovojęs Rytų fronte, Rytprūsiuose pateko į sovietų nagus. Kalėjo Vorkutos 29-os šachtos lageryje, buvo vienas iš sukilimo vadų ir žuvo nuo NKVD kulko. Mykolo brolis Igoris, sunkiai sužeistas Melnikaitės raudonųjų partizanų į vidurius, mirė Zarasų ligoninėje. Pats Mykolas žuvo 1945 m. liepos 6 d. prie Dusetų. Iš šios garbingos šeimos gyva liko tik sesuo Liuda.

Kita zarasiškių grupė sėkmingai iššoko iš traukinio Daugpilio priegose, prie Grivos (Latvija) ir laimingai pasiekė namus.

Paleidus "atostogų" Karo mokyklą, iš joje buvusių 12 000 Vietinės rinktinės karių liko maždaug 10 000. 85 kariai buvo vokiečių sušaudyti nuginkluojant, o apie 3 500 išvežti priverčiamiesiems darbams į Vokietiją. Likusieji bandė sulaikyti bolševikus prie Sedos. Nemaža dalis pasklido po Lietuvos miškus, įsijungė į Lietuvos partizanų eiles ir narsiai kovojo su raudonuoju okupantu ir jo kolaborantais.

Bandymas trauktis į Vakarus

1944 m. liepos 4 ir 5 d., prasidėjus mūšiams Rytų fronte, Zarasuose netrukus pradėjome girdėti fronto kanonadą, kaip tolimą griaustinį. Buvo kalbų, kad sovietai prasiveržę prie Velikije Luki. Pasirodė pirmosios vokiečių vežimų gurguolės nuo Narvos Estijoje. Besukiodami radiją, išgirdome TASS pranešimą, kad Raudonoji armija užėmė Lydą. Buvo išvardijama daug sovietų pulkininkų ir papulkininkų pavardžių, kurių daliniai tai įvykdė. Zarasų-Turmanto kryptimi pasirodė pirmieji apdulkėję vokiečių Vermachto tankai, šarvuoti automobiliai ir kiti mechanizuoti daliniai. Jie, kaip "skrajojantys būriai", bandė pristabdyti išretėjusį frontą, kurio jau beveik kaip ir nebuvo. Daugpilis-Kaunas plento ruožu aukštai padangėje nuolatos po keturis budėjo ir skraidė vokiečių aviacijos naikintuvai, iš viršaus dengdami besitraukiančią kariuomenę. Iš rytų masiškai pradėjo plaukti sunkvežimiai rusų pabėgėlių: daugiausia tai tarnavusių vokiečių administracijos aparate: policininkai, seniūnai ir kiti pa-

reigūnai bėgo nuo komunizmo.

Tapo aišku, kad bolševikai ir čia ateis. Tuo laiku mūsų šeima turėjo užleisti vieną savo geriausių kambarių vokiečių kariuomenės kapitonui, inžinieriui, kuris fronto užnugaryje statė karinius įtvirtinimus. Laisvalaikio metu jis mane kartais pasikviesdavo sužaisti šachmatų partiją, jo paties Rytų fronte išdrožtomis figūromis. Dažniausiai laimėdavo jis.

Vieną rytą jis pranešė, kad išvyksta į Latviją, Rygos link. Aiškino, kad prasiveržusius rusus vokiečiai atkirsia, todėl būtų geriausia man, kaip jaunam vyrukui, stoti į Vermachtą. Paskirtų savo adjutantu. Į mano klausimą, ką aš turėsiu daryti, atsakė: padėti buitiniuose reikaluose, patarnauti, pavyzdžiui, nuvalyti batus ir panašiai. Jo pasiūlymo nepriėmiau – nesinorėjo valyti vokiečiams batų. Atsakiau, kad trauksiuos į vakarinę Lietuvos dalį ir, blogiausiu atveju, ten liksiu. Vokietija manęs netraukė. Aš galvojau, kad jei sovietų-bolševikų desantininkai ir įvairūs kiti diversantai pajėgė išsilaikyti Lietuvoje, jiems svetimame krašte, tai negi aš, čia gimęs ir augęs, neišsilaikysiu partizanų daliniuose kurį laiką. Ne-reikėsia net trejų metų, nes po karo vis tiek bus atkuriamą nepriklausoma Lietuva. Kitaip juk negali būti. O sovietams Vakarų valstybės – Anglija, juo labiau Amerika, liepsiančios iš Lietuvos išsikraustyti.

Patys klydo ir kitus klaidino taip pat ir kai kurie vokiečiai. Tarp jų ir man pažįstamas inžinierius-kapitonas. Pasak jo, Vokietijai pralaimint karą, ji susitaikysianti su Amerika ir Anglija. Tuomet visos šios trys šalys galutinai sutriuškins nusilpusį raudonąjį komunizmą. Dauguma lietuvių turėjom klaidingas iliuzijas ir apie Atlanto Chartiją. Nesupratom klaidingų, kad ir tokio patyrusio diplomato Čerčilio, ėjimų, juo labiau neįsivaizdavome JAV prezidento Ruzvelto, didžiausio demokrato, taip menkai supratusio komunizmą Rusijoje, Stalino terorą ir tikrąjį jo veidą. Kokios garsios tos pasaulinės asmenybės ir koks menkas jų tikrovės pažinimas! Pasirodė, ne geri žmonės vairavo daugelio Europos tautų likimą, bet blogio įsikūnijimas – Stalinas!

Vėliau Čerčilis pasakys: "Ne tą kiaulę paskerdėm"... Tai ką gi galėjo galvoti gimnazistai, juo labiau kad daug Lietuvos žinomų inteligentų nesusivokė tų įvykių tėkmėje. Kaip pavyzdį, čia turiu vieną žinomą Zarasų krašto lietuvių veikėją, kunigą Joną Steponavičių, psichologijos daktarą, buvusį mūsų Zarasų gimnazijos 6-os klasės auklėtoją. Dar ir šiandien

man lieka neaišku, kaip toks didelis psichologijos žinovas nesuprato Hitlerio. Per vokiečių kalbos pamokas su pagarba rodė Adolfo Hitlerio "Mein Kampf" tomelį. Gera prisimenu, kokią jis pakėlė audrą, kai mes, jaunatviškai klasėje siausdami, išdūrėme Hitlerio portrete akis. Mūsų juokas vos nevirto ašaromis, vis dėlto jis mūsų Gestapui neišdavė. Gaila šitos asmenybės tokio tragiško likimo. JAV pasiekusiomis žiniomis, kun. dr. J. Steponavičius mirė pas vieną vokiečių ūkininką, tarnaudamas samdiniu.

Taigi, pasiėmęs savo dviratį "Panter", važiauvau į Petroniškes atsisveikinti su savo klasės kolegomis. Mieste jau laukė sunkvežimis, pasiruošęs važiuoti maršrutu Zarasai-Antazavė-Obeliai-Rokiškis-Kupiškis-Panevėžys. Išleidome su tėvu mano motiną ir seserį, susitarėme susitikti Skapiškyje pas gimines.

Tėvukas važiavo kartu su girininku. Vežime po šieną buvo paslėptas vokiškas karabinas. Ratus traukė energingas eržilas. Man teko dviračiu žvalgyti kelią ir važiuoti jų priekyje. Mūsų maršrutas: Zarasai-Imbradas-Antazavė-Aleksandravėlė-Obeliai-Rokiškis-Skapiškis. 1944 m. liepos 20 d. I Pabaltijo fronto sovietų kariuomenės tankai prasilaužė prie Surdegio, t.y. į šiaurės vakarus nuo Anykščių, ir liepos 21 d. pasiekė Panevėžį, atkirsdami mums kelią pasitraukti į Vakarus. Taip ir likau savo gimtajame krašte, Skapiškio apylinkėse. Čia teko išgyventi savaitę laiko trukusius vokiečių ir sovietų kariuomenės susidūrimus, vokiečių kontrpuolimą iš Biržų pusės, taip pat žiaurią sovietų armijos ataką su tankais, "katiušomis" ir lėktuvais. Alekso Baltrūno sodyboje, tarp Mituvos ir Švedukalnio mūsų šeima įsirengė bunkerį. Po aštuonias valandas trukusių įnirtingų ir baisių kautynių sudegė klojimas, tvartas, tačiau mes, nors ir apkurtinti, likome gyvi.

Čia vėl išvydome apdulkėjusius rusų kareivius, išgirdome jų šneką. Vienas jų, jau pagyvenusio amžiaus, purvina uniforma, pamatęs motiną, braukiančią nuo veido ašaras, guodė: "Matuška, neplač, nemcy udrali i bolše nevernutsa" (Motuše, neverk, vokiečiai pasitraukė ir daugiau nebegrįš...). Išlipus iš slėptuvės, oras buvo pilnas dūmų ir dulkių. Čypelių pusėje dar aidėjo šūviai ir sprogimai, slinko pėstininkai, tempė ant ratukų rusišką "maksimką" – sunkųjį kulkosvaidį, dar kiti vilko prie šulinio pusgvyį vokiečių kareivį, užpylė ant jo šalto vandens kibirą ir, jam atku-

tus, keikdamiesi, buožėmis iš naujo negyvai užmušė. Atvažiavo lauko virtuvė. Aplink susėdusiems dalijo vakarienę. Prašvilpė virš galvų artilerijos sviedinys ir sprogo netoliese, kitas sprogo daug arčiau, o trečiasis pataikė tiesiai į virtuvę. Kai išsisklaidė dūmai, nebebuvo nei katilo, nei ratų... Daug kareivių buvo užmuštų ir sužeistų. Fronto kanonada pamažu silpnėjo ir tolo Kupiškio pusėn. Prasidėjo antroji bolševikų okupacija.

Skapiškio apylinkėse jau veikia partizanai

Pirmą kartą su partizaniniu judėjimu susipažinau Skapiškio apylinkės vietovėse, į pietus nuo geležinkelio stoties kaimų, kur 1944 m. rugpjūčio pabaigoje ar rugsėjo pradžioje įvyko iškilingos laidotuvės tragiškai žuvusio vaikinio A. Mikšio iš Mičiūnų k., buvusio 1941 metų sukilimo dalyvio. Apmokant kaimo jaunimo vyrų grupę, kaip elgtis su granatomis, ypač prieštankinėmis, viena sprogo jo rankoje. Susirinko apylinkių jaunimas, buvo sakomos patriotinės kalbos, laidotuvių procesijoje merginos su tautiniais drabužiais ir gėlėmis lydėjo karstą į artimiausio kaimo kapinaites. Pasirodė netoliese ką tik suorganizuotos Kupiškio milicijos pajėgos, keletas sričių, vadovaujamų naujai paskirto viršininko Šilinio iš Girvalakių k. Jie bijojo mūsų ir nepriartėjo prie laidotuvių procesijos arčiau kaip per kilometrą, bet grįžtančius iš tolo apšaudė ir pasitraukė. Tai buvo pirmas susitikimas su skrebausiose apylinkėse, ir jauni vyrai pradėjo atvirai kalbėti apie būtiną ginkluotą partizaninį pasipriešinimą naujai Lietuvos okupacijai ir jos kuriamai valdžiai. Į mjr. Soblio 1944 m. rugpjūčio 1 d. mobilizacinį įsakymą, kuriame jis save vadino Lietuvos TSR Kariniu komisaru ir kuriame buvo įsakoma 1909-1926 m. gimusiems vyrams pristatyti į rajonų komisariatus, jaunimas nekreipė jokio dėmesio. Kaip ir vokiečių okupacijos metais, taip ir dabar, į mobilizacinius punktus ateidavo tik šaukiamųjų metų kurti, luošai ir kitokie invalidai. Jie, žinoma, būdavo atleidžiami nuo karinės prievolės. "Nesutvarkė mūsų vokiečiai, ruskiai dabar mat mus sutvarkys!" – juokavo jaunimas.

Ilgą niekur nieko, kaimuose ir apylinkėse vyko tradicinės kūlimo talkos, o jų metu ir tradicinės užbaigtuvės su alaus bei naminės išgėrimais, dainomis ir šokiais. Tačiau greitai daugėjo atvejų, kai į tokias talkas atėję naujieji NKVD įgaliotiniai arba milicininkai, pradėdavo tikrinti vyrų doku-

mentus. Radę šaukiamųjų metų, suimdavo, nugabendavo į rajonų karinius komisariatus, iš kur, sargybinių lydimus į naujai formuojamus dalinius.

Jaunimas kūlimo metu pradėjo eiti sargybas. Pasirodė pirmieji pistoletai, granatos ir automatai. Nelauktus svečius, NKVD įgaliotinius, gaudančius naujokus į kariuomenę, dažnai pasitikdavo šūviai ar net granatų sprogimai. Arti miškų esančios sodybos buvo saugiausios kūlimo vietos. Labai dažni buvo atvejai, kai NKVD ir stribai bėgančius iš kūlimo talkų jaunuolius peršaudavo arba ir visai nušaudavo. Tuo metu frontas Lietuvoje dundėjo kažkur prie Šiaulių, girdėti būdavo duslūs bombų sprogiimai. Geležinkelio stotį Skapiškyje ir patį geležinkelį saugojo negausūs sovietų kariuomenės daliniai, dažnai tik priešlėktuvinė tarnyba. Kareiviai mažai tada kišosi, įvedant naująją tvarką. Jie labai mėgdavo eiti į kaimus naminės degtinės ir lašinių, o laisvalaikio dienos metu, iš neturėjimo ko veikti, šaudydavo į aukštai padangėje lekiančias gerves iš šautuvų arba iš priešlėktuvinių patrankėlių.

Pamažu padėtis aštrėjo. Netoli Skapiškio miestelio esančiame miške Skapagiryje organizavosi keletas šimtų lietuvių partizanų. Iš rąstų jie rengė didelius bunkerius, tinkamus žiemojimui. Vadovavo keletas jaunesnio laipsnio buvusių Lietuvos kariuomenės karininkų, ypač aktyvų vaidmenį vaidino buvusios Lietuvos kariuomenės puskarininkiai ir viršilos. Daliniuose buvo likusių savisaugos dalinių karių, tiesiog su visomis uniformomis bei ginklais, Vietinės rinktinės karių. Didžiausią dalį visų partizanų sudarė kaimo vaikinai ir vyrai, g.1910-1926 m., kuriems grėsė bolševikinė mobilizacija. Buvo ten ir daug 1941 m. sukilimo dalyvių, buvusių šaulių.

Skapagirio partizanai buvo gan gerai ginkluoti, drausmingi ir aukštos moralės žmonės. Jų ginklų arsenale daug buvo lengvųjų ir net sunkiųjų kulkosvaidžių, granatsvaidžių, faustpatronų, įvairių priestankinių vokiškų ir rusiškų granatų. Dauguma ginklų buvo surankiota arba išigyta, praeinant frontui. Miške buvo įrengti maisto sandėliai, pilni rūkytų lašinių, dešrų, skilandžių, lydytų taukų statinių su spirginiais ir be jų. Neblogos buvo ir lauko virtuvės bei laužavietės, įrengtos taip, kad kuo daugiau sklaidytųsi dūmai, kad partizanų stovyklos nepastebėtų priešas. Nepaprastai greitai buvo organizuotas ryšininkų tinklas ir apylinkės sekimas.

Apie tolimesnį Skapagirio partizanų dalinio likimą man papasakojo

44657

KU Vakarų Lietuvos ir
Prašijos literatūros
biblioteka

mano dėdė Alfonsas Čeika*, išbuvęs ten iki paskutiniųjų akimirkų.

1944 m. gruodžio viduryje ryšininkai pranešė apie rusų reguliariosios kariuomenės judėjimą ir susibūrimą tame krašte. Partizanai turėjo duomenų apie NKVD ketinimus košti ir Skapagirio miškų masyvą. Atitinkamai buvo pasiruošta ir, kai buvo gautos paskutinės žinios apie kariuomenės slinkimą, partizanų kulkosvaidžiai jau laukė. Rusų sovietiniai daliniai ėjo apgrai bomis, be geros žvalgybos, nesitikėdami labai didelio pasipriešinimo. Ir staiga iš daugelio kulkosvaidžių, į kurių kaspinus buvo pridėta daug sprogstamųjų kulku, pasipylė uraganinė ugnis. Niekas tada neskaičiavo tų kritusių NKVD-istų ir eilinių kareivių. Vaizdas, pasak dėdės, tikrai buvo baisus! Į orą lakstė rusiški kareiviški "fufaikių" (vatinukių), kepurų ir batų gabalai. Lietuvos Aukštaičių žemė pirmą kartą po 1918-1919 m. kovų apsiklojo nekviestųjų, įsibrovėlių priešų lavonais. Daug amerikietiškių "studebkerių" – kariškių sunkvežimių su kaupu buvo prikrauta negyvų okupantų, kurie kažkur paslapčiomis išvežti. Daug sužeistų, su kruvinais raiščiais ant galvų, rankų, kojų buvo matyti besitraukiančioje NKVD kariuomenėje. Vėliau partizanų ryšininkai pasakojo, kad vietiniams gyventojams daugelis kareivių skundėsi, sakydami, kad jiems, girdi, net ir fronte neteko patirti tokios mirtinos kulkosvaidžių ugnies.

Daugeliui tuomet SSRS gyventojų ateidavo iš Maskvos laišakai, kad jų sūnus ar brolis garbingai žuvo Lietuvoje, kaip Raudonosios armijos karys, vykdamas specialią Komunistų partijos ir vyriausybės užduotį. Laiškų ir pranešimų turinys bei stilius buvo lygiai toks pat, kaip ir tada, kai Maskva išsiuntinėdavo Afganistane žuvusiųjų artimiesiems paštą. 1944 m. Lietuvoje žuvusiųjų gimines ir man teko sutikti, kai atostogavau 1965 m. vasarą netoli Soči, prie Juodosios jūros vienuose poilsio namuose. Tėn poilsinės valgykloje valgydavome prie vieno bendro stalo poilsiautojai iš įvairiausių "plačiosios tėvynės" vietų, kalbėdavomės įvairiausiomis temomis. Viena Belgorodo plieno apdirbimo kombinato inžinierė-operatorė, sužinojusi, kad esu lietuvis, mane užsipuolė su priekaištu, kodėl mes, lietuviai, nekenčiame rusų, girdi, jos brolis, jau frontui nuriedėjęs tolyn į

*Politinių kalinių sukilimo Karagandoje, Kengyre dalyvis. Miręs 1974 m. ir palaidotas Kaune, Kleboniškyje. (Apie tuos įvykius galime paskaityti A.Solženycino knygoje "Archipelag Gulag", 3 t., 12 skyr., 40 Kengyro dienų.)

Vokietiją, tarnavo Raudonojoje armijoje Lietuvoje ir ten lietuvių buvo nušautas. Aš jos paklausiau, o ką gi jis ten veikė Lietuvoje? Aš jai paaiškinau, kad Lietuvoje, panašiai kaip ir Suomijoje, neprašytus svečius kiekviena valstybė atitinkamai ir sutinka. Ji, žinoma, susimąstė ir daugiau neklausinėjo. Gal ir jai paaiškėjo, dėl ko jos brolis žuvo – ta dviguba niekšybė, kylanti dėl sovietinės ekspansijos pavergtiems piliečiams ir naujoms komunizmo aukoms. Visiškai panašu į Afganistano ir Čėčėnijos įvykius. Skirtumas gal tik toks, kad tada apie mūsų tragediją, partizanų kovas ir liejamą kraują nerašė nei "Times" nei "Washington Post", nekalbėjo pasaulio radijas, nebuvo šnekų nei Jungtinių Tautų Organizacijoje, tylėjo Romoje ir Šv.Sostas.

...Toji Skapagirio partizanų istorija baigėsi taip. Po tokio netikėtai smarkaus pasipriešinimo kariuomenė persigrupavo. NKVD sutraukė daugiau kariuomenės, paleido į darbą minosvaidžius ir naujai atgabentus raudonarmiečių batalionus. Partizanai nutarė skirstytis mažais būreliais arba net ir pavieniui, slėptis patikimose, nuošaliose sodybose, tolimesniuose kaimuose. NKVD užėmė partizanų bunkerius ir sandėlius su taukų statinėmis bei rėčkomis, su rūkytų dešrų virtinėmis ir stirtomis lašinių. Buvo tada ir rusiška puota, nes NKVD-istai iš apylinkės ūkininkų atėmė bei bunkeriuose aptiko naminės degtinės! "Tai gerai padėm ir pagėrėm", – gyrėsi vietiniams gyventojams. Partizanai žmonių nuostolių beveik neturėjo, tik gal keletas pavienių bandžiusių prasmukti iš miško buvo sužeisti, ar peršauti švarkai bei milinių skvernai. Paliko be spynų ir keletą sunkiųjų kulkosvaidžių, nes jie pasidarė nebenaudingi, be didesnės šovinių atsargos. Nešioti tokią sunkenybę niekas nenorėjo. Bunkeriai buvo kariuomenės išsprogdinti, stovykla sunaikinta, bet Skapiškio partizanų istorija tuo nesibaigė, tik prasidėjo!

Perkūno naguose arba pirmasis areštas

Ginkluotas mažo kalibro pistoletu ir dviem vokiškomis "kiaušininėmis" granatomis 1944 m. spalio 21 d., šeštadienio naktį, pėsčias iš Vėželių kaimo išėjau į savo gimtąjį Skapiškio miestelį. Ten dar gyveno mano senelė Ona, tėvelio motina, dėdė, tetulės ir pusbroliai. Buvo ir kitų giminių bei pažįstamų. Naktis buvo labai tamsi ir šalta. Platokas Mituvos

upelis buvo apsidengęs plonu ledo sluoksniu, ir jį pereiti buvo tikras galvosūkis. Nugalėti kliūtį tegalėjau tik šliauždamas ant pilvo ir išskėtęs rankas, šiaipgi, įprastai einant, ledas lūždavo po kojomis. 6 km nakties žygi įveikiau sėkmingai ir pagaliau prisiartinau prie Skapiškio iš Švedukalnio pusės. Žinojau, kad miestelį saugojo NKVD ir sribų sargybos nuo galimo partizanų užpuolimo. Man pasisekė viskas laimingai. Jie manęs nepastebėjo, ir sėkmingai įslinkau į dėdės kiemą, pasibeldžiau į trobos langelį. Duris atidarė tetulė Elena. Ten keletą valandų pamiegojau ir sekmadienio ryte, turėdamas kišenėje gimnazisto pažymėjimą, kuriame buvo įrašyti 1928 gimimo metai, drąsiai drauge su kitais jaunuoliais nuėjau į bažnyčią. Mano dokumentai buvo gudriai pataisyti, buvau pasijauninęs dvejais metais. Po Sumos žvilgtelėjau į mūrinį namą, kuriame buvo NKVD ir sribų būstinė, vadovaujama kažkokio svetimšalio, pravarde Perkūnas.

Stribais, skrebaus, istrebiteliais žmonės vadino 1944 m. rugpjūčio mėn. pradėtus organizuoti ginkluotus būrius iš demobilizuotų Raudonosios armijos karių, komunistų bei komjaunuolių arba vietinių gyventojų, simpatizuojančių sovietinei tvarkai. Jie visi buvo atleidžiami nuo karinės mobilizacijos, todėl tarp jų pasitaikydavo ir dorų lietuvių, nenorinčių beprasmiškai žūti fronte, kare su vokiečiais. Buvo ir kriminalinio elemento. Iki 1945 m. rugsėjo mėn. niekas jiems nemokėjo algų. Pragyvenimą, maistą, drabužius "susikombinuodavo" iš kaimo ūkininkų, ypač iš turtingesniųjų, kuriuos jie vadino buožėmis. Tokios sovietų valdžios teikiamos "privilegijos" duodavo puikią galimybę plėšikauti, prievartauti ir visaip terorizuoti mūsų lietuviškąjį kaimą. Skrebai buvo NKVD pagalbininkai, talkininkai. Jiems ir vadovavo NKVD. Tokie armijos ginklais apginkluoti būriai iškilmingai Lietuvos komunistų buvo vadinami "liaudies gynėjais". Į "gynėjus" sulindo labai daug vietinių Lietuvos rusų iš Zarasų, Rokiškio, Utenos, Vilniaus ir kitų apskričių. Tai buvo mūsų krašto gėdingosios atmatos, nuo kurių tautai reikėjo daug kentėti. Jų nebuvo labai daug, ir jie visi greitai būtų buvę partizanų sunaikinti, jeigu jiems už nugaros nebūtų stovėję kadriniai NKVD arba kiti reguliariosios armijos daliniai.

Koks tai buvo žmogus, vadovavęs Skapiškio NKVD ir milicijai bei skrebams? Kiek iš vietinių gyventojų žinojome. Perkūnas buvo žydų kilmės atėjūnas iš Latvijos. Jis 1941 m. buvo pasitraukęs į Rusijos gilumą, vėliau nuleistas kaip desantininkas į vokiečių okupuotą Latvijos teritoriją, ten

dalyvavo su raudonaisiais partizanais jų žygiuose prieš vokiečius, dažnai apiplėšinėdamas ir terorizuodamas stambesnius latvių ūkininkus. 1944 m. rugpjūčio ar rugsėjo mėn. pradžioje okupacinės valdžios nutarimu buvo paskirtas Skapiškio milicijos viršininku, NKVD įgaliotiniu, istrebitelių vadu. Kokia jo tikroji pavardė, niekas nežinojome, o iš stribų – tik tiek, kad buvęs Rygoje cirko artistu. Mokėdavo per priekį susilenkti dvi linkas ir pro tarpukojį iškišti savo galvą taip, kad ji pasirodydavo aukščiau užpakalio, ir tokioje padėtyje pažvelgti į žiūrovus savo žvairomis akimis. Jis buvo nepaprastai žiaurus, ciniškas, jausdavo kažkokį pasitenkinimą, kankindamas žmones. Negeria to, kad mušdavo suimtuosius kumščiais, nagaikomis bei kitais įrankiais, dažnai naudodavo ir kitą kankinimo būdą: suimtąjį pririšdavo prie kėdės ar stalo ir siundydavo ant jo savo vilkšunį – kalę, kuri buvo išmokyta apkandžioti aukos kojas, rankas ar kitas kūno vietas. Tuo metu Perkūnas sadistiškai kikendavo. Daug kartų partizanai bandė likviduoti jį, buvo rengiami įvairūs spąstai jam nušauti, tačiau jį visur lydėjo laimė, ir jis likdavo gyvas.

Į jo vykdomus nusikaltimus, žmonių kankinimą komunistinė valdžia žiūrėjo pro pirštus ir nieko nedarė. Jis daug žmonių nušovė, nukankino ir užmušė, kol pagaliau vienas kartas nemelavo. Kartą jis suėmė ir nužudė vieną geležinkelietį, kad galėtų pasisavinti naujus batus. Pasitaikė, kad nužudytojo giminės turėjo aukštus postus Vilniuje, komunistinėje valdžioje. Tada Perkūnas buvo suimtas ir pagaliau nuteistas 25-eriems metams kalėjimo lagerių. Pasak žmonių pasakojimų, ten susitiko savo buvusias aukas, ir su juo buvo atsiskaityta. Perkūnas įėjo į Skapiškio miestelio istoriją kaip vienas žiauriausių ir kruviniausių budelių, kaip tipiškas naujosios komunistinės valdžios atstovas.

...Po pamaldų bažnyčioje užėjau pas savo dėdę iš tėvelio pusės Alfonsą Čaiką. Ten gyveno ir mano senelė Ona Vaičekauskienė. Susirinko ir daugiau giminaičių bei pažįstamų. Pagamino skanias pietus iš neseniai paskerstos kiaulės su bulviniais vėdarais ir kraujinėmis dešromis. Taip mums bevalgant ir besišnekučiuojant, staiga pastebėjau, kad namas yra supamas stribų, ir per kiemą artėja pats Perkūnas. Aš sėdėjau gale stalo, turėjau kišenėje pistoletą ir granatas. Viduje buvo moterų ir vaikų, todėl neturėjau jokios galimybės gintis ar dar kaip nors priešintis. Todėl vos tik spėjau išsitraukti ginklą iš kišenės ir kartu su granatomis užkšti už virš

galvos kabėjusių šventųjų paveikslų, kai įsiveržė trobon keli stribai, sušuko visiems stot ir kelti rankas aukštyn. Vaikai pradėjo balsiai verkti. Įėjęs Perkūnas šiaip taip visus apramino, laužyta lietuvių kalba pasakė, kad visiems vyrams reikia parodyti dokumentus. Aš drąsiai išsitraukiau savo gimnazisto pažymėjimą su fotografija ir pateikiau rusiška uniforma apsi-vilkusiam istrebiteliui. Tas pažiūrėjo į mane, į pažymėjimą ir sako: "Viršininke, negali būti, kad jam tik septyniolikti metai, žiūrėk, ir barzda pas jį žymu, negi jis jaunesnis už mane?"

Perkūnas pasiėmė mano dokumentus, liepė man rengtis ir eiti drau-ge. Jis patikrino ir mano pusbrolio Vlado Sabaliausko gimimo metrikus, bet ten buvo aiškiai įrašyta jo gimimo data: 1927 m. sausio 1 d. Nors jis buvo gimęs 1926 m. per Kalėdas, bet vargonininkas užrašė kitaip, ir dėl to mano pusbrolio Vlado likimas visai kitoks.

Perkūnas neleido net atsisveikinti su giminėmis. Greit išstūmė pro duris ir, įsodinę kieme į vežimą, nusivežė į NKVD būstinę miestelio cen-tre. Aš buvau pirmąsyk suimtas.

Milicijos būstinė buvo iš raudonų plytų tvirtai pastatytas namas (ro-dos, Suvaizdžio). Lietuviškai prastai kalbėdamas, Perkūnas vis dėlto ne-vartojo rusų kalbos. Gerokai mane apstumdęs, grasino kumščiu, bet mušti nemušė, tik piktai kalbėjo. Iškratęs mano kišenes ir radęs užrašų kny-gutę bei rožančių, pastarąjį gražino, o užrašų knygutę pasiėmė. Ją pa-vartęs ir perskaitęs keletą dainų bei Maironio eilėraščių, iš karto pradėjo mane keiksnoti, sakydamas, kad esu buržuazinis nacionalistas, besislaps-tantis nuo karinės prievolės į Raudonąją armiją, kad veltui save laikąs lietuviu. Jis švebeldžiuodamas taip tada kalbėjo:

– Tu pamatysi, Povilai, kad po kiek laiko Lietuvoje, ant Nemuno kranto, stovės tik kryžius su prikalta "toblyčia": "Čia gyveno lietuviai".

Tą patį Kremliuje galvojo Stalinas, to paties siekė Lietuvon atsiųstas Suslovas su Kruglovo NKVD daliniais. Aš nieko tada Perkūnui neatsa-kiau, bet tik aiškiai supratau, kokia milžiniška grėsmė pakibo virš Lietu-vos. Uždarė mane į kamerą, kur praleidau pirmąją nelaisvės naktį. Ryte pussescrė Birutė Sabaliauskaitė atnešė ašotėlį šiltos arbatos ir sumušti-nių, kuriuos jai pažįstami skrebai leido perduoti. Vėliau, po kelių va-landų sargybinis, atidarė kameros duris ir mane nusivedė į būstinę, leido laisvai vaikščioti po kambarį tarp skreby. Prisimenu ir matau akyse kaip

ateina linksmas Perkūnas, prieina prie manęs ir vienu staigiu mostu užkabina ant kaklo su diržu nematytą didžiulį amerikietišką automatą. Sako: "Greitai važiuosime į Rokiškį, ten patikrinsime tavo gimimo metus ir, jeigu tikrai esi gimęs 1928 m., paleisime".

– Aš patikrinau automato apkabą. Kaip ir tikėjau, ji buvo tuščia. Perkūnas nusišypsojo. Aš greitai supratau jo klastą ir gudrumą. Jis norėjo nuvežti į Rokiškį suimtuosius nesukeliant įtarimo. Su automatu ant kaklo aš turėjau vaidinti ne kalinį, bet skrebą! Iš tolo, pro žiūronus mus stebėdami, partizanai nieko įtartino nepastebės ir greičiausiai ramiai keliaujančių stribų neužkabins. Tokia buvo Perkūno taktika, mat partizanų tada jie visi bijojo. Kitas suimtas vyras, Aičionių kaimo gyventojas Zigmas Karpinskas, palikęs namie žmoną ir mažamečius vaikus, turėjo partizanams vaidinti vežiką, mobilizuotą su pastote skrebus vežti. Taigi susidarė keturi pilni vežimai ginkluotų vyrų, daugiau negu 15 žmonių.

Pajudėjome Rokiškio link. Perkūno vadovaujama stribų grupė dažnai išsukdavo iš vieškelio į šalutinius keliukus, eidavo į kaimus, tikrindavo pavienes sodybas, o kartu prašydavo valgyti, o jeigu šeimininkai neduodavo, tai patys pasiimdavo dešrų, kumpio ar rūkytų lašinių. Niekur nemačiau, kad jie kam nors užmokėtų. Kai pasiekėme Panemunėlį, mus ten pasitiko miestelio NKVD, milicija, vadovaujama rusiškai kalbančio ir rusiškais kariškais drabužiais vilkinčio gana aukšto vyro. Jis priėjęs pirmiausia padavė ranką Perkūnui, po to kitiems skrebamams, pakišo pagaliau ir man. Perkūnas burbtelėjo:

– Jo nesveikink, tai suimtas!

– Kaip? Su automatu? – nustebo Panemunėlio NKVD-istas.

– Vežam tą amerikietišką "birdanką" lokiams medžioti į rajoną, gal pakeis ant rusiško, nes jam neturime šovinių, – atsakė Perkūnas.

Po to girdėjau, kaip jiedu tyliai kalbėjosi apie tai, kad nepaprastai greitai didėja partizanų grėsmė, kad vakar buvo apšaudyta Panemunėlio NKVD būstinė, kad kai kurie aplinkiniai miesteliai, Panemunis ir kiti tiesiog užimami, visos sovietinės įstaigos nusiaubiamos, dokumentai sugadinami. Panemunyje buvo sušaudyta daugiau negu dvylika komunistų bei stribų. Jų veiduose mačiau nerimo šešėlius.

Atsisveikinę su Panemunėlio stribų grupe, išvažiavom toliau, kol pagaliau, neprivažiavus 8 km iki Rokiškio, visai sutemo. Skrebai, apžiūrėję

prie kelio stovinčią vyšninę spalva dažytą, gražiomis baltomis langinėmis sodybą, nutarė tenai apsinakvoti. Įėję trobon, radome šeimininką, šeimninę ir lovoje gulinčią, "sergančią" jų dukrą. Kaip vėliau paaiškėjo, šeimnininkai tyčia sudarė tokią nesvetingą aplinką nekviestiems svečiams.

Jie pasakė, kad neturį ko valgyti, o pernaktvoti, tai, sako, viršininkas galėsią užlipti ant krosnies, o eiliniai, pasikloję kūlį šiaudų ant grindų, galėsią ten praleisti naktį. Perkūnas dalį savo grupės išsiuntė paieškoti maisto ir gėrimo, o mums su Zigmu liepė lipti nakvynės ant krosnies kartu su juo. Po geros valandos grįžę skrebai parsinešė ir dešrų, ir skilandžių, ir lašinių bei kepalą kaimiškos duonos. Jie visi skaniai valgė, juokavo, gerdami naminę, tačiau mudviem su Zigmu nedavė nei kąsnelio. Perkūnas negėrė.

Krosnis buvo sumūryta iš dviejų pakopų. Ant žemutinės pakopos, kuri buvo gana siauroka ir gulėti nepatogi, įsitaisė Zigmas. Perkūnui pageidaujant aš turėjau gulti šalia jo, ant viršutinės pakopos, gerokai platesnės už pirmąją. Po vakarienės Perkūnas pasidėjo vokišką mauzerį po pagalve ir išsitiesė ant krosnies, kažką pasakodamas skrebams, apie partizanavimo Latvijoje nuotykius, kaip įvarydavęs daug baimės buožėms ir kt. Keli skrebai atsinešė į kambarį šiaudų kūlį ir pasitiesė jį ant grindų, pasiruošdami nakvynėi. Vienas iš skrebų buvo paliktas budėti viduje, jis nuolat užmėsavo žvilgsnį į mus abu ir į sudėtus krūvon ginklus. Kitas skrebas ėjo sargybą lauke. Sargybos keisdavosi.

Matydamas, kad Zigmui labai nepatogu gulėti, aš tyliai pasiūliau jam pasikeisti vietomis, tačiau išgirdęs Perkūnas paprieštaravo, sakydamas: "Ne, Povilas, gulėk tu čia!" Vis dėlto, nepaisant viršininko noro ir jam užsnūdus, aš susikeičiau vietomis su Zigmu ir vėliau, nutaikęs proga, nuėjau gulti pas skrebus ant grindų.

Rytą pabudus, skrebai ruošėsi pusryčiams ir tolimesnei kelionei į Rokiškį. Viena, ką iš karto pastebėjau, tai išbalusį kaip popierius Zigmo veidą. Kai pusiau slaptai šeimnininkė atnešė mums sriubos, pienu užbaltintų miežinių kruopų dubenėlį, ir užjaučiančiu žvilgsniu pasiūlė numalšinti alkį, tai, mano nustebimui, Zigmas nieko nevalgė, nė vieno šaukšto. Jis man atrodė labai keistas, kažkaip moraliai sugniuždytas, priblokštas. Kas įvyko tą naktį, tik gerokai vėliau jis man papasakojo, kai buvome nugabenti į Vilnių: "Kai visi sumigo ir aš taip pat buvau užsnūdęs, staiga

pajutau ant manęs užgulusi Perkūną... 'O skrebai rytą šaipėsi, mat jie gerai žinojo savo viršininko įpročius ir tradicijas". Šis sovietinės valdžios NKVD įgaliotinis užsiiminėjo homoseksualizmu, maišytu su bes-tializmu, nes vėliau, skapiškėnų liudijimais, laikė prie savęs didžiulę kalę.

Rokiškio metrikacijos biure surado gimimo metrikus, kurie, mano ne-laimei, nebuvo sudegę kaip daugelis kitų dokumentų. Kaip gimęs 1926 m., buvau įgrūstas į Rokiškio kalėjimą.

"Jūs esate garbingi Raudonosios armijos savanoriai"

Rokiškio kalėjime teko prabūti vos keletą parų. Kaliniai buvo panašaus likimo, kaip ir aš, iš Obelių, Aleksandravėlės, Panemunio, Panemunėlio, Rokiškio, Pandėlio, Skapiškio ir kitų Rokiškio aps. vietų. Kameroje bu-vo sugrūsta daugiau negu penkiolika vyrų. Daugelis suimti kūlimo talkų metu, kiti šiaip netyčiomis patekę į NKVD gaudynes, sulaikyti kelyje, geležinkelio vagonuose ar sunkvežimiuose. Tie, kas buvo paimti iš namų, dar turėjo pasiėmę lašinių, dešros, duonos, todėl su neturinčiais drau-giškai dalijosi. Visi dusom be oro ir vandens tvankioje kameroje, pilnoje nešvarumų ir utėlių. Gerai buvo tik tai, kad nešaukė tardymams ir ne-mušė. Laikas slinko lėtai. Po vieną vis dar įgrūdavo, nors vietos nebuvo.

Staiga vieną popietę atsidarė kameros durys ir su šviežio oro banga į vidų įvirsto kariška NKVD uniforma vilkintis rusas leitenantas. Linksmai prabilo į mus rusiškai:

– Draugai, nuo šiandien jūs jau nebesate kaliniai, bet garbingi Rau-donosios armijos savanoriai. Jums visiems bus patikrinta sveikata ir išduo-tas maistas. Jūs galite laisvai išeiti į kalėjimo kiemą ar net į gatvę pasi-dairyti, tačiau nepatartina eiti į miestą, nes jūs neturite dokumentų, ge-riau viduje pavaikščiokite.

Be jokio džiaugsmo sutikom leitenanto žodžius. Mes nenorėjome eiti į svetimą kariuomenę, į svetimus kraštus, fronte kovoti ir greičiausiai žūti po okupanto armijos vėliava su pjautuvu ir kūju. Greitai buvau pašauk-tas atvykti į karinį komisariatą, sveikatos patikrinimo komisiją. Rusai gydytojai ten nieko per daug nežiūrėjo. Leido grįžti atgal, bet ne vienam: lydėjo mongoliško veido kareivis su rusišku karabinu. Kai jis, laiptinėje susitikęs kitą savo draugą, paprašė užsirūkyti, aš jo nelaukiau. Greitai

nulipau laiptais žemyn ir, užuot pasukęs pro duris, vedančias į kalėjimą, nėriau tiesiai į gatvę. Ten pabėgęs keletą žingsnių, ramiai nužingsniau šaligatviu, Rokiškio bažnyčios link. Greitai išgirdau rėkimą ir rusišką komandą: "Stok, stok, nes kitaip – šausiu". Aš, žinoma, sustojau. Pribėgęs kareivis puolė mane mušti kumščiais. Kai kurių smūgių išvengiau pasilenkdamas, bet dalis kliuvo į veidą ir ausis. Tai buvo pirmieji smūgiai – NKVD pasveikinimai, kartu su riebiais rusiškais keiksmazodžiais. Jis jau nebeminėjo, kaip anas leitenantas, kad esu garbingas "savanoris" į Raudonąją armiją. Apkultas ir sukruvinta lūpa, dažnai baksnojamas į nugarą karabino vamzdžiu, grįžau atgal į kamerą.

Kitą dieną mūsų "savanorių" būrį keli rusų kareiviai su automatais ir leitenantas su pistoletu nusivarė į Rokiškio geležinkelio stotį. Ten buvome suvaryti į gyvulinį vagoną su trupučiu šiaudų ant grindų. Mūsų kelionės maršrutas buvo Rokiškis-Daugpilis-Vilnius. Karininkas virve užtvėrė pusę vagono, įsakė vienoje pusėje mums būti, o patys įsitaisė kitoje, nuolat mus stebėdami. Sustojus traukiniui prie Noreikių (tai paskutinė Lietuvos stotelė teritorijoje, o toliau Latvija), mudu su Zigmu buvome sustarę bėgti. Pasiprašėme laukan gamtos reikalais. Mus išleido iš vagono, palydėjo tas pats kareivis, kuris mane mušė. Jis laikė atkišęs automatą ir neleido toliau nuo savęs, kaip keletą žingsnių. Pabėgimas sužlugo. Važiavome toliau. Pakeliui teko matyti parvirtusius, sudegusius vagonus ir gar-

☞ Lietuvos partizanai, ryšininkai ir kt. politiniai kaliniai Andziobos lageryje "Ozerlag" 1956 m. Iš viršaus pirmoje eilėje: Juozas Kliučnikas, Egidijus Smetona, Marijonas Kybartas, Lekšas, Petronis. Antroje eilėje: Ketrečka, Juozas Skaržinskas, Mazura, Papas, Gediminas Bliuvas, Vincas Patackas, Vladas Minčius. Trečioje eilėje: Uogintas, nežinomas, Alfonsas Kazlauskas, trys nežinomi, Juozas Biliūnas. Ketvirtoje eilėje: nežinomas, Tarankus, Kazys Pleskus, Algis Makutėnas, nežinomas, Edvardas Laugalys, Aloyzas Kudukis, Juozas Mikušauskas, Liudas Bručas, Algis Beleckas, Alfonsas Navickas, Vytautas Šalius, Petras Bisikirskas, Antanas Žioba, Čižas, Eidukevičius, Jokūbas Žukas, Grigalius. Penktoje eilėje: Vytautas Matuliuskas, Jonas Šumlinskas, Ricevičius, Jonas Vazgys, Juozas Slavickas, Motiejus Rudys, Pranas Bartkus, Alfonsas Stungys, Edvardas Svilainis. Šeštoje eilėje: Bronius Balutis, Starkus, Klemensas Beržinskas, Vytautas Mordas, Albinas Brunza, Grigola, Petras Sipavičius, Juozas Radzevičius, du nežinomi. Septintoje eilėje žemai: Alfonsas Briedis, Domas Toliušis, Koris, Feliksas Kirvelaitis, nežinomas, Vladas Meškauskas, Vyturyš

vežius. Daugpilyje pro vagono langą matėm daug rusų kariuomenės ešelonų su kareiviais ir karine technika. Net keletą kartų mūsų vagoną tikrino NKVD patuliai, mačiau, kaip mūsų karininkas jiems vis rodydavo kažin kokius popierius ir aiškindavosi, rodydamas į mus. Kai pasiekėme Vilnių, buvo naktis. Nuo geležinkelio stoties per visą aikštę – tik griuvėsiai. Sargybiniai mus varėsi neapšviestomis gatvėmis, užverstomis sudaužytomis plytomis ir degusių laužu. Kai kuriose vietose dar stipriai dvokė nuodėguliais, į nosį lindo dulkės su pelenais. Pervedė pontoniniu tiltu per tamsią Nerį, maždaug toje vietoje, kur dabar stovi Žalioasis tiltas. Sustojome prie Šv. Rapolo bažnyčios pastatų Ukmergės gatvėje. Ten buvo naujokų paskirstymo punktas, kuriame jau buvo suvežti jauni vyrai iš visos Lietuvos. Pusė stovyklos priklausė lenkams. Čia buvo organizuojama lenkų divizija iš pabėgėlių, darbininkų ir buvusių lenkų karo belaisvių – tarsi koncentracijos punktas. Virš vartų kabėjo raudonos vėliavos su pjautuvais ir kūjais. Viduje – bolševikų šūkiiai: "Tegyvuoją Raudonoji armija, armija nugalėtoja".

Formuojamoje sovietinėje divizijoje. Pabėgimas

Gera prisimenu pirmąsias dienas sovietinėje kariuomenėje. Nors nei vienas neturėjome kariškų drabužių, milinių bei rusiškų palaidinių, tačiau save laikėme "priimtais" į Raudonąją armiją. Iš tikrųjų čia buvo tik naujokų surinkimo punktas. Tokie pat lenkų kilmės naujokai buvo surenkami formuojant lenkų diviziją. Visi kartu ten slankiojome po kiemus, maišėmės. Tik lenkams geriau duodavo valgyti. Jiems sriuba buvo nebloga ir bulvių košė balta. Todėl, šiek tiek mokėdamas lenkiškai, prašydavau virėjo, dalijančio maistą, ir gaudavau. Syki, lenkai pastebėjo, kad nuėjau pas lietuvius su pilnu dubeniu sriubos, šoko vytis ir nežinau, kas būtų buvę, bet keli augaloti žemaičiai pastojų jiems kelią, ir tuo viskas baigėsi. Visoje stovykloje dauguma viduriavo. Nežinia, ar tai buvo kokia epideminė liga, ar nuo blogo maisto, o gal dėl to, kad gerėme užterštą Neries vandenį. Mano keli draugai nuo Panemunio, Skapiškio irgi susirgo. Aš nesirgau ir todėl galėjau padėti jiems.

Stovykloje mūsų nelaikydavo be darbo. Rytais išrikiuodavo ir rusų kariškiai išsirinkdavo dešimt ar daugiau būsimų "karių" ir išsivesdavo.

Vienus pristatydavo prie aerodromo darbų (pakrauti bombas, nešioti krovinius), kitus vesdavo į spaustuves, kur buvo rankomis sukamos mašinos, spausdinančios bolševikinę spaudą. Matydamas sugrįžtančius, purvinus, išvargusius ir išbadėjusius, vengiau pakliūti į tokią "kompaniją". Buvo šaltokas lapkritis, o aš buvau apsivilkęs tik plonu lietpalčiu. Kad nevarytų dirbti, nusiaudavau batus, susikišdavau juos į kišenes ir basas stodavau į rikiuotę – basų ir prastai apsirengusių dirbti nevarydavo.

Maitino labai blogai. Rytą ir vakare šiltas skystimas, vadinamas kava, o iš tikrųjų vos geltonas vanduo, nudažytas šaukštu cikorijos ar degintų miežių. Per pietus duodavo liesos sriubos, kurioje plaukiojo kelios kruopos ar pajuodę bulvių gabalėliai. Kaip vėliau patyriau, kalėjimuose kartais geriau maitino. Duonos neduodavo, vietoj jos atnešdavo zuperinį maišą sugrūstų "cukorių" (džiovintos duonos). Jame daugiau buvo miltų, o ne duonos likučių. Nusivožę kepure, stovėjome eilėje, o du kareiviai, priėję prie kiekvieno, dubenėliu semdavo ir pildavo į jas. Trečias kareivis nešdavo krepšelį cukraus ir mažyčiu indeliu, kaip siuvėjo antpirštis, atseikėdavo kiekvienam į saują smulkaus cukraus, kurį iš karto supildavome į burną. Tai ir viskas. Laimė, kad draugai pasidalydavo su kitais maistu, pasiimtu iš namų. Mažas, bet riebus lašinių gabaliukas čia vaidino svarbiausią vaidmenį.

Likimas lėmė stovykloje susitikti žmogų, kuris pasirašė ant įsakymo mobilizuoti į Raudonąją armiją Lietuvos vyrus. Jis neturėjo jokios juridinės teisės tai padaryti, kadangi 1918-1919 m. buvo išvartas iš Lietuvos kartu su Raudonosios armijos Žemaičių pulku. Tai Jonas Soblys, sovietinės kariuomenės majoras. Pamačiau jį vaikstantį po mūsų lagerį ir pasakiau tam LSSR kariniam komisarui, kad mes esame prievarta sugaudyti, norime grįžti namo. To paties prašė ir vienas mokytojas iš Ukmergės apylinkių. Soblys iš pradžių tylėjo, o paskui atsakė neigiamai ir greitai pasišalino. Argi mes galėjome iš jo ko nors kito ir laukti...

Po savaitės mums pranešė, kad žygiuosime į Ukmergę. Ten pradėsime karišką gyvenimą. Kelionei išdavė septyniems žmonėms gal šiek tiek daugiau negu litrinį stiklainį amerikietišκών konservų, vadinamųjų "svinąja tušonka" (kiaulienos troškiny) ir saują cukraus. Visa tai patikėjome globoti vienam rokiškėnui iš mūsų šešetuko; mat jau iš anksto planavome, progai pasitaikius, dingti su visa "tušonka".

Mūsų pulką Ukmergės plentų varė ginkluoti sovietų kariai, keletas jų buvo raiti. Pulko vadas rusas turėjo savo planšetėje užrašytas mūsų pavardes bei vardus. Kai pajudėjome ir buvome gerokai už Vilniaus, kažkam pasiūlius, užtraukėme dainą "Augo girioj ažuolėlis"... Rusai pasidarė švelnesni ir mandagiau su mumis kalbėjo, dažniau leisdavo po vienos kitos dainos ir ant griovio kraštų pasėdėti. O kai padainavom "Eik žasele, Vokietijon, eik tu Hitlerio vergijon...", pulko vadas visai buvo patenkintas, kadangi jam lietuviai išvertė dainos žodžius į rusų kalbą. Eidami sutikom kelis tokius pulkus, varomus į Vilnių.

Tarp mūsų buvo ir Lietuvos kariuomenės karininkų, daugiausia leitenanto laipsnio. Jie buvo numatyti mažų grupių vadais. Lenkiškai kalbančiame kaime sustojome ilgesniam poilsui. Vienoje troboje, slapta nuo rusų kareivių, įvyko lietuvių karininkų, puskarininkų bei viršilų, dalyvaujant ir kai kuriems civiliams, tarp kurių ir aš buvau, susirinkimas. Buvo vaidinamos išgertuvės už dešromis ir namine apkrauto stalo. Vienas buvusių Lietuvos karininkų, aukštaitis, maždaug taip kalbėjo:

– Vyrai, kokių velnių mums kišti galvas po svetima komanda, į frontą, kur bolševikai ir vokiečiai tarp savęs kovoja. Laikykimės neutralumo, žinokit, kad Vakarai susitaikys su vokiečiais ir duos bolševikams į skudurus. Taigi, ko mums ten lįsti? Eikim, skirstykimės namo, geriausiai naktį. Nepamirškime Atlanto Chartos ir jos garantijų mums!

Pasitarimo dalyviai šią idėją paskleidė visame pulke. Buvo ir tokių, kurie nepritarė pabėgimui, aiškindami, girdi, nukentės namiškiai. Kiti paprasčiausiai bijojo. Tačiau tokių buvo nedaug. Pasiekus Maišiagalos dvarą, suvarė į pastatų teritoriją, apėmusią ir parką. Tuoju puolėme taisyti neva nakvynei. Kažkas pakišo rusams naminės, ir jie mažai kreipė dėmesio į savo tikrąją tarnybą. Pasiprašėme sargybinių, kad leistų gilyn į parką pasirinkti sausų šakų laužui. Pasidaliję mažom grupelėm pradėjom bėgti. Vienas vyrukas iš Panemunio buvo apsiavęs medinėmis klumpėmis, kurios, vos pradėjus bėgti, ėmė smarkiai kaukšėti į sušalusią žemę. Liepėme nusiauti ir bėgti basam.

Už kelių minučių Maišiagalos dvare kilo sąmyšis. Sargybiniai pradėjo šaudyti. Iš pradžių į orą, o paskui ir horizontaliai, kur pakliuvo. Pakilo į dangų kelios raketos, apšviesdamos apylinkę, bet mes jau buvome gerokai toli nubėgę. Girdėjome besivejančių sargybinių, šauksmą "stoj", jų

arklių kanopų dundėjimą. Pagaliau keturišė įlėkėme į kažkokią pelkę, nusagstyta mažų pušelių. Uždusę nuo ilgo bėgimo, kritome ant samanų. Visi keturi, nusiėmę kepures, persižegnojome, sukalbėjome maldą. Prasidėjo kelionė į namus: du iš Skapiškio, vienas iš Rokiškio ir vienas iš Panemunio. Paaikėjo, kad aš daugiausia nusimanau apie astronomiją ir, žiūrėdamas į Šiaurės žvaigždę, parodžiau kelionės kryptį. Nors pavargę po dienos žygio ir greito bėgimo, nutarėme dar paeiti ir tada nakvoti. Suradome panašesnę vietą nakvynei, prisirovėme samanų ir, prikloję pušų šakų, įsirengėme gultus.

Miegojome trumpai, nes buvo šalta. Žemė padengta šalna ir mūsų ploni rūbai taip pat pabalo. Anksti rytą klaidžiojome po pelkėtą vietovę, norėdami išeiti šiaurės link, bet kelią pastodavo platokas ir gilus upelis. Vakarop, šiaip taip įveikę vandens kliūtį, prieję kaimą, pamatėme vienoje troboje žiburius. Prislinkę prie lango, išvydome tarp savęs kalbančius valstiečius, rusų nebuvo. Pasibeldus į duris, iš vidaus atsiliepė lenkiškai, klausė, kas mes esame. Vienam mūsų lenkiškai paaikškinus, kad bėgame iš Raudonosios armijos, mus įsileido vidun. Paaikėjo, kad tai buvo sodyba, turinti ryšių su lenkų partizanais. Šeimininkė užvirino arbatos, atnešė duonos kepalą ir cukraus. Ant stalo padėjome amerikietišką konservų dėžutę ir ėmėme drauge su šeimininkais vaišintis. Kai kurie išgėrė net po septynias stiklines arbatos – taip buvo išalkę ir ištroškę. Nuotaika pasitaisė. Bolševikai šventė Spalio Revoliucijos šventes 1944 m. lapkriatyje.

Po vakarienės trobon įsiveržė ginkluoti lenkų partizanai. Jie ką tik susprogdino vieną NKVD sunkvežimį ir apšaudė kitą, pravažiuojantį plentu. Rodė paimtus trofėjus, automatinius šautuvus ir kulkosvaidį. Siūlė likti kartu su jų daliniais, bet mums paaikškinus, kad norime grįžti į savo vietas, mandagiai atsisveikino ir palinkėjo laimingo kelio. Taip mes vėl išėjome į tamsią naktį, pilną nežinios ir įvairių netikėtumų, nes toluoje vis dar pakildavo raketos, girdėjome pavienius šūvius. Matyt, NKVD kariuomenė tikrino kaimus ir sodybas toje vietoje, kur buvo užpulti jų sunkvežimiai. Mūsų kelias tiesiai būtų buvęs apie 130 km, betėjome nuošaliais keliukais, apsidairydami, aplenkdami miestelius ir kaimus. Į nuošalias sodybas pasibelsdavome, paklausdami kelio. Neturėjome žemėlapių, tik apskritai suvokėme kryptį: Širvintos, Ukmergė, Kavars-

kas, Troškūnai, Viešintos, Skapiškis. Atstumas, rodos, nedidelis, tačiau, keliaujant naktimis be jokio žibinto, apcinant įtartinas kliūtis, kelionės maršrutas buvo kur kas ilgesnis.

Netoli Širvintų ilgai beldėmės į vieną nuošalų namą, kol pravėrė langą išsigandęs žmogus. Jis neleido užėiti, bet piktokai parodė tolumoje žiburiuojančią trobą, kur ir galėtume apsistoti. Kai prie jos priėjome ir, atsargiai dairydami, žvilgtelėjome pro menkai užtiestą langą, viduje pamatėme rūkančius kareivius rusiškam milinčm – greit sprukome šalin. Užėję į kitą vienkiemį, sužinojome kokie ten kareiviai: tai buvo NKVD būstinė, o senis, nurodęs žiburius, "skrebų" tėvas, žinomas visoje apylinkėje. Jis buvo vienintelis sutiktas neigiamas tipas. Kiti žmonės buvo labai draugiški, malonūs ūkininkai, lietuviai patriotai. Daugumas vaišindavo, kuo turėdami, dar ir kelionei įdėdavo. Vienoje daržinėje visą parą gydžiau du sunegalavusius draugus, jie stipriai viduriavo. Senutė atnešdavo išvirusi kažkokių žolelių arbatos, kvėpiančių lyg darželių mėtomis, lyg čiobreliais. "Sūneliai, gerkite, pagysite, pamatysite kaip ranka atims!" Prisiklausėme toje apylinkėje baisių dalykų: kaip ties Šešuoliais NKVD nušovė keliolika jaunų vyrų, kai kur trobas sudegino, o visą turtą išsivežė.

Baisus raudonasis teroras užklupo Aukštaičių kraštą. Tai buvo pirmieji didžiulės nelaimės ženklai. Kas dabar bus? – klausė susirūpinę, pilni išgąscio žmonės.

Mums kelią užtvėrė Šventoji. Tiltą saugojo NKVD kariuomenė. Į pagalbą atėjo vienas lietuvis ūkininkas. Jis pakinkė savo arkliuką, liepė sėsti mums į ratus ir išvažiavome. Jam vienam žinomam keliu pasukome lėkštu krantu išilgai upės ir ten, pasisukioję po brastą, lengvai pervažiavome į kitą krantą. Tekantis vanduo tik pora kartų apsėmė vežimo dugną, kojos lengvai sušlapo. Lapkričio naktys 1944 m. buvo šaltos ir neramos, kupinos nežinios ir baimės. Svetimi žmonės atėjo į mūsų kraštą iš Rytų, žudyti ir plėšikauti. Baisi tada atrodė Šventosios upė, jos vanduo toks tamsus ir juodas.

Priėjome plentą Utena-Ukmergė-Kaunas. Sukritę griovio pakraščiuose, stebėjome pro šalį riedančius vežimus. Kai privažiavo prie mūsų vežimas, pusiau pakrautas šieno, mes staiga prišokome ir prisistatėme nustebusiam vežikui pabėgusiais iš Raudonosios armijos. Ūkininkas buvo iš Kavarskio apylinkių, ilgai užtrukęs Ukmergėje ir dabar vėlai grįžtantis

namo. Jis pasakė, kad ir jo sūnų NKVD kariuomenė neseniai nušovė netoli namų. Tėvas pasakojo ir jaudinosi. Pasiūlė mums apsisistoti jo sodyboje, iškūrensiąs pirtį, ir galėsime visi nusiprausti, pailsėti, NKVD kariuomenės siautėjimui jau praėję tose apylinkėse. Važiuojant per Vidiškes, jis patarė sulįsti į šieną, nes čia esantys kareiviai vežimų netikrina. Blogiausiu atveju, jeigu būtų priėjęs vienas sargybinis, mes galėjome keturiuose jį nuginkluoti. Taip ramiai toliau nuvažiavome Kavarsko link. Važiuoti šiene per Kavarską nesiryzome, nes ten stipresnės kariuomenės ir "skrebų" įgulos. Su ūkininku susitarėme susitikti už miestelio ant vieškelio. Apėjome kaimais iš vakarų pusės. Ūkininkas žodį ištesėjo, mūsų nekantariai laukė. Parsivežė namo, pavaišino karšta arbata, davė išgerti ir degtinės po stikliuką. Priėmė kaip savo sūnus. Išdalijo po švarių baltinių eilutę, iškūreno pirtį. Nusiprausę pamažu atsigavome. Šeimnininkė išvirė cepelinų ir labai skanios pieniškos sriubos.

Vakarop šeimininkas mus palydėjo, parodė ir tą vietą, kur buvo nušautas jo sūnus. Ten radome padarytą mažą medinį kryželį. Nežinojome to ūkininko nei vardo, nei pavardės. Nebuvo jis toks turtingas, kad galėtum "buože" pavadinti. Sodyba turėjo 5 ha žemės. Matėme, kaip tėvas braukė delnu didelę ašarą nuo veido, žvelgdamas į tą pusę, kur žuvo jo sūnus. Kaip poetas Bradūnas sakė: "motinos skalbė ir skalbė kruvinus sūnų marškinius", kurių vis daugėjo. Kas gali suskaičiuoti tuos kryželius Lietuvos laukuose ir pamiškėse? NKVD bolševikų kulkos draskė Lietuvos kūną, vienus nušovė kieme, prie trobos, kaip Šešuoliuose, kitus bėgant per lauką, kaip Širvintose, ar visai netoli miško, kaip Andrioniškyje, daugelis ir dar dabar tebenešioja neužgijusias žaizdas.

Baisus buvo tas antrasis bolševikų okupacijos 1944 m. vėlyvas ruduo, nepalyginamai baisnis už 1941 m. birželį. Tada tik areštavo, vežė, dabar ne tik vežė, bet ir šaudė vietoje, degino, plėšė trobas, seklyčias, klojimus, vedėsi gyvulius iš tvartų. Ir viskas įvyko taip staiga, netikėtai, nakčia, niekam nežinant. Keliaujant rytų Aukštaitija, teko su daugeliu Lietuvos valstiečių pasišnekėti, pajusti jų nuotaikas, išgirsti vaizdžiai apsakomus įvykius. Visiems vienodai buvo baisi NKVD. Viena girininko žmona, nuo Širvintų, papasakojo, kaip žiauriai ją sumusė uniformuoti NKVD kareiviai, kaip negailestingai mušė jos vyrą, po to kaip maišą įmetė į vežimą ir nežinia kur išvežė. Kur tik ji ieškojo po NKVD būstinės, Širvintose ar

Ukmergėje, visur atsakydavo: "nežinajam" (nežinom). Ji pasakojo apie rūsius, pilnus suimtųjų, apie paskubomis įrengtus primityvius kalėjimus, kameras, prie kurių dieną naktį stovėjo ginkluotos sargybos. Kiek daug mūsų motinų su maisto ryšulėliais lūkuriuodavo prie tokių pastatų, kalbindavo sargybinius, teiraudavosi, ar nėra čia uždarytų jų sūnų, vyrų. Kaip sunku būdavo sužinoti iš NKVD apie suimtųjų likimą, apie jų kalinimo ir tardymo vietas. Viskas buvo daroma, kad įbaugintų Lietuvos kaimus ir miestus, kad pasėtų paniką ir baimę. Taip lengviau valdyti užimtą kraštą.

Stribai apšaudė partizanų stovyklą

Tai įvyko po 1945 m. gegužės 9 d., karo su Vokietija pabaigos. Mūsų būrys, 12 vyrų, apsistojo pailsėti netoli Čeikos sodybos, Vėželių kaimo ribose. Ūkis buvo stambus, per 30 ha, vienas pavyzdgingiausių kaime. Bolševikų supratimu, tai buožiškas ūkis. Visa Čeikų šeima buvo išvežta į Sibirą, jos likimas man nežinomas. Pietinėje sklypo dalyje augo kelių ha alksnių-juodalksnių miškelis. Mums patiko ši nuošali vieta, ir, be to, retais krūmais susisiekti su stambiu Turniškio miškų masyvu. Suradę sausesnę aikštelę, įsitaisėme ir daugelis prigulė pailsėti po nakties žygio. Kaip ir visada Lietuvoje, ankstyvas pavasaris nebuvo šiltas, bet vis dėlto, prieš saulutę atsisėdus, ji džiovino viską: ir mūsų permirkusius batus, ir sušlapusius drabužius. Todėl ir aš, balutėje išplovęs, džiovinausi savo vilnones kojines, motinos numegztas. Netoliese savo guolius buvo įsitaisę ir kiti. Stovyklos viduryje, pasitiesęs po savimi vokišką palaidinę, ant sausų šakų ir samanų ilsėjosi būrio vadas Ažuolas, apsvilkęs trumpu puspalcium, greta buvo Vlasovas, Barzda, Puškinas, Šermukšnis, Karklas, Žilvitis, Aleksas ir kiti. Man atrodė, kad vadas buvo užsnūdęs. Jis su Šermukšniu nebuvo būrio senbuviai. Iš jo praeities žinojau, kad tai atsargos leitenantas, mokytojas, nuo Ukmergės. Prie sovietinės valdžios buvo bandęs dirbti prokuroru, rodos, Kupiškyje, bet staiga turėjęs su bendradarbiu pasitraukti į mišką. Kiti vaikinai buvo iš artimiausių aplinkinių kaimų.

Tarp mūsų buvo ir aukštas vaikinys, apsirengęs lietuviška miline, girininko sūnus. Jis daugiausia draugavo su Broniumi Stančiku-Vlasovu, su juo šnekėdavo. Jis vienintelis turėjo pačios naujausios laidos vokišką sunkųjį automatą su buožė – tikrą dabartinio rusiško Kalašnikovo automato

□ Viename iš "Ozerlag" lagerių; viršuje užrašas – "Tegyvuoja didžioji tarybinė liaudis - komunizmo statytoja!", o prie Kalėdų eglutės būrys Lietuvos partizanų, ryšininkų ir politinių kalinių, Priekyje galima atpažinti Edvardą Radavičių- Arminą iš Kelmės, Klemensą Beržinską ir Domą Toliušį. Apie 1956 m.

prototipą, mūsų vadinamą "geverka". Vaikiną su lietuviška miline čia aš mačiau paskutinį sykį. Kai jis apsilankė pas savo tėvus ir seserį, greičiausiai skrebų slapukų buvo pastebėtas. Buvo pranešta kariuomenei. Tankiomis grandimis apsupta sodyba. Partizanas slenkantį priešą pastebėjo, kai jau buvo arti. Pasitaręs su šeima: ką daryti? Nusprendęs gintis, bet nepasiduoti. Kuomet čekistų grandinės drąsiai ir išdidžiai priėjo visai arti prie namų, vaikiną su lietuviška miline nuo gonkų palangės paleido visą automato apkabą į neprašytus svečius, nesitikėjusius tokio priėmimo. Susimaišė priešo grandys, daugelis krito žemėn ir nebeatsikėlė. Vaikiną iššaudė dar ir kitas apkabas. Apglumęs priešas pradėjo šaudyti į sodybą, pasitraukęs iš toliau ir uždegė namą padegamosiomis kulkomis. Kaip Pilėnų Margiris, su visa šeima partizanas žuvo, priešui nepasidavęs. Iš jų per stebuklą liko sužeista sesuo, vėliau išvežta į Sibirą...

Du mūsų stovyklos sargybiniai, protarpiais apeidavo krūmus ir su žiūronais užmesdavo akį į apylinkes. Ateidavo pasišnekėti ir pas mus.

Kai kojinės apdžiūvo, pabandžiau apsimauti aulinius batus. Vieną koją pasisekė, bet antra su drėgna kojine įstrigo bato aule. Visa jėga bandžiau įkišti ir staiga, nei iš šio, nei iš to, šiaurinėje miškelio ir krūmų pusėje pasigirdo šūviai. Kelių kulkosvaidžių tratėjimas greitai susiliejo su automatais į ištisą griausmą. Šaudė tiesiai į mus. Pavasarį vos pradėję sprogti žali medžių pumpurai su šakelėmis byrėjo ant galvos kaip smulkus lietus. Sproginėjo krūmuose sprogstamos kulkos, tai medelių viršūnėse, tai pačiose šakose. Aš, parvirtęs ant šono, vis bandžiau užmaiti batą. Nesisekė. Man taip besikankinant, draugai iš stovyklos pasitraukė. Likau vienas. Pasigriebiau savo ilgavamzdį rusišką šautuvą ir su neužmaitu batu pamažu pradėjau šlepsėti ton pusėn, kur pasitraukė draugai. Sprogus keletui granatų krūmų pakraštyje, šaudymas greitai sumažėjo ir visai nutilo. Man bestriksint po krūmus, nusimovė ir batus. Kojinę įsidėjau kišenėn, o batą apsimoviau. Po keletos minučių pamačiau ir draugus. Jie buvo sugulę prie kitų krūmelių ir laukė manęs. Vadas apsidžiaugė, kad nesužeistas.

Gavau su Žilvičiu užduotį išžvalgyti, kas šaudė. Be to, surasti ten, kur vadas miegojo, jo belgišką pistoletą, iškritusį iš puspalčio kišenės. Jei kiltų apsupimo pavojus, atidengti ugnį į priešą, iššauti raketą. Mes greitai suradome pistoletą ir nustatėme, kas taip smarkiai šaudė. Išlindę į krūmų pakraštį, pro žiūronus pamatėme keliais vežimais nuvažiuojančius Skapiškio skrebus. Jie pasuko keliuku senojo Vėželių kaimo link, kur jų laukė kareivių būrys. Grįžę pranešėme vadui, kad matėme apie 15 skrebių ir kaime yra rusų kareivių. Puolimui mūsų jėgos buvo nedidelės, be to, lengvuosius kulkosvaidžius buvom palikę kitoje vietoje. Iš ryšininkų pasakojimų nustatėme, kad skrebus įtartini pasirodė mūsų krūmai ir miškelis, tačiau į juos įžengti nesiryžo. Nutarė iš tolo apšaudyti – gal kas nors ir išbėgs. Šovinių jie turėjo daug.

Visa ši istorija tuo dar nesibaigė. Greitai paaiškėjo, kad mūsų judėjimą tose apylinkėse stebėjo viena mergina, turinti ryšius su NKVD. Po tos savotiškos "pirties", mes užėjome pas ūkininką, vienam iš būrio gerai pažįstamą. Buvome išalkę ir paprašėme šeimininko užkąsti. Atsitiktinai toje sodyboje užtikom besislapstantį nuo mobilizacijos, buvusį 1941 m. sukilimo dalyvį-partizaną iš Kauno. Jį pažinojo Vlasovas, todėl greitai užsimezgė draugiški ir atviri pokalbiai. Šeimininkas mus pradėjo vaišinti tuo, ką geriausia turėjo, skilandžiais bei karšta arbata. Pasidėjome gink-

□ Lietuvos partizanai, ryšininkai ir kiti politiniai kaliniai Andziobos lageryje "Ozerlag" 1956 m. Sėdi: Vincas Patackas, Povilas Vaičekauskas, Edvardas Radavičius, Bronius Balutis, Bernardas Jurševskis. Stovi: Vincas Leipus, Kazys Pleskus, Klemensas Jazdauskas, Kazys Šapoka, Vincas Žarskus, Viktoras Junkaitis, Juozas Kukštas

lus, pasistiprinti buvo ne pro šalį. Mūsų vadas Ažuolas, pasitraukęs nuošaliau nuo kitų, su buvusiu 1941 m. Kauno partizanų, tyliai kažką kalbėjosi. Pastarasis vadui pranešė, kad viena iš trijų gretimos sodybos merginų yra nepatikima. Ji buvusi savotiška atskalūnė, su seserimis ir tėvais nesutarianti, labai idealizuojanti naująją komunistinę valdžią, dažnai pėsčia einanti į Kupiškį. Ką ji ten veikianti, niekas tikrai nežino. Viena tik išaiškėjo, kad ji sekanti partizanų judėjimą ir kryptis. Seserų pasakojimu, maždaug prieš pora dienų, kai Vėželių apylinkėse pasirodė mūsų keletas žvalgų, ji nedelsiant išėjo į Kupiškį. Seserų buvo susekta – užėjusi NKVD būstinėn pas krebus. Dabar mums pasidarė aišku, kodėl mūsų apylinkėse intensyviai maišėsi skrebai su kariuomenės būriais ir kodėl mes su jais vos nesusidūrėme.

Pasitraukėme gilyn į Turmiškį. Ten įvykusiame trumpame partizanų pasitarime buvo nuspręsta bausmė – nukirpti merginai plaukus. Leitenan-

tas tą bausmę vykdyti pavedė Aleksui ir man. Jis priminė, kad būrio sprendimas neatšaukiamas, ašaromis nepaperkamas. Atėjus nakčiai, mudu su Aleksu išsiruošėm į žygį. Abu gimnazistai, jis kažkur nuo Šimonių, nežinau, ar tai jo tikras vardas, ar slapyvardis. Jis ginkluotas rusišku automatu su barabanėliu (disku), o aš šautuvu, prie šono turėjau dar ir "raketniką", o Aleksas pistoletą.

Mūsų kelionė nebuvo labai ilga, netrukus pasibeldėme į sodybos duris. Negreit jos atsidarė. Vidurnaktyje neramus moteriškas balsas klausinėjo, kas mes tokie esame. Apšvietėme prožektoriumi savo kepurės. Pro mažutį langelį duryse pamatė mano kepurėje įsiūtą trispalvį kaspinėlį, o Aleksas dėvėjo šaulio uniformą. Tada ji įleido mus. Pasisakėme, kad esame partizanai ir norime su šeimininkais pasikalbėti apie jų dukrą ir įspėti ją, kad nevaikščiotų į Kupiškį pas skrebus. Paklausėme, kur ji mieganti. Mums nurodė kieme svirną. Eidami koridoriuje, pasišvietę prožektoriais užtikome ant sienos pakabintas avims kirpti žirkles, kurias Aleksas pasiėmė. Tėvas liepė merginoms atidaryti svirno duris ir paliko mus vienus su jomis. Iš pradžių merginos buvo labai išsigandusios, matydamos mus ginkluotus, bet vėliau aprimo, kai pasisakėme, kas esą. Žiburio nedegėme. Pro mažutį langutį švietė mėnulis. Viduje buvo prieblanda. Svarbiausia buvo nustatyti, kuri iš jų trijų išdavikė. Iš pradžių maloniai pokalbėje su merginomis, netrukus liepėme prisipažinti, kuri iš jų vaikšto į Kupiškį pas skrebus. Seserys tylėjo. Pagaliau viena iš jų prisipažino ir pradėjo verkti.

Trumpai išsakėme partizanų dalinio vado Ažuolo sprendimą ir pasakėme, kokia bus bausmė. Ji pradėjo dar labiau kūkčioti. Aleksas padavė man avims kirpti žirkles, bet aš, niekad nekirpęs avių, o juo labiau merginos, greit susipainiojau gelsvose garbanose ir beveik nieko nenukirpau. Tada prišoko Aleksas ir užbaigė. Vis dėlto, mums buvo labai nesmagu vykdyti tokį įsakymą. Palikom mes tas žirkles ant grindų. Mergaitės ašarotas veidas prislėgė mūsų nuotaiką taip, kad abu stengėmės kuo greičiau siai dingti iš svirno. Vėliau, sužinojome, kad ta mergina nebevaikšto daugiau viena į Kupiškį, o visa apylinkė žinojo, kodėl ji skartyte galvą apsirišusi. Šis įvykis charakterizavo partizanų žmonišką elgesį ano meto sąlygomis ir gana švelnią bausmę už nesilaikymą partizanų įsakymo nesusidėti su priešu, bent pačioje partizanų judėjimo pradžioje.

Maždaug 4-5 km į vakarus nuo Skapiškio miestelio, mūsų partizanų būrys apie dvidešimt vyrų buvome apsistoję pailsėti viename kaimo klojime. Nuo vieškelio Skapiškis-Biliūnai-Gendviliai skyrė gana gilus melioracijos griovys-upelis, kartais netgi ir labai vandeningas. Kluonas buvo aukštesnėje vietoje, iš kur gana toli buvo galima stebėti apylinkę, nelaidžiant prisiartinti priešui. Būrio sargybiniai tuoju pat užėmė stebėjimo angas kluono kampuose ir pro žiūronus žvalgė apylinkę.

Sužinoję, kad mes čia apsistojome, atvyko mūsų ryšininkai, tarp kurių buvo ir kelios partizanų seserys. Pora vardų dar ir šiandien prisimenu: Emilija ir Pauliutė. Dar kelios merginos atnešė mums užkandžių. Ten, kur susirenka jaunimas, greitai pasigirsta linksmos šnekos, juokas. Mergaitės apžiūrinėjo mūsų ginklus ir naujai įsigytą vokišką lengvąjį kulkosvaidį. Mes joms turbūt atrodėme labai karingai, nes beveik pusė partizanų buvo apsivynioję kulkosvaidžio šovinių kaspinais. Juos nusiėmė tik tada, kai kluono aikštelės viduryje pradėjo suktis poros. Pradėjo groti "kapela": du su šukomis, prie kurių pridėtas rūkomas plonas popierius birzgė melodiją ir maža lūpinė armonikėlė. Visos muzikos pagrindą sudarė niūniuojamos partizanų dainos. Įstrigo atmintyje:

*Saulutė į vakarus leidos,
Ilgėjosi girios ir pievos,
Veidužį man ašaros puošė,
Kai tu pasakei man sudiev...*

*Ach mielas, išeini sudiev,
Aš ašarom laistysiu žemę
Ir verksiu lyg žydinčios ievos,
Likimas man liūdesį lemia...*

Šokau ir aš su visomis iš eilės, nors kartas nuo karto reikėdavo ir "kapeloje" pabūti, arba pakeisti draugą, tūnantį kluono kampe su lauko žiūronais. Buvo jau po birželio vidurio ir artinosi šienapjūtė. Atrodė, lyg tai būtų paprasta kaimo vakaruška. Tačiau piramidės šautuvų, sustatytų kluono pakraščiais ir šalia jų "tupintis" vokiškas lengvasis kulkosvaidis bylojo

ką kitą. Nors mes ir smagiai šokome, tačiau nepamiršome, kad kiekvienu akimirksniu gali pasirodyti priešas. Gegužinė tęsėsi su pertraukomis kelias valandas ir dar gal nebūtų nutrūkusi, jeigu sargybinis iš rytinio kluono pakraščio nebūtų sušukęs: "Vieškeliu važiuoja rusai!" Partizanai ėmė tvarkytis ginklus. Merginoms buvo liepta vienai paskui kitą skubiai palikti kluoną, ramiai ir be skubos išsiskirstyti įvairiomis kryptimis. Mes pasirengėme sutikti neprašytus svečius. Pro žiūronus aiškiai matėsi keliais vežimais važiuojantys kareiviai. Jų galėjo būti kelios dešimtys. Pasitarėme, kad reikia iš čia pasitraukti, nes, įvykus susišaudymui, nukentėtų mūsų gerieji ūkininkai. Kai kurių partizanų čia gyveno seserys ir broliai, buvo jų pačių sodybos. Nutarėme trauktis Čypelių kaimo link, nes arčiau siai prasideda krūmais ir medžiais apaugusios vietovės, prie jų ir miškas.

Palaukę, kol "padvados" pradės leisti vieškelio žemyn, ir dings iš horizonto mūsų klojimas, trumpais perbėgimais pradėjome trauktis iš Biliūnų kaimo. Greitai mus uždengė krūmai. Stebėjome dulkių debesis, kurie kilo nuo ratų. Laukėme, kad galbūt rusai sustos prie kaimo prieigų arba netoli mūsų klojimo, bet kaip niekur nieko nubildėjo tolyn vakarų kryptimi.

Gaila buvo nutrauktos gegužinės ir sugadintos nerūpestingos nuotakos. Dabar reikėjo tampyti sunkias kulkosvaidžio šovinių dėžes ir iš eilės ant pečių nešti lengvą vokiškąją kulkosvaidį. Sustojome kažkur Čypelių kaimo apylinkėse esančiame mažame miškelyje. Ten laikinai pasistatėme palapines ir išstatėme sargybą. Pasiuntėme pora savo vyrų atgal į Biliūnų kaimą sužinoti paskutinių žinių apie pasirodžiusią kariuomenę. Sužinojome, kad rusai buvo sustoję Gendviliuose. Lyg kažko ieškojo, bet dažniausiai prašė ūkininkų pavalgyti ir įdėti lašinių. Rusų kariuomenės užkabinti neturėjome noro. Vado nuomone, jie greičiausiai grįžtų tuo pačiu vieškeliu pro Biliūnus, bet čia gyveno geriausi mūsų ryšininkai ir mums prijauciantys ūkininkai. Be to, artintis prie Skapiškio nebuvo saugu, nes miestelyje buvo daug skrebių ir pačioje geležinkelio stotyje gausus kariuomenės garnizonas.

Persirengęs mergaite

Nedidelis mūsų dešimties vyrų būrys buvome apsistoję viename kluone netoli Biliūnų kaimo. Apylinkėje darbymetis. Per žiūronus matėme,

kaip pora merginų sunkiai krovė šieną į didelį vežimą ir nelabai joms tai sekėsi. Kažkas iš mūsų pasiūlė, joms padėti. Tai būtų gražu, juo labiau, kad mergaitės buvo mūsų būrio ryšininkės. Jaunam vyrui pasirodyti dieną rizikinga dėl skrebių ar kariuomenės, todėl Vlasovas su Puškiniu (tokį slapyvardį pasirinko dėl barzdos ir bakenbardų) pasiūlė vienam mūsų persirengti moteriškais drabužiais, tai niekas iš apylinkės neatkreips dėmesio. Puškino sesuo Pauliutė netrukus atnešė sijonuką ir palaidinukę su skarele. Neprisimenu kodėl, bet būrio vyrai nubalsavo, kad aš geriausiai tinkas tam vaidmeniui. Nelabai ir spyriojausi. Ką čia tuščiai klojime kiurksoti ir lošti "vežimą" kortomis, ar šiaip niekus taukšti... Neturėjau nei barzdos, nei ūsų, o drabužiai man tiko. Su visokiais juokeliais ir pašaipėlėmis vyrai aptaisė mane, truputį savotiškai išpūsta palaidine, nes už užančio paslėpiau ir vokišką mauzerį. Ant galvos užsirišau skarelę, ant kaktos išpešiau plaukų kuokštą ir, anot Puškino, niekas nepasakytų, kad tai persirengęs vyras.

Po trumpos "pažinties" su mūsų nustebusiomis merginomis kibome į šieną, kurį tikrai reikėjo sparčiai suvežti į klojimą. Jos mynė vežimą, o aš su šakėmis iš kupetų nešiau. Darbas ėjo dvigubai greičiau. Nereikėjo nei pusdienio, kai visas šienas buvo suvežtas. Mano darbą iš tolo su žiūronais stebėjo būrio vyrai. Buvo šilta, tvanki diena ir permirkau prakaitu. Paskutinį šieno vežimą palikau pačioms mergaitėms išsikrauti, o pats užsiorėjau netoli esančiame upelyje išsimaudyti.

Susiradau prie krūmo maudymuisi tinkamą vietą ir pradėjau nusirenginėti. Ta žemumoje esanti pieva gana gerai buvo matoma ir apžvelgiama iš kluono, bet, matyt, mane stebėjo ir dar kas nors iš pašalinių. Palikęs ant upelio kranto drabužius ir mauzerį, labai daug nenutolau nuo jų. Akies krašteliu pastebėjau už krūmų, šmėkšteliant lyg pilkai žalią rusišką uniformą. Neišsigandau, nes žinojau didesnio pavojaus atveju sulauksiu draugų paramos. Nežinojau tik, ar vienas, ar keli artinasi prie manęs. Nespėjau gerai apsiprausti, paskubėjau išlipti į krantą ir galvotrukčiais mečiau prie drabužių, mauzerio. Dabar jau visai aiškiai pastebėjau, kad prisidengdamas krūmais, tikrai slenka rusų kareivis. Kitų kareivių nebuvo matyti. Ar jis turėjo ką nors rankose – neižiūrėjau. Supratau, kad jį prie manęs traukė mano liemenėlė ir pusnuogis besimaudančios "merginos" kūnas. Aš užsisegiojau sijoną ir taisiausi šlapią ska-

rutę, kai pastebėjau, kad jis jau čia pat. Jau buvo pasiruošęs šuoliui, kad apglėbtų ir prispaustų prie žemės dar šlapią "mergaite". Žaibo greitumu atsisukau ir nukreipiau į jo akis mauzerio vamzdį. Mačiau, kaip išbalo "kavaličius" ir atbulas pradėjo trauktis. Sukomandavau griežtai, rusiškai: "Stoj, nedvigatsia" (stok, nejudėk). Apžiūrėjau jį, ar neturi ginklo. Neturėjo, matyt, buvo koks dezertyras, ar šnipelis, ar šiaip besibastantis toliau nuo karinio dalinio kareivukas. Įsakmiai liepiau kuo greičiausiai iš čia dingti, bėgti ir atgal neatsigręžti, o jei ne – mauzerio kulka bematant pasivys. Jisai nurūko kaip kiškis.

Kai grįžau į klojimą būrio vyrai leipo juokais. Jie manęs klausė: "Klaveli, ką tu jam pasakei, kad jis taip smarkiai nuo tavęs bėgo?"... Žinoma, buvo gardaus juoko ir mano merginoms, ir būrio vyrams. Apie tą įvykį ilgai dar prisiminėme visokiomis progomis, gaila tik, kad iš tos vietos turėjome greit išsikelti, nes tas kareivukas galėjo būti ir šnipas.

Paskutiniai šūviai

Tai buvo 1945 m. rugsėjo pradžioje Skapiškio miestelio apylinkėse, 6-7 km pietvakarių kryptimi Turmiškio link. Turmiškis – lapuočių ir spygliuočių miško masyvas su daugeliu krūmų, gal 10 km besitęsiantis Kupiškio link, o skersai turintis apie 4 km pločio. Mūsų skapiškėnų partizanų keliolikos vyrų būrys, vengdami susidūrti su reguliaria armija ir pagalbinais jos daliniais bei skrebbais, prieš nepastebėti, prasmukome iš didžiulio Skapagirio miškų masyvo.

Mūsų būrio taktika – išsaugoti kiek galima daugiau vyrų gyvybių, nesivieliant be reikalo su priešu į kautynes. Žvalgų grupė iš trijų partizanų, tarp jų ir aš, netikėtai užklupome miško keliuku slenkančią kelių kareivių grupę, besivedančią dar ir pora šunų. Jie visi buvo apsisiautę maskuojamos spalvos palapinsiaustėmis, kurios, plačiai išsiskleisdavo nuo vėjo, jiems žengiant. Tai dengė jų antpečius, ir negalima buvo pamatyti, kokios jie spalvos. Ant galvų buvo paprastos raudonarmiečių pilotės su raudona žvaigžde, nublukusios nuo saulės, apdulkėjusios. Aiškiai matėsi, kad jie nemažai keliavę pėsti, nes atrodė pavargę. Nesidairė į šalis, o tik stengėsi kuo greičiau pereiti mišką. Kuo ginkluoti, nežiūrėjome, pastebėjome tik pora rusiškų automatų diskų. Apie priešą tuoj pranešėme

dalinio vadui, kuris greitai atvyko su keliais kovotojais. Dabar jau mes padėties viešpačiai. Iš kokių 100 m atstumo galėjome rusus be didelio vargo iškloti. Daugumas vyrų pasisakė už tai, kad reikia juos visus sunaikinti, bet vado sprendimas buvo: "Neliesti!"

Tolokai mes juos palydėjome ir į jų pavargusias nugaras nešaudėme. Vienas iš svariausių vado argumentų buvo tas, kad netoliese du mums prijaunantys valstiečiai ūkininkai. Sunaikindami šią priešą grupę, mes būtume pastatę savuosius į mirtiną pavojų. Į sunaikintą vietą Stalinas lengvai galėjo atsiųsti naujus raudonarmiečių dalinius.

Mes traukėme tamsioje rudenio naktyje, mažyčiu lauko keliuku, žinomu keletui mūsų partizanų. Po kelių įtempto naktinio žygio kelionės valandų, nutarėme truputį kur nors užsukti ir atsipūsti. Kažkuris iš mūsų pasiūlė užsukti į pieninę – pieno perdirbimo ar priėmimo punktą, kurio vedėju buvo vietinis rusas, kolonistas, partizanų žiniomis, labiau lojalus sovietų valdžiai, negu Lietuvos partizanams. Buvo pasiūlyta, tegu ir jis nors kartą paremia partizanus, duodamas jiems pavalgyti, leisdamas išgerti nors po puoduką saldžios grietinės iš sovietų valdžiai skirtų atsargų. Greitai pasiekėme tą vietovę.

"Pieninė" buvo vienišas pastatas prie kaimo vieškelio, kuris buvo gana duobėtas, išmuštas kaustytų vežimų ratų. Ūkininkai kasryt čia ratuose atveždavo pieno bidonus. Pastatas apželdintas krūmais, augo ir didesni medžiai. Partizanų būrys išsidėstė aplink. Trejetas vyrų pasibeldė ir po kurio laiko prisikėlė tą rusą pienininką. Užsidedė ir žibalinė lempa. Matėme viduje šmėsčiojant ir moteriškus siluetus, dengiančius stalą. Mūsų grupei vadovavo puskarininkis. Aš buvau paskirtas sargybos vyresniuoju. Visi iš eilės užeidavome ir, kas kiek norėjome, galėjome užkąsti, iki soties atsigerti saldžios grietinės.

Taip didesnė būrio dalis sugužėjo į vidų. Su sargybonis lauke pasilikau tik aš. Pamažu apeidavau krūmuose išsidėsčiusius sargybinius, kurie nuolat stebėjo aplinką, gal daugiau klausydamiesi, nes buvo labai tamsu, negu stebėdami. Tik prisipaudus visai prie žemės, šiek tiek buvo galima ką nors pastebėti, ir tik tokiomis prie nakties pripratusiomis partizanų vanagiškomis akimis. Man kėlė nerimą kaimo vieškelis. Ir apskritai širdyje jutau kažkokį keistą nerimą, turėjau blogą nuojautą, tiesiog nenorėjau ilgiau čia pasilikti. Pieninės viduje netrukus pasigirdo lietuviškų dainų

garsai.

Išgirdus vis garsiau ir garsiau dainuojančius savo draugus, Uosį paskyriau sargybos vyresniuojų, o pats įėjau į vidų. Vaizdas, kurį pamačiau, tiesiog sukrėtė. Pažeidžiant partizanų drausmę ir pagaliau sveiką nuovoką, aplink stalą susėdę vyrai jau gerokai įkaušę nuo "velnio lašelių", keli buteliai tušti.

Grupės vadas, kuris nepasižymėjo meile stikliukui ir visados laikėsi partizaniškos drausmės, dabar šalia turėjo pasisodinęs, matyt, to punkto vedėjo dukterį ir, gerokai įraudęs, linksmai dainavo. Kai pamatė mane įėjusį ir stovintį prie durų, pasikėlė ir su stikline artinosi prie manęs. Taip pat atsistojo ir keli kiti, ir siūlė tostus. Visų veidai buvo linksmi, viešpatavo nerūpestinga, linksma nuotaika, rodos, nebūtų nei siaučiančių NKVD dalinių, nei slapta sekančių skrebų bei kitokių išdavikų. Į siūlymą sėsti prie stalo, griežtai atsisakiau, o kišamą stiklinę naminės ramiai pastūmiau į šalį. Dar gimnazijos laikais, būdamas ateitininku, visados laikiausi blaivybės, jos principų, juo labiau čia, kartu su kovos draugais, gyvenime, pilname pavojų ir mirties alsavimo. Būryje buvau aukščiau visų savo išsilavinimu, mano žinioje buvo partizanų spauda, laikraščiai ir propaganda. Vyrų akivaizdoje smarkiai susiginčijau su grupės vadu dėl tokio elgesio ir, surinkęs visus savo šalininkus, apleidau pieninę. Ten pasiliko mažesnė pusė būrio.

Taip tą nelemtą naktį dėl naminės butelio suskilo mūsų būrys į dvi dalis. Susirinkti visam daliniui drauge buvo numatyta "Didžioji Eglė". Šitokią šifruotą pavadinimą turėjo viena iš daugelio mūsų stovyklaviečių, kurios vietą mes gerai žinojome. Kur ji yra, žinojo ir mūsų svarbiausieji ryšininkai, taip pat ir keli atsarginiai partizanai. "Didžioji Eglė" buvo paprasčiausia miško aikštelė. Artimiausias kaimas – Vainiškių. Pieninėje pasilikę tikino, kad jie tik truputį užtruks, ir iš pat ryto būtinai prisistatys ten, kur mes sutarėme. Tarp pasilikusųjų išlenkti po taurelę buvo Barzda, Grenadierius, Puškinas, Vlasovas, Uosis ir kiti. Tą naktį turėjau užėti pas vieną gerą pažįstamą ūkininką – mūsų ryšininką, perduoti jam spaudą ir išklausyti surinktų svarbesnių naujienų iš užsienio, išgirstų primityviu radijo aparatu.

Todėl išsiskyriau ir su vyrais, nepasilikusiais pieninėje. Kartu pasiėmiau būrio vilkinį šunį "Fricą". Kodėl jis buvo vadinamas "Fricu", sunku

pasakyti, greičiausiai dėl to, kad jis buvo vokiečių kariuomenės paliktas pas vieną gyventoją, iš kur partizanai jį ir pasiėmė. Protingas tai buvo šuo. Dienos ar nakties metu jis geriausias ir stropiausias sargybinis. Priartėti prie būrio stovyklos pašaliniam žmogui buvo neįmanoma. Būrio naktinio žygio metu jis bėgdavo visų priešakyje ir žvalgydavo kelią. Jis pirmas įlėkdavo, nei mes įžengdavome į kokį kaimą ar vienišą stovyklą. Aš buvau numatęs kartu su "Fricu" pernakvoti klojime. Nedaug miegojau. Kažkokios vidinės nuojautos genamas, anksti prabudau ir tuoju išskubėjau prie "Didžiosios Eglės", iki kurios buvo keletas kilometrų. Atėjęs nieko neradau. Pamiškėje sutiktos dvi ryšininkės pranešė, kad daug kariuomenės sunkvežimiais važiuoja ir važiuoja keliu. Atrodo, kad supa mišką. Prisidėjęs prie akių lauko žiūronus, netrukus ir pats tuo įsitikinau. Mačiau rūkstančias kelio dulkes ir girdėjau tolimą sunkvežimių burzgimą. Mano vyrų niekur nebuvo matyti. Šiaurinėje miško dalyje, beveik miško pakraštyje, supratau, kad "Fricas" kažką aptiko. Jis pribėgdavo prie manęs, apsigrėždavo ir staiga nerdavo pirmyn. Taip mane ir atvedė prie miegančių vakarykščių "baliavotojų". Vaizdas, kurį pamačiau, tikrai buvo nekoks. Palapinė tik pusiau teišttempta. Suvirtę, kaip pakliuvo, miegantys mano draugai. Beveik visų uniformos, taip pat ir jų barzdos, buvo visiškai baltos. Iš pradžių negalėjau suprasti, kas čia atsitiko, kol prie vieno krūmo pastebėjau numestą maišą smulkių kvietinių miltų. Vienaime maišo šone buvo skylutė.

Iš karto viską supratau, pamatęs vežimo vėžes. Gavę iš pienininko maisto produktų, dar miltų maišą, susiradę kažkieno arklių su ratais, viską čia atvežė, o vežimą su arkliu paleido atgal. Kadangi jie buvo įkaušę ir, matyt, neturėjo jėgų pasiekti sutartą vietą, tai visi čia ir suvirto be sargybos. Jie nepastebėjo, kad miltai visą kelią byrėjo ir tiksliai žymėjo jų kelionės maršrutą. Išėjau į miško keliuką žvilgtelėti, o ten jau ir be žiūronų pamačiau atsargiai slenkančius kareivius. NKVD artinosi, o mano vyrai miega! Pribėgau prie vieno, purtau keltis, o jis tik kažką niurzgia ir nesi-kelia. Bandau žadinti kitą, vėl tas pats. Tik galų gale, surikus "rusai", visi kaip įgelti pašoko, griebėsi ginklų. "Fricas" staiga pradėjo loti, o mes, palikę palapinę ir miltus, paskubomis lėkėme gilyn į mišką. Greitai išgaravo vakarykštė naminė, kai bandėme prasiveržti į kitus miškus. Turmiškis buvo apsuptas. Atsidūrėme lyg kokiame maiše, beveik jau užrištame. Ki-

ti būrio vyrai ryšininkų įspėti ir į susitikimą prie "Didžiosios Eglės" nebeatėjo. Ką daryti? Mūsų jėgos nedidelės, šiek tiek daugiau negu dešimt vyrų. "Fricui", kurį turėjau prie savęs prisirišęs, apvyniojau virvute snukį, kad nelotų.

Kaip ištrūkti iš to geležinio žiedo? Svarstėme ir šiaip, ir taip, bet išcieties nematėme. Viena buvo aišku, kad reikia išsilaikyti ir likti gyviems nors iki vakaro. Rudens naktys tamsios, ir tuo pasinaudojus, pavieniui išsiskirsčius, gal kam ir pavyktų prasmukti pro apsupimo žiedą. Svarbiausia sulaukti nakties! Kaip ir tikėjomės, rusai pradėjo "šukuoti" Turmiškį. Jų taktika: išvaryti mus iš miško ir kur nors atviroje vietoje visus sunaikinti. Priėmėme, matyt, vienintelį teisingą sprendimą: iš miško nebėgti, bet užsimaskuoti paparčiais ir mažomis eglutėmis apžėlusiose aikštelėse, prisileisti artėjančią NKVD kareivių eilę visai arti, smogti jai iš visų ginklų kartu ir veržtis tiktai pirmyn, bet ne atgal. Kol jie sutvarkys savo gretas, kitoje vietoje vėl iš naujo užsimaskuoti ir laukti. Daug nešaudyti, taupyti šovinius ir ypač granatas. Mūsų ginklai: lengvasis vokiškas kulkosvaidis, lengvas, prie vokiško karabino prisukamas granatsvaidis su keletu paprastų ir viena prieštankine granata, suomiškas automatas, du rusiški automatai su "barabonėliais", du automatiški šautuvai dešimtukai, vienas rusiškas, o kitas vokiškas, kitų partizanų paprasti šautuvai, daugiausia vokiški karabinai. Keli turėjo dar ilgavamzdžius vokiškus parabelius. Turėjome ir rusišką "raketniką", bet svarbiausia – tai didelis ryžtas gyviems naepasiduoti. Nedidelės buvo mūsų šovinių atsargos. Prie kulkosvaidžių buvo tik viena šovinių dėžė. Po 50 šovinių juostas apsikabinę turėjo pora kovotojų. Aš turėjau vokišką karabiną ir granatsvaidį, ir 45 šovinius.

Pirmasys užsimaskavome vidury miško. Užsiklojome žolėmis ir medžių šakutėmis, ilgai gulėjome pasiruošę. Treškindami sausas medžių šakeles, priešas pamažu artėjo. Mūsų prasilaūžimo linija buvo siaura, gal 20 m eglyno. Po vado automato serijos, sekunde vėliau, kirtome iš visų ginklų, sprogo puolamosios vokiškos granatos, ir lyg kokie žali miško kupstai metėmės pirmyn. Dešinėje prabilo rusiškas kulkosvaidis, pradėjo tarškėti rusiški automatai, bet mes sėkmingai sulindome į eglyną. Toli palikome šautuvų, kulkosvaidžių ir automatų šūvius, jų sukeltą triukšmą. Greičiausiai rusai patys gerai nesuvokė, kas čia atsitiko. Mūsų ugnis jiems

buvo netikėtai stulbinanti.

Atsidūrėme kitame miško gale. Sulindome į papartyną. Augo daug mažų eglaičių. Užsimaskavome. Laukėme labai, labai ilgai, kol pajutome, kad vėl artėja kareiviai. Aš gulėjau su "Fricu" kraštinis, prie manęs visai netoli, tiesiog ranka pasiekiamas, tūnojo Grenadierius, už jo su lengvu kulkosvaidžiu Vlasovas, o toliau kiti. Kaip ir pirmą kartą, taip ir dabar, "Fricas" dažnai krutėdavo, turėjau nemažai vargo, kol jį už odinio antkaklio prispausdavau prie žemės. Mačiau, kaip pagyvenęs rusų kareivis, neskubėdamas artinosi tiesiai prie manęs. Slenkančioje gretoje jis buvo kraštinis. "Fricas" pradėjo tiesiog žiaukčioti ir, matyt, norėjo šokti ant ruso. Atstumas vos keli metrai. Buvau nusitaikęs.

Aš ir šiandien negaliu suprasti, kaip ten įvyko. Mūsų buvo susitarta, kad aš užsidėjęs ant karabino granatsvaidį, prieštankine granata iš jo šaučiau pirmutinis, o paskui ir visi. Širdis dunkėjo krūtinėje, bet aš taip ir neišoviau, atleidau gaiduką. Tas pagyvenęs rusas su išblukusiais antpečiais kluptelėjo ant nedidelės eglaitės, tarsi stabtelėjo, norėjo ją apeiti iš tos pusės, kur aš gulėjau, bet paskui, staiga nusisuko į kairę, mane aplenkdamas. Tuo metu akies krašteliu tik pamačiau, kaip mano draugų vamzdžiai, apkaišyti paparčiais, grėsmingai į jį pasisuko. Pasidavęs į kairę, už kelių žingsnių, jau už mano nugaros, jis laikėsi savo ankstesnės distancijos ir toliau vėl žingsniavo, kartu su kitais kareiviais košdamas mišką. Kai įtampa atslūgo, vakarop ir mes pajudėjome iš papartyno. Aš nuėmiau nuo vokiško karabino prisuktą granatsvaidį su prieštankine granata. Koks buvo baisus netikėtumas, kai atidaręs šautuvo spyną, pamačiau, kaip ant žolės nukrito paprastas vokiško šautuvo šovinys, su plienine kulka, o ne granatsvaidžio šovinys su angliuko kulka. Tereikėjo tik mažičio piršto judesio paspausti gaiduką, kai būtų sudrioksėjęs prieštankinės granatos sprogimas granatsvaidyje. Greičiausiai būtų užmušęs ir mane, ir tą rusą, mano kaimyną partizaną, o gal net dar ir kitus, kartu su "Fricu". Matyt, skubėdamas, viena ranka laikydamas už virvutės šunį, o kita ranka užtaisydamas ginklą, būsiu suklydęs. Aš manau, kad dangiškosios Motinos Marijos globa išgelbėjo man ir daugeliui kitų gyvybę – prieš mūsų mintimis į ją meldžiausi.

Tuo viskas nesibaigė. Dar ilgai, iki pat vakaro sutemų, girdėjome pavienius, taip pat ir automatų šūvius miško viduryje, pakraščiuose. Kar-

tais kalendavo net keli kulkosvaidžiai. Matyt, jie šaudė į įtartinas vietas. Kai jau visai sutemo, šūviai aptilo. Nusprendėme išsiskirstyti po du ir išeiti iš miško įvairiose, pagal savo nuožiūrą pasirinktose vietose. Susitikimo vietos nebuvo tiksliai nusakytos, nes buvome numatę iš šitos vietovės gana toli pasitraukti – į Alizavą, o kiti net į Kupreliškį. Mudu su "Fricu" atsiskyrėme nuo kitų.

Visai sutemo. Kartais tai arti, tai toli pakildavo į nakties dangų apšviečiamosios raketos, ir vėl viskas aprimdavo. Gerai įsižiūrėjęs, pastebėjau vienoje vietoje užsimaskavusius slapukus, kurie retkarčiais sujudėdavo, o keli

net rūkė, delnu uždengę tabako suktines. Atstumas tarp jų buvo 30-50 m.

Patraukėme į kitą Turmiškio pakraštį iš Vėželių kaimo pusės, į šiaurę nuo lauko keliuko, vedančio į mišką. Vietovė buvo nelygi, daug kupstų ir krūmų, bet ne vieną sykį tekdavo čia keliauti pas mūsų būrio ryšininkus. Ilgai su "Fricu" stebėjau vietą, kuria buvau numatęs šliaužti. Rodos, nieko įtartina ten nebuvo, bet į dešinę nuo mūsų šuo užuodė sargybinių – slapuką, kuris slinko, ropojo pažeme pas savo kaimyną pridegti "ban-

□ Grįžus iš Sibiro: Povilas Vaičekas su būsima žmona Lorraine-Lauryna Juodvalkyte, Kaune aplanko Knygnešio kampelį. 1956 m. rugpjūčio 24 d.

□ Povilas Vaičekas su sesute Irena Vilniūne, 1956 m. rugpjūčio 8 d. grįžus iš sovietų lagerių

krutkės". Buvo matyti, kaip jie abu tyliai krapštėsi ir netrukus, delnais pridengę, degė degtukus. Aš ilgai nedelsiau. Pradėjau atsargiai slinkti į nušliaužusiojo vietą, laikydamas už pavadžio savo draugužį, kuris irgi, kaip ir aš, glaudėsi, tiesiog ropojo, prie žemės prisispaudęs. Tas žygis reikalavo daug nervų ir kantrybės. Mažiausias trekselėjimas galėjo mus tuojau išduoti. Be to, įtemptai žiūrėjome į priekį, ar dar kas nors nesėdi krūmuose. Kur nors įduboje ar prie krūmelio stengėmės ilgiau pabūti, apsižvalgyti.

Šliaužėme pirmyn daugiau negu kilometrą. Pasiekėme meliora-

cijos griovį. Netoliese, žinojau, turėjo būti Liongino Kadžiulio sodyba. Atitiesiau nugarą, šiek tiek atslūgo įtampa. Reikėjo atsargiai prisikelti šeiminką, sužinoti apie kariuomenės išsidėstymą apylinkėje. Šie paprasti kaimo žmonės buvo mūsų akys ir ausys. Atrodė, kad jie nekreipia į nieką dėmesio, bet iš tikrųjų viską stebėjo, ypač svetimuosius. Atsargiai brakstelėjau keletą kartų į kameros lango stiklą. Po ilgos pauzės vos vos prasivėrė pirkios durys, ir mes įsmukome vidun. Paaškęjo, kad visur pilna kariuomenės. Dienos metu kareiviai visur landžiojo, prašė valgyti. Ki-

tur krėtė klojimus ir tvartus, lindo į svirnus. Jų štabas ir dabar yra pasilikęs senojo kaimo gyvenvietėje. Toliau keliauti būtų beprotybė, nes galiu atsitrengti į gausias sargybas. Geriausia išeitis – čia kur nors pasislėpti. Man nurodė daržinę. Abu pasistiprinome. Labai skanus buvo šaltas pienas su aukštaitiška duona, kuri visados tiesiog kvėpėjo, o ypač dabar, ilgai nevalgius... Daržinėje padariau "slėptuvę" kažkokiamė prėsle. Atsigulė greta ir "Fricas", bet jis vis stengėsi savo šlapią nosį būtinai prikišti man prie veido, krutėjo, ir, žinoma nuo sukeltų dulkių garsiai čiaudėjo. Prisikankinome abu. Ir "pykomės", ir geruoju "tarėmės". Pasislėpti su šuniu šieno ar šiaudų krūvose, bent šiuo momentu, pasidarė neįmanoma. Turėjome skirtis. Prikėliau vėl šeiminką. Tarėmės, ką daryti? Aš siūliau priištį jį kur nors tvarte, arba paryčiais atiduoti kaimynui, bet ūkininkas atsisakė. Ir NKVD, ir visa apylinkė yra girdėjusi apie didžiulį partizanų "vilką", ir paslėpti jo niekur negalėjome.

Likome abu lauke bestovį. Šuo įdėmiai į ranc žiūrėjo, geromis, protingomis akimis ir lyg kažko klausė. Pradėjo aušti. Kaimo pusėje mačiau kareivių vorą. Pro žiūronus buvo matyti užmauti ant šautuvų durtuvai, skirti šiaudų krūvoms badyti. Kuo greičiau reikėjo ir man slėptis, bet kur dėti "Fricą"? Puoliau šen, puoliau ten, bet nieko neišgalvojau. Reikėjo veikti staiga: norėjau jį nušauti, bet šūvių būtų išgirdę NKVD. Pamačiau tvarto galc atsikišusią kartį, susiradau virves, apvijau jo kaklą, pabučiavau į tarpuakį ir patraukiau virves. Buvo labai liūdna, kai jau nebegyvą nusitempiau į bulvių ežią ir paskubomis užkasiau. Prisiminė J. Biliūno apysaka "Brisiaus galas"... Tik viskas čia buvo kur kas tragiškiau. Dar ir šiandien prisimenu liūdną, protingą "Frico" paskutinį žvilgsnį, jis nesipriešino, net nesulojo...

Susiradau nuošaliau nuo sodybos pernykščių šiaudų stirtą, "urvą" ir, apsikaišęs iš visų pusių, pasislėpiau. Nuvargęs ir pasidėjęs po galva "planšetę", kurioje ūkininkas kelionei buvo įdėjęs rūkytų lašinių gabaliuką su duona, greitai užmigau. Išbudino gausybė pelių, kurios labai drąsiai bėginėjo per veidą, braukydamos uodegomis akis ir kaktą. Negalėdamas ir rankomis apsiginti, išėmiau visą maistą ir joms atidaviau; tik taip vėl užmigau.

Pabudau jau gerokai po pietų. Prie miško buvo ramu ir nesigirdėjo šūvių. Kariuomenė pasitraukė. Kito mūsų dalinio partizanai, su kuriais

prieš keletą dienų išsiskyrėme, Skapagirio miško prieigose susikovė su mus persekiojusia NKVD daliniais. Į Skapiškį atvežė ir numetė prie šventoriaus kulkosvaidžio serijos sudraskytą viršilos Mėlynio kūną, drauge su jo palydovu Janeliūnu. Viršila buvo visų mėgiamas ir turėjo didelį autoritetą. Jis buvo sužeistas Latvijoje, prie Biržų girios ir bunkeryje ilgai gydėsi sprogstamosios kulkos žiauriai sužalotą ranką. Jis visuomet nešiojosi rožančių ir meldėsi. Kol jis gydėsi, laikinai buvau paėmęs jo rusišką automatinį šautuvą-dešimtuką, kai pasveiko – gražinau. Nelaimeč nešė tas šautuvas. Kas jį turėjo, tas ir žuvo. Ankstesnis jo savininkas Aras irgi užmerkė akis Biržų girioje.

Prisimenu paskutinį susitikimą su viršila Skapagiryje, kai jis su kitais vyrais atsiskyrė nuo mūsų grupės. Tada jis paprašė mane truputį apkirpti, nes mėgo nešioti ilgesnius plaukus. Kitą partizaną, kuris kartu žuvo, irgi apkirpau. Linksmi buvo vaikinai. Kažkas iš būrio juokėsi: "Nekirpk, taip trumpai, Kleveli, nes, kaip Samsonas, netekęs plaukų, praras ir jėgas..." Liūdna pranašystė išsipildė, aš jų abiejų daugiau nebemačiau. Skapiškio NKVD su stribais juos užkasė po klebono kanauninko Nikodemo Kasperūno langais, šlapioje pievoje, gana ilgai tyčiojęsi iš kūnų, pamestų prie šventoriaus ir valkiojamų miestelio aikštėje. Ypač žiauriu ir nežmonišku elgesiu garsėjo vienas stribų – tai Janulioniokas, žemas, kresnas, plačių pečių bernas. Jis daugelį skapiškėnų nušovė arba peršovė, o jo rankos buvo kruvinos, dažnai suimtuosius bedaužant.

Topolio dvare

Mūsų būryje buvo du broliai Stančikai: Bronius ir Leonas. Bronius išsiskyrė iš visų savo mižinišku ūgiu ir didele jėga, jis kaip žaisliuką nešiojosi didžiulį vokišką kulkosvaidį. Jiedu buvo stambaus ūkininko sūnūs. Senasis tėvas iškeliavęs į Sibirą. Po tiek metų man ausysc tebeskamba brolių dainuota partizaniška daina:

*Saulutė į vakarus leidosi,
Ilgėjosi girios ir pievos,
Veidužį man ašaros puošė,
Kai tu pasakei man su Diev...*

*Ach mielas, išeini su Diev,
Aš ašarom laistysiu žemę...
Ir verksiu kaip žydinčios ievos,
Likimas man liūdesį lemia...*

Vyresnysis Leonas Stančikas-Grenadierius buvo neseniai vedęs. Žmona augino kelių mėnesių dukrytę Topolio dvare. Leonas per ryšininkus palaikydavo ryšį su šeima. Kartą netoliese apsistojus, Leonas gavo iš žmonos žinią, pakvietimą, po poros dienų aplankyti ją ir mergytę. Visiems suprantamas noras vėl po ilgesnio laiko pasimatyti. Iš ryšininkų ir apylinkės žmonių žinojome, kad NKVD ir Skapiškio sribai naktimis palieka pasalas, išstato slapukų postus. Ypatingai "globoja" partizanų tėviškes ar jų gimines.

Be to, neseniai būryje visi liūdėjo dėl Vinco Katelės. Šis porai dienų irgi buvo atsiprašęs pas savo seserį į Biliūnus. Vincas klojime motiejukų šieno prėsle turėjo įsirengęs laikiną slėptuvę, kurioje kartais pernaktovavo. Sesuo atnešdavo maisto į pasimatymus ir ilgiau pasikalbėdavo su broliu. Tačiau kartą Vincuko daugiau nebeišvydome: seseriai atėjus į klojimą, ten jau laukė užsimaskavę sribai, kurie išlindusiam iš šieno užlaužė rankas, ir jis atsidūrė Sibire. Apie tolimesnį Vinco likimą nieko nežinau. Po šio įvykio su Broniu Stančiku apsilankėme tame klojime, nesunkiai radome jo užmaskuotą "urvą" šiene, pasiėmėme paliktą rusišką automatą, vienintelį Vincuko "suvėnyrą" būriui.

Taigi ir dabar Leono pasiūlymui niekas nepritarė. Kelionė labai rizinga. Gerai supratau Leono norus ir, visiems tylint, pasisiūliau palydėti jį pavojingoje kelionėje. Buvo sutarta, jei bus mėnesiena, Leonas niekur neis, bet tą naktį kartais mėnulis užslysdavo už debesų. Mes iškeliavome dviese. Kai kur buvo nupjautos avižos, ir mažičiai kūgiai mus pridengdavo. Kuomet buvome visai netoli Topolio dvaro, danguje pasirodė mėnulis. Ilgokai su Leonu žiūrėjome į dangų, laukdami debesėlio. O jo vis nebuvo. Daug laiko sugaišome, kol keli skysti debesiūkščiai pridengė mėnulį. Atsargiai slinkome dvaro teritorijos link, apsodintos vaismedžiais, eglėmis ir kitais medžiais. Jos viduje buvo sodas ir netoli pastatas, kuriame gyveno jaunoji Leono žmona. Prišliaužę mėtėme mažičius akmenėlius į antro aukšto langus, pakol brakstelėjo šoninės durys, ir mes dviese, kaip

šmėklos, be garso įslinkome į vidų. Po ilgo nesimatymo, vyras ir žmona apsikabino ir nenorėjo vienas kito paleisti. Mergytė miegojo ir mūsų, ateivių, nematė. Tačiau, kaip vėliau paaiškėjo, mudu pastebėjo NKVD slapukai. Jie nedrįso mūsų liesti, bet pranešė NKVD kariuomenci.

Leono žmona nenorėjo mūsų iš kambario išleisti, liepė pas ją nakvoti. Parodė gana gudriai sienoje įrengtą slėptuvę ir patikino, jog čia abiem užteks vietos. Aš įlindau į tą skylę, bet ten buvo gana ankšta, tvanku ir nepatogu, ypač dviem. Suprasdamas, kad jie nori dviese pasilikti, padėjau ir pasakiau, jog įlįsiu į šieno žaginį sode ir tenai prasnausiu, o jinai atneš pusryčius prie paties didžiausiojo, nes sode jų buvo keli. Taip aš tyliai vėl išslinkau į sodą, įlindau į žaginį ir po ilgos nakties kelionės greitai užmigau.

Rytą pažadino mašinos burzgimas visai prie pat namų. Pastebėjau, kaip pilnas rusų kareivių sunkvežimis išvažiavo iš dvaro, mačiau ir stovinčią Leono žmoną su mergeite ant rankų, palydinčią "svečius".

Pasirodo, kai aš miegojau, buvo apsuptas pastatas ir jo viduje rusų leitenantas ieškojo "banditų". Kareiviai baksnojo, daužė sienas ir ieškojo slėptuvių. Nieko neradę, šiek tiek aprimo, paprašė ko nors užkąsti. Leonas sėdėjo vienas, susirietęs tarp sienų, visas išprakaitavęs, nei gyvas, nei miręs. Girdėjo leitenanto pokalbį su žmona ir mergytės verksmą. Nežinojo, kuo viskas baigsis. Rankose turėjo paruoštą vokišką granatą. Gyvas buvo numatęs nepasiduoti. Po vaišių karininkas, sako, buvo besiertinantis ir prie mano didžiojo žaginio... Viskas baigėsi laimingai. Tik Leonas vos nepražilo. Vakarop mes greit išsinešdinome iš to dvaro. Vėliau sužinojome, kad tikrai avižų lauke gulėjo slapukai.

Leoną tragiškas likimas ištiko vėliau. Jis visiškai atsitiktinai žuvo nuo savųjų rankos. Iš buvusių partizanų ryšininkų sužinojome, kad Leonas užėjęs pas vieną pažįstamą batsiuvį. Užsidengę langus, prie žibalinės lempos jie bandė batus pataisyti. Tuo metu iš kaimyninės partizanų teritorijos kitas partizanų būrys naktį persekiojo ir vijosi vieną skrebę. Jiems pasirodė įtartinas langų užtemdymas. Pro mažytį lango plyšelį Leonas atrodė labai panašus į persekiojamąjį. Vienam iš partizanų staiga pasirodžius duryse, Leonas šovė iš pistoleto į jį ir pataikė į ranką, o anas paleido automato seriją jam tiesiai į vidurius. Sakė, jog Leonas dar šovęs į lempą ir paskui sau į galvą. Kai išgirdęs šūvius atvyko savasis būrys ir jo

brolis Bronius, Leono jau nebebuvo gyvųjų tarpe. Susuko į vokišką palapinę-brezentą ir, visiems tylint, nuleido į kaimo kapinėse iškastą duobę.

Bronius Stančikas-Vlasovas po kiek laiko įsėjo į giją legalius dokumentus, bet Subačiaus geležinkelio stotyje buvo išduotas ir suimtas. Vedant jį staiga metėsi po važiuojančio garvežio ratais ir žuvo. Toks likimas dviejų brolių Leono ir Broniaus Stančikų, vyrų kaip ažuolų, kovojusių skapiškėnų partizanų eilėse.

Viso to nebūtų buvę, jeigu mūsų kraštas nebūtų buvęs okupuotas vokiečių. Broliai būtų arę gimtines žemes ir darbavęsi Lietuvai. Šiandien jų nebėra. Nežinau, kaip susiklostė Leono žmonos ir jo dukros likimas.

1994 m. vasarą važiauvau pro buvusio Topolio dvaro vietą. Nieko negalėjau bepazīnti. Tik didelių medžių krūva, tankūs lapuočiai, nepažįstami buvusio kolchozo pastatai, nepažįstami žmonės... Važiuojome keliais, kurių anksčiau, rodos, nebuvo.

Sovietiniai dokumentai

Giliai sukrėstas daugelio būrio draugų žuvimo, po NKVD kariuomenės siautėjimų Skapagiryje ir Turmiškyje, prasiveržęs pro jų apsupimo žiedą, netekęs savo palydovo vilkšunio Frico, pagaliau pasiekiau savo atsarginį bunkerį, įrengtą Vėželių kaimo pakraštyje, negyvenamoje Trumpicko gryčioje. Tai buvo nedidelė vienvietė slėptuvė po aukštaitiška krosnimi. Šalia namo pamatų pro mažutį plyšelį įeidavo oras ir truputis šviesos. Vieną rytą prikėlė šūviai ir šaudymas tiesiai į "bunkerį" – slėptuvę. Iš miego pabudęs, nesusigaudžiau, kas čia atsitiko? Pro plyšį pamačiau patį Perkūną ir bent dešimt stribų. Pasirodo, jie užklydę į kaimą ir pasivaišinę degtine pas J. Jonušį, po gerų pietų, sumanę pašaudyti į taikinį, kurį pasistatė ties mano slėptuve. Nusiraminęs, kad ne išdavystė, stebėjau jų veidus. Lengvai galėjau likviduoti Perkūną, o gal ir dar kelis – bet kas iš to? Tuomet aiškiai supratau, jog komunizmo tokiais ginklais nenugalėsi. Greit paliko jie mane ramybėje, nežinodami į ką šaudė.

Pasilikęs vienas keletą naktų iš eilės bandžiau užmegzti nutrūkusių ryšių – viskas veltui. Visi bendražygiai pasitraukė kažkur tolyn, Vabalninko link. Visokios mintys sukosi galvoje, ieškojau sprendimo maldoje. Pamenu, kaip staiga lyg koks žaibas blykstelėjo mintis, kuri anksčiau nie-

kada nekildavo: "Numirti visados suspėsi!" Priesaikos "numirti" mes nebuvome priėmę, gal keisti kovos būdą? "Kišk kalaviją atgal į jo vietą, nes visi, kurie griebiasi kalavijo, žus nuo kalavijo"...(*Mt. 26, 52*) Grūdas, jei jis nekris į žemę ir bus apmiręs, jis neneš vaisiaus...

Lyg kokios vidinės jėgos pastūmėtas, išėjau. Per tėvo gerą pažįstamą Kubicką, smulkų valstietį iš to paties Vėželių kaimo, greitai buvau jo vežime, ypač sužinojus, kad šiuo metu Perkūno nėra. Dviese su Kubicku užėjome į milicijos būstinę. Durys praviros. Nieko nėra. Lovoje po pagirių gulėjo tamsiai mėlyna kariška uniforma kariškis, apsimyniojęs baltu rankšluosčiu galvą. Pakėlė akis ir rusiškai tarė: "Ko jums reikia?" Paaiškinome, kad atėjome gauti dokumentų. Jis paklausė: "O kur gyvenai?" Greitai sumėčiau atsakyti, jog pas senelę, štai ir liudytojas. Jis nieko daugiau nesakęs, nuplėšė kampą rusiško laikraščio, rodos, "Pravda", gulėjusio ant stalo, ir rusiškai užrašė: "Šiuo pažymiu, kad Povilas Vaičekauskas vyksta į Rokiškio karinį komisariatą", parašas leitenantas Volkov, data. Jis vėl atsigulė, matyt, labai skaudėjo galvą. Mes išėjom.

Nedelsdamas pėsčias nuėjau į Rokiškį, niekieno nesulaikytas, ten apžiūrėjo pusnuogį, patikrino pažastis dėl SS ženklų ir išdavė laikiną, baltą karinį bilietą. Mažiukas NKVD leitenantas, kalbą lietuviškai, išdavė pažymėjimą, kuriame buvo užrašyta rusiškai: "Pažymėjimas. Šiuo pažymima, kad Povilui Vaičekauskui leidžiama pragyventi Skapiškio miestelio teritorijoje. Antspaudas. Parašas. Data". Paduodant tą dokumentą, nei iš šio, nei iš to staiga piktai pagrasino: "Žiūrėk, daugiau neik į Černiaus bandą!" Instrukavo, kad nuolat reikės registruotis milicijoje. Štai ir viskas. Bet ir čia vėl man padėjo laimė. Aš nėjau ten registruotis, bet kreipiausi į savo krikšto tėvo Benedikto Vaičiūno žmoną Genę, kurios brolis tuo metu buvo Skapiškio valsčiaus partorgas. Ji garantavo dėl manęs, prašė, kad padėtų. Partorgas paniurusiu veidu tylėjo. Pagaliau, neatlaikęs sesers prašymų, burbtelėjo: "Einam!". Nusivedęs į vykdomojo komiteto įstaigą, liepė vienam savo pareigūnų mane priregistruoti ir tuoj pat išregistruoti. Taip aš išsprūdau dar penkeriems metams iš NKVD horizonto. To partorgo pavardė Baltrūnas, labai aukšto LSSR veikėjo, buvusio Lietuvos komjaunimo sekretoriaus, Valerijono Baltrūno tėvas. Prisimenu, valsčiaus partorgas, ginkluotas automatu, užklydo savo tėviškėn į vieną sodybą ir joje sutiko atsitiktinai buvusius kelis mūsų būrio partizanus. Jis

to nesitikėjo. Kadangi visi buvo pažįstami nuo vaikystės dienų, atvirai pasikalbėjo, dar išgėrė po stikliuką ir taikiai išsiskyrė, laikydami tai paslaptyste. Tai pavyzdys, kad buvo ir yra visokių žmonių, net ir iš komunistų tarpo. Teisti mus tegali vienas Dievas.

Antrasis areštas

Su savo būrio partizanais nenutraukiau ryšių ir turėdamas legalius dokumentus. Susitikinėdavom. Paskutinį kartą dar buvau susitikęs Vainiškių kaime pas ryšininkę Gegutę Bronių Stančiką ir Antaną Gūrą. Perdaviau jiems uniformą, šveicarišką laikrodį, partizanų skiriamųjų ženklų ir kt. Po kelių metų jie abu žuvo.

Ėjo 1950-ieji, o aš dar nebuvau laisvėje. Prisimenu tuos metus, kai dirbau Vilniaus universitete Gamtos mokslų fakulteto Darvinizmo ir genetikos katedroje. Tuo metu katedros vedėju buvo profesorius dr. Povilas Snarskis, aspirante J. Montvilaitė ir kita aspirante žydė, kurios pavardę pamiršau. Prisimenu fakulteto partorgą, doc. Petrylą, kuris vienąsyk stipriai išbarė, kad išverčiau iš rusų kalbos Stalino žodžius: "Mokslas, kuris yra nutraukęs ryšius su bandymais ir praktika – joks mokslas." Leidimą Stalino žodžius versti į kitas kalbas turėjo tik aukšti partijos pareigūnai, LKP CK. Katedroje, laboratorijose ir auditorijose kabėdavo didžiuliai V. Dokučiajevo, V. Viljamso ir I. Mičiurino portretai, tarp jų komunizmo vadų ir paties Darvino, kurio vardu buvo pavadinta katedra. Prisimenu, kaip fakulteto partorgas garsiai skaitė studentų pilnoje auditorijoje TASS'o pranešimą, atspausdintą "Tiesoje", jog sovietiniai genetikai bandymų stotyje pasėjo rugius ir iš jų sėklų, esant tokiomis pat aplinkybėmis ir sąlygomis, buvo išauginti kviečiai. Salėje buvusi studentė Dubokaitė paklausė dėstytoją: "Ar, esant tokiom pat aplinkybėm, ir mes vieną dieną nepasidarysime asilais?..." Salei garsiai kvatojantis, viskas buvo paversta juokais, ir atrodo, minėtai studentei niekas nenutiko. Dėl TASS'o minėto įvykio pasaulio mokslo sluoksniuose buvo gana didelis susidomėjimas, nes pamenu, klausantis užsienio radijo, tuo klat simu susirinkusi Paryžiaus Mokslų akademija, nutarė, jog toks rūšių kintamumas vis dėlto yra galimas, bet tik laikantis marksizmo-leninizmo.

Aš dirbau Darvinizmo ir genetikos katedros laboratorijoje vyr. prepa-

ratoriumi. Man priklausė laboratorijų ir auditorijų mokslo vaizdinių priemonių ir stendų, bei kitų dalykų reikalingų katedrai priežiūra ir paruošimas studentų paskaitoms. Taip vieną dieną besidarbuojant, staiga prasivėrė katedros laboratorijose durys ir pamačiau civiliai apsirėdžiusius tris vyrus, kurie, atkišę pistoletus, tyliai artinosi prie manęs. Jie buvo apsirengę lietpalčiais, vienas su skrybėle. Tai buvo kadriniai, operatyvininkai čekistai su didele praktika: mjr.Zaičikovas, kpt.Kozlovskis, trečio pavardės nepamenu. Pirmasis klausimas buvo toks: "Ar turi ginklą?" Aš jiems šaltai atsakiau: "Taip, turiu". "O nu ką – padėk jį čia ant stalo!" – suriko vienas jų, ir visi akimis įsisiurbė į mane. Mačiau, kaip mjr.Zaičikovo krauju pasrūvusios pagiriotos akys dar labiau paraudo; jis buvo aukšto ūgio, didesnis už visus kitus, tamsus brunetas, juodais garbanotais plaukais. Įkišau ranką į kelnų kišenę ir, ištraukęs rožančių, padėjau jį ant stalo. Tyla. Pagaliau paklausė: "Ar tai yra ginklas?". "Taip, tai yra ginklas", – atsakiau. Kpt.Kozlovskis šypsodamasis pasakė: "Šitą gali vėl pasiimti". Vis dėlto, pripuolę arčiau, apčiupinėjo kišenes ir juosmenį. Po to mjr.Zaičikovas pakišo suėmimo orderį. Tai buvo nedidelis, baltas lapukas, maždaug 10x15 cm dydžio. Jie visi su manimi kalbėjo rusiškai, ir orderis buvo surašytas rusų kalba su saugumo ministro ir prokuroro parašais.

Visa tai įvyko 1950 m. kovo 23 d. Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultete, Čiurlionio gatvėje, apie 4 val. po pietų. Lyg kokį geriausią draugą jie mane tyliai išsivedė fakulteto koridoriais ir laiptinėm žemyn, kur Čiurlionio gatvėje jau laukė kariškas automobilis. Pristatė dar keturi civiliai apsirengę čekistai ir pasodinę mašinoje ant užpakalinės sėdynės viduryje, po du suspaudę iš šonų, liepė niekur nesidairyti ir nejudėti. Nuvežė į Konarskio gatvę Nr. 24-3, kur gyvenome trise. Jie viską žinojo: pasikvietė buto šeimininkę lenkę, kaip liudytoją, atliko smulkiają kratą, iš anksto žinodami, kur mano daiktai ir knygos. Mano buto draugų namuose nebuvo. Virtuvės viduryje stovėjo tik šeimininkė ir šluostėsi ašaras. Kuomet po valandėlės surašė kratos protokolą ir liepė visiems pasirašyti, mjr.Zaičikovas sukomandavo: "A, nu ka, einam!" Tada aš, jau su lietpalčiu ir kepure ant galvos paprašiau: "Leiskite man dar pasimelsiti". Pasitarę leido. Prie mano lovos ant sienos kabėjo nedidelis Vilniaus Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslėlis. Atsiklaupiau, meldžiausi trum-

pai. Nebuvo kuo daugiau pasitikėti. Pabaigoje mintimis taip kreipiausi: "Tki šiol aš vienas ėjau, dabar, o Marija, Tu mane veski!" Atsistojau ir tvirtai pasakiau: "Einam!" Ir išėjau, išvažiavau į MGB rūmus, paskui į Lukiškes, į Leningradą, vėliau – į Vorkutą ir į kitus tolimus Sibiro rajonus. Negreit kelionė baigėsi, gal daugiau negu po šešių metų, maždaug tiek, kiek reikia baigti universitetą.

Prisiminimai apie vieną Kūčių vakarą

Tai buvo 1950 m. gruodžio 24 d., maždaug apie 4-5 val. po pietų, kai kareivis su raudonais antpečiais iš NKVD apsaugos garsiai pašaukė mano pavardę, atidaręs "harmoškę". Taip kaliniai vadindavo geležimi apkaustytose kalėjimo kameros duryse mažą langelį, pro kurį buvo paduodamas maistas ir vanduo. Kareivis rusiškai įsakė greitai pasiimti savo daiktus ir išeiti iš kameros į koridorių. Čia jau nereikėjo nusigręžti į sieną, kai sutinki vedant kitą kalinį, kaip būdavo Vilniaus MGB rūmuose prie konservatorijos. Mane vedė Lukiškių kalėjimo koridoriais ir leidomės laiptais žemyn. Laiptinių kiaurymės buvo dengtos plieninės vielos tinkeliais, kad nesugalvotų kuris kalinys pirma laiko nusizudyti, šokdamas stacia galva žemyn. NKVD supratimu, lietuvių kalinių juk dar laukia "priverčiamojo darbo stovyklos", "pataisos auklėjimo lageriai su sąžiningu darbu".

Subtili bolševikų vartojama terminologija – baisūs ir nežmoniškai žiaurūs dalykai vadinti visai kitomis sąvokomis. Štai žodis "represuotas" labai plačiai vartojamas įvairiose anketose arba sovietinių organų išduotose pažymose bei charakteristikose. Iš tikrųjų šis žodis slepia savyje baisų žiaurumą, nekaltų mažų vaikų bei kūdikių kančią, ligonių, senelių kankinimą, grobimus juos nakčia iš namų, atplėšiant žmonas nuo vyrų, išskiriant vaikus nuo tėvų, išvežant žmones iš gimtųjų vietų, į beveik negyvenamus Sibiro plotus...

Atvedė mane NKVD sargybinis į vieną iš Lukiškių kabinetų, kuriame už stalo jau laukė švariai nusiskutęs tipas, kvėpiantis odekolonu, apsirengęs dailiu juodu kostiumu. Pakvietęs rusiškai sėskis, tuojau be jokios įžangos pradėjo. Jam buvo pavesta pranešti kaliniams bolševikinių teismų sprendimus. Aš buvau už akių nuteistas Maskvos Ypatingojo teismo, kuris rusiškai buvo vadinamas "Moskovskoje Osoboje Sovesčianije". Jį su-

darė SSSR prokuroras Rudenko, Berija ir atstovas iš CK, vienu žodžiu – trejukė. Tipas pradėjo: "O vam vsiotaki zdorovo dali, polnuju katušku, dvacat piat liet ispravitelno trudovych lagerej"... (O jums vis dėlto nemažai davė, visą pilną "špūlę", dvidešimt penkerius metus auklėjimo-pataisos darbų lagerių).

Aš vis dar galvoju, kad bus koks teismas. Buvau pasiruošęs ginamąją kalbą. Aš nesutikau su tokiu sprendimu ir kategoriškai atsisakiau pasirašyti po teismo nuosprendžiu. Tada NKVD pareigūnas paprašė, kad pasirašyčiau, jog man buvo pranešta. Taip ir sutarėm.

Mane vėl išvedė. Šį kartą vedė į kalėjimo pagrindžius, žemutines kameras, kur viskas buvo daug tamsiau, šalčiau ir drėgniau. Čia buvo ir karceriai. Iš vienos tokios vienutės kameros girdėjau merginos užkimusį, lyg prislopintą balsą, nuolat šaukiantį: "Vincai, Vincai, Vincai!... Matyt, ji jau buvo išprotėjusi. Dar ir šiandieną mane šurpas nukrato, prisiminus anos lietuvaitės šauksmą, pilną sielvartą, kančios ir maldavimo.

Įstūmė į blankia šviesa apšviestą kamerą pas naujus likimo draugus, kuriems jau buvo pranešti teismo sprendimai. Kalėjimo administracija atskirdavo šią kategoriją kalinių nuo kitų. Visų dėmesys nukreiptas į naująją. Kas tu toks, iš kur, kada, už ką suimtas, gal neseniai iš "laisvės"? Įsišnekėjom. Beveik patamsyje, prie vos spinksinčios, aprūkusios lemputės, pamažu išžiūrėjau į tuos pageltusius, apšepusius veidus. Jie visi jauni – kaip ir aš – maždaug dvidešimt penkerių metų, o kai kurie gal ir jaunesni. Maniau, kad jie nuteisti dvidešimt penkeriems metams. Apsirikau. Jie visi buvo mirtininkai.

Du broliai žemaičiai partizanai, apsirengę sovietinėmis kareiviškomis uniformomis bandė prasiveržti į Vakarus. Jie buvo praėję Rytprūsius, Lenkijos sieną ir tik kažkur Rytų Vokietijoje, pereinant paskutinį tiltą, buvo patrulių sulaikyti. Jie nušovė tuos sargybinius, bet buvo sužeistas vienas brolis. Kitas jo nepaliko, bet nešėsi kelis kilometrus ant pečių, kol pagaliau persekiotojų būrys juos apsupo, pasieniečių šunys užuodė pėdsakus. Nesužeistasis brolis gynėsi, kol iššaudė visas šovinių apkalbas. Jis prisiminė, kad sprogo jo paskutinė granata, o toliau neteko sąmonės. Kai pabudo ir atmerkė akis, pasijuto esąs kalėjimo ligoninėje.

Kitas jaunas, gana aukšto ūgio lietuvis, su įdubusiomis akimis, bet ryžtingo žvilgsnio – Kauno Politechnikumo buvęs studentas Kazys Urbo-

navičius, vienos Dzūkijos apygardos grupės štabo viršininkas Žaibas. Jis papasakojo, kaip 1949-1950 m. buvo persekiojami kariuomenės, talkinant vietiniams skrebams, kaunantis ir be kautynių, kaip pamažu retėjo kovotojų eilės, kaip vis daugėjo išdavysčių ir kaip vis sunkiau darėsi partizanams kovoti su rafinuotu priešu. Pasakojo, kaip jie davė žodį nevaruoti svaigalų, alkoholio. Už partizanų vadų galvas buvo skiriama dešimtytūkstančių rublių. Už Žaibo buvo paskirta 30 000 rublių. Ir štai pas vieną patikimą partizanų nuolatinę ryšininkę NKVD surežisavo vestuves. Į jas buvo pakviestas ir Žaibas. Prisimena, kaip atėjęs su savo adjutantu, pasveikino "ištikimą" ryšininkę, apsirengusią vestuvine nuotakos suknele. Šoko ir sukosi poros, verkė smuikas ir raitėsi muzikanto rankose armonika. "Jaunoji" primygtinai prašė nors vieną taurelę už jos laimę išgerti. Partizanai atsisakė, nes toks partizanų statusas. Galiausiai "jaunoji" beveik per prievartą įprašė juos tik nors truputį siurbtelėti. Išėjęs su "jaunąja" šokti, Žaibas staiga pajuto didelį silpnumą, apsvaigo galva, griebėsi automato, bet tuoj neteko sąmonės. Kai atsipeikėjo, pamatė kalėjimo kamerą, langą užpintą plieninėmis grotomis, pajuto nuo skausmo plyštančią galvą ir... staiga viską suprato.

Straipsnio 58, 8 paragrafas yra pats baisiausias. Už jį taikoma mirties bausmė. Žaibas buvo kaltinamas vienos sovietų deputatės, apdovanotos Sovietų sąjungos didvyrės žvaigžde, nužudymu. Štai jis ir mirtininkas! O ryšininkė? Ji gavo iš sovietų valdžios pažadėtus 30 000 rublių, o iš partizanų – kulką...

Savotiškos tai buvo 1950-ųjų Kūčios, be Kalėdinio paplotėlio, tik truputis Lukiškių kalėjimo duonos. Nuotaika mirtininkų kameroje buvo gana prislėgta, išskyrus gal tik Žaibą, kuris pasakojo ir gyveno savo apygardos reikalais. Visai neatrodė, kad jam parašytas mirties sprendimas. Kodėl jie manė įkišo į šią kamerą, dar ir šiandien negaliu suprasti. Buvimas su mirtininkais išėjo man į naudą: beguosdamas juos, kad galbūt dar gali būti pakeistas mirties nuosprendis, savyje radau jėgų suprasti, kad mane supa žmonės, kurių padėtis daug blogesnė. Už viską turiu būti dėkingas Visagaliui, kurio rankose yra šie ir būsimeji mano metai, kaip ir mano naujųjų kameros draugų likimas.

Be įprastų maldų "Tėve mūsų", "Sveika Marija", "Tikiu į Dievą Tėvą", dar kalbėjome Švč. Mergelės Marijos litaniją. Prisimindavome poetą Ber-

nardą Brazdžionį, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių poetą, nes jo sukurtais eilėraščiais buvo meldžiamasi kamerose, lageriuose ir tremtyje:

*Iš Tavo rankų, Dieve, gaunu savo rytą,
Iš Tavo rankų ir šviesi darbų diena,
Iš Tavo rankų man ir laimė mano krito,
Ir praeitis, ir dabartis, ir rytdiena...*

O kai tyliai niūniavome "Neregio elegiją": "Aš pasaulio šviesos karalijos//Nemačiau niekada, niekada, //Juodos rožės ir juodos lelijos //Ir daina vyturėlio juoda...", ir kai paskui įsidrąsinę beveik garsiai traukėme vis garsiau ir garsiau: "Nematysiu saulėlydžių aukso, //Nematysiu akių mylimos, //Ir aušros ir aušros nesulauksiu //Šituos juodo likimo namuos"... – pasigirdo kalėjimo prižiūrėtojo smarkus daužymas į kameros duris: "Zamalčite, svolači, a tak v karcer pasažu..." (Nutilkite, šunsnukiai, o jei ne, tai karcerin pasodinsiu...").

Mes nenutilome:

*Prieš vaivorykštės juostą nepuolat,
Nesimeldžiate žiedui baltam,
Su stabais nepažįstami broliai,
Pasiklydot pasauly šviesiam...*

Mūsų duslūs balsai buvo pilni sielvarto ir Lietuvos kalinių skundo, bet kartu ir protesto mūsų tautos okupantams bei kolaborantams – garbinantiems ir šlovinantiems komunizmo stabus. Tik taip supratome Bernardo Brazdžionio sukurtus posmus, virtusius dainomis, įsigėrusius į tautos dvasią... Po daugelio metų buvo lemta susitikti poetą Bernardą Brazdžionį 1989 m. Pasaulio lietuvių simpoziume. Vėliau, keliaudami dviese automobiliu į Čikagą, išisnekėjome apie "Neregio elegiją". Poetas paaiškino, jog ji sukurta gyvenant namelyje Tvirtovės alėjoje ir dažnai vaikščiojant pro Aklųjų namus Savanorių prospekte, berods, 1937 m. Koks iš tikrųjų yra nuostabus žmonių gyvenimas, kaip jis yra supintas, kad mes tegalim pasakyti: "... Ne sava šviesa mes žėruojam, ne sau šviesą liejam..."

Brazdžionio poezija buvo ir visados pasiliko gyva, nuolatos palaikanti, įkvepianti jėga ir šaltinis lietuvių kovoje dėl laisvės pačiais juodžiau-

siais okupacijos metais tėvynėje, išeivijoje ir Sibire. Brazdžionio poezija buvo ranka perrašinėjama ir net išleistas jos rinkinys. Pavyzdžiui, 1952 m. Vorkutoje 8-oje šachtoje tai atliko Algis Kavaliauskas. Daugelis mokėjome atmintinai gausybę Brazdžionio eilėraščių. Ir jie visur sklid...

Niekada nemaniau, kad moterys gali būti tokios žiaurios ir niekšiškos. Per Kalėdų šventes Lukiškių kalėjime viena tokia buvo prižiūrėtoja, kalinių pasivaikščiojimo lauko garde "viršininkė". Kai mus išleisdavo gal kokiai 12-20 minučių pasivaikščioti atvira ore, ji reikšdavo mums aiškiai neapykantą. Apie menkiausią bandymą susisiekti ženklais su viršutinių aukštų languose žiūrinčiais kaliniais, ji skųsdavo savo viršininkams, kurie baudavo karceriu ir mus, ir tuos kalinius, kurie pasirodydavo languose.

Ši moteris buvo nedidelio ūgio, brunetė, dėvėjo ilgą, pilkai rusvą kareivišką milinę, nesugebėjusią paslėpti nėštumo. Ji galbūt dar ir šiandien gyva, gal gyvi ir jos vaikai, tikriausiai niekur iš Lietuvos neišvyko, nes gryna lietuvių kalba prabildavo. kažkas ją pavadino "čekistų madona".

Tuo metu pasaulyje, Rytų pusrutulyje, vyko karas Korėjoje. Kalinius domino greitas ir efektingas amerikiečių puolimas prieš komunistinę Korėją, o kartu ir prieš SSRS bei Raudonąją Kiniją. Tai teikė mums, lietuviams kaliniams, šiokių tokių vilčių: o gal ims ir iš tikrųjų susikibs pasaulio milžinai? Juk Amerika turėtų atominę bei technologinę karinę persvarą. Sovietų sąjungos pralaimėjimas suteiktų galimybę ir lietuvių tautai išeiti į laisvę. Nuo tokių minčių ir tarpusavio pokalbių džiaugsmu suvirpėdavo mūsų širdys, ilgą laiką neužgesdavo gera nuotaika, sapnuodavome laisvę. Prisimenu, kai Marytė S. signalizavo iš moterų korpuso ir perdavė paskutines žinias iš Korėjos fronto.

Lukiškių kalėjime kalėjo ir Vilniaus arkivyskupas Mečislovas Reinys. Vilniaus saugumo požemiuose sutikau kunigą kleboną Damijonaitį iš Suvalkijos, o Lukiškėse vienoje kameroje teko daugiau negu porą mėnesių praleisti kartu su Aleksoto klebonu kunigu Basčiu ir kunigu Radzevičiumi iš Kaišiadorių vyskupijos. Tuo metu buvo vykdomi intensyvūs Lietuvos Katalikų Bažnyčios kunigų suėmimai ir standartiškai nuteisiant po dešimtį metų pataisos darbo lagerių, konfiskuojant jų turimą visą turtą. Dažniausiai teisė už akių tas pat "Moskovskoje Osoboje Soveščianije"...

Pridėjęs aliuminį puoduką prie mirtininkų kameroje buvusio šildymo vamzdžio, kalbėjausi su kaimyninėje kameroje buvusia lietuvaitė mirtininke, partizanų ryšininke. Pas ją buvo užėjęs vienas partizanas, persirengęs merginos rūbais. Vėliau užsuko ir daręs kratas toje vietovėje skrebas, kuris pradėjo kibti prie jaunos "merginos". Netikėtai iš "jos" palaidinukės iškrito pistoletas, tada partizanas susigrūmė su skrebu, bet imtynėse sribas pradėjo imti viršų. Ryšininkė, nieko nelaukusi, atėjo į pagalbą, smogdama skrebui į pakaušį su kirviu. Įvykio finalas – mirtininkų kamera. Ji pasakojo, kad buvo atėjęs kalėjimo viršininkas ir siūlęs rašyti malonės prašymą. Ji atsisakė.

Apie tolimesnį lietuvaits likimą neteko sužinoti, nes greitai iš tos mirtininkų kameros buvau iškeltas ir išsiųstas etapu į Leningrado persiuntimo kalėjimą. Prieš išvežant į Vilniaus geležinkelio stotį, buvau nuvestas į Lukiškių kalėjimo pirtį, kur netikėtai susitikau su Algiu Kavaliausku ir kunigu Kazimieru Vaičioniu. Visi mes buvome nuteisti po dvidešimt penkerius metus sovietinės pataisos darbo lagerių.

Iš Lukiškių kalėjimo mane į geležinkelio stotį vežė kaliniams transportuoti skirtu autobusiuku, kurio viduje buvo įrengtos atskiros spintos vienutės, iškaltos fanera. Autobusiukas baisiai kratėsi ir sunku buvo išsilaikyti, nedaužant galvos ir šonų. Stotyje jau laukė kaliniams vežioti specialiai parengtas traukinys su kiauliniais vagonais. Palyginti su 1941 m. vagonais, šie buvo žymiai pagerinti, labiau pritaikyti kaliniams vežioti. Čia jau buvo įrengtos plieninės grotos su mediniais gultais. Dabar mes nebuvome taip labai sugrūsti, kaip anksčiau. Vagono pakraščiu buvo paliktas takas NKVD sargybiniais vaikščioti. Pro mažytį vagono langelį įeidavo oras, o pro plyšelius galima buvo pasekti, kur mus veža.

Palikome Vilnių, vėliau Pabradę, Švenčionėlius, Dūkštą, Turmantą ir Daugpilį. Pravažiavome Rezeknę, ilgai stovėjome Pskove. Mus gabenო kažkur tolyn į šiaurę. Paliekant Lietuvos žemę, širdyje nerimas: kažin į ją ar besugrįšiu? Tik malda teikė stiprybės ir paguodos. Pasitikejau Aukščiausiojo valia ir dar kartą atsidaviau Vilniaus Aušros Vartų Dievo Motinos globai. Mūsų laukė milžiniškas Leningrado persiuntimo kalėjimas, kuriame pagal Kremliaus nurodymus buvo komplektuojami vergų ešelonai į didžiąsias komunizmo statybas.

Iš partizaninio laikotarpio, kuriame teko gyventi nuo 1944 m. lapkričio iki 1945 m. rugsėjo galiu paliudyti, kad Lietuvos partizanai nebuvo banditai, teroristai, bet gyvieji Nepriklausomos Lietuvos piliečiai, kurie nepripažino sovietinės okupacijos, jos išleistų parėdymų, ypač mobilizacijos į Raudonąją armiją. Jie turėjo pilną juridinę galią, kylančią iš Nepriklausomos Lietuvos gyvenimo ir Konstitucijos ginti savo Tėvynę. Tai buvo šventa kova ir pasipriešinimas, ir niekas negali to purvais drabstyti, sumenkinti, ar visai ištrinti iš Lietuvos istorijos. Banditai, teroristai buvo sovietiniai okupantai ir jų talkininkai Lietuvos komunistų partija – visiškai atsakingi už Lietuvoje vykdomą genocidą, nužudytus ir sunaikintus Lietuvos partizanus, jų ryšininkus ir kitus lietuvius.

Lietuvos partizanai – tai daugiausia aukštos moralės, kultūros, su savo kalba ir lietuviškais papročiais žmonės, kurie gyveno ir buvo išugdyti per tą nepriklausomybės dvidešimtmetį. Jie nebuvo šventieji, tik paprasti žmonės: mokytojai, studentai, kaimo ūkininkai, jaunimas, kurie dainuodavo lietuviškas dainas, paveldėtas iš senelių ir naujai sukurtas Lietuvos Aukštaitijoje, darbininkai ir tarnautojai, karininkai, viršilos, puskarininkiai bei eiliniai, Lietuvos šauliai. Jų elgsena visados buvo grindžiama krikščioniška morale, jie nebuvo nei vagys, nei melagiai, nei girtuokliai, nors mėgdavo išgerti. Tai linksmi žmonės, net ir didžiausiuose varguose neprarasdavo humoro jausmo, niekad nenusimindavo. Jie melsdavosi. Daugelis visiškai pasitikėjo Dievu. Mačiau, kaip ne vienas turėjo rožančių ar motinos padovanotą medalikėlį. Jie visi buvo tvarkingi, švarūs, su uniformomis ar be jų. Ginkluoti vokiškais, rusiškais ginklais. Teko matyti vieną kartą Lietuvos kariuomenės šautuvą su Gedimino stulpais. Ratu stovėdami, jį leido iš rankų į rankas ir bučiavo.

Tuo metu nebuvo griežtų ribų tarp apygardų ir būrių. Mūsų būryje vieni kitus pažinojo ir pasitikėjo. Bunkerių gyvenimas buvo nelengvas. Vargindavo drėgnas oras, sunkiai gydavo žaizdos. Labai trūko vaistų. Tik retas kovotojas turėjo mažytį bintų paketuką. Gyvenant ilgiau, ypač žiemą, bunkeriuose užpuldavo utėlės. Drabužiai, pavyzdžiui, megztiniai, buvo dezinfekuojami Aukštaitijos sodybų dideliuose pečiuose – krosnyse, padėti ant "blėkų" ar kitų skardinių padėklų. Būdavo kūrenamos pirtys, bet jų

kūrenimą stebėdavo ir priešas, būdavo užpuolimų. Su maisto tiekimu iš pradžių nebuvo problemų, bet vėliau, nuo 1945 m. vidurio, kai padidėjo provokacijų ir išdavysčių, žmonės bijojo įsileisti į trobas, kad neišvežtų į Sibirą.

Keletas bruožų apie mūsų būrį:

1. Ažuolas, atsargos leitenantas, mokytojas, nuo Ukmergės, pavardės nežinau, žuvęs;
2. Šermukšnis, artimai draugavo su Ažuolu, žuvęs;
3. Bronius Stančikas-Vlasovas, žuvęs Subačiaus geležinkelio stotyje;
4. Leonas Stančikas-Grenadierius, ūkininkas, žuvęs;
5. Puškinas, valstietis, likimo nežinau;
6. Mikėnas, dar buvo šaukiamas Mikele, turėjo Kalašnikovo proto-tipo vokišką automatą, žuvęs;
7. Viršila Mėlynis-Eglė, ūkininkas, žuvęs Skapagiryje;
8. Janeliūnas, žuvęs kartu su viršila Skapagiryje;
9. Beržas, likimo nežinau;
10. Kelmas gyvas, vedęs ryšininę;
11. Putinas, ūkininkas, vedė ryšininę;
12. Uosis, vidutinio amžiaus, žuvęs;
13. Kaladė, nežinia ar tai slapyvardė, ar tikroji pavardė, nuo Kupiškio, viršila, žuvęs;
14. Grigonis, viršila, kupiškėnas, žuvęs;
15. Vincas Katelė, ūkininko sūnus, gyvas pateko į priešo rankas, likimo nežinau;
16. Karklas, buvęs "istrebiteliu", likimo nežinau;
17. Žilvytis irgi buvęs stribu, su vokišku automatiniu šautuvu, likimo nežinau;
18. Aleksas nuo Šimonių, žuvęs;
19. Šimoniškis, vokiška plechavičiukų uniforma, žuvęs;
20. Aukštas, šviesiaplaukis vaikinys, su lietuviška miline, sunkiuoju vokišku automatu, žuvęs;
21. Liepa, ūkininkas, miręs;
22. Klevas likęs gyvas;
23. Antanas Gūra-Barzda-Šarūnas, žuvo 1948 m. balandžio 7 d. Šarūnas – narsiausias ir drąsiausias iš viso Biliūnų kaimo jaunimo.

Sužeistas ilgai neprisileido priešo, gynėsi, ir tik iš pasalų buvo nušautas. Dar 1944 m. liepos mėn., prisiartinus Rauconosios armijos pirmiesiems žvalgams prie Skapiškio miestelio iš geležinkelio stoties pusės, ilga kulkosvaidžio serija iš aukšto medžio "pavaišino" nekviestus atėjūnus. Dalyvavo Skapiškio miestelio užėmime 1944 m. lapkričio 7-8 d. Nepasisekė jam uždegti strībų būstinės, nes šliaužiant artyn, buvo peršautas benzino bakas ir nedaug liko degalų.

Kitų likusių neprisimenu, jų buvo apie 40. Iš viso skapiškėnų galėjo būti apie kelis šimtus.

Klastingas buvo mūsų priešas. Lietuvos žmonės kartais nežinojo kas savas, kas ne. Šimonių girios prieigose ir Žaliojoje girioje po 1945 m. gegužės 11 d., tai yra po vokiečių Kuršo grupuotės kapituliacijos Latvijoje, netrukus pasirodė nežinia iš kur atkeliavęs didžiulis būrys, apie 500 kareivių, apsivilkusių vokiškomis uniformomis. Dalis jų vaizdavo ukrainiečius, kiti – Vlasovo kareivius, bet daugiausia vokiečius, prasiveržusiais iš apsupties. Tai buvo "Smerš" daliniai, sovietų reguliariosios kariuomenės kontržvalgyba. Jie prašinėdavo maisto iš žmonių. Gavę, rašydavosi tiekėjų pavardes. Labai stengėsi užmegzti ryšius su partizanais ir jų daliniais. Bandė nustatyti savo ryšių kanalus. Iš pradžių reikalavo tik partizanų vadovybės ir aukštų vadų susitikimų, o vėliau kai tie nėjo, kviesdavosi ir eilinius. Porą kartų buvo nuvykę ir iš mūsų kaimyninių būrių. Iš karto buvo pastebėta, kad tai persirengęs priešas, kai kurie užkalbinti vokiškai, tik "vartydavo" akis. Paskutinis susitikimas su jais baigėsi keleto partizanų žuvimu, kiti sužeisti šiaip taip ištrūko. Apie tai buvo pranešta visiems aplinkiniams partizanų būriams. Kaip staiga jie atsirado, taip staiga ir dingo, daugiau nepasirodė.

Partizanų spaudą gaudavome iš Žaliosios ir Šimonių girios. Daugumas atsišaukimų buvo pasirašyti LLA – Lietuvos Laisvės armija. Iš įsidėmėtinų atsišaukimų, kiek prisimenu, įdomus buvo atsakymas į Kauno vyskupijos valdytojo prelado S. Jokūbausko kreipimąsi padėti ginklus. Vėliau teko patirti, jog prelatas NKVD grasinimais buvo priverstas tokį dokumentą pasirašyti, o pasirašius, labai apgailestavo, ir kalbama, kasdieną už atgailą gulėdavęs kurį laiką kryžiumi. Partizanų suredaguotame atsišaukime buvo rašoma, kad jie ginklų nepadės ir toliau tęs kovą. Ten buvo rašoma, jog ir Kristus mylėjo tėvynę ir dėl jos verkė, žiūrėdamas

nuo kalno į Jeruzalę.

Vieną kartą, apsistojus kažkokiame piliakalnyje, kur augo daug aviečių, suskaičiavau virš 40 partizanų. Planuojamam antram Skapiškio miestelio užpuolimui buvo numatyta suburti 180 kovotojų, pasitelkus žmonių iš kupiškėnų, Alizavos ir Šimonių. Mūsų būryje stovyklaudavo ir partizanai, kurie pusiau legaliai gyvendavo ir tik pavojų metu, vykstant gaudynėms ar kitais atvejais slėpdavosi pas mus. Skapiškiui paimti ir sribų mūrinę būstinę sugriauti viename klojime buvo slepiamas vokiškas prieštankinis pabūklas su keliais šoviniais. Puolimo buvo atsisakyta dėl netikėtai pasirodžiusios NKVD kariuomenės. Teko skirstytis į mažesnius būrelius.

Partizanus sekdamas ir jų judėjimą stebėdavo dvisparniai maži lėktuvai, mūsų praminti "kukurūznikais". Prisimenu, mums teko prie vokiško kulkosvaidžio pritaisyti specialų taikymo prietaisą ir prie jo sumontuoti metalines kojeles. Tas buvo padaryta rudenį, viename rugių lauke, kai mus atakavo "kukurūznikas". Šiaip partizanai kariuomenės dalinių neužkabindavo ir su jais nenorėdavo turėti reikalų. Su sribais tekdavo susidurti naktimis pasalose. Toks susidūrimas buvo Čypelių kaime.

Prisimenu netikėtą susitikimą Tatkonių kaimo apylinkėse, netoliese nuo Skapiškio geležinkelio stoties. Išeinant iš ūkininko Soko jaujos, beveik kaktomuša susidūriau su dviem kareiviais. Jie nešiojo pasienio kariuomenės žalias kepures ir dalyvavo apylinkės siautime. Atstumas tarp mūsų – vos keliasdešimt metrų. Vienas jų buvo ginkluotas rusišku automatinio šautuvu, o kitas suomišku automatu su disku. Jie sustojo ties mano palikta šliaužimo bryde miežių-avižių lauke ir kažką tarėsi. Man užėmus laukę prie krūmo gynimosi poziciją, aiškiai išgirdau jų žodžius: "netrogaem jevo" (neliečiam jo). Užsirūkė ir nuėjo toliau. Matyt, ir rusai ne visi norėjo mirti ir veltis į kautynes.

Įsidėmėtina Rytų Aukštaitijoje baisioji 1945 m. sausio 6 d. Tai – Trijų karalių šventė. Tą žiemą, esant daug sniego, Stalino raudonosios divizijos vykdė masines žudynes ir šukavimus plačiu frontu, per kelis rajonus. Ėjo tikrinti dokumentus ir neturinčius jų šaudė vietoje. Tai buvo panašiai, kaip Dzūkijoje Taručionių ar Klepočių apylinkėse. Jokie istorikai nerašė ir dar neužfiksavo tų aukų. Mums slepiantis dviese bunkeryje Mičiūnų kaime, globojamiems Julės M., pasiekdavo baisios žinios ir sielvartas. Prisimenu pasakojimus, jog kažkur prie Puponių krūmeliuose, išaušus

pavasariui ir nutirpus giliam sniegui, buvo surasti keliolika vyrų lavonų. O kiek tokių aukų buvo? Kas jie? Partizanai? Jaunimas, vengęs Raudonosios armijos, ar šiaip Aukštaitijos Lietuvos vyrai? Sunku šiandien nustatyti, suskaičiuoti ir ištyrinėti. O taip buvo iš tikrųjų. Stalino galvažudžiai ėjo, badė ilgais, specialiai tam padarytais durtuvais klojimuose šieno ir šiaudų stirtas ir prėslus, tvartuose mėšlą ir sutiktus ant kiemo vyrus. Kiek daug Aukštaitijos sūnų su pervertais šonais ar sužeistomis rankomis bei kojomis tokių kratų metu ištylėjo. Šieno šiaudų krūvose nedejuodavo, kad neišsidoūtų. Kiek buvo nudurta? Kas čia pasakys ir suskaičiuos?

Kalbant apie žuvusiųjų skaičių, galima tik apytiksliai samprotauti, pavyzdžiui, kad ir iš mūsų būrio, kur likom gyvi tik 4-5 žmonės ir tą proporciją taikyti visai Lietuvai, turint galvoje dabar likusius gyvus 450 partizanų – žuvusių skaičius būtų apie 36 000. Arba kitaip skaičiuojant: Lietuvoje apie 300 valsčių ir kiekviename valsčiuje žuvo vidutiniškai po 100 žmonių, vėl gi gautume mažiausiai 30 000!

Atkurti tikrą vaizdą gali tik tie, kurie konkrečiai viską matė. Teisinga šiuo atžvilgiu yra patarlė: "Sotus alkano neatjaučia". Man gi teko savo akimis matyti ir stebėti, jau turint legalius sovietinius dokumentus, net dvylika išniekintų partizanų vyrų ir merginų kūnų. Tai 1946 m. pradžioje, žiemą, Rokiškio miesto aikštės viduryje mačiau tris apnuogintus vyrų kūnus ir vieną merginos. Vyrų lūpos buvo kietai sučiauptos, pamėlynavusios, akys užmerktos, o kai kurių ir atviros, aukštyn atmestos rankos, šaltyje sustingusios, lyg kažką šauktų; vieno suplėšyti viduriai, kruvini kūno gabalai sustingę šaltyje kaip žvakės. Jie susisprogdino. Nepasidavė. Merginos lavonas išniekintas su aukštai virš kelių atkeltu kruvinu sijonu. Moterys užklodavo, o atėję sribai vėl nudengdavo. Jie visi buvo vidutinio ūgio ir jauni. Pandėlyje, turgaus aikštėje, 1947 m. pradžioje, mačiau numestus nebegyvus buvusių savo draugų kūnus, kuriuos sunku buvo atpažinti, sukruvintus, išpurvintus. Jie buvo iš Notygalos. Vėliau mačiau jų kūnų gabalus sukapotus kirviais ir sumestus Pandėlio miestelio pietinėje dalyje, prie buvusio vėjinio malūno, viename šulinyje. Ranka pasiekiamos matėsi baltos vieno sušalusios basos kojos... Šalia šulinio buvo padėtas mažas eglių vainikas su trispalviu kaspinėliu. O kitąsyk, kai prisiartinau prie tos vietos, po poros dienų, jau nieko nebuvo. Sribai sudaužė šulinį ir vietą išlygino – jokios kapo žymės... Neišdilo iš atminties ir kitas

vaizdas, matytas Kamajuose, visai netoli Strazdelio paminklo, priešais buvusią MGB būstinę, vadovaujamą lt. Tiupino, vedusio žmoną lietuvę. 1946 m. pradžioje čia gulėjo žmogus šaulio pilka uniforma ir šaulio ženklų, prisegtu prie krūtinės. Veidas apžėlęs, su nedidele barzda, tylus ramus, išsitiesęs, basas – tai Lietuvos partizano lavonas.

Ar yra ryšys tarp dabarties ir praeities? Aišku, kad yra. Jeigu jie, visi tie Lietuvos ažuolai ir uosiai nebūtų iškirsti ir sunaikinti, kitokia būtų ir mūsų nepriklausomybė. Vyriausias Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vadas būtų generolas Jonas Žemaitis, o ne buvęs komunistų partijos sekretorius. Jų žuvimas liko neišgirstas ir dabartinėje Lietuvos Konstitucijoje, nei vienu žodžiu neužsimenančioje apie Lietuvos Laisvės kovos sąjūdį, sodriai laisčiusį Laisvės medį savo krauju.

Lietuvos partizanų kančia daug kur labai panaši į Kristaus kančią; buvo irgi nukryžiuotų ir net sudegintų prie kluonų durų, netgi išdavikų judų procentas maždaug tas pats. Jie, Lietuvos partizanai, dažniausiai pakrikštyti ir Lietuvos motinų išauklėti krikščioniškai. Jie visi palaiminti, nes troško teisybės ir dėl jos buvo persekiojami. Daugelis iš jų tikrai galėjo pasakyti panašiai, kaip Sofoklio Antigonė: "Aš nemylėčiau taip tavęs Tėvyne, jei nemylėčiau Dievo, labiau negu tavęs".

Liudijimas ir prašymas Lietuvai laisvės Amerikos Kongrese

Lietuvos partizaninio pasipriešinimo sovietiniams okupantams tęsinys ir mano veikla, pasiekusi kulminacinį tašką – buvo liudijimas, vieša kalba JAV Kongrese 1979 m. birželio 26 d.

Po Helsinkio pasitarimų Amerika konfrontacijoje su Sovietų Sąjunga gana vykusiai kėlė žmogaus teisių pasaulyje ir Europoje klausimą. Ypač tam atsidavęs buvo tuometinis JAV prezidentas Džimis Karteris, kurio kadencijos metu išvykau į JAV ir apsigyvenau Čikagoje. SSRS šalį tuomet valdė Leonidas Brežnevas.

Mano žmona Lorraine-Lauryna Juodvalkytė, gimusi ir augusi JAV, turėdama JAV pilietybę, už pagrindinę-partizaninę spaudą Pabaltijo Karo Tribunolo, kartu su broliu Jonu 1945 m. buvo nuteista ir pasiųsta į sovietinius lagerius, kur patyrė žiauriausius gyvenimo išbandymus Intos, Vorkutos, Kalmerju ir kitose vietovėse Sibire. Jau nuo 1944-1945 m. ji

kartu su broliu bandė grįžti į Ameriką. Vilniaus vizų ir registracijos skyrius prie MGB priėmė iš jų Amerikos pasus, pažadėjo rūpintis tolimesniais išvykimo dokumentais, bet iš tikrųjų suėmė ir išsiuntė į Sibirą, į "šauniąsias" komunizmo statybas.

Mes buvome pažįstami dar iš Zarasų gimnazijos laikų, ir grįžus iš lagerių ir sukūrus šeimą, maždaug nuo 1957 m., jau Chruščiovo laikais, vėl pradėjome judinti išvykimo į JAV klausimą. Kova su sovietine biurokracija ir žiauria santvarka tęsėsi net 22 metus – iki 1979 m. Pagaliau po didelių vargų ir pastangų, pareikalavusių daug kantrybės, užsispyrimo ir net sveikatos, aktyviai padedant giminėms Čikagoje, ypač žmonos seseriai seselei kazimierietei (vienuolei), BALF'o pirmininkei M. Rudienei, įvairioms amerikiečių bei lietuviškų organizacijoms "geležinė uždanga" buvo pralaužta. Dėl mūsų šeimų išvykimo iš SSRS Amerikoje buvo kalbama per televiziją, radiją, Čikagos miesto atstovų Taryboje Ilinojaus valstijos kongrese, daugybės senatorių, kol pagaliau tai pasiekė Amerikos Kongresą Vašingtone, kuris specialia rezoliucija įpareigojo Valsybės sekretorių Vans vesti derybas su Maskva, kad mūsų šeimos būtų išleistos į JAV. Pasitarimas Maskvoje įvyko 1978 m. spalio mėn., Vans iš Brežnevo gavo sutikimą, bet iki 1979 m. sausio mėn. vidurio niekas to nežinojome – nei mūsų giminės Amerikoje, nei mes.

1979 m. sausio mėn. netikėtai gavome pakvietimus į LSSR Vidaus reikalų Vizų ir Registracijos skyrių Kaune, buvusį priešais KGB saugumo rūmus. Ten jau buvo atsiųsti iš Maskvos paruošti raudonais viršeliais užsieniniai SSRS pasai. Prieš gaunant į rankas išvykimo pasus, turėjome pasirašyti ant atskiro lapo pasižadėjimus. Jų turinys maždaug toks:

– Aš ... toks ir toks ... tikrai pasižadu, jog nuvykęs į JAV, nieko nekalbėsiu prieš Sovietų sąjungą, sovietų valdžią, nedalyvausiu jokiame antisovietinėje veikloje, nepasakosiu apie Sovietų sąjungos kalėjimus, lagerius ir t.t. Man žinoma, kad to nevykdant, aš būsiu patrauktas SSRS baudžiamojon atsakomybėn pagal tokius tai straipsnius bei paragrafus.

Visa tai perskaitęs aš, žinoma, nieko nesakiau, tačiau pasiryžau: kiek galima daugiau apie tai kalbėti, pasakoti, liudyti ir, jei bus įmanoma, tiesiog šaukti.

Po daugybės trukdymų Maskvoje – apie tai būtų atskiras pasakojimas – mūsų lėktuvas nusileido Frankfurte prie Maino. Didžiuliame lėktu-

ve, apsimetęs girtu keleiviu, vis dar mus lydėjo KGB palydovas. Iš Vokietijos atskridome į Niujorką, o galutinis kelionės tikslas buvo Čikaga. Čia sovietų mums buvo paruoštas dar vienas triukas. Kelionei Maskva-Niujorkas bilietus nusipirkome patys, jokių papildomų pinigų išsivežti neleidė. Išleido kaip elgetas, pasiėmus tik po 90 dolerių žmogui, o visus kitus pinigus, reikalingus bilietui iš Niujorko į Čikagą, išdavė rusiškais kelioniniais čekiais, kurių čia niekas nepripažino ir neėmė. Juos buvo galima iškeisti tik Niujorke, už daugelio mylių, nežinia kur esančiame Vnešpasytorgo banke. Laimė, kad mūsų jau laukė ir gelbėjo atvykusi mūsų sutikti BALF'o Centro Valdybos pirmininkė ponina M. Rudienė su žmonos seserimi Birute. Likimo ironija: tik vieną dieną pavėlavome atvykti į laisvą kraštą švęsti Vasario 16-osios. Laikrodžiai čia rodė jau po dvylikos.

Man susiradus darbą ir šiek tiek "apšilus" Amerikoje vienoje inžinerinėje kompanijoje (labai daug padėjo inžinieriai E. Bartkus, J. Jurkūnas ir kt.), pradėjau viešai kalbėti lietuviškos visuomenės bei amerikiečių organizacijų susibūrimuose apie okupuotos Lietuvos patirtas ir patiriamas kančias, krašto rusifikaciją, dvasinį genocidą. Greitai susidarė puiki galimybė, padedant ALT'ui ir BALF'ui nuvykti į Vašingtoną ir gyvu žodžiu betarpiškai duoti parodymus ir liudijimus apie Lietuvos sovietinę okupaciją. Kaip tik 1979 m. birželio mėn. 26 d. Amerikos Kongrese Vašingtone vyko svarstymai, pasisakymai, liudijimai, aptarimai ir rezoliucijos apie Baltijos valstybių esamą padėtį (Human Rights and The Baltic States).*

Mums, lietuviams, buvo labai įdomu, kad čia pirmąsyk atvirai buvo skelbiami anglų kalba slaptieji Molotovo-Ribentropo paktai su visais priedais, nulėmę Baltijos valstybių likimą, kurie buvo pagrindinė priežastis visų mūsų tautos nelaimių, pradedant 1940 m. sovietine okupacija, 1941 m. birželiniais trėmimais ir baigiant partizaninio pasipriešinimo aukomis iki 1954 m. ir vėliau.

Toje sesijoje dalyvavo net 34 Amerikos kongresmenai, senatoriai. Prie manęs buvo priėjęs, padavė ranką ir vėliau net apkabino Ilinojaus valsti-

* Plačiau ir smulkiau apie tos bylos nagrinėjimą: **Hearing before the subcommittee on international organizations of the Committee On Foreign Affairs House of Representatives**, 96-as Kongresas, pirmoji sesija, 1979 m. birželio 26 d. Washington 1979.

jos atstovas Edvardas J. Dervinskis. Pažymėtina, jog dalyvavo vėliau išrinktas JAV viceprezidentu Denas Kveilas iš Indianos valstijos.

Į tą sesiją buvo pakviestas atvykti ir SSRS atstovas JAV, Anatolijus Dobryninas, bet jis nedalyvavo. Anglų kalbos mokėjimu aš negalėjau pasigirti, tačiau kongresmenai ir viską užrašinėjusi sekretorė-stenografistė mane puikiai suprato, o pirmininkas netgi pagyrė. Be to, šalia buvo puiki vertėja Marija Rudienė, kuri visada man padėdavo.

Nejauku buvo sėdėti ant aukštos kongreso pakyls, prie specialaus stalo, ant kurio didelėmis raidėmis buvo užrašyta mano pavardė, ir būti visų dėmesio centre, apsuptam daugybės televizijos kamerų ir fotoreporterų, žinant, kad čia dalyvauja galingosios pasaulinės radijo stotys BBC, Amerikos Balsas ir kt. Apie mano dalyvavimą ginkluotoje kovoje prieš sovietus buvo patarta neužsiminti, nors, manau, kam reikėjo – žinojo. Trumpai nupasakojau savo biografiją, sovietų okupaciją ir baisiuosius birželio trėmimus, tėvelio mirtį Sibire, ištisų šeimų žudynes, neteisėtą, grubų mano teologinių studijų nutraukimą, kai per 24 valandas privalėjau išvykti iš Kauno su sovietiniu pasu, kuriame NKGB uždėjo didelį juodą kryžių, kad negalėčiau niekur prisiregistruoti. Kalbėjau apie suėmimą ir kalinimą Vorkutoje, vergo darbą šachtose, sunkiai įsivaizduojamas išdirbio normas, maitinimą pusbadžiu ir žiaurias klimatinės sąlygas. Apie žmonos Laurynos šeimos tragediją, apie tai, kaip mes, kaliniai, gyvenome su blakėmis ir utelėmis, užsrėbdami dvokiančio viralo iš žuvies uodegų ir vidurių, apie tai, kaip kaliniai šildydavo sniegą, kad galėtų nors šiek tiek nusiprausti veidą, rankas. Kalbėjau apie kalinių praliętą kraują Vorkutoje, kai į juos šaudė iš automatų ir kulkosvaizdžių, o vėliau stengėsi nuplauti nuo asfalto gaisrinėmis šlangomis, kad neliktų žymių. Kalbėjau apie žmogaus teisių pažeidimus. Priminiau vykdomą dvasinį genocidą, žmogaus pažeminimą, apie didžiulius muitus ir siuntinių apmokestinimus, apie žmonių persekiojimą ir išjuokimą sovietinėje spaudoje ir t.t.

Buvo kalbama apie masines lietuvių deportacijas ir apie tai, kaip į išvežtųjų vietą atgabenamos rusų šeimos, apie Lietuvos rusifikaciją, kaip susirinkimuose esant bent vienam rusui – visi privalo kalbėti rusiškai. Manęs klausinėjo, ar gerai girdima Lietuvoje "Amerikos Balsas" ir "Laisvoji Europa". Ar jų klausomasi?

Pabaigoje gavau klausimą iš pirmininkaujančio kongresmeno Don

Bonker iš Vašingtono: "Kai dabar jūs jau esate laisvame krašte, ir esate kartu įsitraukę į savo tėvynės kovą dėl išlikimo, dėl žmogaus teisių, dėl tėvynės ir visų Baltijos valstybių išlaisvinimo, ko norėtumėte iš JAV, kad jos darytų?" Mano atsakymas buvo trumpas ir aiškus: "Aš norėčiau, kad Amerika kaip laisvas kraštas, kaip didžioji pasaulio galybė kalbėtų pasauliui ir Jungtinėse Tautose apie Lietuvą, jos tikrąją padėtį tikrai tiesą – sovietų pavergtą, kolonizuotą kraštą. Norėčiau, kad Lietuva būtų laisva ir nepriklausoma, kad naudotųsi tokia laisve, kaip išsilaisvinusios iš kolonijinio jungo Afrikos tautos. Norėčiau, kad Jungtinėse Tautose apie Lietuvą būtų kalbama kaip apie šalį, turinčią XX a. kultūrą, šlovingą ir garbingą istoriją. Prašau Amerikos valdžios padėti išlaisvinti iš sovietinių kalėjimų ir lagerių lietuvių kalinius disidentus. (Čia suminėjau V.Petkų ir B.Gajauską.) Noriu, kad Sovietų sąjunga gerbtų Helsinkio žmogaus teisių deklaraciją, kurią pati pasirašė".

Paskutinius sakinius ištariau su ašaromis akyse. Nežinau, kiek tai paveikė Amerikos Kongresą, bet taip tikrai buvo. Padėkojau Amerikos kongresmenams ir prezidentui Džimiui Karteriui už suteiktą galimybę kalbėti ir liudyti.

Kalbėdamas Vašingtone, Amerikos Kongreso rūmuose, jutau, kad esu Lietuvos dalelė ir vienas tų, kurie su ginklu rankose grūmėsi prieš sovietinius okupantus ir jų talkininkus, kad privalau kalbėti už įkalintus, ištremtus ir numarintus Sibire, už labiausiai paniekintus – tuos, kurių kūnai gulėdavo Rokiškio, Skapiškio, Pandėlio, Kamajų ir kitų miestelių ir bažnytkaimių aikštėse, kurių jaunystę ir gyvastį nutildė ir sutrypė Lietuvos priešai. Nors priešas buvo labai rafinuotas ir galingas, – jam visų mūsų išlikusiųjų gyvų nutildyti nepavyko...

PASIPRIEŠINIMO SAJŪDŽIO JONAVOS RAJONE ISTORIJOS PUSLAPIAI

1967 m. sugrįžau iš tremties į gimtąjį kraštą po 18 metų. Pirmi išpūdžiai žodžiais nenusakomi. Suprasti gali tik žnogus, pats patyręs tą netektį, skausmą, prievartą ir pažeminimus. Grįžusi neradau gimtų namų, lankiau gimines. Tekdavo važiuoti kaimo keliais pro žaliuojančias pamiškes ir sodybviutes, todėl užplūsdavo tolimos praeities prisiminimai, susiję su kiekviena vietoje. Daug kas per tą laiką pasikeitė, tik neišblėso atmintis.

Anais laikais prakalbinti žmonės bailiai dairėsi, bijodami, kad kas neišgirstų, apie ką kalbama. Vėliau, prasidėjus atgimimui, atsirado atviriau kalbančių apie rezistencinę veiklą mūsų rajone. Nebuvo jokių abejonių, kad būtina gaivinti atmintį ir pagerbti savo prisiminimu visus per tuos ilgus sovietmečius paniekintus ir nepelnytai užnirštus, kurie mylėjo Tėvynę ir tikėjo jos laisve. Nors kai kurios žinios šykštotos ir net prieštaringos ne tik žmonių atminty, bet ir archyvuiniuose dokumentuose, tikimės, kad žinantys daugiau papildys. Juk kas buvo, to neįmanoma paneigti arba ištrinti iš žmonijos atminties, o nežinantiems pravartu sužinoti...

KĄ MENA JONAVOS APYLINKIŲ MIŠKAI IR SENBŪVAI

Okupacijos metais Jonavos r., kaip ir visoje Lietuvoje, patriotiškai nusiteikę žmonės nepakluso prievarta primestam režimui, priešinosi smurtui, nenorėjo tarnauti okupacinėje kariuomenėje. Šiuo keliu pasukę pavieniai asmenys vėliau ėmė jungtis į grupes, ginkluotis. Visi gerai prisiminė 1941 m. okupantų žiaurumus, kai buvo gaudomi žmonės. Vieni jų kišami į vagonus ir vežami nežinion, kiti nušaudomi vietoje be jokios kaltės. Taip birželio 13 d. savo mokinių buvo žiauriai nukankintas Žeiminių mokyklos vedėjas Jonas Garbšys, o žmona su maža dukrele išvežtos. Birželio 14 d. buvo suimtas Jonavos vls. Stašėnų k. gyventojas Michailas Skorobogatovas (apie 46 m.) ir iš Jonavos geležinkelio stoties tą pačią dieną su kitais vyrais išvežtas. Artimiesiems nežinomas jo tolimesnis liki-

mas. Birželio 25 d. Skaruliuose buvo nukankinti trys kunigai: Skarulių klebonas Pranciškus Vitkevičius, atsisakęs eiti toli nuo kaimo, buvo nušautas vietoje (dabar čia stovi gelžbetonio cechas), o Veprių klebonas Vaclovas Vėgėlė ir Vilnijos kunigas Zigmantas Stankevičius buvo nuvaryti toliau nuo kaimo ir žiauriai nukankinti.

Tą tragišką dieną mena visi vyresni skaruliečiai, nes kunigai savo gyvybėmis ir kančia išpirko viso kaimo žmonių gyvybes. Pagrindinės gatvės gyventojai tuo metu buvo suguldyti ant griovio krašto, ir reikėjo tik komandos, kad būtų į juos paleista salvė kulkosvaidžio, stovėjusio ant priešingo griovio kranto. Tuo pačiu metu kiti kareiviai netoli klebonijos nušovė ir Antaną Butnauską, kuris pirmas pakluso jų įsakymui ir išėjo iš apkaso. Būtų gal ir daugiau sušaudę, nes kareiviai jau varėsi Samardoką, grįžtantį su arkliu iš ganyklos, bet dėl didelės sumaišties tarp pačių kariškių pasisekė išlikti. Artėjo frontas, kariškiai skubėjo sprukti.

Jonavos vls. Karaliūnų kaime savo sodyboje rasti nužudyti tėvas ir sūnus Sadauskai, kurie buvo pasitraukę pas žmonos tėvus, o rytą, susišaudymui apimus, parėjo pasižiūrėti gyvulių bei sodybos. Kareiviai sukrūvintas rankas ir batus atėjo nusiplauti pas Sadauskienę. Moteris, pamąčiusi tokį vaizdą, viską suprato. Nubėgusi į sodybą, rado žemėmis užmestus, kraujuose paplūdusius nužudytųjų kūnus. Buvo nužudyti Lucius Pinkevičius iš Ragožių k., Kazys Rimkus, Grincevičius, Noreika. Pinkevičių kareiviai suėmė namuose. Po kelių dienų žmonės pranešė, kad jį nušovė, bevarydami Kauno link, jau už Kunigiškių k. Tą dieną, kai motina pasigedo Luciaus, ties jų sodyba buvo suimti dar trys vaikinai ir dvi seserys Stankevičiūtės,ėjusios parnešti pieno iš ganyklos. Laimei, merginų tėvas pamatė, kaip kareiviai, atkišę šautuvus, varosi jaunimą, ir viską supratęs, puolė maldauti kareivių, kad nešaudytų nekaltų žmonių, kad tai jo dukros. Jaunimas nesuvokė ir net neįtarė, kad taip žiauriai gali su jais susidoroti. Jokios priežasties nebuvo juos kuo nors kaltinti. Kitą dieną tėvas Simonas Stankevičius, bėdamas iš namų į ganyklas, žuvo pakirstas kulka ties Ragožių k. kryžiumi. Dingo ir daugiau vyrų nežinomomis aplinkybėmis, ir vargu, ar kas paaiškins.

1944 m. grįžę "išvaduotojai" vėl ėmėsi savo kruvino darbo. Be jokios kaltės kišo žmones į kalėjimus, ėmė vyrus į savo armiją. Taip 1945 m. vasario 6 d. rytą Žeimių sribai apsupo kelias Ručiūnų k. sodybas. Aleksą

Kazlauską, basą, nespėjusį apsirengti viršutinių rūbų, nušovė paklaikusių vaikų ir žmonos akivaizdoje, išsivedę į kiemą. Brolių Juozą Kazlauską, brolius Joną ir Mečislovą Baltaduonius, Feliksą Grėbliuską, Rapolą Kulauską nušovė bevarydami į Žeimius už Martyniškių gyvenvietės. Sumanymas, matyt, buvo iš anksto suplanuotas, kadangi vienose rogėse vežėsi sukrūvintą Alekso Kazlausko kūną, o kitos rogės iki Martyniškių važiavo tuščios. Stribai, atlikę savo kruviną darbą, sukrovė nušautųjų vyrų kūnus, patys susėdo ant jų ir, smagiai šnekučiuodamiesi, nuvažiavo į Žeimius. Tik balandžio 26 d. po ilgų artimųjų prašymų, leido naktį išsikasti ir palaidoti Kulvos kapinėse*.

Stasį Dirmantą, atvažiavusį iš Kauno į Ragožių kaimą aplankyti tėvų, nužudė kaimynas, dirbęs tuo metu geležinkelio milicijoje. Susitiko jį tą vakarą pas grįžusį iš armijos kaimyną Stasį Stankevičių. Visi drauge pasivažiavo, pasiginčijo, tačiau išėjo į namus draugiškai šnekučiuodamiesi. Seimininkai, išlydėdami svečius, nieko neįtarė. Kas padėjo įvykdyti šią žiaurią žmogžudystę – liudytojų nėra. Visą naktį po Jonavos geležinkelio stotį varinėjo ir mušė auką tik vienas žmogus. Rytą auka geležinkelio felčerio punkto priimamajame jau nieko nebejautė. Motina ir žmona, prislėgtos sielvarto, net verkti garsiai bijojo. Tyliai įsidėjo į karstą ir išsivežė. Susirinkę žmonės viską stebėjo siaubo išplėstomis akimis.

Motinos ir žmonos savo skausmą, netektį ir neviltį laistė ašaromis. Vyras dažnai be priežasties buvo sulaikomi ir dingdavo. Atsargesni stengėsi nepakliūti, o kai gaudavo kvietimą atvykti į saugumą, ten neidavo. Po vieną slapstyti darėsi nesaugu, o ir taikytis su tokiu nežabotu smurtu ir prievarta ne visi prisivertė. Vakaraus vyrai rinkdavosi į nuošalesnes sodybas pasitarti, apsvarstyti politinę padėtį ir ateities planus.

1945 m. vasarą buvo įkurtas Pelėdos būrys, kuriam vadovavo Vaclovas Treščinskas-Pelėda. Vėliau vyrai savo būrio vadu pasirinko ramesnio charakterio Praną Raišį-Žilvitį, buvusį Lietuvos kariuomenės viršilą. Šio būrio veikimo zona buvo nuo Jonavos iki Vandžiogalos. Gimtais namais tapo Lipašiškės, Didėnų, Marvilės, Barsukynės miškai, Čiūdų raistas ir kiti miškai. Nuo Žemių Šėtos link veikė Tigro būrys ir kt. Plentas Jona-

* Apie šias šurprias tragedijas buvo rašyta "Jonavos balse": 1989 05 30 ir 1990 03 15. – *Aut.pastaba*.

va-Ukmergė buvo Vyties ir Didžiosios kovos apygardos riba. Nuo jo Upninkų link ir Upninkų apylinkėse veikė: Kardžio, Papūgos, Slyvos, Dobilo, Baravyko ir kiti būriai. Žinoma, kad nuo Jonavos Kauno link veikė Riešuto ir Kurmio būriai.

Vyties apygardos Žilvičio būrys nebuvo labai didelis. Žinomos tik 30 kovotojų pavardės. Vyrai būryje buvo visi jauni, tačiau labai santūrūs, drausmingi ir savo veiksmus apsvaistydavo, kad kuo mažiau nukentėtų juos remiančių gyventojų, vengdavo nereikalingų susirėmimų su sribais ir kariškiais. Visus išdavikus kelis kartus perspėdavo, o jei šie neatsisakydavo savo juodo darbo ir dėl jų išdavystės žūdavo kovotojai ar nukentėdavo patriotiškai nusiteikę rėmėjai, tada aršiausius teisė ir baudė (net mirtimi). Neleisdavo kaimuose siautėti aktyviems gyventojų prievolių vykdymo tikrintojams. Ne paslaptis, kad naktimis kaimuose partizanų vardu plėšikavo sribai ir kiti apsimetėliai. Doriems kovotojams tai kėlė nerimą, nes jiems buvo priskiriami melagingi kaltinimai. Dabar vartant okupantų archyvinius dokumentus 1947 m. balandžio 3 d. Kauno aps. MGB operatyvinėje suvestinėje Nr.39 galima perskaityti ir tokį pranešimą: "1947 m. kovo 31 d. Normainių k. Šėtos vls. nežinomi banditai apvogė vietos gyventoją Vladislavą Kasparavičių. Iš jo atėmė arklį su vežimu, 200 kg grūdų, 2000 rublių ir kitus daiktus. Patikrinus nustatyta, kad Žeiminių vls. banditavo Kauno gyventojai. Jie visi areštuoti. Tai Popov Konstantin, g.1903 m. Kursko sr., Vdovenko Ivan, g.1922 m. Altajaus krašte, Panaškėvič Stanislav, g.1895 m. Trakų aps. ir Butkutė Elena, gimusi 1918 m. Iš jų atimtas revolveris ir du šoviniai."

Gyventojai buvo klaidinami, tiesos niekas nežinojo, sklido saugumo parankinių įvairūs šmeižiški prasimanymai. Nepaisant to, kovotojus geranoriškai, kaip savo sūnus, rėmė ne tik giminės, bet ir kaimo gyventojai. Dažnas ūkininkas buvo įrengęs savo sodyboje slėptuvę, kiti po žygio priimdavo pailsėti į savo namus, o patys tuo metu žvalgydavosi, ar viskas ramu apylinkėse, ar negresia vyrams pavojus. Ne visus bunkerius pasisėkė saugumui rasti, tačiau žmonės, per stebuklą išvengę represijų, ir dabar nenori apie tai kalbėti.

Per savo ryšininkus būrys palaikė ryšį su kitais aplinkiniais būriais: Dobilo, Tigro ir kt. Vykdavo į susitikimus į Kauną ir Vilnių po du kovotojus. Vėliau atsirado ryšininkai, kurie palaikė ryšį ne tik tarp būrių, bet

□ Žilvičio būrys. Julius Vasiliauskas-Balandis; Antanas Bakšinskas-Džiugas, Aras; Pranas Raišys-Žilvitis, būrio vadas; Pranas Mingaila-Liepa; Zigmas Jasiukevičius-Eglė, Marytė. 1948 m. sausio mėn.

ir tarp apygardų. Deja, tarp jų buvo ir Markulio parankinis studentas Muralis-Vingis, dėl kurio daug žmonių žuvo ir nukentėjo. Jonavos saugumas taipogi rezgė visokias pinkles, verbavo agentus, kurie ne tik stebėjo, kas lankosi pas kaimynus, bet sekdamo iki miško arba tūnodavo visą naktį įlindę į krūmą. Rytojaus dieną, netverdami kailyje, bėgdavo į saugumą pas Luzginą ir rašydavo raportą. Naivu būtų manyti, kad be saugumo žinios kaimuose atsirado rusų tautybės jaunos moterys ir apsigyveno šeimose. Darėsi vis sunkiau ir rezistentams, ir jų rėmėjams. Rezistentai pradėjo legalizuotis. Neatlaikę spaudimo kai kurie registrantai pasižadėjo dirbti saugumui. Tarp jų – buvęs Žilvičio būrio kovotojas Bonifacas Kasparavičius-Beržas. Atsisakę išduoti draugus buvo žiauriai kankinami, teisiama nuo 10 iki 25 metų ir išvežami į lagerius. Iš lagerių grįžo tik patys ištvermingiausi, bet ne visi sulaukė Lietuvos Nepriklausomybės. Trys partizanai buvo apnuodyti išdaviko, Čiobiškio malūnininko, Petro Serapino ir paimti į nelaisvę gyvi: tarp jų – Žilvičio būrio kovotojas Juozas Bar-

tošius-Kovas (Mažylis, Medžiotojas). Paskutiniai šio būrio rezistentai žuvo 1955 m. sausio 17 d., iki paskutinio atodūsiu tikėdami Lietuvos laisvę. Apie tai liudija iki šiol išsaugotas Vėtrungės laiškas, rašytas 1954 m. prieš Šv.Kalėdas motinai į tremtį.

Jonavoje ginkluotuose susirėmimuose žuvusių rezistencijos kovotojų išniekinti kūnai gulėdavo prie "liaudies gynėjų" būstinės ir buvusioje turgaus aikštėje. Tą būstinę žmonės praminė sribinyčia. Kitoje Vytauto gatvės pusėje buvo rūšys, kuriam kankino pasirinktuosius. Kelias dienas išgulėjusius išniekintųjų rezistentų kūnus naktį temdavo į Neries pakrantę ir ten užkasdavo. Tiksliai nustatyti užkasimo vietos nepasisekė. Gyvi liudytojai, buvę sribai-vykdytojai iki šiol neprakalbinti. 1967 m. toje vietoje buvo išstumdytas buldožeriais dirvožemis, užvežtas smėlis ir įrengtas miesto pliažas, todėl maža vilties kasinėjant aptikti užkastųjų rezistentų palaikus. Gal ir neatsitiktinai buvo tai sumanyta. Dabar Neries pakrantė sutvarkyta, pastatytas ir pašventintas koplytstulpis, o 1994 m. – akmens memorialas, kuriame įrašytos čia pakastų bei kovojusių Jonavos apylinkėse 60 rezistentų pavardės.

□ Pranas Raišys-Žilvitis, Feliksas Davidonis-Riešutas, Pranas Mingaila-Liepa

Žuvusiųjų Vandžiogalos apylinkėse Žilvičio būrio kovotojų kūnai buvo išniekinti tarp šventoriaus ir sribinyčios, o vėliau kažkur užkasti. Apytikrėje žuvusių rezistentų užkasimo vietoje giminių iniciatyva 1991 m. vasarą pastatytas ir pašventintas kryžius. Vieno rezistento kūnas buvo išniekintas turgaus aikštėje, o vėliau dieną, gyventojams matant, sribų nutemtas į griovį ir sudegintas. Ši vieta yra prieš daugiabutį namą. Vandžiogalos žmonės pasakoja, kad užkasinėjo buvusiose žvyruobėse.

Vaclovas Treščinskas-Pelėda

Gimęs 1922 m. Jonavoje, geležinkeliečių šeimoje. 1940 m. Vaclovas buvo baigęs Kauno aukštesniąją prekybos mokyklą, nes iki 1944 m. jau dirbo Trakuose spaudos fonde buhalteriu. Su frontu buvo pasitraukęs į užsienį, tačiau su draugais išmestas desantu organizuoti partizaninį judėjimą Lietuvoje. 1945 m. pavasarį, susitikęs su draugais, mėgino organizuoti būrį, nors slapstėsi namuose. Liepos mėn. pamatęs, kad ginkluoti sribai atvažiuoja vežti jų šeimos, atsisaukdamas pabėgo į mišką. Organizavo partizanų būrį ir buvo jo vadu. Vėliau dėl jo ūmaus charakterio iš būrio vado pareigų buvo pašalintas. Veikė atsiskyręs su trijų kovotojų grupe.

1948 m. buvo susektas Smičkių k. netoli Vandžiogalos, kuomet lankėsi pas savo merginą Pranę Gogytę, ir besitraukdamas žuvo. Kūnas nuvežtas į Vandžiogalą ir pamestas prie sribų būstinės. Išaiškinti, kur buvo užkastas, nepasisėkė.

Mergina buvo suimta, tardoma ir kankinama. Neištverusi kankinimų, kalėjime pasikorė, o gal kitaip buvo nužudyta (kankintojams vieniems tai žinoma). Manoma, kad ji užkasta kartu su Pelėda.

Pranas Raišys-Žilvitis

Tai buvo maždaug 40 m. santūrus, labai rimtas vyras. Prieš karą tarnavo Lietuvos kariuomenės viršila. Žmona dirbo Kauno Saulės gimnazijoje, vaikų neturėjo. Vokiečių okupacijos metais kalėjo už ginklo laikymą ir dalyvavimą LAF rezistencijoje. Vėliau, Žemiuose įsidarbino miško medžiagos sandėlyje – sandėlininku. Ten dirbo ir grįžus raudoniesiems "išvaduotojams". Palaikė ryšį su jau veikusiais Pelėdos ir Šarūno būriais. Tarp būrio vadų buvo įsitvirtinęs ryšininkas Muralis-Vingis, kuris dažnai

atveždavo naujienų bei literatūros. Sakėsi esąs studentas. Kaip vėliau paaiškėjo, tai buvo Markulio ir Dalboko-Imperatoriaus, Neguso parankinis. Jis padėjo Dalbokui Labūnavoje išduoti partizanus, susirinkusius su žmonomis švesti Kūčių. Nenorėdami pasiduoti gyvi, visi nusišovė. Vėliau išdavė daug žmonių, rėmusių partizanus. Išdavė Praną Raišį ir Kazimierą Majerį, o pats su Dalboku legalizavosi.

1945 m. atvažiavo ginkluoti vyrai areštuoti Praną. Pastebėjęs besiartinančius, pasislėpė pas šeiminius, o šie išėjo iš namų, užrakinę duris iš lauko pusės. Neradę jo namuose, tą kartą suėmė Feliksą Davidonį ir Stasį Bereišį. Sulaukęs nakties ir grįžtančių šeiminkų, Pranas išėjo į Jono Beleišio-Šarūno būrį. 1946 m. Pelėdos būrio vyrai dėl jo ramaus, sumanaus ir gero būdo pasirinko savo vadu, gerbė ir vykdė jo nurodymus. Be jo žinios nevykdė jokių veiksmų. Jam vadovaujant, būrio veikimo zonoje net išdavikai nebuvo griežtai baudžiami. Bronius Kasakaitis (Kasaitis)-Dobilas iš Kauno atveždavo laikraščius "Laisvės žvalgas", vaistų, rūbų, nuotraukų. Juos perduodavo iš karto per vietinius ryšininkus, vėliau savarankiškai į Lipašiškių mišką.

1948 ir 1949 m. pradžioje, žuvus kovos draugams, Pranas-Žilvitis su Juozu-Medžiotovu pradėjo dažnai lankytis Upninkų apylinkėse Dobilo būryje. Vėliau visai perėjo į Didžiosios kovos apygardą ir buvo paskirtas A rinktinės bataliono vadu. Žuvo 1949 m. vasario 2 d. Širvintų r. mūšio metu. Palaidojimo vieta nežinoma.

Liudas Simonavičius-Pantera

Gimė ir gyveno Jonavoje. Baigęs Jonavos progimnaziją, mokėsi karininkų mokykloje. Prasidėjus karui, dirbo valsčiaus sekretoriumi. Brolis Leopoldas nelaukė "išvaduotojų" ir pasitraukė į užsienį. Liudas kartu su draugais nusprendė ginklu priešintis raudonajam terorui ir įsijungė į Pelėdos būrį. Ne kartą dalyvavo įvairiuose susirėmimuose, tačiau 1946 m., nuvykęs į Tigro būrį su užduotimi, žuvo nelygioje kovoje Lančiūnavos miške. Užkastas prie Šėtos, o 1989 m. su kitais kovotojų palaikais perkeltas į Šėtos kapinėse supiltą brolišką kapą.

Albinas Stalionis-Uosis

Gimė apie 1914 m. Tėvai mirė anksti. Vaikystėje liko našlaitis. Užau-

go Panoteriuose, giminaičių Grigų šeimoje. Dirbo jų ūkyje. Po karo gyveno Jonavoje, dirbo geležinkelyje. Kaip buvęs šaulys, buvo įskystas, kad palaikė ryšius su rezistentais, dalyvavo jų veikloje ir buvo suimtas. Iš kalėjimo pabėgo ir įstojo į Žilvičio būrį.

Žmoną su vaikais suėmė, viską atėmė, paliko tuščius namus. Išleista iš kalėjimo, su vaikais glaudėsi pas gerus žmones. Gyveno vargingai, keisdama gyvenamąsias vietas, kad tėvas nors retkarčiais galėtų matyti vaikus.

Albinas-Uosis žuvo 1946 m. gegužės mėn. Vandžiogalos miške. Kaip ir kiti kovos draugai, buvo išniekintas Vandžiogaloje, vėliau kažkur užkastas.

Feliksas Davidonis-Riešutas

Gimęs apie 1926 m. netoli Žeimių, Ževeliškių k. Jonavos r. Dirbo Žeimių geležinkelio stotyje kartu su Pranu Raišiu ir Stasiu Bereišiu. 1945 m. pavasarį buvo suimtas kartu su S. Bereišiu ir kalinamas Vilniaus saugume. Iš ten Feliksui pasisėkė pabėgti, tačiau į namus užėti negalėjo – jo laukė Žeimių stribų pasala. Feliksas stojo į kovotojų už Lietuvos laisvę gretas.

Tuo metu Žeimiuose partijos sekretorius buvo Ipatijus Zepkinas. Jis tris dienas tardė ir kankino Felikso tėvą, po to visą sumušą paleido. Grįžęs į namus, tėvas po kelių dienų mirė, o Feliksas net atsisveikinti negalėjo – laukė namuose pasala.

Pažintis su Vilniaus saugumu ir tėvo netektis galutinai suformavo Felikso apsisprendimą. Kitokio gyvenimo jis neįsivaizdavo, kaip tik kovoti su ginklu prieš pavergėjus, prieš smurtą, patyčias ir neteisę. Vyresnieji mena aukštą, dailiai nuaugusį vaiką su tamsia dėmele ant veido.

Žuvo netoli Vandžiogalos ir kartu su kovos draugais buvo išniekintas Vandžiogaloje, vėliau kažkur užkastas.

Broliai Zigmas-Eglė, Marytė ir Vladas-Vilkas Jasiukevičiai

Jasiukevičiai kilę iš Aukštygalių k. netoli Prašiogalėlės.

Vladas, atitarnavęs okupantų armijoje, grįžo namo. Buvo vedęs Antanavičiūtę iš Prašiogalėlės k., bet vaikų dar neturėjo. Draugavo su broliais Vaitkevičiais. Kartą vienas jų, mušdamas arklį su šautuvo buože,

nusišovė, kiti vėliau pradėjo kaltinti ir persekioti Vladą, grasino perduoti saugumui, jei jis nepasakys, kur slapstosi Beleišiai. Broliai Jasiukevičiai pasirinko kitą kelią: jie išėjo pas brolius Beleišius ir nesiskyrė iki paskutinio atodūσιο. Zigmas-Eglė, Marytė (pabėgęs iš okupantų armijos) žuvo 1948 m. sausio 15 d. Gineikiuose kartu su Liepa ir Alksniu. Buvo nuvežti į Vandžiogalą ir numesti prie sribinyčios.

Vladas-Vilkas žuvo vienas Kaprių gyvenvietėje, netoli Gineikių pas Opolianskus. Manoma, kad buvo išduotas, nes užėjo ant pasalos. Stribai laukė jo ateinant, sulipę į medžius ir, vos jam pasirodžius, paleido iš visų pusių automatų serijas. Suvarpytą kūną nuvežė į Vandžiogalą ir pametė turgaus aikštėje. Po kelių dienų stribai Opolianskas ir Sanpojevas užrišo ant kojos vielą ir vidury dienos tempė, abu įsikinę, iki griovio. Sanpojevas atnešė šiaudų, užpylė benzino ir padegė, vėliau tą vietą užmetė žemėmis. Šiuo metu jokio griovio nėra, netoli pastatytas melioratorių namas, stovi betoniniai stulpai. Žmogus, kuris visa tai matė ir pasakojo, jau miręs.

Vytas Antanavičius-Alksnis

Gimęs 1923 m. Kvietkuičių k. Jonavos r. Gyveno Vanagiškių k. neturtingoje šeimoje. Sugrįžus "išvaduotojams", buvo paimtas į armiją, tačiau pabėgo. Neužilgo vėl susektas, sugautas ir gražintas atgal. Nenorėdamas tarnauti okupantams, antrą kartą pabėgęs, įsijungė į rezistentų būrį. Veikė Žilvičio būryje, buvo drausmingas ir atkaklus kovotojas.

Žuvo išduotas 1948 m. sausio 15 d. pas Reinį kartu su Zigmu Jasiukevičiumi-Egle (Maryte) ir Pranu Mingaila-Banginiu (Liepa). Buvo nuvežti į Vandžiogalą ir pamesti netoli sribų būstinės. Tikslios užkasimo vietos niekas nežino. Tuo metu Vandžiogaloje gyvenęs Mačiulis motinai rodė, prie kurio tvarto užkasė jos sūnų. Dabar ir Mačiulis, ir Antanavičienė jau mirę. Manoma, kad tai buvusio internato teritorija. Maždaug toje vietoje 1991 m. liepos mėn. artimųjų pastangomis pastatytas ir pašventintas kryžius žuvusiųjų pagerbimui.

Pranas Mingaila-Banginis, Liepa

Gimęs 1925 m. Čudų k. Jonavos r. ūkininko šeimoje. Buvo baigęs Ragožių pradinę mokyklą. Sugrįžus "vaduotojams", dirbo Svilonių giri-

ninkijoje ir susitikinėdavo su draugais, besislapstančiais nuo armijos, aptarinėdami ateities planus. 1945 m. liepos mėn., kada Vacys Treščinskas pabėgo nuo sribų, buvo galutinai nuspręsta organizuoti būrį ir su ginklu kovoti prieš okupantus, nešančius lietuviams vien priespaudą ir pražūtį. Pranas-Banginis, Liepa buvo vienas iš Pelėdos būrio kovotojų, griežtas ir principingas.

Namuose prasidėjo kratos, bet vis laimingai pasisėkdavo išvengti ir nepakliūti į saugumo nagus. Dažnai prisidėjo dalyvauti ir susirėmimuose, bet visada Dievas saugojo. Buvo atvejų, kai ne vieną dieną prasėdėjo su draugais Pukynės raisto vandenyje, kol atslūgdavo pavojus. Visi aplinkiniai miškai tapo antrais namais, nes į gimtuosius ne visada galėjo pareiti.

Žuvo išduotas 1948 m. sausio 15 d. Gineikiuose pas Reinį. Patyčioms buvo nuvežtas į Vandžiogalą ir pamestas prie sribų būstinės. Vėliau užkas-tas žvyruobėse. 1991 m. liepos mėn. artimųjų pastatytas ir pašventintas kryžius, atminimui kovojusių ir žuvusių už Lietuvos laisvę, yra maždaug apie 500 m nuo užkasimo vietos.

Julius Vasiliauskas-Vasylius-Balandis

Gimė 1926 m. Vaivadiškių k. Jonavos r. Šešių vaikų šeimoje buvo ket-virtas. Iš vaikystės buvo labai jautrus, švelnaus būdo ir labai muzikalus – grojo visais instrumentais. Ne tik šeimoje, bet ir visų draugų buvo mėgia-mas bei mylimas. Šeimoje buvo graži tradicija žiemą per adventą bei gavėnią giedoti šventas giesmes, o vasaros vakarais – susėdusi visa šeima užtraukdavo lietuviškas liaudies dainas. Julius pritardavo smuiku.

Iki karo Žeimiuose baigė šešias klases. 1943 m. dirbo pieno priėmėju, vėliau, kad išvengtų darbų Vokietijoje, buvo įkalbėtas Žemių valsčiuje stoti į pagalbinę policiją. Reikėjo Žemių dvare saugoti grūdų sandėlius. Vėliau įstojo į Plechavičiaus armiją ir tarnavo Vilniuje. Artėjant frontui, grįžo į namus, tačiau atvirai rodytis vengė, nes kas vakarą svečiuodavosi iki išnaktų kaimynas Risovas.

Padedant giminėms įsidarbino Vilniaus geležinkelio dirbtuvėse. Be-veik kasdien saugumo buvo tardomas, kadangi gyveno viename pastate. Vėliau dėdė (dirbtuvių viršininkas) pervedė jį į geležinkelio pagalbinį ūkį už Vilniaus, netoli Nemenčinės, tačiau ir ten buvo surastas ir perse-kiojamas. Vėliau giminės išvažiavo į Lenkiją, ir jis nebeteko savo globėjų

bei užtarėjų. Į namus grįždavo labai retai ir tik naktiniu traukiniu, o po kelių valandų vėl išvažiuodavo.

Namuose lankydavosi partizanai. Okupantų begaliniai persekiojimai ir tardymai nieko gero nežadėjo. 1947 m. vasarą Julius apsisprendė papildyti pasipriešinimo gretas ir liepos mėn. įstojo į Žilvičio būrio Kardo skyrių. Tą pačią naktį Barsukynės miške pateko į pasalą. Žuvo Mockus, Beleišis-Putinas ir Eimontas.

Geriausi Juliaus-Balandžio kovos draugai buvo Lazdynas-Kardas, Aras-Džiugas ir Kovas-Medžiotojas. Drauge žiėmodavo bunkeriuose pas gyventojus, o vasarą apsistodavo Lipaišikių, Marvilės, Didėnų miškuose. Drauge nueidavo ir į kitus skyrius bei būrius.

1948 m. lapkričio 12 d. naktį užėjo pas Sodnikavičius į Bazilionių kaimą. Sodyba buvo sekama. Kieme buvo mirtinai per juosmenį sužeistas iš automato. Negalėdamas trauktis ir nenorėdamas patekti gyvas nelaisvėn, nusišovė. Jam buvo tik 24 metai. Draugai atsišaudydami spėjo pasitraukti Girelės link. Po šio įvykio Sodnikavičių nuteisė, šeimą ištrėmė.

Rytojaus dieną Balandis buvo numestas ant šiukšlių krūvos Jonavoje, sribų būstinės kieme. Taip buvo laikomas kelias dienas, vėliau naktį užkas-tas prie Neries. Atpažinti ir tardyti buvo iškviestas tėvas ir iš Jonavos vidurinės mokyklos sesuo Veronika. Tardė Luzginas, o Antimonovui įsakė nuvesti prie išniekinto kūno. Tardytojas atidžiai stebėjo artimųjų reak-ciją, o sribai garsiai kvatojo, prilipę prie būstinės langų... Reikėjo ištver-ti, neatpažinti...

Fricas

Vokietis, nei pavardė, nei slapyvardis nežinomi. Po karo atklydo elge-taudamos vokietės ir paliko vaiką pas Grėbliauskus Vanagiškių kaime, tikėdamos, kad taip jį išgelbės nuo bado. Vaikas užaugo toje šeimoje, išmoko lietuvių kalbą, o kai jam buvo apie 17 metų, maždaug 1946-1947 m., jį suėmė Žeimių sribai, tardė ir nuvežė į Kėdainių kalėjimą. Fricas pabėgo iš kalėjimo ir pėsčias miškais parėjo pas Grėbliauskus, tačiau stengėsi pašaliniams nesirodyti, nes suprato, kad antrą sykį jam nepasi-seks. Pas Grėbliauskus dažnai lankydavosi partizanai, todėl jam nereikėjo ieškoti tarpininkų. Juo pasitikėjo. Taip Fricas išėjo ginti nuo okupantų Lietuvos žemę, tapusią jam antra Tėvyne.

Žuvo Pociūnuose su Jonu Belešiu-Šarūnu 1948 m. lapkričio 5 d. Abromavičių sodyboje. Šeimininkas, klasta juos pakvietęs, pranešė Vandžiogalos saugumui. Keliems partizanams pasisėkė laimingai prasiveržti iš apsupties.

Broliai Belešiai: Jonas-Karvelis, Šarūnas, Baltras-Genys, Ignas-Putinas ir Danielius-Sakalas, Meilutis

Gyveno jie Varpėnų k., netoli Naujasodžio, gausioje ūkininkų šeimoje. Baltras dirbo ūkyje, buvo geras muzikantas ir siuvėjas. Ignas buvo vedęs, Jonas ir Danielius taip pat dirbo ūkyje. Be jų šeimoje buvo dar du broliai ir trys seserys. Pradžioje, nenorėdami tarnauti okupantams, nėjo į armiją ir slapstėsi, vėliau organizavo Šarūno būrį, kuris, susijungė kartu su Žilvičio.

Prasidėjo šeimos persekiojimai, tardymai. Seserį Anastaziją 1945 m. rudenį (apie spalio mėn.), po tardymo einant namo per Skrynių miškelį, nušovė stribas Jonas Urbonavičius (dabar miręs).

Broliai beveik niekada nesiskirdavo, kovojo kartu. Tačiau išskyrė juos mirtis. Ignas-Putinas žuvo Barsukynės miške 1947 m. vasarą. Jis budėjo sargyboje ir pamatė ateinantį kaimyną, tačiau iš paskos sėlino stribai. Pasijuto apsupti. Užvirė kautynės. Ne visiems pasisėkė prasiveržti iš apsupties. Igną-Putiną nuvežė į Vandžiogalą ir numetė prie stribinyčios, po kelių dienų kažkur užkasė.

Baltras-Genys žuvo 1947 m. pavasarį tarp Vandžiogalos ir Lapių. Buvo nuvežtas paniekai taip pat į Vandžiogalą. Tačiau archyvuose žymima, kad Baltras-Genys žuvo Orlovo miške 1949 m. gegužės mėn.

Jonas-Šarūnas vadovavo Žilvičio būrio Šarūno skyriui. Skyriaus veikimo zona buvo Vandžiogalos, Lapių apylinkės iki Žeimių, tačiau laikydavosi ir kitose vietovėse. Turėjo bunkerius miškuose ir pas kaimo gyventojus. Ne kartą su broliais ir kitais kovos draugais teko atremti priešų ugnį, tačiau 1948 m. lapkričio 5 d. buvo išduotas Pociūnų k. Abromavičių sodyboje, netoli Labūnavos.

Prasiveržti iš apsupties pasisėkė Danieliui-Meilučiai, Stasiui Kšanavičiui-Žaibui, Vytautui Žukauskui-Mėnuliui ir Adomui Doftartui-Žvirbliui. Danielius-Meilutis sužeistas į ranką ir koją pasiekė patikimą gyventoją, kuris aprišęs žaizdas, davė arklį, kad galėtų greitai joti į saugią

vieta. Danielius-Meilutis atėjo į Salaminų kaimą pas Juškevičių ir jo bunkerį ilgai gydėsi. Be reikiamos medicininės pagalbos užpūliavo dešinės rankos didžiojo piršto sąnarys. Pagijęs vėl grįžo pas kovos draugus, kurių gretos retėjo.

Iš archyvinų okupantų duomenų (Jonavos saugumo viršininko Luzgino pažyma) žinoma, kad 1950 m. rugpjūčio mėn. Danielius-Meilutis veikė kartu su Vyta Žukausku-Mėnuliu, Jonu Bartusevičiumi-Vėtrunge ir Stasiu Kšanavičiumi-Žaibu. Jam tada buvo maždaug 26 metai. Būrio vadui Žilvičiui pasitraukus į Upninkų apylinkes, Danielius su savo grupe perėjo į būrį, veikusį nuo Slikų Kėdainių link. Tolimesnis jo likimas nežinomas.

Broliai Antanui, grįžusiam iš lagerių, pasakojo, kad Danielius žuvo netoli Slykių, kur stovi du kryžiai, tačiau nei giminės, nei gyvi draugai šito nežino.

Petras Pūras-Senis

Gimęs 1898 m. ir užaugęs Rumšiškėse (Kauno r.), 1919 m. kaip Lietuvos savanoris buvo apdovanotas Vyties kryžiumi, ir gavo netoli Kulvos Daigučiuose 11 ha žemės. Kare su bermontininkais ties Radviliškiu buvo sužeistas į veidą. Pabėgęs iš lenkų nelaisvės, parėjo basas per gruodą į namus. Padėjo mokytojui S.Tijūnaičiui kovoti už lietuviybę Kulvoje. Kunigas Kubilius nenorėjo vykdyti vyskupo nurodymų laikyti pamaldas lietuvių kalba. Jų pastangomis kunigas lenkomanas buvo iškeltas į kitą parapiją.

1947 m. Pūrų sodyboje buvo įrengtas bunkeris. Žiemą čia dažnai ilsėdavosi Beleišiai. 1948 m. gegužės 22 d. buvo numatyta Pūrų šeimą ištremti į Sibirą. Šeima pabėgo iš namų ir išsislapstė pas žmones, o tėvas stojo į Žilvičio būrį ginklu ginti Lietuvos ūkininkų teisės gyventi savo prakaitu aplaistytoje žemėje. Jam jau buvo 50 metų, tačiau, žinodamas "vaduotojų" politiką, nei nuolankiai paklusti, nei laukti, kada jį prievarta įgrūs į gyvulinį vagoną, – nesiruošė.

Neilgai Senį glaudė miškai ir drasūs žmonės. 1948 m. lapkričio 5 d. žuvo išduotas Abromavičiaus sodyboje netoli Vandžiogalos. Vėliau nuvežtas į Vandžiogalą ir numestas prie sribinyčios. Išniekintus tėvą ir jo kovos draugus matė dukra. Tardyti ir atpažinti iš nuotraukos buvo iškviesta

□ Pūrai gimtinėje Leliušių k. Rumšiškių vls. 1946 m.

į Jonavos saugumą. Dukra neprisipažino, kad bent vieną išniekintą žuvusįjį pažįsta.

1948 m. lapkričio mėn. MGB operatyvinėje suvestinėje pranešama, kad: "1948 m. lapkričio 5 d. Vandžiogalos operatyvinė grupė likvidavo Žilvičio būrį. Abromavičiaus sodyboje nukovė 6 partizanus. Atpažinti: Pūras Petras 50 metų, Raišys Pranas-Žilvitis, Svirskas, Kšanavičius, kiti neatpažinti."*

Mockus

Vardas nežinomas. Gyveno Jonavoje geležinkelio stoties gyvenvietėje. Buvo baigęs progimnaziją ir atitarnavęs okupantų armijoje. 1947 m. įsijungė į Pasipriešinimo gretas ir žuvo tą pačią naktį Barsukynės (Naujasodžio) miške su Ignu Beleišiu-Putinu ir Eimontu (Aušros broliu).

Žinoma, kad jo tėvai pasitraukė su frontu į užsienį, o Lietuvoje buvo likusi sesuo.

* Tikrovėje Pranas Raišys-Žilvitis sugebėjo laimingai pasitraukti. – *Aut. pastaba.*

Broliai Eimontai

Nuo Boniškių. Vieno brolio nei vardas, nei slapyvardis nežinomi. Kazys Eimontas-Aušra pradžioje buvo fotografas ir ryšininkas, nes brolis jau kovojo partizanų gretose. Į Žilvičio būrį Kazys atėjo 1946 m. rudenį. Jo žuvimo aplinkybės nežinomos.

Kazio brolis žuvo 1947 m. liepos mėn. Barsukynės miške su Putinu ir Mockumi.

Eimontų šeima buvo ištremta į Sibirą.

Stasys Bubinas

Gimęs apie 1926 m. Jonavoje. Baigęs Jonavos progimnaziją, mokėsi Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje. Buvo pašauktas į okupacinę armiją su A.Bakšinsku ir V.Kazlausku, tačiau iš ten visi pabėgo. Nei vieta, nei žuvimo aplinkybės nežinomos. Visa Bubinų šeima išmirusi. Vieni liudytojai mena, kad jo išniekintas kūnas gulėjo Jonavos turgaus aikštėje, vėliau sribinyčios kieme, po to užkastas Neries pakrantėje. Kita versija, kad jis žuvo Lentvaryje ir vietinių gyventojų ten palaidotas, kūnas nebuvo išniekintas, kadangi saugumui niekas neišdavė.

Romas Treščinskas-Lazdynas, Kardas

Romas gimė 1924 m. Jonavoje. Šeimoje augo du broliai. Vėliau šeima padidėjo dar trim vaikais. Romas augo geras ir paklusnus berniukas. Baigęs Jonavos progimnaziją, mokėsi Kauno prekybos mokykloje. 1944-1945 m. pradžioje dirbo siaurojo geležinkelio mašinistu. 1945 m. įvykus avarijai siaurajame geležinkelyje, buvo suimtas ir tardomas. Tačiau tardė ne avarijos priežastims išaiškinti, o verbavo dirbti saugumo naudai. Išleido, kai išgavo raštišką pasižadėjimą teikti žinias.

Tėvas Petras Treščinskas, Adomo, jau buvo suimtas 1945 m. pavasarį ir dingęs be žinios. Motiną 1945 m. liepos mėn., raudančią, su trimis mažamečiais vaikais išvarė iš savo namų ir ištremė į Komiją Troicko-Pečiorsko rajoną. Vienam berniukui buvo 12 metų, kitam – 10 metų, mergaitei 8 metukai. Brolis Vacys pastebėjęs, artėjančią prie namų mašiną, pilną ginkluotų sribų, pabėgo į mišką.

Išleistas iš saugumo, Romas rado jau tuščius namus. Dar nežinojo, kur kenčia badą ir skurdą jo mama su broliukais ir sese. Tik žinojo, kad

□ Vytautas Antanavičius-Alksnis

□ Baltras Beleišis-Genys

□ Romas Treščinskas-Lazdynas-Kardas ir Antanas Bakšinskas-Aras-Džiugas

□ Julius Vasiliauskas-Balandis

jis niekada nebus išdaviku, bet jei svetimiešiams netarnaus, vėl laukia kankinimai, kaip ir visų pakliuvusių į budelių rankas.

Brolis Vacys jau partizanavo. Geriausias draugas taip pat pabėgęs iš okupantų armijos. Romas suprato, kad jo vieta tikrai Pasipriešinimo gretose. Gavęs iš pažįstamų mamos adresą, parašė jai į Troicko-Pečiorską: "Atleisk, man, mama, kitaip negalėjau. Aš įstojau į tą pačią mokyklą kaip ir brolis." Buvo be galo gero, taikaus būdo, visada linksmas, tik labai nerimavo dėl tėvo, o ypač mamos, brolių ir sesės likimo.

Žuvo būdamas 25 metų, 1949 m. sausio 6 d. Karaliūnų k. Jonavos r. Jačionio sodyboje, eidamas pasiimti vaistų. Kartu žuvo ir geriausias draugas Antanas-Aras, Džiugas. Sodyba buvo sekama visą parą. Stribai gulėjo baltai apsirengę ant sniego ir laukė jų ateinant. Prisiartinus prie sodybos, prasidėjo susišaudymas. Jautė, jog nelygios jėgos, kad nesugebės išeiti iš apsupties, tačiau kovėsi... Mirtinai sužeistą stribai vežė į Jonavą, bet pakely, ties geležinkelio stotimi, mirė. Rytojaus dieną abu partizanai buvo įmesti į sandėliuką sribų būstinės kieme, Vytauto gatvėje. Tris dienas basi, sukruvintais ir sukeltais į viršų apatiniais baltiniais, kad žmonės matytų kruviną kūną, buvo laikomi sandėliuke ant šiaudų. Vėliau naktį sribų nutempti ir užkasti prie Neries. Vieta nežinoma...

Kartu žuvęs Juozas Jankevičius, kilęs iš Jaugeliškių k., nebuvo išniekintas.

Jačionis buvo suimtas ir nuteistas 10 metų. Iš kentęs lagerio pragarus, sugrįžo, tačiau nesulaukė Lietuvos nepriklausomybės.

Antanas Bakšinskas-Aras, Džiugas

Gimė 1926 m. ir gyveno su tėvais Jonavoje. Dar vokiečių okupacijos metais, nebaigęs progimnazijos, pradėjo dirbti siaurojo geležinkelio depo darbininku. Tėvas irgi buvo geležinkietis, šeima gyveno vidutiniškai. 1944 m. buvo paimtas į armiją. Vežamas tarnauti į okupacinę kariuomenę, nutaikęs proga, pabėgo. Kurį laiką slapstėsi pas artimus žmones. Užmezgė ryšį su vyrais, kurie ruošėsi pradėti ginkluotą rezistencinę kovą. 1945 m. liepos mėn. tėvus išvežė pražūčiai į tremtį, iš kurios jie nebegrįžo.

Tėvų netektis pagreitino Antano apsisprendimą. Jis paėmė ginklą į rankas... Iš pradžių partizanavo Pelėdos, o vėliau Žilvičio būryje. Buvo linksmo būdo, stengdavosi ir kovos draugams pataisyti nuotaiką. Bunke-

riuose mašinėle spausdino Dobilo bei kitų autorių sukurtas partizaniškas dainas, eiles, kitus dokumentus. Kartu su juo geri žmonės ir žalias miškas glaudė, maitino ir sergėjo vaikystės draugą Romą-Lazdyną, Kardą. Ne kartą jie dalyvavo susirėmimuose, sutiko priešų kulkas, važiavo traukiniu į Kauną bei Vilnių į susitikimus ar vykdyti kitas užduotis ir visada grįždavo laimingai. Tačiau 1949 m. pradžioje išdavikas buvo pranešęs saugumui, kad sausio 6 d. Antanas Bakšinskas-Džiugas, Aras ir Romas Treščinskas-Lazdynas, Kardas bei Juozas Jankevičius-Kriminalka ateis į Jačionio sodybą pasiimti vaistų ir susitikti su kovos draugais. Sodyba buvo apsupta, jų laukė pasala. Užvirė mūšis, liepsnojo namai. Jėgos buvo nelygios. Žuvo kovodami.

Rytojaus dieną abu su Kardu buvo atvežti į Jonavos sribinỹčios kiemą ir basi, be viršutinių rūbų, sukeltais į viršų sukrūvintais baltiniais įmesti į sandėliuką. J. Jankevičiaus šalia jų nebuvo. Pirmą dieną sandėliuko durys buvo atviros, vėliau duris uždarė, bet paliko keturkampę skylę. Vieni žmonės ėjo pažiūrėti gal iš smalsumo, kiti mintyse atsiveikinti. Naivu būtų manyti, kad nebuvo stebinčių kokią reakciją sukels tas kraupus vaizdas. Trečią naktį sribai nutempė į Neries pakrantę ir kažkur užkasė. Tikslī užkasimo vieta nenustatyta.

Operatyvinių suvestinių už 1949 metus saugumo archyvuose nerasta, todėl kol kas nepavyko patikslinti dvi išdavystės versijas.

Juozas Bartusevičius (Bartošius, Bartoševičius)-Kovas, Medžiotojas

Gimė 1920 m. ir gyveno su tėvais Varpėnų k. Jonavos r. Buvo baigęs Jonavos progimnazijos kelias klases. 1940 m. pašauktas į sovietinę armiją ir įstojo į Vilniaus pėstininkų karo mokyklą, tarnavo Pabradės ir Švenčionėlių stovykloje. Artėjant frontui, nesitraukė į Rusijos gilumą, o su ginklu pabėgo į namus. Vokiečių okupacijos metais nesijungė į jokią organizaciją, padėjo tėvui dirbti ūkyje. Buvo labai ramus, švelnaus charakterio, mylėjo gamtą.

Kada 1944 m. grįžo "išvaduootojai", pradėjo jo ieškoti. Namuose buvo dažnai daromos kratos, bado mi šiaudai kluone. Kartais sribai paromis laukdavo Juozo sugrįžtant į namus. Sodyba stovėjo tarpumiškėje, todėl pats pastebėjęs ar kaimynų įspėtas negrįždavo.

Kartą, 1945 m. spalio mėn., kaimyno Kazio Valinčiaus sode sodino

vaismedžius ir pamatė, kad pilnas tėvų kiemas sribų naršo visus pastatus, gali tuojau ir pas kaimynus prisistatyti. Delsti nebuvo kada. Kaimyno dukra aprenė jį motinos drabužiais, parišo skarelę, įdavė krepšį nuo bulvių ir išlydėjo visam laikui. Keli sribai liko laukti "dizertyro" namuose, kiti atskubėjo pas kaimynus, tačiau Juozas jau buvo nutolęs. Kito pasirinkimo jis neturėjo, kaip tik ištėti į kovotojų prieš okupantus gretas. Tikėjo, kad raudonas maras greitai praeis.

1948 m. gegužės 22 d. ištrėmė į Igarką jau seną motiną. Labai dėl jos sielojosi. Neilgai ji vargo, pasimirė iš bado ir atgulė amžinam poilsiui įšalo žemėje.

Tėvas 1948 m. tremties išvengė, visą dieną pragulėjęs kaimyno Vlado Valinčiaus kluone, pelų krūvoje. Jį ištrėmė 1951 m. į Tomsko sritį. Iš tremties sugrįžo 1955 m. ir mirė savo namuose. Brolis Jonas karo metais pasitraukė į Angliją. Miręs.

Juozas-Kovas, Medžiotojas buvo Vyties apygardos Žilvičio būrio rezistentas, kaip ir anksčiau visada tylus, ramus, nekalbus. Žilvičio būrys palaikė ryšį su Dobilo būriu, veikusiu Upninkų apylinkėse, todėl vieni pas kitus lankydavosi su įvairiomis vadų užduotimis. Juozas-Kovas, Medžiotojas kovojo Kardo grupėje kartu su Balandžiu, Aru-Džiugu. Vėliau į kovotojų gretas įsijungė Kriminalka.

Žuvus artimiausiems kovų draugams, 1950 m. pradžioje su Žilvičiu išėjo į Dobilo būrį. Čiobiškyje jis, Dobilas ir Žirgelis ryšininko-išdaviko malūnininko Petro Serapino buvo apnuodyti. Nuodų dozė buvo didelė, vyrai greitai neteko jėgų ir prarado samonę. Tik Žirgelis mėgino pasiekti mišką, tačiau ir jis, netoli nuėjęs, susmuko. Išdavikas pranešė Širvintų garnizonui. Juozas atsigavo jau Širvintų saugume. Vėliau buvo perkeltas į Vilniaus saugumą ir Lukiškių kalėjimą. 1951 m. pavasarį tėvas gavo raštelį, kad Juozui reikia šiltų rūbų, kad jis Lukiškėse, tačiau visi pamane, kad tai klastinga provokacija ir nepatikėjo.

Dabar susipažinus su 8 tomų teismine medžiaga, paaiškėjo, kad iš tikro tuo metu Juozas-Medžiotojas buvo laikomas Lukiškėse. Tačiau kas gi atnešė raštelį ir kokių tikslų? Egzekutoriai pusę metų kankino ir tardė. Pateikinėjo klausimus su jų pačių paruoštais atsakymais. Žinojo daugelį ryšininkų ir rėmėjų. Juozas-Medžiotojas daug ką neigė. 1951 m. sausio 17 d. jis nuteistas mirties bausme už tai, kad "su ginklu kovojo prieš

sovietų valdžią". Nuosprendis įvykdytas gegužės 17 d.

Jonas Bartusevičius-Vėtrungė

Gimė 1927 m. Jonavos r. Žinėnų k. Vėliau gyveno Taurapolio dvare, kurį buvo pirkęs senelis ir padovanojęs trims savo sūnums. 1944 m. "išvadavus" Lietuvą, visa Bartusevičių šeima buvo išvaryta iš namų ir apsigyveno motinos tėviškėje Žinėnuose. Dėdės su šeimomis (tėvo broliai) buvo išvežti į Sibirą. Tėvo nuolatos ieškojo, grasino sribai, todėl jis slapstėsi namuose. Bet kuriuo paros metu vaikus išvarydavo į kiemą ir darydavo kratas. Tik vienas kaimynas žinojo, kur slėptuvė. 1948 m. tėvą suėmė ir karo tribunolas nuteisė 25 metams kalėti.

Jonas-Vėtrungė buvo baigęs Kauno 5-os gimnazijos 4 klases ir vėliau mokėsi Karmėlavos žemės ūkio mokykloje. Paskutiniu metu (prieš tėvo suėmimą), neilgai dirbo Jonavos r. kažkokios apylinkės sekretoriumi. Nuo vaikystės buvo geraširdis, švelnaus būdo, sąžiningas, darbštus, turėjo poezijos gyslelę: rašė eilėraščius, skirtus partizanams, Tėvynei Lietuvai, pilnus begalinės meilės ir skausmo dėl ištikusio likimo, kviesdamas priešintis raudonajam terorui. Eilėraščių rankraščiai ir dienoraštis buvo rasti slėptuvėje, suimant tėvą, todėl prasidėjo Jono paieškos. Namuose slapstytis negalėjo dėl dažnų kratų, todėl slapstėsi pas gerus ir drąsius žmones. Ryšininkų padedamas Jonas susitiko su Žilvičio būrio kovotojais ir daugiau nesiskyrė. Yra išsaugotas 1954 m. spalio 26 d. rašytas laiškas motinai į tremtį. Kiek jame švelnumo, meilės ir vilties, kad Lietuva bus laisva!

1955 m. sausio 17 d. žuvo Vanagiškių k. Jonavos r., kaip vienas iš paskutiniųjų šių apylinkių pasipriešinimo dalyvių. Kartu žuvo ir tuo metu vienintelis kovos draugas Vytas Žukauskas-Mėnulis. Atsišaudydamas mėgino nešti sunkiai sužeistą draugą. Įsitikinęs, kad jėgos nelygios, sodyba apsupta, išpildė paskutinį draugo Mėnulio prašymą – nepalikti jo gyvo sribų patyčioms. Nepasidavė gyvas ir pats.

Rytojaus dieną basi, be viršutinių drabužių, pakeltais apatiniais baltiniais, kad matytųsi kruvini pilvai, buvo numesti Jonavos turgaus aikštėje. Vėliau, pusiau apnuoginti, buvo įmesti į sandėliuką sribų būstinės kieme. Saugojo juos du sribai, tačiau, nepastebėjo, kaip buvo priėjusios seserys atsisveikinti. Kai pradėjo skambinti bažnyčios varpai, visi puolė

ieškoti seserų, nes pranešė apie jų apsilankymą, tačiau rasti nepavyko, nes jos jau buvo toli nuo Jonavos.

Kūnai palaikyti kelias dienas, vėliau nutempti prie Neries ir užkasti seno pliažo plote. Vieta nežinoma.

Manoma, kad juos išdavė ten gyvenę gyventojai, vėliau visi išvykę, kitur pasistatę namus ir gerai įsikūrę.

Tėvas tuo metu kalėjo Vorkutoje, motina nuo 1952 m. nešė tremtinės kryžių Tomsko srityje, du broliai su šeimomis vargo tremtyje nuo 1951 m. Tik dvi seserys išvengė represijų.

Vytas Žukauskas-Mėnulis

Gimęs 1927 m. Slykių k. Kėdainių r. Šeimoje augo keturi vaikai. Buvo baigęs pradinę mokyklą ir dirbo tėvų ūkyje. Sugrįžus "išvaduotojams", išvažiavo į Vilnių ir dirbo geležinkelyje. 1946 m. tėvą ir brolių Joną suėmė ir apkaltino, kad jų namuose vyksta susirinkimai. Iš viso teisė 18 žmonių. Tėvą ir brolių nuteisė po 10 metų lagerio.

Vytas, parvažiavęs atostogauti, susitikdavo su vyrais, pasiryžusiais kovoti prieš okupacinę prievartą ir smurtą. Tėvo ir brolio likimas lėmė greitesnį apsisprendimą: 1947 m. pavasarį imti ginklą į rankas ir kovoti su okupantais už Lietuvos laisvę. Vytas-Mėnulis buvo ramaus būdo, lėto, kas, bet pareigingas Žilvičio būrio kovotojas. Kaip ir kitus jį glaudė Barsukynės, Marvilės, Didėnų ir Slykių apylinkių miškai. Prasidėjus išdavystėms, darėsi pavojinga visur. Kovos draugų būrys retėjo. Vytas-Mėnulis kartu su Danieliumi Beleišiu-Meilučiu, Jonu Bartusevičiumi-Vėtrunge palaikė ryšį su Kėdainių r. veikusiais būriais, tačiau susitikdavo ir su Dobilo būrio kovotojais. Pabaigoje liko su Jonu Bartusevičiumi-Vėtrunge ir laikėsi pas patikimus ūkininkus (Stasį Bereišį) įrengtose slėptuvėse.

1955 m. sausio 17 d. nelemtą naktį su Jonu-Vėtrunge sumanė aplankyti seną pažįstamą ir atėjo į Vanagiškių k. pas Z. Čekanavičienę. Viena-me name su ja gyveno Galickai, Ganusauskai ir Taraškevičiai. Atsirado kas staigiai pranešė į Žemius. Atvažiavę kelios mašinos ginkluotų stribų ir kariškių apsupo namą, užvirė žūtbutinė kova. Jėgos buvo nelygios. Mirtinai sužeistą Mėnulį draugas atsišaudydamas dar mėgino išnešti iš kovos lauko. Tačiau apsupties žiedas siaurėjo. Vėtrunge turėjo įvykdyti

☐ Vytas Žukauskas-Mėnulis

☐ Jonas Bartusevičius-Vėtrungė

☐ Viktoras Žitkevičius-Akmenėlis ir
Vytas Žukauskas-Mėnulis

☐ Juozas Bartusevičius (Bartošius)-
Medžiotojas

Mėnulio prašymą – nepalikti jo gyvo raudonųjų patyčioms. Tokia buvo jų priesaika...

Bronius Pinkevičius-Perkūnas

Vienas iš dviejų gyvų Žilvičio būrio rezistentų. Gimęs 1915 m. Jonavos r. Karaliūnų k. Baigęs 6 gimnazijos klases, nuo 1936 m. tarnavo Lietuvos priešlėktuvinės apsaugos kariuomenėje. Atėjus "išvaduatoriams", Bronius pradėjo dirbti Vilniaus valstybiniame ūkyje buhalteriu-sąskaitininku. Dirbo ten pat ir visą vokiečių okupacijos laikotarpį. Artėjant frontui, sugrįžo į namus, į Karaliūnų kaimą.

Kartą rusų kariškiai, užėję į namus, pastebėjo daug knygų. Jiems kilo įtarimas, kodėl kaimo žmonės turi tiek knygų. Pradėjo ieškoti Broniaus, tačiau rasti nepasisekė. Jis pradėjo slapstytis vienas apie namus, bet palaikė ryšį su vyrais, kurie pradėjo organizuotis į būrius. Visą žiemą slapstėsi Kaune, o 1945 m. pavasarį įstojo į Pelėdos būrį. Būryje jau buvo Lazdynas, Putinas, Karvelis, Vanagas. Miškuose ir pas patriotiškai nusiteikusius gyventojus jau buvo iškasti bunkeriai, kuriuose galima buvo pailsėti po žygio ar pasislėpti nuo darganos. Turėdamas padirbtus dokumentus, kartais nuvykdavo į Kauną, į konspiracinius butus spaudos atsigabenti ar kitais reikalais. 1947 m. rudenį, pablogėjus sveikatai, nuvyko į Kauną, norėdamas pasigydyti, tačiau, nelaimei, valgykloje susitiko buvusį ir užsiregistravusį kovos draugą Bonifacą Kasparavičių-Beržą. Net neįtarė, kad šis sugrįš tuoj pat su 12 ginkluotų vyrų. Pistoletą spėjo pakisti po padėklą, o padavėja, viską supratusi be žodžių, imdama padėklą spėjo išnešti. Atsikratyti portfelio, kuriame buvo daug atsišaukimų ir įvairios antisovietinės literatūros, nepasisekė. Kauno milicijos skyriaus viršininko Petro Liutkaus milicininkai tuojau pat uždėjo antrankius. Priešintis jokios galimybės nebuvo.

1947 m. gruodžio 6 d. OSO nuteisė Bronių Pinkevičių-Perkūną 15 metų griežto režimo ir 5 metams be teisių. Išvežė į Norilską, kur teko patirti visą lagerių pragarą. Apie lageriuose patirtus baisumus rašė jau ne vienas savo prisiminimuose. Alkis, alinantis darbas, šaltis buvo visų pasmerktųjų brolis. 1956 m. gruodžio mėn. klipatą paleido už lagerio vartų, tačiau dar reikėjo išbūti tremtyje. Į Lietuvą grįžo tik 1964 m., bet čia niekas nė nemanė registruoti. Pasiūlė per 24 valandas apleisti Tėvynę.

Nenorėdamas grįžti į Norilską, pradėjo gyventi nelegaliai, be dokumentų. Broniaus laukė skaudi beteisio dalia savo gimtinėje. Pasitvirtino tremtinių dainos žodžiai: "Šalis brangioji Lietuva, ar tavęs nemylėjom? Bet kad neliks mums vietos čia, mes niekad netikėjom." Kad pragyventų, dirbo privačiai visokius darbus už bet kokią mokesį. Brolis priėmė po savo stogą, glaudė ir kiti geri žmonės, nes reikėjo neužkliūti "draugams". Taip praėjo visas gyvenimas. Kiek reikėjo jėgų ir dvasios stiprybės nepalūžti, išlikti žmogumi. Tvirtas tikėjimas Lietuvos laisve padėjo nugalėti visus gyvenimo sunkumus, sulaukti atgimimo ir Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo. Džiaugsmas nustelbė patirtas kančias ir skriaudas per visą Lietuvos okupacijos laikotarpį.

1991 m. sausio 5 d. gavo reabilitaciją. Buvusieji biurokratai nenorėjo net girdėti, kad jam priklauso pensija. Nuo 1964 m. buvo kaip gyvas palaidotas ir tik 1991 m. rugsėjo mėn. gavo Lietuvos piliečio pasą.

KAJ MENA UPNINKŲ APYLINKĖS MIŠKAI IR SENBŪVIAI

Jonavos-Ukmergės plentas buvo Vyčio ir Didžiosios Kovos apygardų riba. Nuo plento į dešinę pusę, Upninkų link ir toliau veikė Papūgos, Slyvos, Baravyko, Dobilo, Genio, Trenksmo, Kardžio ir kiti būriai. Jų veikimo ribos siekė Ukmergės, Širvintų, Kaišiadorių rajonų vietoves. Žuvus būrio vadui, vyrai percidavo į kitą būrį arba suformuodavo naują, vadu išsirinkdavo iš savo tarpo narsiausią ir sumaniausią partizaną.

Kaip drąsų ir atkaklų, nesugaunamą kovotoją mena Joną Daraškevičių-Papūgą. Papūga buvo jaunuolis iš Šližių kaimo prie Širvintos upės. Nuo 1945 m. pradžios vadovavo skrajojančiam partizanų būriui. Jame kovojo keturi broliai Penkauskai, Vladas Palaima, Repečka, Vincentas Vadeikis-Beržas, Vladas Verkauskas-Papartis, Rytas(sl.), Justinas Vareikis (Ramanauskas) ir kiti.

1945 m. rudenį apie Diršonius, beeinančius keliu Papūgą ir Rytą susekė, suėmė ir nuvežė į Gelvonus. Iš Gelvonių areštinės Papūga pabėgo, bet nesėkmingai. Jo greitai pasigedo ir pasivijo. Tuo metu tarp Neries ir Šventosios upių apie du mėnesius buvo daug kariuomenės, todėl vieni partizanai buvo pasitraukę į miškus, o kiti stengėsi laikytis bunkeriuose.

1944 m. susikūrė ir Genio būrys. Jam vadovavo buvęs puskarininkis Juozas Kacevičius. Iš labai didelio Genio būrio buvo nutarta sudaryti mažesnius būrius: Slyvos ir Baravyko, Kardžio ir Bolševiko (vėliau šiam žuvus – Dobilo) būrius.

Genys žuvo 1945 m. apie Žaslius. Jo būryje buvo Juozas Sėjūnas-Lydys, Eugenijus Svilas-Slyva, Vladas Vinckus-Kardys, Kazys Ragulis-Baravykas, Leonas Kudelis-Bolševikas ir kiti.

Kadangi Genio būrio kovotojų sparčiai daugėjo, buvo suformuotas Slyvos būrys. Eugenijus Svilas-Slyva, gimęs 1926 m., Zarasuose buvo studentas. Jo tėvas buvęs Zarasų policijos viršininkas. Eugenijus nuo pat

pirmų antrosios okupacijos dienų įsijungė į Pasipriešinimą. Buvo vienas pirmųjų partizanų organizatorių. Jo būryje buvo apie 40 vyrų. Partizanai nevengdavo susirėmimų su stribais, neleisdavo skriausti kaime žmonių, išaiškindavo prievolių prievartautojus.

1945 m. kovo 2 d. Slyvos būrys buvo apsi-stojęs netoli Upninkų, kaime, prie Musinės upelio, Jono Morkūno ir Karolio Stepšio sodybose. Ryšininkė pranešė, kad ruošiamasi juos pulti, nes saugumui pranešta buvimo vieta. Tačiau partizanai manė, kad juos puls "liaudies gynėjai", todėl

□ Juozas Kudelis-Dobilas ir nežinomas partizanas

tą žinią sutiko labai ramiai. Būrio vadas pasiuntė žvalgybon Kazį Ragulį-Baravyką, Antaną Morkūną-Šalną, Viktorą Morkūną-Diemedį, Vacį Gruštą-Sniegą, Edvardą Kuliešius-Liepsną, Viktorą Kasmočių-Kirvį ir Vilką. Partizanai pamatė už Trakų miško atvažiuojantį vėžimą ir paskui einančius kareivius. Vacys Grušta-Sniegas pasiūlė statyti kulkosvaidį ir neprileisti artyn kareivių, o Edvardas Kuliešius-Liepsna nuskubėjo perspėti vadą, be jo leidimo nenorėjo pradėti šaudyti. Tačiau pranešti būrio vadui nespėjo, nes kariuomenė jau iš visų pusių supo sodybas. Prasidėjo žūtbūtinė kova. Kareiviai padegė Karolio Stepšio sodybą. Name sudegė motina, žuvo žmona, o patį Karolį nušovė kartu su sužeista dukryte. Tik vienai penkių metų dukrytei pasisėkė pabėgti: šuniuką nušovė, o į ją nepataikė. Ji atbėgo pas savo tetą, kuri ir užaugino. Dabar Marytė gyvena Jonavoje.

Tada žuvo 19 partizanų – tie, kurie norėjo išeiti iš apsupties per Musinės upelį. Kitiems pasisėkė pasitraukti į mišką. Žuvo Juozas Lukša iš Mančišėnų, Domininkas Augūnas iš Upninkėlių ir Domininkas Palaima iš Užupio. Jie palaidoti Upninkų kapinėse. Taip pat žuvo ir Aloyzas Lukša-Plienai, Augustinas Radzevičius, Viktoras Savarauskas, Alfonsas ir Pranas Lukšos, Ipolitas Valiukevičius, Juozas Sakalauskas, Alfonsas Autukevičius. Visi Mančišėnų kaimo artojų sūnūs. Dar žuvo Vaclovas Tamošiūnas iš Pakalnės, broliai Vytas ir Vincas Strazdai iš Mažeikiškių, Karolis Pociūnas iš Savidonių, Julius ir Stasys Atkočiūnai iš Pakalnės, Stasys Ramanauskas iš Užupio ir Ksaveras Stepšys-Pempė iš Bajoriškių. Visi buvo nuvežti į Veprius ir numesti gatvėje, o vėliau užkasti. Prasidėjus atgimimui, atkasti ir perlaidoti Veprių kapinėse.

Per kautynes degančioje sodyboje liko tik vienas Steponas Songaila iš Upninkų. Jam pasisėkė pasislėpti po klėtimi, kuri neužsidedė. Likusiems 22 gyviems partizanams vadas įsakė pasiskirstyti mažomis grupelėmis po bunkerius, kol apylinkėse siaučia kariuomenė ir kiekvienam apsispręsti, kas kovos iki paskutinio atodūsio, kas atidavęs ginklą, mėgins legalizuotis. Partizanai labai sunkiai išgyveno tą pirmą skaudžią netektį, tačiau nelabai norėjo tikėti, kad bus amnestuoti, kaip buvo saugumo žadama. Vis tik keli patys jauniausi vyrai nusprendė rudenį užsiregistruoti: Bernardas Stepšys-Naktis, Domininkas Stonys-Bitė, Edvardas Kuliešius-Liepsna, Feliksas Žukauskas, Kazys Ragulis-Baravykas, Vacys Grušta-

Sniegas, Stasys Mockus, Antanas, Stasys ir Vytautas Morkūnai. Jonavos saugumo viršininkas Luzginas iš karto visiems išdavė pažymėjimus, tik vieną Kazį Ragulį sulaikė. Atrodė, lyg niekas netrukdytų kitiems gyventi laisvai. Tačiau po kelių mėnesių, pradėjo po vieną suiminėti, kol visus "supakavo". Prasidėjo tardymas, verbavimai ir kankinimai. Kiekvienam, kas nesutiko dirbti saugumui, buvo atseikėta po 10 ar 25 metus lagerio.

Už Lietuvos laisvę kovoti su okupantais liko būrio vadas Eugenijus Svilas-Slyva, Vladas Vinckus-Kardys, Petras ir Antanas Valkauskai, Jonas Mockus-Tigras, Titnagas(sl.) ir kiti. Būryje buvo du vokiečiai. Jonas Mockus-Tigras vėliau mūšyje buvo peršautas ir suimtas. Atvežtas į saugumą dingo. Apie jį niekas daugiau negirdėjo.

1949 m. vasario mėn. Slyva su bendražygiais Kardžiu, Titnagu, Gintaru buvo apsistoję Vareikių miške bunkeryje. Pas juos buvo atėjęs Dobilas su Žirgeliumi, Medžiotoju, Akmenėliu ir Jurginu. Juos pastebėjo kažkas iš vietinių gyventojų ir pranešė Jonavos saugumui. Partizanas besilaisvinti, sribai pradėjo supti bunkerį. Juos pastebėjo Žirgelis ir perspėjo kitus partizanus. Atsišaudydami mėgino išeiti iš bunkerio, tačiau tik keliems pasisekė laimingai pasitraukti. Liudytojai mena, ir archyve minima, kad žuvo keturi partizanai: Eugenijus Svilas-Slyva, Vladas Vinckus-Kardys, Viktoras-Titnagas ir Gintaras. Manoma, kad jie buvo atvežti į Jonavą ir užkasti Neries pakrantėje.

Kaip mena dar gyvi likę liudytojai-bendražygiai, tuo pačiu metu veikė ir Vladas Vinckaus-Kardžio vietinis būrys. Vėliau, kada daug vyrų legalizavosi, Kardys perėjo į Slyvos būrį ir kovojo už Lietuvos laisvę iki paskutinio atodūσιο. Vladas Vinckus buvo ukmergietis, kilęs iš Laibiškių.

Dobilo būriui vadovavo mokytojas Juozas Kudelis. Juozas gimė 1922 m. Leščiūnų k. Gelvonų vls., pasiturinčio ūkininko šeimoje. Baigęs gimnaziją ir pedagoginius kursus, dirbo Pabaiskio vls. Žuklių k. mokytoju. Brolis Leonas-Bolševikas, prasidėjus okupacijai organizavo partizanų būrį, į kurį 1945 m. gegužės mėn. įstojo Juozas. Jį mena kaip labai santūrų, kultūringą, ramaus būdo, bet nepalaužiamos valios kovotoją. Žuvęs broliui Leonui-Bolševikui, nuo 1946 m. spalio mėn. vadovavo jo būriui.

Juozas-Dobilas rašė eilėraščius. Kai kurie iš jų buvo dainuojami. Jo būryje kovojo Alfonsas Kinderavičius-Jurginas ir Albinas Raškevičius-Erelis, žuvęs 1949 m. balandžio mėn.; Vladas Šatkauskas-Lazdynas, žuvęs

□ Pirmoje eilėje: Juozas Kudelis-Dobilas, Vaclovas Macijauskas-Žirgelis, Vytautas Žukauskas-Mėnulis, Ona Tveragaitė-Živilė, nežinomas, Vladas Šatkauskas-Lazdynas. Stovi: Viktoras Žitkevičius-Akmenėlis, Albinas Raškevičius-Erelis ir Juozas Bartusevičius-Medžiotojas

1950 m. kovo mėn.; Žitkevičius-Akmenėlis, Jonas Žukauskas, suimtas 1947 m.; Jonas Lisauskas-Katinas, žuvęs 1946 m.; Šarūnas, Guoba, Aleksas Martinka-Šleitis, žuvęs 1947 m.; Šaknis ir Gaidys vėliau perėję į kitą būrį, Tichanauskas (Cikanauskas)-Žemaitis, suimtas 1946 m.; Pranas Macijauskas-Aitvaras suimtas 1950 m.; Vaclovas Macijauskas-Žirgelis 1951 m. sušaudytas Vilniaus saugume. 1949 m. sausio mėn. į būrį Darvydų miške atėjo Pranas Raišys-Žilvitis ir Juozas Bartusevičius-Medžiotojas. Taip pat būryje kovojo ir paslaptį palaidoti Juknių kapinėse Simas Matačiūnas-Vėjas, Martynas Lisauskas-Žaibas ir Andrius Trakimas-Uogienojus. Jų kapą nuo 1946-47 m. prižiūri Gumbrevičienė, ryšininkė, politinio kalinio Stasio Gumbrevičiaus žmona.

1950 m. partizanams darėsi labai nesaugu, prasidėjo išdavystės, garnizonas pastoviai šukavo apylinkes. Gegužės 12 d. Juozas Kudelis-Dobilas, Vaclovas Macijauskas-Žirgelis ir Juozas Bartusevičius-Medžiotojas užėjo į Čiobiškį pas malūnininką-ryšininką Petrą Serapiną, kuriuo jie pa-

□ Stovi: Vaclovas Macijauskas-Žirgelis, Vytas Žukauskas-Mėnulis, Pranas Macijauskas-Aitvaras, Viktoras Žitkevičius-Akmenėlis, Motiejus Bulauka-Kolumbas, Juozas Bartusevičius-Medžiotojas, Juozas Kudelis-Dobilas. Guli: Vladas Šatkauskas-Lazdynas ir nežinomas

sitikėjo. Ne kartą jis buvo atėjęs į bunkerį Darvydų miške, atnešdavo maisto ir suteikdavo reikalingą informaciją. Tą vakarą partizanai užėjo atsisveikinti ir perspėti, kad laikinai pasitraukia į kitus miškus, kol aprims garnizonas. Malūnininkas šviesos nedegė, o atsisveikinimui pripylė po taurelę išgerti ir įdavė maisto kelionei. Pirmas taurelę išgėrė Dobilas, vėliau įpylė Medžiotojui, Žirgeliui, o pats išskubėjo į malūną, pažadėjęs tuojau sugrįžti. Į gėrimą buvo įdėta didelė nuodų dozė, nes Dobilas ir Medžiotojas greitai susmuko vietoje. Nors jėgos seko, Žirgelis nėjo ir laukė, kol sugrįš Serapinas. Išdavikas tikėjosi, kad juos ras visus be sąmonės, todėl neskubėjo. Jam pravėrus duris, Žirgelis šovė, tačiau nutraukė tik kairės rankos pirštus ir sužeidė koją. Serapinas puolė pro duris ir nuskubėjo pranešti garnizonui, o Žirgelis, sukaupęs jėgas, mėgino pasiekti mišką, tačiau, netoli nuėjęs, prarado sąmonę. Kareiviai nesunkiai jį su-

rado ir, su kitais pasikrovę į mašiną, nuvežę į Širvintų saugumą. Tenai, matyt, ilgai neatgavo sąmonės, kadangi pirmas tardymo protokolas surašytas daugiau nei po paros. Vėliau buvo nuvežti į Vilniaus saugumą.

Juozas Kudelis-Dobilas neišdavė nei savo ryšininkų, nei rėmėjų. Saugumo archyvinė medžiaga atskleidžia jo apsisprendimą ir tvirtą valią, kurios nesusgebėjo palaužti jokie žiauriausi tardymo metodai. Po aštuonių mėnesių tardymo, 1951 m. sausio 16-17 d. Pabaltijo karo tribunolas Juozą-Dobilą nuteisė sušaudyti. Paskutiniame žodyje kalto neprisipažino, nes jį kaltino kaip banditą. Atsisakė rašyti malonės prašymą, nes sąmoningai kovojo už Lietuvos laisvę, prieš sovietų valdžią.

Nuosprendį įvykdė po keturių mėnesių – 1951 m. gegužės 17 d. Pažymą apie nuosprendžio įvykdymą pasirašė Lietuvos saugumo "A" skyriaus plk. Grišin. Kartu sušaudyti nuteisė Vaclovą Macijauską-Žirgelį ir Juozą Bartusevičių-Medžiotoją. Kitiems dvylikai apkaltintų žmonių buvo skirtos lagerio kančios: Stasiui Gumbrevičiui, Broniui Žukauskui, Leonui Bučinskui, Feliksui Kliukui, Domui Valančiui po 25 metus, Onai Valančienei, Paulinai Liutkevičiūtei ir kitiems po 10 metų katogros.

1949 m. kovo mėn. Dobilo tėvus ištrėmė į Sibirą. Jis turėjo dar tris brolius: Joną (g. 1924 m.), Nikodemą (g. 1927 m.) ir Donatą (g. 1931 m.)

1945 m. birželio mėn. buvo įkurtas Baravyko būrys, kuriam vadovavo Kazys Ragulis-Baravykas. Jis buvo Lietuvos kariuomenės I pėstininkų pulko puskarininkis, gyveno Medinų k., turėjo ūkį, šeimą.

Kaip mena buvę bendražygiai, jo būryje kovojo Andrius Grušta-Tigras, Vacys Grušta-Sniegas, Martynas Petrėnas, Martynas Lisauskas-Žaibas, Bronius-Viršila, Juozas-Eglis ir kiti. Vėliau Baravykas perėjo į Slyvos būrį, kadangi vieni iš jo būrio legalizavosi, kiti perėjo į Dobilo ar Slyvos būrius. Po kurio laiko apsisprendė registruotis ir Kazys Ragulis-Baravykas, tačiau peržengęs saugumo slenkstį, laisvėn nebeišėjo. Iškenčęs katorgą, grįžo Lietuvon. Dabar miręs.

Nuo 1945 m. kovo mėn. veikė Vinco Daraškevičiaus-Trenksmo būrys. Jame buvo Viktoras Akūnis-Sakalas, Kazys Daugėla-Švėdrys, Antanas Paplauskas, Vacys Bagdonas, Vladas Zakarevičius, Stasys Gručekas, Žentelis ir kiti. Vėliau iš Genio būrio atėjo Juozas Sėjūnas-Lydys ir iš Baravyko būrio Martynas Petrėnas-Perkūnas. Jų ryšininkė buvo Jadvyga Muleronkaitė.

Kartą jie iš ryto atėjo pas Babenską į pamiškę. Staiga garnizono kariai pradėjo supti sodybą. Kaimynystėje žmonės, aparinėdami bulves pastebėjo ir pranešė partizanams pasitraukti į mišką, tačiau žuvo Viktoras Akūnis-Sakalas ir Babenskas su mergaite ant rankų. 1945 m. rudenį susiginčijęs Martynas Petrėnas į koją sužeidė patį Trenksmą. Jam Steponas Jakubauskas perrišo koją ir išvežė į mišką, į užmaskuotą palapinę. Tenai jį slaugė, pristatydavo maistą. Prasidedant šalčiams, Martynas Petrėnas jį atvežė gydyti pas savo žmonos motiną Morkūnienę. Nors nedaug kas apie tai žinojo, tačiau atsirado išdavikas, kuris pranešė Veprių sribams apie Trenksmo buvimo vietą. 1945 m. lapkričio 24 d. Morkūnienės sodybą apsupo ir Trenksmą suėmė gyvą.

Kaip mena liudytojai, tada areštavo seserį Moniką ir brolių Andrių Morkūną, sūnų Vytautą ir motiną Ketvirčius, Žentelį, Strazdą, tris Jakubauskus, Černiauską, Vilką, Tarvydą, Kazį Daugėlą, Juozėnaitę ir kitus.

Mįslinga tai, kad bendražygis Martynas Petrėnas-Perkūnas nebuvo suimtas, o gal tuo metu legalizavosi ir su žmona išvažiavo į Kauną, kur ramiai apsigyveno. Vėliau žmonos motina Morkūnienė rasta negyvai nukirsta kirviu. Neaišku, ir kaip Trenksmo būrio partizanas, slapyvardžiu Vanagas, vėliau tapo Panoterių sribu.

Klemensas Gurskas-Riešutas

Gimė 1919 m. Pabiržio k. Kauno aps. Vokiečių okupacijos metais dirbo kaime seniūno padėjėju. 1944 m. grįžus "išvaduotojams" buvo suimtas ir išvežtas į Kalvarijos kalėjimą. Pabėgęs iš kalėjimo, pasirinko partizaninio pasipriešinimo kelią ir įstojo į Žvirblio būrį. Vėliau pats vadovavo partizanų būriui. Žuvo 1947 m. spalio 21 d. Svilonių miškelyje prie mokyklos. Kartu žuvo ir kovos draugas Simanavičius-Mažylis iš Pravieniškių, kurio artimieji buvo ištremti. Abu žuvusiuosius arkliais atvežė į Jonavą ir numetė turgavietėje. Turgaus dieną nuvežė į Neries pakrantę ir užkasė. Visa tai matė Gursko pusbrolio žmona, nes vežė jų arkliais.

1989 m. artimieji kasinėjo ir ieškojo palaikų, tačiau toje vietoje, kur nurodė giminaitė, nieko nerado.

Vytautas Petrikonis

Gimė 1917 m. Amerikoje ir apie 1929 m. grįžo su tėvais į Lietuvą.

1937 m. baigė Karo mokyklą, vėliau studijavo Vilniaus universitete. Nuo pat pirmų antrosios okupacijos dienų buvo aktyvus Pasipriešinimo Kaune ryšininkas. 1945 m. perėjo į pogrindį, veikė Kaune. Vėliau apie 1947 m., kai jų grupė susekė ir kelis draugus suėmė, Vytautas įsijungė į partizanų gretas. Pristatydavo Žilvičio būriui spaudą, medikamentus. Jį pažinojusių liudytojų teigimu, žuvo 1948 m., tačiau nei tiksli vieta, nei žuvimo aplinkybės nežinomos.

Vladas Šatkauskas-Lazdynas

Gimė 1922 m. Knyzlaukio k. Veprių vls. Baigė Šlyžių pradinę mokyklą ir Veprių žemės ūkio mokyklą. Dirbo Gelvonių, o vėliau Veprių parduotuvėse ir bendravo su vyrais, kurie nėjo į okupacinę armiją ir pradėjo organizuotis ginkluotai kovai prieš okupaciją.

1945 m. sausyje sribai Kulvinskas, Novikas, Daugėla ir kiti su garnizono kariškiais tėvų sodyboje darė kratą. Nesuradę Vlado, nusprendė padegti sodybą. Vladas tuo metu buvo Kardžio būrio bunkeryje, bet namuose slapstėsi kitas sūnus Jonas, gimęs 1919 m. Tėvas pradėjo maldauti, kad sūnus išliktų iš slėptuvės, nes namai buvo padegti. Jonui išėjus, jį labai mušė. Vėliau tėvą, motiną ir Joną nuvežė į Ukmergę. Motiną po trijų savaičių paleido iš tardymo izoliatoriaus į namus. Tėvas iš Ukmergės kalėjimo sugrįžo apie gegužės mėnesį, o Jonas dar buvo tardomas ir kankinamas iki rugpjūčio mėn. Neišgavę nieko apie brolių Vladą ir kitus partizanus paleido, tačiau Jonas nepragyveno nei metų laisvėje – 1947 m. liepos 26 d. atgulė amžinam poilsiui.

Vladas, pajutęs, kad yra ieškomas, įstojo į Kardžio būrį ir gavo Lazdyno slapyvardį. Iš pradžių slapstėsi bunkeryje, vėliau perėjo į Dobilo būrį. Būryje buvo Jurginas, Akmenėlis, Žirgelis, Erelis, Žemaitis, Kirstukas ir kiti.

Sesuo Elena 1945 m. mokėsi Ukmergės gimnazijoje. Baigusi ją, mokytojavo Knyzlaukio pradinėje mokykloje. Vėliau buvo išduota kaip partizanų ryšininkė ir po tardymo pašalinta iš darbo.

1948 m. gegužės 22 d. tėvus Šatkauskus ir seserį Elena, spėjusius įsikurti sudegintoje sodybvietėje, ištrėmė į Igarką. Iš tremties į Lietuvą grįžo 1958 m. Neturėjo kur gyventi, todėl buvo priversti nusipirkti savo sodyboje Knyzlaukyje pačių prieš tremtį pastatyta namelį.

Vladas-Lazdynas žuvo 1950 m. kovo mėn. Leščiūnų k. Edvardo Paulausko sodyboje. Nenorėdamas gyvas patekti į saugumo nasrus, sunkiai sužeistas, susisprogdino.

Pranas Ketvirtis-Klevas

Gimė 1927 m. Pakalniškiuose, Gelvonių vls., baigė Gelvonių progimnazijos 7 klases. 1945 m. rugsėjo 28 d. buvo suimtas ir nuvežtas į Panoterių, vėliau Ukmergės saugumą. Prieš suėmimą gyveno Medinkų vienkiemyje. Saugumo tardomas ir kankinamas prisipažino, kad buvo Trenksmo būrio ryšininkas, gaudavęs užduotis sekti stribų ir garnizono judėjimo kryptį ir buvimo vietas, susitikdavęs su būriu miške, bunkerių nežinojęs.

Kadangi Trenksmo buvimo vietos nepasisekė išaiškinti, buvo nutarta Praną teisti vieną. 1945 m. lapkričio 24 d. išdavė ir sužeistą suėmė Vincą Daraškevičių-Trenksmą. Trenksmas paneigė, kad Pranas Ketvirtis buvo jo ryšininku-žvalgu, tik kartais su broliu Vytautu ateidavo į Berkelių mišką.

Teisme Pranas pasakė, kad jį tardytojai mušė ir privertė prisipažinti jam pateiktus kaltinimus. Būrio ryšininkų jis nežinojo, tik šiaip pažįsta Jadvygą Muleronkaitę iš Pakalniškių, Vladą ir Vytautą Piškinus iš Mančišėnų ir Liolį Sabatavičiūtę iš Pustoškų k. Saugumiečiai reikalavo, kad jis patvirtintų, jog jie visi buvo ryšininkai.

1946 m. kovo 15 d. nutarta bylą nutraukti ir Praną Ketvirtį išleisti į laisvę. Nuo 1949 m. Pranas palaikė ryšį su Slyvos ir Dobilo būrio partizanais. Vėliau su savo kovos draugais į Upninkų kraštą ateidavo Jonas Pupkis nuo Panoterių. 1950 m. gruodžio mėn. galutinai apsisprendęs išėjo į partizanus ir gavo Klevo slapyvardį.

1951 m. vasarą (birželio ar liepos mėn.) šeši partizanai: Klevas, Diemedis, Krantas, Algis Lapinskas ir kt., stovyklavo miške netoli Pakalnės kaimo (nuo Veprių į Ukmergės pusę). Tą vakarą jiems buvo suruošta pasala. Norėjo visus suimti gyvus, beveik nešaudė. Tačiau partizanai spėjo pasitraukti į Šventosios pusę, persikėlė per upę į Berkelių mišką, nukovė Gelvonių saugumo kapitoną Sibatorkin. Kelias dienas garnizono kareiviai krėtė Panoterių, Rizgonių ir Veprių apylinkių miškus. 1951 m. Diemedį ir Algį Lapinską moteris pagirdė užnuodytu pienu. Diemedis

sąmonę atgavo saugume. Teisė jį vieną ir paskyrė mirties bausmę.

Klevas, Krantas ir kiti partizanai dar buvo gyvi. 1952 m. saugumo suvestinėje parašyta, kad Pranas Ketvirtis žuvo spalio 30 d. Nei aplinkybės, nei vieta nenurodyta. Pasak liudytojų, jis žuvo Trinkūnų k. Ukmergės r. pas ūkininką Mackelą kartu su kitu kovos draugu. Sodybą apsupo kareiviai, trauktis nebuvo kur.

Bronius Vaičiūnas

Buvo sužeistas į koją, gydėsi be medikų, vienas miško bunkeryje. Jį globojo ir nunešdavo valgyti artimesni gyventojai. Vėliau buvo išdavikų susektas ir išduotas. Paimtas gyvas. Jį pažinojusių ir slaugiusių liudytojų žiniomis Bronius, buvo kilęs nuo Siesikų iš Kanciškių kaimo.

Tolimesnis jo likimas nežinomas. Apie jo teismą niekas negirdėjo.

Antanas Valkauskas

Kilęs nuo Upninkų, buvo aklos elgetos sūnus, kovojo Slyvos būryje. Kartą jį peršovė ir paėmė gyvą, surišo ir norėjo perkelti valtele į kitą Šventosios krantą, bet Antanas išsivertė iš valtelės į vandenį ir taip pabėgo.

A.Valkauską nukankino, nes niekas negirdėjo, kad jį teistų, nematė jo daugiau.

Brolis Petras taip pat kovojo Slyvos būryje. Mūšyje su kariuomene buvo sužeistas ir paimtas gyvas. Iškentęs lagerio pragarus, sugrižo į Lietuvą. Dabar jau miręs.

Feliksas Žukauskas

Gimė 1914 m. Nemenčinės vls. Baigė Nemenčinės pradinę mokyklą. Tarnavo lenkų kariuomenėje ir 1939 m. buvo vokiečių paimtas į nelaisvę. Pabėgęs iš nelaisvės, negalėjo namuose viešai rodytis, todėl atėjo pėsčias į Bajoriškių kaimą pas dėdę. Vėliau įstojo į Plechavičiaus armiją ir tarnavo Eišiškėse. Kada armija buvo išformuota, vėl atbėgo pas dėdę. Sugrįžus "išvaduotojams", liko gyventi pas dėdę, padėdavo ir kaimynams dirbti ūkio darbus. Kartą gyvenant Dagilionių kaime, garnizonas pradėjo supti dvi sodybas. Nespėję pagauti vyrų kaimynų sodyboje, atėjo pas šeiminkus ir suėmė Feliksą, šeriantį gyvulius. Iki vakaro ginkluotas sargybinis jį saugojo šeiminkų namuose, vėliau, sugrįžus vyresniajam ir kaimynui su

žibintu, išsivedė iš sodybos. Einant pakrūmiai, Feliksui pasisėkė nuspirti žibintą ir dingti tamsoje. Kareiviai šaudė, tačiau kulkos Felikso nekliudė. Pažįstamais takais greitai surado saugią vietą. Be svarstymo pasirinko partizano dalį ir įstojo į Slyvos būrį.

Po 1945 m. kovo 2 d. žūtbinės kovos su okupantų kariuomene, po didelės kovos draugų netekties, turėdamas viltį, kad jį mažai kas pažįsta, ryžosi legalizuotis.

Saugumas iš karto išdavė pažymėjimą, tačiau netrukus prasidėjo tardymai. Pagelbėjo tai, kad buvo ne vietinis, išsigynė, kad šiame krašte nieko nepažįstas, kas maitinęs ir pas ką užėidavęs nežinas, partizanų žinas tik slapyvardžius.

Nieko neišgavus, paleido, tačiau kiekvieno mėnesio pirmą ir penkioliką dieną turėjo atvykti į Jonavos saugumą, o vėliau į Veprius užsiregistruoti. Taip tęsėsi apie tris metus. Vėliau, susikūrus kolūkiui, šią kontrolę, matyt, patikėjo jo vadovams.

1947 m. vedė Janiną Stepšytę ir apsigyveno žmonos tėvų sodyboje, kur ir dabar tebegyvena. Janinos tėvas Kazys Stepšys 1945 m. buvo suimtas ir mirė Gorkio kalėjime. Janina ir Feliksas Žukauskai užaugino dukrą ir sūnų, susilaukė dviejų anūkių.

Vaclovas Macijauskas-Žirgelis

Gimė 1921 m. Talkudažių k. Panoterių vls. Ukmergės aps. Buvo baigęs tik pradinę mokyklą. Gyveno Astraukoje. Su broliu Pranu 1944 m. lapkričio mėn. įstojo į Žaliojo Velnio būrį. Vėliau kovojo Slyvos būryje, po to perėjo į Dobilo. Buvo griežtoko būdo, mena liudytojai, neglostydavo parsidavėlių.

1950 m. gegužės 12 d. Čiobiškyje buvo apnuodytas malūnininko Petro Serapino. Su juo buvo apnuodyti ir suimti Dobilas ir Medžiotojas. 1951 m. sausio 16-17 d. teismas juos nuteisė sušaudyti. Nuosprendis įvykdytas 1951 m. gegužės 17 d. (iš saugumo archyvų).

Brolis Pranas-Aitvaras buvo anksčiau suimtas Astraukos dvare, tačiau, matyt, patikėjęs saugumo pažadais ar neištvėręs kankinimų, išdavė visus, kurie rėmė, maitino, kurių namuose buvo įrengti bunkeriai. Jo tolimesnio likimo paslaptį saugo saugumo archyvai.

Vladas Palaima

Gyveno ant Neries kranto – Vanagiškiuose. Kaip ir dauguma vyrų nepakluso okupantams ir atėjo į partizanų būrį. Iš karto kovojo Papūgos būryje, vėliau perėjo į Slyvos būrį. Vladas buvo suimtas 1950 m. ir nuteistas 10 metų lagerio. Vėliau, 1953 m. teisiant Repečką ir kitus, buvo išduotas, kad partizanavo, pervežtas iš lagerio į Lietuvą ir nuteistas 25 metams. Kartu 25 metams nuteisė ir Antaną Vareikį. Po Stalino mirties buvo perteistas – bausmė sumažinta. Iškentęs Intos lageriuose 15 metų, sugrįžo į Lietuvą, tačiau jam neleido čia apsigyventi. Per 24 valandas turėjo palikti Tėvynę. Išvažiavo į Intą ir ten dirbo, kol gavo pasą be apribojimų. 1971 m. vėl sugrįžo į namus, tačiau gyventi vėl nebuvo leista. Šį kartą jis nepakluso. Jonavos vykdomasis komitetas vis siuntė įspėjimus, kvietė atvykti ir vis grasino. V. Palaima kantriai mokėjo po kiekvieno įspėjimo baudas, kol trūko kantrybė. Matydamas, kad čia neleis jam gyventi, nuvažiavo į Maskvą ir pakliuvo pas Jakovlevą. Šis sukvietė komisiją, kuri peržiūrėjusi visus jo teistumo dokumentus, liepė važiuoti į namus ir gyventi. Grįžęs, Jonavoje gavo pasą, buvo priregistruotas, ir baigėsi visi persekiojimai. Gyveno Vanagiškiuose, Upninkų apylinkėje savo sodyje, bet sveikata buvo palaužta lagerio kančių, bado ir sunkaus darbo.

Vladas Palaima, sulaukęs Lietuvos nepriklausomybės, atgulė amžinam poilsiui.

Bernardas Stepšys-Naktis

Gimė 1919 m. Bajoriškių k. Bernardas baigė Upninkėlių pradžios mokyklą, paūgėjęs padėjo tėvams dirbti ūkyje, vėliau dirbo staliumi.

1945 m. liepos mėn. tėvai tapo pirmųjų pokario trėmimų auka. Jie gyvuliniuose vagonuose buvo nuvežti į Komiją. Tėvo sesuo mirė pakelyje ir užkasta kažkur ant Pečioros kranto. Tėvas mirė iš bado, dirbdamas Usteličės miško punkte Troicko-Pečiorsko rajone. Tik viena motina 1955 m. grįžo iš tremties. Ji atgulė amžinam poilsiui Bajoriškių kaimo kalnelyje.

Dar tėvams gyvenant namuose, Bernardo dažnai ieškodavo sribai, nekartą jo laukė pasala, tačiau vis laimingai ją apeidavo. Iš pradžių slapstėsi pas dėdę Karolį Stepšį, Juozą Jasionį, Palaimą, gyvenantį Aukštadvaryje, dažnai keisdamas buvimo vietas. Tai paspartino jo apsisprendimą

imti ginklą ir kovoti prieš okupacinį režimą. Bernardas palaikė ryšį su partizanais, o 1945 m. pradžioje pats stojo į Slyvos būrį ir gavo Nakties slapyvardį.

Tą lemtingą jų būriui 1945 m. kovo 2 d. naktį buvo parėjęs į namus pasikeisti rūbų, o visas būrys apsistojo poilsui Karolio Stepšio ir Jono Morkūno sodyboje. Naktį buvo išžudyta visa dėdės šeima ir sudeginta sodyba. Nukauta labai daug kareivių ir žuvo 19 kovos draugų. Pirmą kartą būrys patyrė tokią didelę netektį. Būrio vadas Eugenijus Svilas-Slyva pasiūlė likusiems partizanams pasiskirstyti po bunkerius mažomis grupėmis ir apsispręsti.

Rudeniop keli partizanai nusprendė mėginti legalizuotis, tarp jų ir Bernardas. Jonavos saugume viršininkas Luzginas po pirmo pasikalbėjimo išdavė pažymėjimą. Bernardas pradėjo mokytis buhalterijų kursuose Kaune. Tačiau neilgai teko mokytis ir džiaugtis laisve. 1946 m. balandžio mėn. buvo suimtas. Bernardą teisė vieną, tačiau atsirado liudytojas Petras Golubevas, su kuriuo pradinėje mokėsi. Liudytojas tvirtino, kad Ber-

□ Buvę Slyvos būrio partizanai po lagerio Vorkutoje: Antanas Morkūnas, Bernardas Stepšys, Vytautas Akūnis, Stasys Morkūnas. 1956 m. pavasaris.

nardas neva tai vokiečių okupacijos metais nušovė vieną rusų karininką, o kitą sužeidė. To pakako, kad atseikėtų 20 metų lagerio katorgos ir penkis metus tremties.

Nelaisvėje praverė staliaus amatas, nes Vorkutos lagerių viršininkams labai reikėjo baldų. Bernardas duonos užsidirbdavo ne tik sau, bet ir draugams padėdavo apsiginti nuo bado.

Po kelių metų į tą patį lagerį buvo atvežti Antanas ir Stasys Morkūnai, Vytautas Akūnis, Stasys Stonys, Vacys Grušta ir Jaskutis nuo Gelvonių.

Išbuvus Vorkutos lagerių pragare 10 metų, iš Maskvos į lagerį buvo atsiųstos bylos, ir teismas iš naujo nagrinėjo Golubevo melagingus parodymus. Bernardas ir tą kartą kaltu neprisipažino. Po mėnesio sužinojo, kad yra laisvas.

Kadangi motina buvo paleista iš tremties, tai ir jam leido grįžti Lietuvon, tačiau tik į Jonavą. Dirbo stalių dirbtuvėse staliumi, vedė buvusią būrio ryšininkę Stasę Jasionytę ir pradėjo rėsti pastogę. Užaugino du sūnus.

Žmona Stasė Jasionytė-Lelija buvo išduota ir suimta 1946 m. vasario 17 d. Ryšininkėmis kituose būriuose buvo Janė Juozėnaitė ir Stasė Sidnickaitė. Jos irgi buvo išduotos ir nuteistos.

Stasę-Leliją teisė Kaune kartu su Benediktu Vareikiu, Karoliu Palaima, Vaciu Petrausku, vyru ir žmona Kulvinskais, Kaziu Raguliu-Baravyku ir Edvardu Kuliešiu-Liepsna. Buvo atseikėta 10 metų lagerio katorgos ir 5 metai tremties. Katorga prasidėjo Vilniuje Rasų, o tęsėsi Mordovijos lageriuose iki 1953 m. vasario 7 d. Vėliau tremtis Krasnojarsko krašte Abenės r. kolūkyje iki 1955 m. sausio 24 d.

Tokį gavo "tėviškai pamokantį auklėjimą" Stasė ir Bernardas Stepšiai už pasiaukojimą ir meilę Lietuvai. Tačiau budeliai nesugebėjo jų palaužti. Iki senatvės jie liko ištikimi laisvės idealams.

Viktoras Kasmocius-Kirvis

Gimė 1918 m. Medinų k. Veprių vls. Mokėsi ir baigė Gelvonių progimnaziją. Vėliau gyvena ir dirbo tėvų ūkyje. Buvo vedęs, turėjo du vaikus. Vos praslinkus frontui, buvo suimtas ir tardomas. Paleistas 1944 m. rugpjūtyje išėjo pas "miško brolius". Iš karto stojo į Genio būrį. Vėliau susiformavus kitiems būriams, Viktoras Kasmocius atsidūrė Slyvos būry-

je. Pats prisimena, kad ne kartą dalyvavo susirėmimuose, gindami gyventojus nuo stribų, ketinančių išvežti žmonių turtą ar šiaip pasityčioti. Kartą į Pakalniškių k. atvažiavo saugumietis: partizanai atėmę iš jo pistoletą, tačiau pasitarę grąžino ir jo nelietė. Saugumietis prašė niekada apie tai niekam nesakyti, nes jį vis tiek teis.

Po kautynių Karolio Stepšio sodyboje su keliais jaunais partizanais Viktoras legalizavosi. Jonavos saugume pradėjo jį tardyti, o vėliau verbuoti dirbti jų naudai, suteikė Kastaus slapyvardį, įdarbino miškininku su sąlyga, kad jis pranešinės apie partizanus, jų buvimo vietas ir jų planus. Turėjo kas antrą dieną eiti į saugumą. Nesulaukę jokių vertingų žinių, saugumiečiai pradėjo įtarinėti, bet Viktoras gynėsi, kad partizanai jo vengia ir jam nesiseka aptikti jų pėdsakų. Pats visą laiką palaikė ryšius su Slyvos ir Dobilo būrių partizanais, pristatinėjo jiems maistą ir teikė reikiamą informaciją. Suimti gyvi partizanai ir ryšininkai per tardymus prisipažino, kad žino Viktorą Kasmocių, kad buvo pas jį.

1950 m. vasarą Viktorą Kasmocių-Kirvį suėmė. Nors jis neigė visus

liudytojų parodymus, tačiau, palaikę vieną parą Ukmergėje, išvežė į Vilniaus saugumą, vėliau į Lukiškių kalėjimą. Tuo metu suimti Dobilas, Žirgelis, Medžiotojas, Aitvaras. Kirvis ne kartą buvo kviečiamas akistaton su Dobilu, Medžiotoju ir kitais.

Kartą į tardymo kabinetą įėjo ir Pakalniškiuose sutiktas saugumietis. Išlaukęs, kada tardytojas išėjo, liepė viską neigti ir neprisiminti, kas buvo. Nors jis viską neigė, tačiau tardė iki 1951 m. rugpjūčio mėn. pabaigos. Vėliau Viktoras Kasmocius-Kirvis Ypatingo pasitarimo (be teismo) nuteistas 15 metų lagerio. Iš Vilniaus į Kemerovo Meždorečjos lagerį vežė etapais per Riazanę, Kirovą, Kazanę, Sverdlovską. Lageryje dirbo statybo-

□ Viktoras Kasmocius-Kirvis

se. Vietoje pavardės buvo numeris G-798. Po Stalino mirties pervežė į Omsko lagerį. Omske buvo perteistas, bausmė sumažinta iki 8 metų. Lagerių pragare išbuvo 6 metus ir 2 mėnesius, kitas laikas buvo įskaitytas už normų viršijimą.

1957 m. išleistas iš lagerio, sugrįžo į namus Medinų k. Gavo pasą ir karinį bilieta, tačiau kas antrą dieną turėjo lankytis saugume. Maždaug iki 1961 m. saugumas nepaliko ramybės. Dirbo miškų ūkyje ir Upninkų tarybiniame ūkyje. Dabar jau pensininkas, lageryje patirtas badas, alinantis darbas atsiliepė sveikatai. Užaugino du sūnus ir dukrą, sulaukė savo džiaugsmui anūkų.

Greta liudijimų ir prisiminimų panaudota ir medžiaga iš buvusiojo KGB archyvo (Kauno aps., Jonavos r. NKGB-MGB metinės operatyvinės suvestinės; baudžiamosios bylos B.18207.T.1-8; B.41415/3)

ZANAVYKIJOS NARSUOLIAI

Partizaninis judėjimas vyko ir šiaurės vakarų Zanavykijoje. Štai keleto partizanų iš Kidulių valsčiaus likimai.

Tauro apygardos Žalgirio rinktinėje nuo 1945 m. partizanų gretose kovojo mano bendramokslis Šiaudinės mokykloje Vytautas Čelkys iš Kidulių vls. Sutkų k. Tai buvo bebaimis, Lietuvą mylintis partizanas, dažnai savo sumanumu ir drąsa rodė pavyzdį kitiems ir sėkmingai pasprukdavo nuo persekiojančių čekistų. Jis tapo pasalos auka: Kidulių vls. Žilių k. netoli Pipiro sodybos, einant lieptu per Jotijos upę, partizaną pakirto čekistų kulkos.

Urbonas Dailidė gimė 1921 m. Kidulių vls. Pervazninkų k., mokėsi ir dirbo Jurbarko gimnazijoje. Partizanauti pradėjo 1946 m. lapkričio 9 d. Žalgirio rinktinėje. Buvo VGPŠ žvalgybos organizatoriumi, poskyrio viršininku. Už žygį į Žemaitiją 1948 m. gruodžio 19 -1949 m. kovo 15 d. apdovanotas II laipsnio Laisvės kovos kryžiumi. 1950 m. sausio 30 d. jam suteikiamas viršilos laipsnis, o 1951 m. vasario 16 d. – jaunesniojo leitenanto (po mirties). Jis su bendražygiais lydėjo Juozą Lukšą-Daumantą iki sienos, šiam einant į Vakarus. U.Dailidė žuvo 1951 m. vasario 15 d. (Anelės Butkevičiūtės-Narvičienės duomenimis, vasario 16 d.) Jaunio- nių k. Alytaus aps. išduotas šeimininko, pas kurį buvo bunkeris, dukters. Tai buvo narsus, sumanus, Tėvynę mylintis partizanas.

Pasak Antaninos Balčiūnienės, labai narsus buvęs partizanas Jakas, gyvenęs Šakių aps. Kidulių vls. Karališkių k. Apsirengęs rusiška uniforma, laukdavo krūmuose rusų kareivių. Šiems pasirodžius, išlįsdavo iš slėptuvės, išeidavo į kelią ir stabdydavo kareivių mašiną. Šiai sumažinus greitį, Jakas mesdavo į jos kėbulą granatą, o pats pasitraukdavo. Jis žuvo 1947 m. Paskutinį kartą aplankius šeimą – žmoną Oną Kriščiūnaite-Jakienę ir du sūnus, kurių vyresniajam tebuvo penkeri metai – tarsi nujausdamas žūtį, pasakė: "Onele, gal daugiau nepasimatysim". Pabučiavo vaikus ir

išnyko naktį. Apie tai pasakojo jo sūnus Benediktas Jakas, dabar gyvenęs Šakiuose. Partizano šeima buvo ištremta į Krasnojarsko kr. Mansko r. Bolšoj Ungut kaimą.

Antanas Jasaitis, Lietuvos savanorio, Nepriklausomybės kovų dalyvio, Vyčio kryžiaus kavalieriaus Vinco Jasaičio sūnus, gimė 1928 m. Gelgaudiškio vls. Papiškių k. (dabar Kidulių apylinkė). Mokėsi Šiaudinės pradžios mokykloje, Jurbarko gimnazijoje. Dirbo Lekėčių urėdijoje, Griškabūdžio įstaigose. Nusprendęs, kad "kito kelio nėra, kaip ginti Tėvynę", išėjo į mišką. 1947 m. liepos 2 d. jis pradėjo partizano kelią. Neilgai teko jam valgyti partizano duoną. 1947 m. prie Slavikų pas ūkininką nakvojo rusai, kurie užėjus partizanams, atsišaudydami per langą nukovė Antaną Jasaitį, o kitą partizaną sužeidė. Buvo pamestas Šiaudinėje prie stribino, o vėliau užkastas Šiaudinės evangelikų kapinėse.

Antanas Kaunas gimė 1919 m. Kidulių vls. Bunikių k. Baigė Šakių gimnaziją. Mokėsi Kauno veterinarijos akademijoje. 1941 m., prasidėjus karui, dalyvavo sukilime prieš bolševikus Kaune. Po karo partizanavo Kidulių apylinkėse ir Žemaitijoje. Žuvimo vieta ir data nežinoma.

Jonas Kasparaitis gimė 1926 m. Šakių vls. Endrikių k. ūkininkų Jono ir Kunigundos Kasparaičių šeimoje. Augo du sūnūs. Jonas buvo vyresnis. Baigė Šunkarių mokykloje šešis skyrius. Vokiečių buvo išvarytas apkasų kasti. Po karo Jonas Kasparaitis grįžo namo. Tėvų ūkį norėjo užvaldyti kaimynė ir įskundė jį Šakių saugumui. MGB išsišaukė jį, sudaužė ir mąnydami, kad negyvas, išmetė į Šakių daboklės kiemą. Paryčiais, apipiltas šaltu vandeniu, jis atsigavo ir pabėgo, nusprendęs gyvas nepasiduoti okupantams. Pradėjo sunkų ir pavojingą partizano Viesulo kelią. Ryšininko išduotas, 1949 m. gruodžio mėn. su draugu žuvo Pašešupio miške Rytprūsiose.

Juozas Klimaitis gimė 1927 m. Lukšių vls. Kumpupių k. 1947 m. vežant šeimą į Sibirą, jis pabėgo ir įstojo į partizanų eiles. Apie jo žūtį 1949 m. Kidulių apylinkėse giminėms pranešė viena moteris, o tikslesnių žinių apie žuvimo vietą ir aplinkybes nėra.

Edvardas Kubilius gimė 1907 m. Žuvo bunkeryje 1949 m. Rytprūsiose. Gyvas čekistams nepasidavė. Buvo pamestas prie Šiaudinės MGB būstinės. Spėjama, kad užkastas netoli stribų būstinės Šiaudinėje.

Jonas Liukaitis, g.1915 m., gyveno Kidulių vls. Šilininų k. Bolševikų karo metu buvo suimtas. Pasibaigus karui, grįžo suvargęs, išbadėjęs iš Komijos lagerių. Kartu su juo grįžo Naikus, Stankus iš Kriaušaičių k. bei Bronius Navickas iš Gelgaudiškio. Jonas Liukaitis mokėsi Šilininų pradžios mokykloje. Tarnavo Lietuvos kariuomenėje Seredžiuje. Tėvai turėjo 7 ha žemės. Buvo didelis Lietuvos patriotas. Turėjo dvi seseris ir brolį. Jis žuvo Aukštosios Plynios miške 1948 m., ilgai priešinęs apsupusiems čekistams ir nepasiduodamas gyvas. Stribas Pauliukaitis narsų partizaną pakasė Šiaudinės evangelikų kapinėse.

Feliksas Mačiulaitis, g.1924 m., gyveno Šakių aps. Griškabūdžio vls. Smilgių k. Mokėsi Griškabūdžio mokykloje. Jo tėvai buvo ūkininkai. 1940 m. rusai pradėjo niokoti Lietuvą, tremti į Sibirą kaimynus, gimines, pažįstamus. Feliksas suprato, kad be kovos laisvės nesugrąžinsime. Antrą kartą rusams užėmus Lietuvą, jis prievarta buvo paimtas į kariuomenę, bet netrukus pabėgo ir su bendraminčiais patraukė į partizanų gretas. Buvo pastebėtas MGB agentų ir jo slėptuvė apsupta. Šios kovos metu buvo sužeistas. Mirė 1946 m. rudenį. Po jo žūties, į partizanų gretas įsijungė jo sesuo ir brolis.

Vytautas Mickaitis, g.1925 m., gyveno Jurbarkė. Mokėsi Jurbarko gimnazijos 8 klasėje. 1945 m., nešant pagrindinį laikraštį "Laisvės varpas", netoli Kidulių Švarcgirio miške jį sustabdė enkavedistai ir vedė į Kidulius. Parke jam pavyko pabėgti. Kareiviai į jį šaudė, bet nepataikė, tačiau plaukiant per Kidulių ežerėlį, nušovė pro šalį eįs stribas Mykolas Beneševičius. Kur pakastas, neaišku.

Stasys Milius gimė 1909 m. Kidulių vls. Judrių k. Šeimoje augo 4 berniukai ir 4 mergaitės. Stasys buvo siuvėjas, baigęs Kauno amatų mokyklą. Šiaudinės miestelyje jis išmokė daug gerų siuvėjų. Kidulių vls. buvo jaunlietuvių vadas. Labai mylėjo Lietuvą ir jai auکوjo visas jėgas ir gyvenimą. 1941 m. dalyvavo sukilime, išveįant bolševikus iš Lietuvos. Partizanauti pradėjo 1945 m., pasižymėdamas savo drąsa ir ištvermingumu. Žuvo 1947 m. Aukštosios Plynios miške prie bunkerio. Mūšyje partizanai ilgai gynėsi, nepasiduodami čekistams. Matydami, kad pro apsuptį neprasi-verš ir trūksta šovinių, S.Milius su kitais vyrais susisprogdino. Apie savaitę išniekinti kūnai gulėjo pamesti prie Šiaudinės stribyno. Užkasti Šiaudinėje liuteronų-evangelikų kapinėse. Dabar toje vietoje Romo Endriu-

☐ Antanas Jasaitis (1928-1947)

☐ Juozas Klimaitis (1927-1948)

☐ Vytautas Mickaitis (1925-1945)

☐ Stasys Milius (1909-1947)

☐ Pranas Miliūnas (1915-1948)

☐ Jurgis Miliūnas (1921-1946)

☐ Viktoras Ulinskas (1923-1945)

☐ Urbonas Dailidė (1921-1951)

kaičio rūpesčiu pastatytas paminklas Kidulių vls. partizanams.

Jurgis Miliūnas gimė 1921 m. Šakių aps. Kidulių vls. Sutkų k. Baigė Jurbarko gimnazijos tris klases. Dirbo tėvų ūkyje. 1944 m. vasarą kartu su broliais Jonu, Juozu ir Pranu, artėjant rusams, pasitraukė į Vakarų. Vokietijoje juos rusai sugavo ir uždarė į filtravimo lagerį. Jurgis su Pranu pabėgo ir slapstydami grįžo į Lietuvą. Čia įstojo į partizanų gretas ir kovojo Kidulių apylinkėse bei Žemaitijoje. 1946 m. Jurgis Rotulių k. netoli Jurbarko, persikėlus per Nemuną, lipdamas iš valtios, užkliudė šautuvą. Kulka nusinešė Jurgio gyvybę. Prano paprašyti Rotulių kaimo gyventojai slapta padarė karstą ir naktį palaidojo arimą pakraštyje. Laidoję žmonės parodė vietą, kur užkastas Jurgis Miliūnas jo giminėms ir, prasidėjus atgimimui, jis buvo perlaidotas Kiduliuose, greta bendražygių.

Pranas Miliūnas-Putinas, Jurgio brolis, gimė 1915 m. Kidulių vls. Sutkų k. Baigė žemės ūkio mokyklą. Vokiečių okupacijos metais gyveno Kaune, kur baigė gimnaziją ir įstojo į Žemės ūkio akademiją. Nuo artėjančių bolševikų 1944 m. vasarą su broliu pasitraukė į Vokietiją, pateko į rusų lagerį. Iš jo pabėgęs, pradėjo partizano kelią. Kovojo šiaurinėje Šakių aps. dalyje, Žemaitijoje. Žuvo 1948 m. Balkojų miške mūšyje su čekistais. Lavoną atvežė į Šiaudinę ir ilgai laikė pamestą prie žydų sinagogos. Užkastas senųjų kaimelio kapų pakraštyje. 1990 m. rugsėjo 15 d. Prano Miliūno-Putino palaikai buvo perlaidoti greta kovos draugų.

Antanas Nevirauškas gimęs 1922 m. Gelgaudiškio vls. Jotyškių k. Per mūšį su čekistais Aukštosios Plynios miške buvo sunkiai sužeistas. Draugai gyvi nepasidavė – susisprogdino, o Antanas Nevirauškas sužeistas bėgo, bet jį pavijo čekistų kulkos. Palaidojimo vieta nežinoma.

Jonas Nevirauškas gimė 1920 m. Gelgaudiškio vls. Jotyškių k. 1947 m. per mūšį Aukštosios Plynios miške, gyvi nepasiduodami, žuvo kartu su broliu.

Viktoras Ulinskas gimė 1923 m. Kidulių vls. Pervazninkų kaime. Mokėsi Pervazninkų mokykloje. Partizanauti pradėjo nuo 1945 m. Per Gelgaudiškio miestelio puolimą sužeistas. Draugai nuvežė jį su bendražygiu prie Plokščių gydytis. Čekistai sustabdė grįžtantį vežėją, kuris smarkiai kankintas nurodė partizanų buvimo vietą. Enkavedistai suradę sužeistus partizanus nušovė, kartu nušaudami ir vežiką.

Net trejus metus U.Dailidės tėvų ūkyje slapstydamasis nuo nacių, o vėliau nuo bolševikų gyveno vienas Kęstučio jungtinės apygardos kūrėjų, propagandos skyriaus viršininkas, buvęs Jurbarko gimnazijos mokytojas, Petras Paulaitis-Aidas. Čia jis spausdino atsisaukimus, laikraščius, kurie iš Kidulių vls. Pervazninkų kaimo sklido ne tik Zanavykijoje, bet ir Žemaitijoje. Prasidėjus įtarimui spaustuvė buvo išgabenta kitur. P.Paulaitis įkūręs pirmą Jurbarko apylinkėje partizanų būrį, nuolat palaikydavo ryšį su Kidulių apylinkės partizanais.

Aktyvus partizanų globėjas Vladas Žvirblis, Legynės miško girininkas, daug padėjęs partizanams, buvo čekistų suimtas ir nuteistas. Partizanai dažnai lankydavosi pas Kidulių vls. Liaušių k. gyventoją Stulgaitį. Pas Karališkių vls. Vietininkų k. gyventoją Mykolą Jaką dažnai dienodavo po 15 partizanų būrys. Tai tik keletas partizanų rėmėjų. O jų Kidulių valsčiuje buvo daug. Jei ne rusų kareivių kuopa, apgyvendinta buvusiam valsčiaus valdybos name, komunistinė valdžia nebūtų išsilaikiusi nė poros dienų. Lietuviai nuo senovės buvo laisvi ir priešinosi visiems, kas kėsinosi į jų laisvę, dažniau pasirinkdavę mirtį, nei vergovę svetimiams.

Lietuvių tauta įrodė, kad galima kovoti su daug galingesniu priešu. Svilo padai okupantams Lietuvoje. Dauguma Lietuvos kaimo žmonių palaikė, rėmė partizanus, padėjo jiems. Ir niekas nenugalės tautos, kuri savo krauju vieningai gina laisvę. Tai įrodė ir mūsų partizanų didvyriškumas. Partizanų žygdarbiai bus lietuvių tautos minimi šimtmečius.

Pagal Romo Endriukaičio, Klemenso Dailidės ir kitų surinktą medžiagą, taip pat savo bei Jono Gardausko prisiminimus.

TIKĖJOME LIETUVOS LAISVE

Tauro apygardos partizano Juozo Skaržinsko-Dramblio (1927-1995) prisiminimai

VAIKYSTĖ

Tėvas Vincas Skaržinskas, kaip Lietuvos savanoris, buvo gavęs žemės sklypą prie pat Marijampolės Narto kaime. Padidėjus šeimynai, 1939 m. nutarė įsigyti didesnę ūkį toliau nuo miesto. Prie miesto žemė buvo brangi, todėl nusipirko 20 ha ūkį su trobesiais Panausupio k., netoli Amalvos palių. Žemė čia buvo gera. Kaimą sudarė keletas stambių ir vidutinių ūkių.

Mūsų šeima buvo didelė: močiutė, tėvai ir 7 vaikai. Aš turėjau 3 brolius ir 3 seseris. Vyresnysis Vincas vokiečių okupacijos metais sargavo gen. Plechavičiaus armijoje.

Kaimo ūkininkai mūsų namuose dažnai susieidavo "papolitikuoti". Kartais išgerdavo, padainuodavo ir išsiskirstydavo susirūpinę dėl Lietuvos ateities ir karo baigties.

Tėvas buvo darbštus, sumanus ūkininkas,

□ Juozas Skaržinskas

taupus suvalkietis, Lietuvos patriotas. Mamą prisimenu visada skubančią, visus mylinčią, geromis akimis.

Buvau padykęs berniokas, bet vyresnio brolio ir tėvo spaudžiamas, greitai išmokau visus žemės darbus ir tapau pilnaverčiu darbščios šeimos nariu. Karas, frontai, žudynės sutrumpino mūsų vaikystę. Septyniolikos metų paėmiau į rankas ginklą ir išėjau ginti pavergtos Tėvynės.

PIRMIEJI ŽINGSNIAI TĖVYNĖS SARGYBOJE

*Glaudžiau aš tėvą prie krūtinės,
Virpėjo jo sena ranka.
Einu kovoti už Tėvynę –
Gal jau negrįšiu niekada...*

(Partizanų daina)

1944 m. lapkričio mėn. man sukako 17 metų. Aš jau vyras. Tų dienų įvykiai ir sąlygos vertė priimti savarankiškus sprendimus. Buvo jaunystė, bet svajones, meilę – viską reikėjo atidėti.

Gruodžio mėn. areštuojamas kaimynas, Lietuvos karininkas Jonas Kaminskas, pas kurį slėpėsi buvęs policininkas Bronius Kuzmickas (vėliau partizanų vadas Briedis). Mano brolis Vincas, buvęs gen. Plechavičiaus rinktinėje, draugavo su B. Kuzmicku. Po Kaminsko arešto Bronius persikėlė pas mus. Mūsų sodyboje dažnai, daugiausia naktimis, rinkdavosi Panausupio kaimo vyrai, tardavosi, ką daryti toliau.

Apylinkėje tai vienur, tai kitur pasigirsdavo šūviai, vyko areštai, trėmimai, gaudymai į rusų armiją.

Prisimenu pavardes jaunų vyrų, ateinančių pas mus, o vėliau tapusių partizanais: Jonas Cipliauskas-Sakalas nuo Gižų, Vytas Mačiūnas-Vilkas, Albinas Junkaitis-Meška, Vaclovas Butanavičius-Lokys ir kt.

Taip pat lankydavosi leitenantas Mykolas Dabulevičius iš to paties kaimo, turėjęs ryšių su užsieniu ir atskiromis partizanų grupėmis, jau išėjusiomis į miškus Prienų-Balbieriškio apylinkėse.

1945 m. sausio 20 d. suimamas mano tėvas Vincas Skaržinskas. Reikėjo greitai spręsti, ką daryti toliau. Buvo gili žiema, daug sniego. Kur slėptis? Visiems aišku – į mišką, kurti partizanų būrius. Didžiausia problema –

ginklai. Nutarėme: tie, kurie turi nors kokį ginklą, stoja į atvirą kovą, kitiems reikia išlaukti iki pavasario. Būrio vadų išrenkamas Bronius Kuzmickas-Briedis.

Man, broliui Vincui ir Juozui Bagdonui reikėjo prisiregistruoti Igliskėlių vls. sribų būstinėje kaip "liaudies gynėjams". Nutaikius progą, paimti ginklų ir pasitraukti.

Nežinau kaip kiti, o aš labai bijojau. Gal dėl to, kad buvau jauniausias. Atrodė, kad supras, ko atėjau ir patupdys už grotų. Laimei, ir nesuprato. Stribyne "išstarnavome" 20 dienų. Teko dalyvauti vienoje "liaudies priešo" sulaikymo operacijoje. Viršininko įsakymu turėjome suimti, nuginkluoti ir gyvą pristatyti arba bėgantį nušauti Igliaukos apylinkės Obšrūtų k. gyventoją Urboną. Savo akimis pirmą kartą mačiau, kaip taikų ūkininką apšaukė "banditu", žiauriai sumušė, pririšo prie vežimo ir tyčiodamiesi tempė Igliskėlių link. Labai gailėjau to žmogaus, o širdyje virė baisiausias pyktis ir kerštas sribams. Baisiausia buvo tai, kad nieko negalėjau padėti, o iš šalies žiūrint buvau vienas iš jų.

Visi trys labai apsidžiaugėme, kai vasario pabaigoje gavome iš Kuzmicko-Briedžio nurodymą artimiausiu laiku baigti "tarnybą" su gerais "rodikliais". Sulaukę naktinio budėjimo, paimame ginklų, šovinių, granatų, paleidžiamė rūsyje uždarytus kalinius ir pasitraukiame pas partizanus Varnabūdės miškuose. Čia pasitinka partizanas Mačiūnas-Vilkas, kuris Klevinės k. Gelčių sodyboje mus pristato būrio vadui Kryžiuočui.

Šio krašto partizanų būriai vėliau priklausė Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinei. Kryžiuotis trumpai supažindino su partizano gyvenimu, drausme, sąlygomis, liepė išsirinkti slapyvardį, o savo vardą ir pavardę pamiršti. Taip ir tapome žvėrimis: brolis Vincas – Tigru, aš – Drambliu. Būrys laukė susitikimo su kunigu ir ruošėsi priimti priesaiką.

Kaimai čia skendėjo miškų masyvuose: Mergašilis, Veselava, Klevinė, Beržinbūdė, Smalinyčia, Obelinė, Vilkabūdė, Žalioji ir kt.

Žmonės geri, vidutiniškai ūkininkai, kiti visai tik daržą turintieji, bet vieningi ir nusiteikę geranoriškai partizanų atžvilgiu. Čia bene ilgiausiai nepasitaikė išdavystės. Visi mus rėmė, saugojo ir kartu liūdėjo dėl žuvusiųjų. Su giliausia padėka už paramą partizanams noriu paminėti keletą šeimų: Klevinės kaime – Gelčių, Radvilų, Šatų; Pamiškės – Kamičaičių. Iš šių šeimų turėjome keletą patikimų ryšininkų. Janina Radvilaitė-Sau-

lutė mokėsi Marijampolės gimnazijoje. Daug ryšių ir spaudos platinimas buvo jos žinioje. Kazimiera Šataitė, jos tėveliai ir broliai slėpė savo namuose, rinko žinias, maitino. Visų to būrio partizanų – žuvusių ir gyvų – vardu reiškiau padėką Burinskių šeimai iš Smalinyčios kaimo: tėvams ir dukrai Danutei – ryšininkams-rėmėjams. Niekas jau nesuskaičiuos, kiek motina Burinskienė išprausė partizanų, kiek išskalbė mums purvinių drabužių, kiek duonos iškepė jos darbščios rankos. Motina mirusi, o dukra Danutė Černiauskienė gyvena Kaune.

Aš, kol gyvas, jų gerumo nepamiršiu. Jie kartu su mumis kovojo prieš okupantus. Daugelį ištrėmė į Sibirą, pasodino į lagerius, o sodybas sunaikino.

PIRMOS NESĖKMĖS

1945 m. gegužės mėnuo. Buvo graži vasaros naktis. Mūsų būrys gavo užduotį iš Klevinės nuvykti į Gudelių k. sutramdyti parsidavėlius priešui. Būryje buvo Vladas Baltonis-Kryžiuotis, Vytas Mačiūnas-Vilkas, Juozas Mačiūnas-Kulka, cigulys Norkeliūnas, Vincas Skaržinskas-Tigras, aš – Dramblys, Albinas Junkaitis-Meška, Vaclovas Butanavičius-Lokys.

Atlikę užduotį, į savo valdas grįžtame jau švintant. Smėlėtame kelyje pastebėjome nuo Mergašilio iki Klevinės kareiviškų batų pėdas. Netrukus pasigirdo šūviai, bet greit nutilo. Mes persiskyrėme ir traukėmės į saugesnes vietas. Iš tos pusės, kur turėjo būti Kryžiuotis su savo vyrais, vėl pasigirdo šūviai.

Po kiek laiko pasirodė Kryžiuotis ir pranešė liūdną žinią: nušovė eigulių Norkeliūną. Prie išrengto žuvusiojo raštas: "Pasiduokite, banditai, visiems taip bus." Vytą Mačiūną-Vilką sunkiai sužeidė ir nusivežė dar gyvą.

Čia, prisimenu, visi prisiekėm: Laisvė arba mirtis!

KAUTYNĖS BELIŪNO MIŠKE

1945 m. gegužės 12 d. mūsų dalinys, vadovaujamas Kryžiuočio, buvo pakviestas į susitikimą su kitais būriais 11-12 val. Beliūno raiste prie Varabūdės k. (Igliaukos aplinkė). Čia atvyko būriai nuo Balbieriškio, Sasna-

□ Juozas Skaržinskas Irkutsko lageryje. 1967 m.

□ Albinas Seliokas-Šrapnelis, Kazimieras

□ Juozas Stravinskas-Kardas, Žiedas

□ Jonas Demikis-Eumas, Almas

vos ir Prienų šilo. Susitikimui vadovavo rinktinės vadas Šernas, kuris su būrių vadais paruošė planą Šilavoto ir Igliškėlių stribų garnizonų sunaikinimui.

Tie, kurie atvyko į sutartą vietą anksčiau ir buvo labai išvargę, sugulė pailsėti ir, žinoma, sumigo. Iš to, kad buvo užpulti miegantys, galima spręsti apie silpną žvalgybą ir sargybas. Rusų daliniai ėjo nuo Smalinyčios kvar-talinėmis linijomis (apie tai, žinoma, sužinojome vėliau). Apsupo iš dviejų pusių ir pradėjo mėtyti granatas į aiškiai matomą taikinį. Toliau sekė automatų ir kulkosvaidžių ugnis. Čia žuvo 16 partizanų.

Kaip jau minėjau, buvo apsuptas tik pirmasis atvykęs į sutartą vietą partizanų būrys. Kiti būriai buvo netoli kelyje, arba poilsio vietose.

Mūsų Kryžiuočio būrys buvo nakčiai apsistojęs Vilkabūdės pamiškėje pas ūkininką Saduką. Bevalgant pusryčius, išgirdome granatų sprogimą ir šaudymą iš įvairių ginklų. Nieko nelaukdami, skubėjome į pagalbą. Bet perėję nedidelį miško plotą, sutikome kitų būrių vyrus, besitraukiančius iš apsupimų vietų. Vienas buvo sužeistas į koją ir sunkiai ėjo. Tai buvo Šrapnelio brolis Seliokas. Koją greitai aprišo, bet jis paeiti negalėjo, todėl pasiliko laikinoje slėptuvėje, įrengtoje ant viršaus eglynėlyje, prie Veselavos kaimo. Vėliau jį rado mirusį nuo kraujo užkrėtimo (taip tvirtino sanitaras).

Po šių kautynių ėjo dideli miškų "košimai", todėl traukėmės mažom grupelėm kaip kas galėjome į didesnius masyvus Mergašilio link, kur buvo įsakyta susijungti ir pasiruošti galimiems priešų puolimams. Mūsų buvo daug, apie pusantro šimto. Pagrindinės jėgos susitelkė prie Veselavos kaimo alksnyne. Iš ten gerai matėsi Menštrakio kaimas, kuriame buvo pilna rusų kariuomenės su visa karine technika. Mūsų padėtis, atrodė, kiekvieną minutę blogėja. Kad pereitume į didesnę miškų masą, reikėtų eiti per kaimą, kuris rusams buvo gerai matomas. Traukėmės per pievas šliauždami, bridome Jiesios upelio vaga. Kadangi, kaip minėjau, mūsų buvo daug, tai pirmieji jau buvome pasiekę Mergašilio miškus, o paskutiniai dar tik kilo iš alksnyno.

Pirmieji pasiekę miško pakraštį išsidėstė kovai ir laukėme šūvių. Bet šūvių nebuvo. Matyt, rusai nusprendė, kad turimų jėgų bus per mažai, ir pasitraukė.

Už keleto valandų virš galvų praskrido "kukurūznikas" – toks mažas

lėktuvas – išžvalgyti išsidėstymą vietos. Lėktuvas skrido visai žemai, todėl po keleto kulkosvaidžio serijų, nukrito netoli Sasnavos. Greitai iš tų vietų pasišalinome.

Rašau taip paprastai, lengvai – traukėmės, pasišalinome. Skaitant gali pasirodyti, kad turėjome sparnus. Nieko panašaus. Buvo daug sunkiau. Neparašysi juk, kad autai ar kojines suplyšę, batai kulnis iki kraujo nutrynę, kad gerklėje kartu nuo prakaito ir upelio dumblo, drabužiai sutrūkinę visai nepageidautinose vietose, kad šakų ir brūzgynų sukrutinti veidai ir rankos tvirtai spaudžia ginklą – vienintelį draugą ir gynėją. Pagaliau žmogui būdinga ir mirties baimė, kuriai nugalėti reikalingos jėgos. Visko neapsakysi. Partizano dalia nesaldi, ir suprasti ten nebuvusiam, manau, neįmanoma. Bet tai buvo mūsų pasirinktas kelias ir juo ėjome, nes turėjome aiškų tikslą. Tikėjome pergale, tikėjome Lietuvos laisve.

PARTIZANŲ LAIDOTUVĖS

Gavome žinią, kad prie Igliaukos šilelio, Beržinių kaime, Gumauskų sodyboje žuvo 2 mūsų vyrai. Dieną mūsų būrys iš Dambavos miškų patraukėme minėto kaimo link. 1945 m. partizanų kūnus dar palikdavo vietose. Laidodavome patys.

Atvykę partizanus Jurgį Gumauską ir kaimyną Zujų (slapyvardžio neprisimenu) radome jau karstuose. Buvo vakaras, susirinko žmonių, atnešė gėlių. Pagerbėme tylos minute, pasimeldėme ir ruošėmės laidoti Mikališkio kapinaitėse.

Tarp žmonių prie karstų pamačiau dvi jaunas nevietines merginas. Vieną jų iš matymo žinojau. Gal ne tiek ją, kiek jos tėvą. Tai buvo Marytė Liorentaitė iš Igliskėlių vls. Jos tėvai kadaise šiame kaime gyveno. Ji pati mokėsi Marijampolės gimnazijoje, baigusi mokytojavo Šilavoto vls. Mielaišupio kaimo mokykloje. Buvo graži, geltonais plaukais, aukšta – tikra lietuvaitė. Tiesą pasakius, apie Marytę aš ne ką žinojau. Visų buvo mylima, niekas blogo žodžio nepasakė. O štai jos tėvas turėjo "griekų". Nuo Smetonos laikų buvo kairiųjų pažiūrų, nors tada niekam nekenkė. Tik užėjus rusams, pasireiškė sugebėjimai lipti ant "bačkų" ir mitinguoti už raudonąjį rojų. Marytė pasakojo, kad ir Stalino portretą namuose buvo

pasikabinęs, kurį vaikai suplėšė. Nors, greitai pamatęs, kad žadėtojo rojus svetimtaučiai neatnešė, pradėjo ir šitiems prieštintis. 1948 m. su 5 vaikais ir žmona buvo ištremtas į Sibirą.

Tai tiek apie Marytės tėvą Juozą Liorentą, kilusį iš Sarginės k. Marijampolės aps. Pati Marytė visa širdimi mylėjo Lietuvą ir savo gyvenimą pašventė kovai už jos laisvę. Tačiau tėvo šešėlis ne kartą skaudžiai aptemdė jos dienas. Užteko vienam suabejoti: "O gal tėvas atsiuntė šnipinėti?" – naktį, partizanams išsirikiavus paskui vežimų karstus, vadas mane pristatė iki kapinių saugoti Marytę ir ją atlydėjusią draugę.

Atsimenu, einant aš Marytės paklausiau: "Ar nebijai mirti?" O ji taip lengvai atsakė: "Niekis prieš amžinybę." Aš dar paklausiau: "O ar tu tiki amžinybe?" Ji tik pasižiūrėjo į mane ir nieko neatsakė.

Kapinaitėse kažkas pasiūlė jas abi sušaudyti, atseit – nerizikuoti. Buvo neaišku, ko jos čia atsilankė tokiu metu. Tik vėliau paaiškėjo, kad netoli gyveno Marytės dėdė. Jai atėjus, pusbrolis Antanas ėjo į laidotuves ir nusivedė merginas. O ten jos vos nesumokėjo savo gyvybėmis. Gyvos liko partizano Gudyno (nežinau slapyvardžio) dėka, kuris pavėlavęs atėjo ant arklio. Jis buvo nuo to krašto, kur Marytė mokytojavo ir žinojo, kad ji daug padeda Prienų šilo partizanams – yra jų ryšininkė. O kiek nedaug trūko. Reikia pripažinti, kad žuvo ir nekaltų. Paprasčiausiai nebūdavo laiko išsiaiškinti.

Aš Marytės žodžius, ištartus tą lemtingąją naktį, nešiojau savyje 44 metus iki kito ir ilgo susitikimo 1989 m. Kaune. Buvau aptikęs pėdsakus Vorkutoje, bet ji grįžo į Lietuvą 1957 m., o aš – 1974 m. Ką dar galiu pridurti? Prisipažinsiu atvirai, jaučiausi kaltas prieš ją, kad tada nesugebėjau jos apginti. Šitas jausmas lydės mane iki mirties.

BŪRIO VADAS – IŠDAVIKAS

1945 m. birželio mėnuo. Mes vėl savo žaliųjų miškų prieglobsty. Sulaukėme naujų partizanų. Tai K. Lapinskas-Berželis, Jonas Lapinskas-Mėldas, Aras ir Kaštonas – studentai iš Prienų. Kitų negaliu net slapyvardžių prisiminti. 7 būriai sudarė kuopą. Kuopos vadu išrenkamas Berželis. Būrio vadai: Kryžiuotis, Aras, Almas, Mindaugas, Šarūnas, Šrapnelis, Juozas Varnys-Katinas nuo Igliaukos. Katinas, buvęs Plechavičiaus armijoje,

nešiojo uniformą, atrodė tikras kariškis ir labai tinkamas vadas. Deja, apsirikome. Katinas, kaip būrio vadas, netrukus pasakė, gavęs žinių, kad iš Gudelių į Marijampolę važiuos daug stribų ir reikia juos sunaikinti. Mes greitai pasiruošėme ir išžygiavome nurodyta kryptimi. Tikslios datos nežinojome. Kuopos vadas išsiaiškino, kad stribai iš Gudelių nesiuriošia tomis dienomis kelionei. Katinas tvirtino, turįs patikimų žinių ir lauks.

Berželio kuopos trijų būrių partizanai pasitraukėme į Vilkabūdės girias, o Katino ir Mindaugo būriai pasiliko Igliaukos paliose.

Netrukus sužinojome, kad iš Gudelių stribai tikrai atvažiavo. Tik ne į Marijampolę, o apsupo Igliaukos palias ir daug partizanų žuvo.

Pats būrio vadas Katinas nuo to laiko dingo, nors nušautas nebuvo. Žmonės vėliau pasakojo matę jį su NKVD iš Marijampolės.

Šitas kautynes turėjo gerai atsiminti prie pat palių gyvenantis Krikščiūnas. Šioje sodyboje mes pastoviai lankėmės, tiesiog gyvenome dienomis ir naktimis, nes tai buvo saugi vieta. Galėjome stebėti priešus ir lengvai pasitraukti. Krikščiūnų sūnus, paauglys berniukas (vardo neprisimenu), buvo mūsų fotografas, padėjo spausdinti ir platinti laikraštėlius, parveždavo žinių iš Marijampolės.

Aplankiau šitą šeimą 1991 m. po Nepriklausomybės atkūrimo. Ėjau su virpančia širdimi pamiškės keliuku, vedančiu į Krikščiūnų sodybą. Šitiek prisiminimų! Malonių, tragiškų, skaudžių, bet visada sušildytų žmonių gerumo, atjautimo.

Koks buvo mano nusivylimas, kai pamačiau, kad praćities prisiminimai ir aš pats jiems jau visai nereikalingas, o mūsų buvęs ryšininkas, fotografas – tarybinės armijos karininkas, žymus komunistų partijos veikėjas Vilniuje. Su juo susitikti neteko. Nebuvo ir noro.

IGLIŠKĖLIŲ STRIBAI DEGINA PARTIZANŲ TĖVŲ SODYBAS

Vilkabūdės pamiškėse rusai ir stribai, žinodami čia esant gausius partizanų būrius, retai lankydavosi. Nebent tada, kai sutraukdavo ištisus kariuomenės dalinius.

Mes jautėmės iš dalies saugūs, palaikėme tarpusavyje ryšius. Spausdinome atsišaukimus, laikraštėlius, juos platinome per ryšininkus, kurie

atsišaukimus bei nurodymus gyventojams priklijuodavo ant stulpų ir neretai ant sribų būstinės sienų. Stribus tai siutino ir jie nutarė keršyti degindami sodybas.

1945 m. apie liepos vidurį pasikvietę į talką Marijampolės garnizoną, pasirodė Vilkabūdės, Menštrakio kaimuose. Mūsų Kryžiuočio būrys buvome išsidėstę miško pakraštyje ir sekėme. Vadovavo vietiniai stribai: Stočkus, Čėvelis, Juozas Akelaitis iš Igliaukos. Suliepsnojo Prajarų (trys jų sūnūs buvo partizanai) sodyba, nedidelis pamiškėje Saduko namelis, nes žentas buvo partizanas Kulka. Ruošėsi uždegti Kamičaičių sodybą – partizano Skroblo tėviškę. Kryžiuočio įsakymu mūsų būrys pasiuntėme iš kulkosvaidžio ugnį. Nušovėme kelis aktyvistus. Likusieji pasitraukdami nušovė Skroblo tėvą Kamičaitį.

Po susirėmimų į šias apylinkes buvo atsiųsta rusų daliniai, o mes pasitraukėme į Klevinės miškus, įsiruošėme stovyklas, vedėme žvalgybą kaimuose ir statėme stiprias sargybas.

Miškai, ypač didesni masyvai, dar nebuvo "košiami", bet pradėti galėjo kiekvieną dieną. Vis gaudavome naujų žinių iš Marijampolės apie NKVD planus "banditų" sunaikinimui.

Partizanai žūdavo, bet į jų vietą ateidavo nauji. Daug stodavo į būrius jaunų studentų, mokinių iš gimnazijų, kaimo vaikinių, kuriems reikėjo eiti į rusų armiją.

Nuolatiniai susirėmimai, persekiojimai, žūtys mokė atsargumo. Darėmės tikri kariai, nors drausmingi būdavome ne visada. Buvo griežtai draudžiama pavieniai su uniforma išeiti į kaimą. Čia dažniausiai ir prasižengdavome. Kaimo trobose viskas viliodavo: šiltas pečius, duonos kvapas, švarūs baltiniai, mergaičių šypsenos. O man dar tik rudenį sueis aštuoniolika.

KOVŲ SŪKURIUOSE

Stovyklaudami Klevinės miškuose, turėjome ir ramesnių dienų. Prisimenu, išėjome keli būrio vyrai padėti mūsų rėmėjų Radvilų šeimai nupjauti dovilus. Mums pramoga, o žmonėms nauda. 1945 m. liepos 16 d. pas mus apsilankė didelis būrys partizanų nuo Igliaukos-Margavos. Pasiėmė išpūdžiais ir žiniomis, vakare išvyko Sasnavos link. Atlikę užduotį,

po dviejų dienų grįždami, Aukštosios kaime užėjo ant rusų pasalos. Nuo mūsų stovyklos apie 4 km. Įnirtingame mūšyje žuvo 8 partizanai. Du gerai pažinojau, tai Klemensas Valenta iš Padvariškių kaimo ir B. Kubilius-Tankas. Rytą sribai su vežimais atvažiavo paimti žuvusiųjų, bet čia mūsų būrio vyrai pasitikome kulkosvaidžių salvėmis ir privertėme dar likusius gyvus pasitraukti. Atvykus Mindaugo ir Skroblo vyrams, pasikvietę kaimo žmonių, surinkome žuvusius, sudėjome į karstus ir sutemus nulydėjome į partizanų kapines prie Mikališkio koplyčios. Sustojome rikiuotėje, nulenkėme galvas ir tvirtai dar kartą širdyse prisiekėme kovoti iki pergalės.

Iš Dambavos kaimo gavome pranešimą, kad rusų kareiviai su sribais plėšia ūkininkus, atima grūdus, mėsą, gyvulius. Apie 15 vyrų išėjome į pagalbą. Aš turėjau rusišką kulkosvaidį. Baigiantis miškui, krūmuose sustojome. Staiga šūviai ir: "Zdavaites, banditi!"

Vietoje atsakymo paleidome į darbą kulkosvaidį, automatus, šautuvus ir per klampų raistą traukėmės gilyn į mišką. Raistą apeiti nėra laiko – nerieame tiesiai į dumblą. Vieną koją ištraukiu be bato. Pasidedu kulkosvaidį ant pasvirusio gluosnio šakos ir vėl paleidžiu seriją priešų link. Iš purvo ištraukiu batą, apsiaunu koją, ir vėl aš karys. Išsikapstę iš raisto, pro Beržinbūdės k. grįžome į savo stovyklą Mergašilyje. Grįžo ir Kryžiuotis su keliais vyrais. Į stovyklą negrįžo du: Albinas Junkaitis-Meška ir Vaclovas Butanavičius. Vakare, išėję į kaimą, sužinojome apie jų likimą smulkiau. Kautynių metu jie buvo sunkiai sužeisti. Dar gyvą Albiną Junkaitį Igliškėlių sribai mašinoje užmušė. Vaclovą Butanavičių pusgyvį parvežė į valsčių, numetė ant šiukšlyno ir varė aplinkinius gyventojus žiūrėti, kaip "stimpa banditas". Jo tėvai gyveno už pusės kilometro. Viską žinojo ir matė. Atlaikė motinos ir tėvo širdys, o ir jis pats atsipeikėjo, buvo dar ir dar kankinamas, pagaliau nuteistas ir mirė lageryje.

BROLIO ŽŪTIS

Nesudarius bylos, paleidžiamas iš Vorkutos lagerių mūsų tėvas. Grįžo suvargęs, pasenęs, silpnos sveikatos. Mudu su broliu, išgirdę šią žinią, labai norėjome jį pamatyti. Pavojinga – vadas neleidžia. Pagaliau mūsų būrys apsistojo trumpam Gudinės-Kižių kaimuose. Nuo ten iki tėviškės

ne daugiau 2,5 km. Aš tuomet buvau virėjas ir negalėjau eiti, todėl sude-
rinęs su vadovybe, išėjo brolis Vincas-Tigras.

Dar prieš švintant, su nerimu širdyje brenda per tėviškės pievas sūnus
– partizanas tėviškės vartų link į pasimatymą su tėvais. Deja, įvyko kruvi-
nas pasimatymas – sodyba buvo sekama... Brolis išsiprašė pas tėvus 3
dienoms. Trečios dienos rytą, būnant Klevinės kaime, seniūnas Šatas iš
Igliškėlių valsčiaus pranešė žinią: prie namų Tigras žuvo... Kaip lazda
per galvą – brolio neturiu. Norėjau tuoj pat bėgti ir viską sužinoti, bet
vadas neleido. Prižadėjo pasiųsti ryšininkę, kuri sužinos visas smulkme-
nas. Greitai mūsų ryšininkė Salomėja Petrauskaitė-Pušelė iš Pavasakės
kaimo išvyko į Panausupį. Man paprašius, rytojaus dieną tėvas su mama
atvažiavo į Klevinės kaimą pas Kamičaitį. Eidamas iš miško, matau juos
stovinčius Kamičaičio kieme laukiančius dar gyvo sūnaus. Einu ginkluo-
tas su uniforma – aš jau nebe vaikas. Motina pamačiusi iš tolo pradėjo
balsu verkti. Sunkiai tvardėsi tėvas, nors buvo jau užgrūdintas. Man taip
pat buvo labai sunku. Nusivedžiau į mišką, atsisėdome ir pradėjome kal-
bėtis. Mama vis verkė ir žiūrėjo į mane su tokiu gailesčiu, kad ir šiandien
negaliu pamiršti jos akių.

– ...Kas gi čia atsitiko? – klausia tėtis. – Palikau abu vaikus namuose, o
štai ką matau: vienas ginkluotas, o antras jau kapuose.

– Kaip žuvo Vincas? – klausiu.

– Aplink mūsų sodybą, žinai, daug krūmų, beržynėlių, todėl rusų gar-
nizonui buvo kur pasislėpti. Jie ne durni, žinojo, kad norėsite susitikti
mane. Sužeidę jį visai netoli namų. Išgirdę šūvį, puolėme į kiemą ir spėjo-
me pamatyti, kaip Vincas metėsi į krūmus. Kita automato serija jį pakir-
to. Matyt, dar gyvas buvo, nes paskutinė kulka, išėjusi per galvą, buvo
paties paleista į burną, – tėvas kalba ramiai, tik kartais krūptelėdamas. –
Žinau, jau girdėjau, kad žūsta Lietuvos berneliai už Laisvę, kaip mes
kadaisė savanorių pulkuose. Visų gaila, bet savas arčiausia. Mama labai
kankinasi. Saugokis nors tu, vaikelį, kiek gali.

Brolio kūną paliko. Palaidojo kaimynai Putriškių kaimo kapinaitėse.

Tai buvo paskutinis pasimatymas su tėvais. Juos su likusiais vaikais
netrukus išvežė į Sibirą, o aš iki 1948 m. miškuose, iki 1974 m. – lageriuo-
se. Tėvai, senelė ir mažas broliukas mirė Sibire iš bado.

1945 m. rugpjūčio-rugsėjo mėn. partizanų gretos darėsi darnesnės. Susikūrus Tauro apygardai, mūsų kuopos ir būriai tapome Geležinio Vilko rinktinės nariais. Rinktinės vadu paskirtas Prienų Žiburio gimnazijos mokytojas Stravinskas-Žiedas. Pasijutome stipresni, tvirtesni – kaip kariuomenė. Turėjome aiškią organizacinę struktūrą, vadovybę, žinojome, kas kam pavaldus ir už ką atsakingas.

Mėnuo prabėgo be ypatingų nuotykių. Gavome užduotį vykti į Dzūkijos kaimus, Simno apylinkę pamokyti Gluosnykų dvaro sribyną. Išvykome pusė Kryžiuočio būrio partizanų: Jonas Dabašinskas-Tarzanas, Juozas Dobilas-Piršlys, Karvelis (pavardės neatsimenu), Elnias, Jūreivis, Jonas Lapinskas-Meldas, Žandaras ir aš – Dramblys. Grupei vadovavo Meldas. Skubėjome, nes per vieną naktį turėjome pasiekti Kumečių kaimą prie Žuvinto palių. Ypatingų nutikimų nebuvo, ir švintant jau ilsėjomės ūkininko sodyboje.

Buvo 1946 m. sausio mėnuo, bet naktį atšilo, tad teko prašyti arklių su rogėmis, kad vakare galėtume įeiti į palių žiemkelius, vedančius Žuvinto ežero link.

Paryčiui mūsų kelionė baigėsi. Dienojome pas ūkininką jau Simno rajone, netoli Gluosnykų. Aš ėjau sargybą. Pastebėjau už kluono krūmuose kažką judant ir staiga – šūvis į viršų. Viskas aišku – šaukiasi pagalbos. Komanda: "Trauktis link Žuvinto ežero". Šeimininkė atrakino duris į kitą namo pusę. Vieni per duris, kiti per langus šokome bėgti. Rusai jau slinko pro abu kluono galus į kiemą.

Turėjome du kulkosvaidžius. Traukėmės jais prisidengdami. Už kelių šimtų metrų pamatėme iš už kalnelių atžygiuojančią visą vorą rusų karivių. Į palias kelias užkirstas, atgal grįžti – patvinusi upė Peršėkė ir Gluosnykų dvaro sribai. Beliko plaukti per sausyje patvinsią upę. Pradėjo šaudyti nuo palių. Nieko nelaukdami metėmės į putojančią, ledus nešančią upę. Sužeistas Jonas Dabašinskas-Tarzanas šoko prie manęs į vandenį, vieną kartą iškilo ir dingo. Kiti vyrai išsikapstė į krantą, bet visi sunkūs ginklai liko upėje. Man pasitaikė per upę nusitiesęs nukirstas alksnis. Juo skubėjau perbėgti, bet paslydęs įkritau į vandenį. Visa laimė, kad nusigriebiau už šakos ir nepaleidau automato.

Rusai šaudė į mus, nesulaukdami jokio pasipriešinimo. Įveikę vandens kliūtis, prieš apšalusį upės krantą ropojome keturpėsti. Ant upės kranto, prisidengdami ūkininko sodyba, traukėmės į netoliese matomą beržynėlį. Trauktis sąlygos nepalankios – lyguma, ant pievos ledas, arčiau sribyno – arimas. Gluosnykų dvaro sribai, matydami mus bėgančius, išsinešė kulkosvaidį ir pradėjo "deginti". O ką prikariausi, turėdamas tik pistoletą ir prisigėrusį vandens automatą. Čia pat krito sužeisti: Kryžiuotis, Jūreivis, Žandaras. Prašo nepalikti, pribaihti. Ką galėjome jausti, palikdami draugus?! Iš pykčio ir bejėgiškumo pakračiau automatą ir nuspaudžiau gaiduką. O stebukle: pasigirdo ilga serija šūvių. Aš nepataikiau, bet mačiau, kaip virš sribų galvų sudulkėjo plytos. O sribai su kulkosvaidžiu nukūrė į kiemą. Baigėsi ugnis iš šono. Pribėgęs beržynėlį, pamačiau peršauta koja Karvelį. Stipriai apkabinęs, nuvedžiau iki ūkininko, užkėliau ant arklio ir palinkėjau laimingai pasiekti mišką.

Piršlys atvedė sužeistą Elnią. Užsodinome ir jį ant kito arklio. Mes gi turėjome pasikliauti sveikom savo kojom. Pas kitą ūkininką gavęs arklių, nušuoliuoja Piršlys. Man teko eiti arklio dar pas kitą ūkininką. O rusai šaudė jau čia pat. Nesunkiai sužeidė arklių, kuris iš skausmo metėsi visu smarkumu ir prisidengdamas pakelės krūmais, atsiplėšiau nuo priešų. Netoli Krokialaukio vėl pila iš automatų. Jojant tilteliu per upelį, pro pat nosį prašvilpė kaip bičių spiečius kulų serija. Nudegino ausį, bet daugiau nieko. Greitai dingau už dvaro griuvėsių, ir čia pat Sruogos miškelis. Naktis dar toli, miškelis mažas, labai nesaugu. Lekiam kaip viesulas tolyn su savo sužeistu žirgu. Matyti Balbieriškio miškas, bet dar toli. Šaudymų negirdėti. Nutariau palaukti vakaro pas ūkininką. Drabužiai iki kūno šlapi, batai pilni dumblo. Taip traukia ant suolo prigulti, išsidžiovinti. Žmonės nepažįstami – bijosi. Arklys sužeista koja – nesikelia. Jį palieku ir išsikratęs purvą iš batų einu pėsčias. Vargais negalais pasiekiau Ūtos kaimą. Čia jau radau pažįstamų žmonių, gavau apatinius drabužius ir užvalgyti. Vakare vėl į kelionę. Reikia pasiekti kuo greičiau vietą, kur susitarėme gyvi susitikti. Po pusiaunakčio jau buvau už Igliaukos, Beržinių kaime. Radau grįžusius Piršlį ir sužeistą Karvelį. Jį greitai nugabenome gydyti į bunkerį Vizbarų kaime.

Apie mane jau buvo pranešta, kad esu žuvęs prie Žuvinto ežero. Mat, Piršlys mane paliko traukiantis paskutinį, matė arti rusus, girdėjo šau-

☐ Petras Ašmona-Sargas

☐ Pranas Kučinskas-Apynys

☐ Stasys Jaloveckas-Kiškis, Mindau-
gas

☐ Jonas Bulota-Anbo

dymą, todėl grįžęs perdavė žinias apie žuvusius į kuopą.

Galvoju, kodėl nenusisėkė žygis. Pirmiausia – žygiui vadovauti pasiūlė Meldas. Jis nežinia, iš kur atėjo, nežinia, kur dingo. Pats buvo kilęs iš tų vietų, į kuriasėjome. Vėliau girdėjome, kad Jonas Lapinskas-Meldas iš partizanų pasitraukė. Kokį vaidmenį suvaidino Gluosnykų kautynėse operacijos vadas Meldas – neaišku. Galima tik spėlioti.

ŽIVAVODĖS KAUTYNĖS

Po nesėkmingų Gluosnykų kautynių, prisiglaudę nuošaliame Beržinių kaimelyje prie Igliaukos palių, manėme truputį pailsėsime. Vieną parą lyg ir ramiai miegojome. Kitą – gauname žinią, kad į mūsų "ramybės" kaimelį atvyko kuopos vadas Pranas Kučinskas-Apynys su dideliu būriu partizanų. Man liepė greitai prisistatyti kuopos vadui. Gaunu įsakymą išžvalgyti aplinkinių kaimų kelius, tiksliau, ar neaptiko priešai keliaujančio dalinio pėdsakų. Aplinkui buvo ramu ir vakare vėl žygyje. Apsistojome Šilavoto vls. Skrynupio kaime pas tris ūkininkus. Po pietų kuopos vadas davė įsakymą pasiruošti kautynėms. Išrikiuotiems partizanams trumpai paaiškinama:

– Į Živavodės kaimą, išvežto ūkininko Gudyno sodybon, atvažiavo dalinys rusų su stribais išvežti likusio turto ir gyvulių. Uždavinys – su mažiausiomis aukomis išvyti stribus iš sodybos ir nesigailėti.

Šioms kautynėms vadovavo kuopos vadas Apynys ir būrių vadai Šarūnas bei Šrapnelis. Apie 50 vyrų turėjome ir 5 lengvuosius kulkosvaidžius, o šiaip daugiausiai automatų. Puolimo pozicijos nebuvo palankios – atviras laukas ir vėjo pustomas sausas sniegas su smėliu. Du kulkosvaidžiai, patekus į spynas smėlio su sniegu, nutilo. Į kautynių lauką iš kažkur atsirado moteris. Vadas liepė jai gulti ant žemės. Ji gulė ir vėl kėlėsi ir mums labai trukdė. Tuo laiku stribai su rusais spėjo už trobesių pasiruošti kautynėms.

Matydami, kad iš apsupimo nepaleisime, jie sukrito į griovį ir paleido į mūsų gretas stiprią ugnį. Sužeidė Erelį į kojas, Meteorą į plaučius, Durtuvą nubloškė nuo kulkosvaidžio, peršaudami ranką ir krūtinę. Po Apynio komandos "pakeisti sužeistus!", aš prišokau prie parkritusio Leonardo Blusevičiaus-Durtuvo, nutraukiau nuo kulkosvaidžio ir pradėjau "gro-

ti". Šalia manęs užgulęs antrąjį kulkosvaidį pliekė vokietukas Kalfrydas. Netoliese atsiliepė Skroblas. Vėjas, lyg tyčia, priešais varė smėlį į akis. Nieko nematyti, bet kulkosvaidžiai dirba – tai svarbiausia. Stribokai pasitraukę už trobesių, padegę kluoną ir prisidengdami dūmais, palikę nušautus ir sužeistus, pabėgo. Jų žuvo apie 12. Mūsų 3 sužeisti. Kautynės tęsėsi apie 4 valandas. Paėmę sužeistus, pasitraukėme į Klevinės miškus. Kitą dieną į Živavodės ir Mikališkio kaimus privažiavo keli šimtai kareivių su tanketėmis, bet į miškus lišti dar neišdrįso. Tai buvo 1946 m. vasario mėn. (dienos jau tiksliai neprisimenu).

ŽŪSTA BŪRIO VADAS IR MEDSESUO NASTĖ

Partizanų gyvenime ir viena diena, praleista ramiai, buvo retenybė.

Po Živavodės kautynių parvežtus sužeistuosius reikėjo skubiai gydyti. Juozą Prajarą-Erelį, peršautą per blauzdos kaulus, nuvežėme į Kauno ligoninę. Ten jį prižiūrėjo medsesuo Nastė Didžpinigaitytė (jei neklystu dėl pavardės).

Vincą Prajarą-Meteorą paguldėme į slaptą bunkerį, kur gydė mūsų gydytojai.

Kauno ligoninėje Erelis išbuvo nepilnas dvi savaites. Čekistai pradėjo įtarinėti, ir teko ligonį išvogti, užmigdžius sargybinių vaistais. Didžiausias krūvis čia teko medsesutei Nastutei. Pasilikti ligoninėje ji jau negalėjo, nes buvo įtariama ryšiais su partizanais.

Atsimenu, kaip Nastutė, atbridusi per gilų sniegą į Smalinyčios kaimą pasakė, kad Erelis paslėptas, bet reikalinga skubiai išvežti jį toliau nuo Kauno į saugesnę vietą. Jo visur ieško NKVD. Man buvo pavesta užsakyti dvi roges. 7 būrio vyrai su Nastute išvažiavo Kauno link. Viskas sekėsi gerai, bet grįžtančius prie Plutiškių pasitiko rusų dalinys, pasalaujantis pamiškėje. Sniego pusnyse įvyko smarkios kautynės. Almas, Garnys ir Nastutė neturėjo maskuojančių baltų apsiaustų, todėl tapo pagrindiniais taikiniais. Nemažai buvo nukauta rusų, bet netekome būrio vado Jono Demikio-Almo nuo Sasnavos, medseselės Nastutės; per gerklę peršautas, vėliau gydomas, mirė Garnys.

Almą ir Nastutę nusivežė, išrengė nuogus ir nežmoniškai tyčiojosi iš kūnų. Tai buvo 1946 m. vasario mėn. pabaigoje.

Ereli nuvežėme pas ūkininką į bunkerį, kur, gerų žmonių prižiūrimas, ilgai gydėsi.

NUSIKALTIMAS IR BAUSMĖ

Reikia pripažinti, kad kol pripratome, ne visada jau buvome tokie drausmingi, paklusnūs ir be priekaištų, ypač žaliasis jaunimas. Visa laimė, kad slenkančiams metams, nuolatos maitinami prakaitu, krauju su švino priemaišomis, "subrendome miške ir širdys tapo kietos..." ir nekartojome senų klaidų, bet jas prisiminti turbūt reikia.

1946 m. kovo 19 d. aš ir Jupiteris buvome pasiųsti į Rusinkos kaimą pas Antanynus nunešti vaistus sužeistiems broliams Prajarams. Sniego daug, pavargome ir nutarėme savavališkai pas ūkininką Stačioką Žaliosios kaime nusnausti. Šeimininkės paprašėme pasaugoti. Anksti ryte girdžiu kažką kalbant, dundant, bet pabusti negaliu. Staiga pabudęs Jupiteris pamato į virtuvę slenkančius sribus. Šeimininkė stovi, kaip stabo ištikta. "Rusai!" sušuko Jupiteris. Mane lyg spyruoklė išmetė iš lovos, ir aš už automato. O ruseliai, susitikę taip arti ginkluotus partizanus, išsigando labiau už mus ir spruko pro duris į kiemą. Jupiteris iš kulkosvaidžio paleido ugnį į bėgančius. Surinkau paliktus drabužius ir šovinius. Iššokome pro langą į priešingą namo pusę ir per sodą pasileidome kelio link. Reikėjo paslėpti pėdsakus sniege. Pro šalį važiavo ūkininkas. Mes sugulėme į roges, ir visu greičiu pirmyn. Iš paskos girdėjosi šūviai, bet mūsų jau nepavijo. O galėjo baigtis ir liūdniau. Grįžę į stovyklą, gavome abu po griežtą papeikimą. Tai buvo didelė bausmė, deja, nepaskutinė.

1946 m. birželio mėn. mūsų stovyklos buvo netoli Smalinyčios, Klevinės kaimų. Visa Apynio kuopa – apie 60 partizanų.

Grįždamas iš kaimo, biržėje užtikau uogaujančius vaikus, kurie mane pamatę, kažką slėpė krūmuose. Pareikalavau parodyti. Tai buvo dar nevisai surūdijęs vokiškas šautuvas. Man staiga šovė mintis – reikia patikrinti. Ir patikrinau: šūvis į medžių viršūnes. Tada supratau, ką padariau.

Drebančia ranka nešiosi rastą šautuvą į stovyklą. Sutinku Jupiterį: "Nesirodyk, gali sušaudyti vietoje!" Stovykloje sujudimas. Išstatytos sargybos, pasiruošta kovai su rusais. Bėgdami vaikai pasakė, kad šovė Dram-

blys. Smulkmenų nepasakosiu, bet sutikau pats dėti galvą ant kulbės*... Atlikau nepaprastai rizikingą užduotį, už kurią kuopos vadas Apynys įsakymą dėl Karo lauko teismo atšaukė.

Šitos bausmės įkretė man proto ir daugiau nesinorėjo savavaliauti.

MIŠKŲ VALYMAS – "KOŠIMAS"

1946 m. rugpjūčio mėnesį prasidėjo masinis miškų ir kaimų košimas. Tuo metu jau buvo pritraukta šiam darbui ištisos divizijos NKVD kariuomenės. Slėptuvių miškuose nei pas gyventojus dar nebuvome įsiruošę, nes iki šiol patikimai saugojo miškas.

Kuopos vado buvom pasiūsti į Skrynupio kaimą susitikti su Dešinio vyrais. Buvome keturiese: aš – Dramblys, Ūdra, Jupiteris ir Piršlys. Perėję Menštrakio-Mikališkio kelią, išvydome keletą mašinų su šviesomis. Supratome, padėtis rimta. Sugulėme prie kelio griovyje. Mašinų vis daugėjo – suskaičiavome apie penkiolika. Mašinoms pravažiavus patraukėme į Igliaukos miškelius. Pradėjo švisti. Eiti toliau baisu. Sutūpėme prie pušaičių Beržinių kaimo pamiškėje, tiksliau paliose, ir laukiame. Staiga matome per kaimą į mūsų pusę traukia rusiškais autais apvyniotos kojos. Bėgti negalime – pušelės retos. Gulame į šlapias samanas ir laukiame pasiruošę ginklus.

Netoli mūsų moteris ar mergina melžė karvę. Rusai apstojo ją, išgėrė pieno, dairosi ir klausia, ar nematė banditų. Moteris purto galvą. Rusai, matyt, pabijojo sušlapinti autus ir grįžo į kaimą. Mes pamažu kylame šlapiais šonais, pušelėmis prisidengdami, linguojame gilyn per palias į Skrynupio alksnynus. Subridome į didelį raistą, pasidarėme virš kelmų iš šakų uždangą ir taip prabuvome dvi paras, šlapi, be maisto, gerdami dumbliną palių vandenį. Po dviejų parų, jau gerai sutemus, pamatėme prie Mikališkio koplyčios kylančias žalias raketas. Supratome, kad košimas baigėsi. Mes, atlikę užduotį, vėl tais pačiais keliais grįžome į Dambavos miškus.

Per šį valymą aukų nebuvo. Vieni pasislėpė kaimuose, o likę miškuose Žaliuko ir Mažyčio įsakymu per vieną naktį išsikasė bunkerius ir taip išliko gyvi. O rusai, pamiškėse eidami sargybas, Kurtinių kaime, naktį

* trinkos – *Red.pastaba*.

susišaudė tarp savęs, ir kol išsiaiškino, keletas gulėjo nušautų.

Po šitų gaudynių, iš apygardos štabo buvo duotas įsakymas ruošti miškuose ir pas gyventojus slėptuves ilgesniam gyvenimui po žemę. Mes pasirinkome Ragotšilio kalnelyje patogią vietą ir per dieną iškasėme ir įslaptinome didelį bunkerį. Per pavojų čia galėjo slėptis apie 30 vyrų. Šiame bunkeryje ilgai gydėsi Albinas Ledas-Ūdra, sužeistas Vilkabūdės kautynėse. Jį slaugė ryšininkė-rėmėja Danutė Burinskaitė iš Smalinyčios kaimo. Juos jungė ir graži meilė. Pasveikęs Ūdra gavo dokumentus ir išvyko į Vilnių. 1948 m. buvo išaiškintas ir nuteistas.

PINAVIJO ŽUVIMAS

Nuo tų dienų ir žuvusių brolių skiria keli dešimtmečiai, tačiau atmintyje viskas, kaip gyva, tarytum visa tai buvo vakar, šiandien. Užsimerkiu ir matau veidus, jaučiu dar šiltą kraują, girdžiu dejones sužeistų, maldaujančių nušauti. Nelengva iš naujo išgyventi visą tą košmarą...

1946 m. rugpjūčio pabaiga. Baigėsi javų valymas laukuose. Stribai su rusų kareiviais dažnai vaikščiojo po kaimus – tikrina iškultus šiaudus. Mat grūdus ūkininkai paslepia, tai pagal šiaudų krūvą nustato, kiek grūdų priukta, kiek duoklės užrašyti. Reikėjo būti labai atsargiems, nes bet kada galima buvo priešus susitikti slankiojančius pakluoniais. Taip ir atsitiko Petraškai-Pinavijui nuo Simno (o gal nuo Sasnavos?) su savo būrio vyrais. Užėjo pamiškėje pas ūkininką pavalgyti. Stribai su rusų kareiviais buvo pasislėpę miško pakraštyje. Pastebėję partizanus, pradėjo šaudyti. Pinavijo vyrai metė kelias granatas. Rusai pasislėpė senuose apkasuose ir šaudė bėgančius į mišką partizanus. Krito peršautas per krūtinę vadas Petraška-Pinavijas. Čia pat suklupo sužeistas į koją jo brolis Šturmas. Šturmas prišliaužė iki miško, o brolis liko gulėti.

Po kelių dienų būrio vadu išrinko mane. Buvau atsakingas už 24 vyrus. Būryje buvo moksleivis, mano artimas kaimynas Benius Budrys. Poetas, svajotojas, dar kovų neužgrūdintas, truputį lengvabūdiškas. Dėl jo kaprizų kartais atsidurdavau nepatogioje padėtyje. Kai Benių Budrį gyvą suėmė, aš jau buvau Birutės rinktinėje. Labai daug, galima sakyti, kiek žinojo – tiek išdavė. Pilnos kameros buvo "budriukų". Žinoma, ne iš gero,

bet vis dėlto, labai skaudu buvo išgirsti, kad apie 200 žmonių nukentėjo dėl jo išdavysčių.

BIRUTĖS RINKTINĖJE

1946 m. rudenį kuopos vadas pranešė, kad mane, Vinčą Prajarą-Meteorą ir Vinčą Gruodį-Žilvitį Žaliuko įsakymu išsiunčia (perkelia) į Pakuonio valsčių Šarūno kuopą. Tėn buvo Geležinio Vilko rinktinė, bet ruošė naują Pakauinės ribose Birutės rinktinę, kurios įkūrėjas ir pirmas vadas buvo Juozas Lukša-Skirmantas. Atėjo laikas palikti gimtąsias Suvalkijos lygumas. Nurodytu laiku Žaliosios kaime susitikome. Paprašiau Žaliuko leidimo nueiti į gretimą kaimą pasiimti baltinių ir kitokių smulkmenų ir, žinoma, atsisveikinti su mielais žmonėmis. Ką čia slėpti, turėjau ir mylimą mergaitę. Beskubėdamas šokau per pilną vandens griovį, kažkaip nevykusiai nukritau ir smarkiai sumušiau kelio sąnarį, kuris kaip mat sutino. Nušlubavau pas pirmą gyventoją. Uždėjo kompresus ir teko kiek pagulėti. Kai nuvykau į sutartą vietą, Žaliukas su vyrais jau buvo išvykęs. Kuopos vadas apibarė ir paliko iki kito karto.

Tas kitas kartas – tai lapkričio 9-oji diena. Atsisveikinu su kovos draugais ir beveik dviejų metų partizanavimo laikotarpiu Marijampolės apylinkių miškuose. Man jau 19 metų. Vieną dieną skusdamasis pamačiau žilą plauką smilkinyje. Senstu.

Prieš įžengiant į Šarūno ir Merkio kuopų valdas buvome įspėti, kad čia arti Kaunas ir reikia laikytis ypatingo atsargumo. Gyvenome slaptuose bunkeriuose ir pas ūkininkus. Apylinkių kaimai karų nuniokoti, todėl maisto reikėjo patiems pasirūpinti iš pieninių, parduotuvių ar jau susikūrusių kolūkių.

Piliunos kaime, Dešinio lydimi, susitikome Merkį, Ungurį, Sapną ir Špoką. Prisistatėme pagal kariuomenės statutą. Merkys daro kieta, savi mi pasitikinčio, sakyčiau, net išdidaus vado įspūdį. Mes, keturi naujokai, priskiriami Žiedo kuopos (vadas Merkys) Ungurio būriui. Merkys ir Unguris – tai broliai Juodžiai iš Kebliškių kaimo, Pakuonio vls. Miškai čia nedideli ir dažnai "šukuojami" rusų bei sribų. Dienojimas pas ūkininkus – retas reiškinys, tik būtiniausiais atvejais. Kiek saugiau jausdavosi partizanai Nemuno šlaituose, kur turėjo įsirengę keletą slėptuvių.

Po keletos dienų atvyko Žaliukas, Skirmantas, Krikščiūnas-Rimvydas ir Išganaitis-Dėdė. Skirmantas ruošėsi greitai išvykti į užsienį, rinko reikalingas žinias. Naktį išlydėjome juos į Šarūno kuopą.

Žiema čia pat, todėl pradėjome ruošti sau guolius. Merkio nurodymu apsistojoje Pavytės-Suvalkėlių kaimuose. Pas vieną ūkininką per naktį mes penkiese – aš, Žaibas, Sargas, Žentas ir Ungurys – iškasame ir visiškai paslepiame slėptuvę tvarte, pasiklojame šiaudų ir sugulame poilsui. Keletą dienų gyvenome ramiai. Susipažinome su aplinka ir sudarinėjome planus maisto paruošimui žiemai.

IŠDAVIKAS MĖNULIS

1946 m. pradžioje Žvango būrio partizanas Mėnulis (pavardė Rugienius) iš būrio pasitraukė ir išdavė Suvalkėlių kaime pas ūkininką apsistojusius Žvango būrio partizanus. Įstojo į stribų eiles Garliavoje ir su ginklu vaikščiojo po kaimus, organizuodamas kolūkius.

Partizanas Žaibas po kautynių iš apsupimo pabėgo, ir dabar mes su juo viename būryje. Ir štai vieną dieną ateina šeimininkas ir tvartą prie mūsų slėptuvės ir sako: "Kambaryje Mėnulis. Ragina stoti į kolūkį." Žaibas griebė už automato ir norėjo bėgti atsisteisti su išdaviku. Mes jį sulaikėme. Negalima išduoti šeimininko. Paprašėme vaišinti Mėnulį kuo ilgiau – iki vakaro. Vakarop pavaišintas kolūkio kūrėjas išžingsniavo pas kitą ūkininką. Čia jį ir pačiupo tam pasiruošęs Sargas. Nuvedė į šlaito krūmus ir laukia mūsų ateinant. Mūsų tai jis nepažinojo, bet kai pamatė Žaibą, visai suglumo. Mirties nuosprendis jam seniai buvo paskelbtas, reikėjo tik įvykdyti. Tačiau Ungurys, kaip būrio vadas, norėjo, kad viskas būtų pagal įstatymą. Beskaitant nuosprendį, išdavikas kaip kulka nėrė į tamsą ir dingo. Nuosprendis liko neįvykdytas. Ungurys gavo nuo Merkio įspėjimą, o mes pamoką ateičiai.

Gyventi mūsų slėptuvėje tapo nesaugu. Reikėjo keisti vietą ir vėl knisti žemę. Glaudžiamės pas gerą žmogų Kebliškių kaime ir kitą dieną jau ilsimės kitoje "trobelėje". Šeimoje bailių nėra, surenka visas žinias apie stribų ir kariuomenės judėjimą. Čia pat Kalėdos, Naujieji metai, todėl ypatingų užduočių neturėjome.

Švenčių nuotaiką sudrumsčia nemalonūs įvykiai tarp mūsų pačių. Už įsakymo nevykdymą sušaudomas Juozas Laukys-Vaidilė. Iš bunkerio pabė-

ga Krasauskas-Tigras. Tai atsitiko naktį – pajutome bunkeryje šaltį. Dangtis nukeltas, o Tigras nėra. Greitai perdavėm žinią Merkiui. Per valandą buvo pakelti dar dviejuose bunkeriuose buvę vyrai. Patraukėme giliau į mišką, nes neaišku, dėl ko pabėgo Tigras.

Iš ūkininko sužinojome, kad Tigras buvo užėjęs ir prašė nuvežti į Tursono kaimą. Eigulys pasakė, kad perkėlė Tigrą per Nemuną į Dabintos kaimą. Sakė, ginklus buvo susidėjęs į maišą ir labai skubėjo. Trys vyrai ta pačia valtimi persikėlė per Nemuną ir pas pirmą ūkininką surado bėglį. Tigras pasiduoda. Rytą būrio partizanai Katinas ir Ožys prisistato kuopos vadui su raportu: "Įsakymas įvykdytas!" Neturime dviejų kovos draugų. Ar tai buvo būtina? Iš viso to krašto partizanų gyvi esame du: aš – Dramblys ir Petraitis-Povas. Ir mes, kaip niekas kitas žinome, ką reiškia vado įsakymo nevykdymas.

PATAMULŠIO DVARE JKURTO SOVCHOZO "REVIZIJA"

1947 m. vasario mėnuo buvo šaltas ir speiguotas. Sniego daug, dažnos pusnys maskuojančios pėdsakus. Gavę įsakymą, Merkio ir Šarūno kuopų vyrai išsiruošėme į Patamulšio dvare jau sustyguotą sovchozą – tarybinį ūkį. Užduotis tokia: atsargiai, be aukų iš savo pusės, nuginkluoti sargybinius, aktyvą, paimti ginklus, maisto produktų ir gyvulių. Dalis partizanų apsirengė rusiškėmis uniformomis. Sumėtė pėdas, rogėmis iš trijų pusių apsupo tarybinį ūkį ir drąsiai įsiveržėme į dvaro rūmus. Prakalbinome rusiškai ir pareiškėme, kad darysime reviziją. Be šūvio nuginklavome sargybinius, pirmininką ir ūkvedį. Pasikvietę į talką darbininkus, įsakėme kinkyti arklius ir krauti į roges javus, nušautas kiaules. Buvo paimta ir keletas arklių ir karvių, kuriuos atidavėme geriems žmonėms.

Čia, žinoma, ne žygdarbis, bet gyvenimo sąlygos priversdavo kartais imtis ir šitokių priemonių savo egzistencijai palaikyti. Šiuo atveju papildėme ginklų atsargas ir pasitruošėme maisto žiemai.

SVEČIAS IŠ APYGARDOS ŠTABO

Vasario pabaigoje sulaukėme netikėto svečio, plk. Gedimino. Jis tuo metu Tauro apygardos štabe turėjo kelias pareigas: spaudos reikalų, žval-

gybos ir Karo lauko teismo viršininkas. Jo pavardė – Vabalas. Lietuvos nepriklausomybės laikais buvęs konsulato darbuotojas Prancūzijoje. Mums, jauniems, jis atrodė jau senas. Turėjo apie 50 metų, bet gana stiprus, energingas, ne vieną iš mūsų būtų parbloškęs viena ranka.

Neilgai užtrukęs, parašė kuopos vadui Šarūnui griežtą papeikimą už dviejų bunkerių praradimą dėl atsargumo stokos ir iškeliavo savais keliais. Tai buvo mano pirmas, bet nepaskutinis susitikimas su plk. Gediminu.

ATOSTOGOS

Kovo mėn. mes, trys marijampoliečiai: aš – Dramblys, Sargas ir Žentas, paprašėme leidimo aplankyti gimtąsias vietas. Labai norėjosi sužinoti apie ištremtas šeimas. Leido dešimčiai dienų kaip ir atostogų. Kartu su mumis išvyko ir Petraitis-Povas. Skrendame lyg su sparnais Išlaužo link. Ten prie Dambravos miško jo tėviškė. Sustojome pailsėti ir pasižvalgyti. Susitikome su Dešinio vyrais. Pasakėme, kada sugrįšime. Tokios taisyklės einant per svetimos kuopos valdas. Sėkmingai pasiekėme Skriaudžių, Gudelių apylinkes. Čia Žento kraštas. Užėjome pas vieną ūkininką ir prašome leisti pabūti iki vakaro. Šeimininkė nerami, bet sutinka. Staiga kaip vaiduoklis prieš mus išdygsta plk. Gedimino stambus stotas. Su juo Radviliukas. "Kas jums leido apsistoti šiuose namuose?" Mes stovėjome priešais išsitempę ir išsigandę. Supratome, kad esame štabo būstinės slėptuvės ribose. Rūstusis pulkininkas kiek sušvelnėjo ir leido pasilikti iki vakaro. Ypatingo pavojaus atveju šeimininkė paslėps. Gediminas su Radviliuku išvažiuo. Grįžę po pietų pranešė, kad gretimame kaime pas ūkininką išduotame bunkeryje susisprogdino Albinas Seliokas-Šrapnelis nuo Sasnavos. Aplinkui siaučia rusų armijos daliniai. Vakare, palikę Žentą savo gimtosiose apylinkėse, mudu jau tik dviese su Sargu iškeliavome ieškoti savųjų šeimų pėdsakų.

Aplinkui tyko pavojai. Slenkame kaip didžiausi nusikaltėliai per tamšą ir pūgą. Širdyse nerimas, o rankose užtaisyti ginklai. Sava žemė, savi miškai, o reikia bijoti net garsiau atsidusti. Sargą palydėjau pro Sasnavą Puskelnių link, o aš... O aš į Panausupio kaimo pusę tik pasižiūrėjau. Skaržinskų, žinojau, ten nerasiu nei vieno. Pasukau į Klevinės miškų prie-

globstį. Aplankiau gerus pažįstamus, savo būsimus globėjus Smalinyčios kaime ir pagaliau Žaliosios miškų link į Kižiškių kaimą pas Skrinskus. Ten buvo sutarta vieta rašyti tėvams laiškus iš Sibiro. Randu keletą. Skaitau ir nejaučiu, kaip veidu rieda ašaros. Dieve mano, kaip padėti? Ten badas, ligos, kasdien po kelis miršta. Mirė močiutė ir mažiausias broliukas. Palieku šiek tiek pinigų ir prašau pasiųsti siuntinį, pranešti, kad aš dar gyvas. Aplink neramu, pamiškėje girdėti šūviai. Pasiimu baltinių, kojinių, truputį maisto ir vėl skubu į nežinią. Gretimame kaime sutikau keletą buvusių būrio draugų; apsikabinome kaip broliai, persimetėme keliais sakiniiais, ir kas sau. Jie į slėptuves, aš – atgal į Birutės rinktinę.

Kovo antroji pusė. Smarkiai atšilo. Brendam per balas, palydimi pemių "gyvi!"

KAUTYNĖS VYČIAUS KAIMO PAMIŠKĖJE

Be rimto reikalo eiti į kaimą buvo draudžiama, todėl atsiradus galimybei, savanorių netrūkdavo. Pabūti trumpai miške pušynėlyje miela ir gražu. Bet kai kelias paras pasimurdai dumbly dvokiančiame lapuočių raiste, iki sutinimo sukandžiotas uodų – kaimo trobelė kvepia iš tolo.

Žingsniuojame keturiose; Merkys, Ungurys, Katinas ir aš – Dramblys. Margininkų kaime reikia užmegzti ryšius su Birutės rinktinės pagrindiniu ryšininku. Pradėjus temti, jau buvome miško pakraštyje prie Vyčiaus kaimo. Einame į numatytą susitikimo vietą. Ginkluoti gerai: voikiškas kulkosvaidis, trys automatai, pistoletai ir "raketnykas". Susitinkam su ryšininku, perduodame rinktinės štabo žinias, nustatome pastovų ryšį. Atsigeriame pas ūkininką pieno ir grįžtame į mišką. Naktis tyli. Kaimuose girdisi šunų lojimas. Turiu pasakyti, kad to meto kaimo šunų lojimas turėjo skirtingus atspalvius. Piktas, įnirtingas lojimas lydėdavo rusų bei stribų siautėjimus. Čia toks ir buvo. Atsargiai priėjome prie Paplausko sodybos pamiškėje. Patvoriu pro trobas, toliau per eglaičių priaugusią biržę, slinkome į mišką. Pirmasėjo Katinas su kulkosvaidžiu, aš – antras su automatu.

Staiga iš eglynėlio šūvis ir: "Stoi! Kto idiot?" Katinas meta kulkosvaidį ir krinta ant žemės. Mes iš trijų automatų išsauname ilgas serijas į eglaites. "Raketą į krūmus!" – sušunka Merkys. Matome, kaip bėga

apšviesti rusai. Merkys man įsako nepalikti kulkosvaidžio, o Ungurys tempia sužeistą Katiną. Tik išlindus iš eglynėlio, rusai paleido seriją į mane. Vienu šuoliu prigludau prie žemės ir šaukiu: "Ugnis!" Merkiui pridengus ugnimi, aš pasitraukiau į krūmus. Vėl serija iš priešo pusės, ir matau – Merkys guli už kelmo. Dabar jau aš kulkosvaidžio ugnimi nutildžiau rusus. Greitai visi pasitraukėme į miško gilumą. Padarę neštuvus, išnešėme sužeistąjį draugą. Atrodė, kad išsigelbėjome. Deja, netrukus pasigirdo rusiško kulkosvaidžio lėkščių barškėjimas. Supratome, kad esame supami iš priešingų pusių. Katino ranka sujudėjo, bet nepajėgia išsiimti parabelį. Merkys išėmė ir įdėjo Katinui į ranką. Keletas minučių ir – šūvis. Katinas užbaigė kančias. Aš paleidau ilgą seriją ir eglių priedangoje traukiausi gilyn.

Merkiui į statų mišką atkirto kelią, todėl jis atsigulęs biržėje už šakų krūvos stebėjo, kaip artinasi rusai. Aš buvau netoli ir stebėjau, kaip Merkys šaltakraujiškai prisileidžia arti rusų kareivius. Staiga iš jo automato nežmonišku taiklumu ugnies kamuoliukai pasipylė priešo link. Sugulė visi: gyvi ir negyvi. Į kitą grupę krūmuose aš atidengiau ugnį iš kulkosvaidžio. Rusai, palikę nukautus, pabėgo. Pasirodė kiti kuopos partizanai. Išgirdę šaudymą iš stovyklos atėjo į pagalbą. Merkys įsakė išvyti rusus iš miško ir atimti Katino kūną. Turiu prisipažinti, kad tokio drąsaus ir sumanaus vado kaip Merkys man neteko sutikti.

Rusai, pasitraukę iš miško, laukė pagalbos. Tuo pasinaudodami, greitai surandame kūną, jau įmestą į duobę ir užmestą šakomis. Žuvusį partizaną vyrai užkėlė man ant pečių, Žentas paėmė už kojų ir taip nešėme gal pusę kilometro. Kraujas bėgo per mano švarko šonus ir per marškinius mano kūnu, žlegėjo kišenėse. Dar šiltas ir glitus jis skleidė kažkokį sunkiai nusakomą kvapą. Turbūt toks ir yra mirties kvapas. Katinui buvo peršauta per vidurius ir matėsi žarnos.

Suradę tankų eglynėlį, kūną paslėpėme irėjome pasitikti vyrų, kurie turėjo atnešti neštuvus. NKVD armija, gavusi pastiprinimą,ėjo mūsų pėdomis stovyklos link. Pamatę mus ėmė šaukti: "Idite siudą!" Palaikė savais. Mes pasitraukėme per pievą, vadinamą "liūgu", į tankius eglynėlius ir stebėjome, kiek kacapų prigužėjo mūsų gaudyti.

Mūsų padėtis kritiška. Kaunas čia pat, miškas nedidelis, o priekyje ilga gegužės diena. Sugulėme ir laukėme. Pasirodė gal kokie 8 kareiviai

ir brenda per pievą link mūsų. Paleidę ugnį iš ginklų, suklojome visus ir visu greičiu į stovyklą. Paėmėme, kas buvo vertingiausia ir už kilometro į slaptą bunkerį. Tuo tarpu stovyklos pusėje pasigirdo šaudymas. Mes šeši partizanai – Žentas, Ungurys, Sargas, Zuikis, Ožys ir aš, užsimaskavome slaptame bunkeryje, laukdami vakaro. O čia vos nenumirėme dėl visai kitų priežasčių – nepatikrinome ventiliacijos angos. Pabudome su Žentu nuo neįprasto garsaus knarkimo. Norime pažiūrėti valandų, bet degtukai nedege. Lipu kopėčiom atidaryti dangtį. Vienas nepajėgiu. Abu šiaip taip atkeliamė storą dangtį, aš įkvepiu oro ir nualpęs krentu žemyn. Šiek tiek atsigavęs, einu žadinti pusiau gyvų kitų. Vieni išlipo patys, paskutinius du ištraukėme be sąmonės. Atsigavę išgėrėme iš gertuvių vandens ir atsargiai per miškus žinomais takais išėjome į Piliunos kaimą pas ūkininką Vaičiukyną. Tėn suradome Merkį, Sapną ir Špoką. Jie papasakojo, kaip baigėsi kautynės miške. Čekistai vis dėlto surado stovyklą. Neseniai prisijungęs prie būrio partizanas Kazlauskas-Uošvis tuo metu ėjo sargybą. Jį iš karto ir nušovė. Buvę stovykloje Merkys, Špokas ir Sapnas atidengė ugnį iš turimų ginklų, nustūmė likusius gyvus rusų kareivius ir patys pasitraukė. Sulaukę vakaro, atžygiavo pas Vaičiukynus, kur visi ir susitikome.

Štai kokia partizanų kasdienybė. Šiuo atveju vieni žuvo kautynėse, kiti vos neužmigo amžinuoju miegu savo rankomis iškastoje duobėje.

PRIE TĖVO NEMUNO

Piliunos kaime dienas praleidome pas ūkininką Stanislovaitį. Vakare, paėmę reikalingus įrankius, išėjome į Nemuno šlaitus ruošti naujų, saugesnių slėptuvių. Pora savaitių pagyvenome ramiai, laukdami, kol baigsis pasalos Vaišvydavos miškuose.

Pagaliau gavome iš ryšininkų pranešimą, kad rusų kariuomenė pasitraukė į Kauną. Skubiai ruošėmės ieškoti ir palaidoti žuvusius draugus. Pasikvietėme Katino brolių Juozą Viršutį. Kazys Viršutis-Katinas jau buvo paimtas iš eglynėlio. Užsidėję ant neštuvų nunešėme už 100 m prie kvartalinės linijos ir iškastą duobę. Kapą užmaskavome, o ant eglių išpjovėme kryželius. Antrąjį partizaną Kazlauską-Uošvį radome nušautą prie

stovyklos. Palaidojome taip pat prie linijos šalia dviejų didelių eglių. Išplovėme kryželius. Šias egles, grįžęs po 26 metų, suradau.

Po laidotuvių Vaišvydavos miškus palikome, nes ruošėmės Kruonio tarybinio ūkio likvidavimui. Persikėlę keltu per Nemuną, apsistojoje Dabintos miškuose. Ten dirbantys mūsų ryšininkai suteikė reikalingas žinias apie ūkio apsaugą, vadovybę ir kt.

Nuvykę vos pradėjus temti, radome aktyvistus ir apsaugą visai nepasiruošusius ir be šūvio nuginklavome. Padedant darbininkams, suruošėme tikrąją "raudonąją gurguolę" ir jai bliaunant ir kriuksint laimingai prieš švintant parvažiavome prie Darsūniškio į Nemuno šlaitus. Saugūs nebuvome ir žiūronais sekėme Juodkošių keltą. Ilgai laukti nereikėjo. Prie kelto pasirodė Kruonio sribai ir rusų daliniai. Įspėtas keltininkas nurodė visai kitą kryptį Panemunės keliais Darsūniškio link.

Po Katino žūties būrio vadu paskiriamas Petras Ašmona-Sargas. Mes vėl kitoje Nemuno pusėje. Ruošiame bunkerius Užgirėlio miškuose.

Merkys išvyko už Pakuonio į brolio Šarūno kuopą. Kiti mūsų kuopos partizanai pasiliko Raželių ir Vaišvydavos miškuose. Liepos pradžia. Aplinka pažįstama, slėptuvės paruoštos, turime patikimų žmonių, gerų ryšininkų. Kad taip ilgiau būtų! Deja, mūsų gyvybės kiekvieną minutę gali nutrūkti. Šito užmiršti nevalia jau treči metai. Kiek dar jų bus? Kiekvieną dieną žūsta miško broliai.

SKAUDI NETEKTIS

Gavome iš ryšininko pranešimą, kad nori pasimatyti Merkio motina – Juodienė. Sunerimome, nes be rimto reikalo motina nesilankydavo. Nerandu žodžių išsakyti skausmą, kurį išvydome motinos veide ir užvertose akyse.

1947 m. liepos 17 dieną Ašmintos šlaituose bunkeryje žuvo 7 partizanai, iš jų 2 kuopos vadai: Šarūnas ir Merkys – Juodžiai.

Kiek galėdami motiną raminome, perkėlėme per Nemuną ir išsiuntėme ryšininkus į Prienus pasekti, kur užkas kūnus. Po kelių dienų gavome žinią, kad partizanų palaikai sumesti į Nemuną.

Mūsų žvalgyba greitai išaiškino MGB agentus, išdavusius bunkerį. Jiems rugpjūčio mėn. buvo įvykdytas nuosprendis.

Greitai Žiedo kuopos būrių partizanai buvo iškviesti į Vaišvydavos miškus prisistatyti naujam kuopos vadui Viesuliukui. Man jis buvo pažįstamas Geležinio Vilko rinktinėje. Kartu kovojome Varnabūdės miškuose Apynio kuopoje.

Slapto balsavimu perrenkami būrių vadai. Čia aš vėl tampu būrio vadu.

Grįžęs iš užsienio, aplanko Skirmantas. Palieka pinigų, informacijos ir prašo ruošti gabesnius kovotojus į kariūnų mokyklą Kazlų Rūdos miškuose.

KARIŪNŲ MOKYKLOJE

Iš Žiedo kuopos išvykome penkiese: Dėdė, Žentas, Sargas, Ungurys, Viesuliukas ir aš – Dramblys. Pasiėmėme maisto, šovinių ir palapinę. Atėjus į Digrių kaimą prie Garliavos, pasitiko to krašto partizanai ir kartu išžygiavome. Švintant priėjome Žiemkelio mišką. Buvome išvargę, todėl galvos pačios prigludo prie samanų patalo. Porą valandų pailsėję, žygiavome link Kajackaraisčio stovyklų.

Sutikome Kiškio būrio partizanus, o prie Jūrės upelio pamatėme besiprausiančius Birutės rinktinės štabo vyrus, būsimus lektorius: Rymantą, Anbą, Švyturį, Arą. Dar pora valandų kelio. Pelkėtoje miško vietovėje randame tris kalnelius. Išsidėstome palapines ir prasideda kursantų apmokymai.

Susirinko apie 100 kovotojų, įskaitant ūkio skyrių ir sargybos korpusą. Visi buvome uniformuoti, teorinius dalykus išstudijavę būriuose. Čia buvo tik praktiniai užsiėmimai ir žinių patikrinimas. Dienotvarkė tokia: rytinis patikrinimas, rikiuotė ir "žengte – marš!" Paskui prie mokslo žinių gilinimo keičiantis lektoriams.

□ Jonas Stačiokas-Kovas

Taip su mažomis pertraukėlėmis iki vakaro. Vakara is tyliai padainuodavome.

Baigiantis kursams, atestuoti kariūnų atvyko Tauro apygardos vadas Žvejys, Skirmantas ir Varkala-Žaliukas.

Tomis dienomis atsitiko keistas įvykis. Begrybaudamos prie palapinių prisiartin o dvi moterys. Negalėjome suprasti, kaip jos prasmuko nepastebėtos sargybinių. Vadai buvo priversti moteris sulaikyti. Joms per naktį negrįžus, pradėjo jų ieškoti. Charakteringa tai, kad ieškoti ėmėsi NKVD. Virš mūsų stovyklų pasirodė žvalgybiniai lėktuvai, vadinami "žirgeliais".

Skubiai baigėme apmokymus, būrių vadams duotas nurodymas palikti stovyklavietę. Rinkomės daiktus, tikrinome ginklus, ruošėmės gynybai.

Staiga šūviai centrinėje stovykloje. Rusų kariuomenės – kaip amaro. Puolė iš trijų pusių. Mes iš kraštinių stovyklų metėmės centrui į pagalbą. Sukniubo sužeistas kulkosvaidininkas Jūrelė. Peršovė ranką kapitonui Rymantui. Vadovavo lektorius Anbo. Ant kalnelio du kulkosvaidžiai. Prie vieno Ašmona-Sargas, prie kito Stasys Lukša-Juodvarnis. Mačiau, kaip jis be jokios baimės, pasidėjęs kulkosvaidį ant kelmo, plickia rusus. Bet jų tokia gausybė. Parklupo mūsų Juodvarnis. Abu kulkosvaidininkai žuvo. Vadovavimą perėmė apygardos vadas Žvejys. Gauname įsakymą trauktis nuo aukštumos. Kulkosvaidžių ugnimi pridengia broliai Stačiokai-Žiogas ir Kovas. Rusų salvės aptilo. Atsišaudydami traukėmės Kajackų ir Barzdų link. Nešėme ir vedėme sužeistus. Rusai vis nori apsupti, bet mes pripratę prie miško. Atsigulame už eglų, prisileidžiame arčiau ir atidengiame ugnį. Ir taip iki vakaro, kol pasiekėme Jūrę. Temstant užėjome pas Skirmanto pusbrolių Valentą ir atsikvėpėme. Išlikau sveikas, tik švarko skverne skylė.

Tuo ir baigėsi teoriniai ir praktiniai kariūnų apmokymai.

IR VĖL KOVŲ SŪKURIUOSE

Iš apmokymų grįžę į Vaišvydavos miškus, radome naują partizaną Vyta Kabašinską-Litą. Jis buvo atsiųstas iš štabo rinktinės žvalgybos skyriaus vado pareigoms. Netrukus gavome užduotį nuvykti prie Pakuonio į Kebliškių kaimą ir išaiškinti partizano Atomo žuvimo pas Maksvytį priežas-

❑ Nežinomi Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės partizanai

❑ Tauro apygardos mokomosios kuopos virtuvėje

tis. Atomas buvo Šarūno kuopos partizanas.

Apsistojome dviejų ūkininkų sodyboje: Ungurys, Viesuliukas ir Žentas – pas Gelažių, o Zuikis, Litas, Ožys ir aš – pas Karanauską.

Po pietų Gelažiaus sodyboje išgirdome šaudymą. Išbėgę iš kluono, pamatėme bėgančius Ungurį ir Žentą. Kuopos vado Viesuliuko nebuvo. Jį bėgantį už Gelažiaus tvarto nušovė sribai. Likę gyvi prisijungė prie mūsų. Atsišaudydami, trobesiais ir medžiais prisidengdami, pasitraukėme.

Pradžia buvo tokia: šeimnininkas, kurio tvarte dienojo trys partizanai, buvo išvykęs į Kauną. Pakuonio sribai atėjo paimti pastotę, t.y. vežimą su arkliais. Arklių neradę lipo ant tvarto ieškoti "banditų", o gal kiaušinių. Viesuliuko vyrams neliko nieko daugiau, kaip šūviais sribukus nuridenti žemyn. Ir vėl kuopos vado neturime. Šitaip po vieną, po kelis. Viesuliuko pavardė – Brunza.

KĄ GALVOJO RUSŲ KAREIVIS?

1947 m. lapkričio mėnuo. Didesnėmis grupėmis gyventi miškuose pasidarė pavojinga. Miškai nedideli ir dažnai lanko NKVD kariuomenės bei vietinių sribų. Jausdami stiprų užnugarį, sribai pasidarė gana drąsūs. Vienintelė išeitis – slapti bunkeriai pas ūkininkus arba šalia jų.

Pasirinkome gerą žmogų Ošiškių kaime ir, gavę sutikimą, išsikasėme tvarte po mėslo visai neblogą būstą. Apsigyvenome keturiese: aš, Ožys, Litas ir Zuikis. Sužinojome, kad Jiezno apylinkėje Kašonių kaime žuvo du Šarūno kuopos partizanai. Buvo žinoma, kas tai padarė. Mūsų užduotis buvo kaltininkus sučiupti. Nutarėme nuvykti į Kašonių kaimą, apsišioti sribo kluone ir laukti, kol ryte ateis šerti gyvulių.

Pėstiems buvo toli, todėl užėjome pas ūkininką paprašyti, kad nuvežtų. Pasirodo, troboje būta ginkluotų aktyvistų. Pasibeldus į langą, atsakė šūviais. Ožiui peršovė ranką. Per susišaudymą užsidegė namas, žuvo aštuoniolikmetė mergina. Vienas aktyvistas sužeistas ligoninėje mirė. Grįžome neįvykdę užduoties.

Šitoje mėslo slėptuvėje išgyvenome apie mėnesį lyg ir saugiai. Išskyrus patį šeimnininką, slėptuvės niekas nežinojo. Vieną kartą išeinančius iš tvarto matė netoliese gyvenantis šeimnininko brolis. Bet jis savas. Vieną rytą šeimnininkas, atėjęs šerti gyvulių, atidarė slėptuvę išvėdinti. Staiga

smarkiai sulojo šuo. Šeimininkas greitai meta slėptuvės dureles ir koja užspiria mėšlo. Tuo tarpu atsidaro tvarto durys ir rusiški keiksmazodžiai: "B..., gdie banditi?!" Mūsų nuotaika priešmintinė. Šliupsi batai, šampalai sminga į mėšlą. Laukiame, kada metalinis strypas atsimuš į dangtį. Ant jo apie 0,5 m mėšlo su žemėmis, bet tai ne išsigelbėjimas. Mūsų planas toks: aš su dviem granatom laukiu prie durelių. Po sprogimo aš, Ožys ir Zuikis su automatais veržiamės pirmyn, paskutinis Litas su kulkosvaidžiu. Kankinančios laukimo minutės... Mums dar tik 20-22 metai.

Praėjo gal valanda įtempto laukimo. Garsai tvarte tapo duslesni, tolimesni. Supratome, kad mūsų slėptuvė laidojama metamu ant jos mėšlo. Pagaliau viskas nurimo, mes gyvi, tik oro maža. Atrodė, amžinybė praėjo, kol išgirdome numetamą nuo durelių mėšlą ir balsą: "Nebijokite, čia aš." Tai buvo mūsų rėmėjas – šeimininkas. "Išlįskite, jei dar gyvi!"

Štai ką jis mums papasakojo. Išgirdęs šunį taip smarkiai lojant, suprato, kad kieme ne kas kita, o rusai. Skubėjo išeiti į lauką, pamiršęs ištraukti pagaliuką iš vielinių auselių dangčiui iškelti. NKVD sugužėję į tvartą pradėjo kasti šakėmis mėšlą ir badyti šampalais. Vienas ruselis pastebėjo tą nelemtą pagaliuką ir, matyt, viską suprato. Jis atsistojo ant durelių ir aplinkui badė strypu, kol kiti pradėjo iš šonų mesti mėšlą į tą pusę ir giliai paslėpė landą. Išeidamas tas kareivis reikšmingai pažvelgė į šeimininką, lyg norėdamas ką sakyti, bet greitai apsisuko ir išėjo paskui kitus.

Mes ilgai sukome galvas, ką galvojo sovietinės armijos kareivis, gelbėdamas partizanų bunkerį?

Sulaukę vakaro, iškeliavome Kruonio link kur didesni miškai. Šeimininkų paprašėme sunaikinti slėptuvę, nes matėsi, kad rusai turi aiškias ir tikslas žinias. Netrukus sužinojome, kad iš trečio karto slėptuvė buvo surasta. Šeimininkai išsigynė sakydami, kad ten slėpė pašarus duoklių rinkimo metu. Sužinojome ir tai, kad išdavė šeimininko brolis. Įdomūs dalykai dėjosi: brolis išdavė, o rusų kareivis išgelbėjo. Ir suprask tu, žmogau, visas smegenų painiavas...

KUR TOJI SAUGI VIETA?

Slėptuvių pas žmones čia daugiau neturėjome. Miškuose sniegas. Kur eisi – paliksi pėdas. Vėl einame ieškoti rizikuojančių savo ir savo vaikų

gyvybėmis žmonių. Litas ir Ožys likosi Dabintos kaime, o aš ir Zuikis grįžome prie Darsūniškio ir ėmėmės ieškoti vietos slėptuvei.

Naktį užėjome pas ryšininką Kerševičių-Čiulkinį. Palikome žinias Li-tui. Ir čia per sniegą vienomis pėdomis (tai reiškia, kad einame dviese, o sniege pėdos lieka vienos) nuėjome pas kitą ūkininką. Čia vėl netikėtumas. Vos spėjome nusipurtyti sniegą nuo drabužių, moterys iš kito kambario pradėjo šaukti: "Dievulėliau, papuolėme – rusai!" Iš tiesų, už poros šimto metrų keliu, baltai apsirengę, žygiuoja didele virtine Kruonio stri-bai ir rusai. Sniege mūsų pėdos. Kas bus? Laimci, užėjo pirmiau pas tą, iš kurio mūsų išeita. Ten pasakė, kad jų sūnus išėjo į gimnaziją. Kelios mi-nutės įtampos, ir greitai metėmės už trobų į važiuojamą kelią. Gal kas važiuos iš kaimo ir nuveš į saugesnę vietą. Ir taip norisi šaukti su tomis moterėlėmis: "Dievulėliau, kur toji saugesnė vieta?!" Aplink nedideli miškeliai, sniegas ir pėdos sniege.

Bet atvažiavo žmogus su ilgomis rogėmis, kuris mus pavėžino; nuvežė apie tris kilometrus – netoli Darsūniškio. Perspėję žmogų, sulindome į tankų eglynėlį. Mintis viena – sulaukti vakaro ir kur nors rausti bunkerį. Priešų taktiką žinojome – tose apylinkėse, kur surado bunkerį, neduos ramybės. Išėję į pamiškę, per žiūronus pamatėme grįžtančius Darsūniškio link rusus. Skubėjome atgal į "Kalnelius" prie Sekionių kaimo. Ten, pas Maciulevičienę, buvome numatę kasti slėptuvę. Vieta atrodė rami, šeimininkė nebijojo. Truputį užkandę ėmėmės darbo. Deja, iškasus apie 1 metrą, pasirodė vanduo. Užkasėme duobę, padėkojome žmonėms už gerą širdį ir vėl į tamsią naktį. Grįžome prie Darsūniškio. Tyliai sulendame į Kazlauskų kluoną ir šiauduose nusnaudžiame. Šią šeimą jau pažinojome. Tėvas su mergaitėmis kažkada jau buvo žadėjęs mums prieglobstį, tik nesutiko žmona, mergaičių pamotė. Nusprendėme dar kartą pabandyti. Tėvas, atėjęs į kluoną, ir radęs mus drebančius nuo šalčio, pakvietė į trobą sušilti ir užvalgyti. Bandėme prašyti šeimininkės sutikimo dėl bunkerio. Ji nesutiko. Susitarėme su Kazlausku, kuris leido išsikasti slapta, be žmonos sutikimo.

Atsisveikinę, neva išėjome savais keliais. Tėvas palydėjo į tvartą, davė kastuvus, ir po poros valandų duobė buvo iškasta. Tėvas su mergaitėmis (vienai buvo 17, antrai – 16 metų) pasakė pamotei, kad eina ruošti medžiagų malkinės statybai, suplovė mūsų "nameliui" stulpus, lentas ir,

pasikinkę arklį, išvežė į laukus žemes. Iki ryto darbas buvo baigtas. Vėl virš mūsų galvų žemių ir mėšlo sluoksnis. Ryte vyras žmonai pasakė: "Eik, jei surasi – vyrai išeis". Žmona su šakėmis išbadė visą tvartą, po ėdžio-
mis, bet nieko įtartino neradusi, sutiko: "Jei jau taip pasislėpėte – gyven-
kite." Netoli Darsūniškis, todėl sribai neįtarė, kad čia, prie jų centrinių
kelių, galėtume tūnoti. Kratų nebuvo, o mes labai saugojomės. Šv. Kalėdas
ir Kūčių vakarą šventėme Dabintos kaime Lekavičių sodyboje.

1948 m. sausio mėn. jokių operacijų nevykdėme. Rinkome žinias apie
aktyvo veiklą, kurias ruošėmės perduoti į Tauro apygardos štabą. Ryši
turėjome pastovų. Litas su Ožiu apsigyveno Kruonio apylinkėse, dar kiti
mūsų kuopos kovotojai laikėsi netoli Kauno, labai pavojinguose rajonuose.

Žuvus kuopos vadui Viesuliukui, atsiunčiamas iš apygardos štabo ry-
šių darbuotojas Juozas Išganaitis-Dėdė. Per jį ir perdavėme į štabą žinias.
Palydėjęs Dėdė, sugrįžau į savo slėptuvę pas Kazlauskus.

Šiomis dienomis vėl netekome kovotojo. Susitikus su rusų kareiviais,
mūšyje žuvo partizanas Vytas Pauža-Ožys. Kazlauskų sodyboje bunkery-
je išgyvenome iki 1948 m. kovo 15 d.

Ištirpus sniegui, ruošėmės susitikti su nauju kuopos vadu J. Išganaičiu-
Dėde ir Ungurio būrio partizanais. Savo slėptuvę tvarte gerai užmaska-
vome. Kas žino, gal dar sugrįšime.

Grįžę į Vaišvydavos miškus, išgirdome apie žuvusį Ašmoną-Žentą.
Aplankėme jo žuvimo vietą, patikrinome senus bunkerius, kuriais vėl teks
naudotis.

VĖL VABALAS-GEDIMINAS

Gavome pranešimą, kad į Armališkių kaimą pas Varanavičius atvyko
štabo darbuotojas. Greitai prisistatė ir, visų nuostabai, radome tą patį
jau pažįstamą plk. Vabalą-Gediminą. Tik šį kartą jis kažkoks keistas, civi-
liais drabužiais. Jis papasakojo, kad su dokumentais buvo sulaikytas Kau-
ne. Per areštą nušovė du čekistus ir pabėgo į Klaipėdą. Ten ilgai būti
negalėjo, nes iš paskos jautė seklius. Nutarė susisiekti su partizanais ir
kreiptis į štabo vadovybę. Jautėsi patekęs į labai keblią padėtį. Juo nepa-
sitikėjo jau ir savi. Pabėgimo variantų tuomet buvo įvairiausių. Kartais
pasitikėjimas labai daug kainuodavo.

□ Alfonsas Vabalas-Gediminas

Mūsų kuopai šis svečias buvo labai pavojingas. Čekistai nenuleis akių nuo taip seniai ieškomo partizanų štabo darbuotojo. Perdavėme šią žinią į štabą. Iš ten gavome atsakymą leisti Gediminui pasilikti mūsų kuopoje, mano būryje. Štabo koordinatorių neduoti, būti atsargiems ir stengtis išsiaiškinti jo tikrąją padėtį. Pajutome čekistų sekimą. Kaimuose pasirodydavo nepažįstamų moterų. Mes nuolat keitėme vietas. Po trumpų kautynių, kuriose sužeistas Unguris, paliekame Vaišvydavo miškus. Apsigyvenome senuose bunkeriuose Nemuno krantuose prie Piliunos. Prasidėjo "košimas" Nemuno šlaitų. Atrodė, kad NKVD dali-

niai, kaip žinodami, seka iš paskos.

Dieną išlindau apsižvalgyti, kokia padėtis prie Nemuno, nes vakare galėjome trauktis į Darsūniškio pusę. Paėjau kelis žingsnius ir savom akim netikiu: šlaito pakalne slenka rusiškos uniformos. Pažvelgiu į kalną, ten tas pat. Greitai lendu į bunkerį, užsimaskuoju ir laukiame. Pro pat bunkerį kažkas nubėgo. Pasiruošiame ginklus. Nejaugi galas? Išbuvę įtampoje geroką laiko tarpą, nusprendėme, kad kareiviai praėjo pro šalį. Vakare išlendame iš bunkerio, paimame du kulkosvaidžius ir einame prie Nemuno. Čia gerai matosi visas Nemuno paplūdimys. Čekistai už kokių 400 m guli išsirengę, maudosi. Čia jau mūsų nervai neišlaikė. Paleidome į darbą abu kulkosvaidžius, pamiršę visą atsargumą ir baimę. Išleidę pora kaspinių, nuskubėjome per rugius ir krūmus Juodkošių kelto link. Persikėlėme per Nemuną ir miškeliais pasiekėme savo bunkerius Užgirėlio miškuose. Kiek ten paklojome čekistų – nesužinojome, nes žmonių neprireikė – patys nusivežė. Taip šį kartą baigėsi čekistų pasalos Nemuno šlaituose.

1948 m. birželis. Paskutinis mano ir Gedimino pavasaris Lietuvos miškuose ir kaimuose.

Pas Kazlauskus prie Darsūniškio radome paliktą žinią ateiti pas ryšininką Štriupką. Ten radome kuopos vadą Dėdę, Zuikį ir Gediminą. Ryšininkas prie visų paduoda Gediminui laišką. Prieš pora dienų buvo atėjusi moteris, nupasakojo, kaip atrodė Gediminas ir prašė perduoti tik jam. Laiškas, perskaitytas visiems būrio vyrams, buvo rašytas Kauno saugumo komiteto darbuotojo. Šis kviečia atvykti Vabalą į saugumą: "Kova pralaimėta – žūsi. Ateik, gausi reikiamus dokumentus, galėsi išvykti į Prancūziją. Priešingu atveju, kentės tavo žmona ir sūnus. Jie pas mus."

Gediminas čia pat išsitraukė pistoletą ir sako: "Ką man daryti? Šitam šantažui aš nepasiduosiu. Apygardos štabe manimi nepasitiki. Vienintelė išeitis – nusišauti." Aš griebiau iš jo rankų ginklą ir išėjau iš kambario. Susitarėme, kad greitai prisistatysime į štabą. Prieš tai kuopos vadui reikalinga suderinti ryšius. Susitarėme susitikti birželio 24 d. Armališkių kaime. Čia paaiškėjo, kad yra kliūčių ir Gedimino išvykimas į štabą buvo atidėtas dar keletai dienų.

Praėjo dvi dienos. Birželio 26-oji. Ruošėmės eiti į Vaišvydavos mišką. Litas ir Gediminas liko pas Petruškevičių, o aš su Pranu Puidoku-Žiniu nuėjome pas Stasiulevičius pasiimti maisto. Už keletos minučių pamatėme, kad sodybą supa rusų kareiviai. Iššokome per langą ir bėgome į mišką. Automato serija – ir parkritau kniūbsčias arime. Automatas po manimi, žemėse. Pasikelti negaliu. Kojoje baisus skausmas. Jaučiu, kažkas sunkus užkrito ant pečių ir smaigia. Atverčia aukštiekninką. Matau šlykščiai išsišiepusį mongolišką veidą, girdžiu rusiškus keiksmažodžius ir suprantu, kad jau viskas. Niekada nemaniau, kad paims gyvą.

Nuvežė pas Savicką į apylinkės stribyną. Girdėti šūviai. Į pasalą pakliuvo ir Litas su Gediminu. Litas pabėgo, o Gediminas sužeistas nusišovė. Šitai, žinoma, aš sužinojau vėliau. Gedimino kūną pamačiau Paneemunės stribyno būstinės kieme.

Sudie, ginklo broliai! Mano partizaninė kova pasibaigė. Tada dar negalėjau žinoti, koks ilgas priešakyje mano Golgotos kelias. Taip pat nežino-

jau, kiek daug žmogus gali iškentėti, turėdamas aiškų tikslą ir tikėjimą pergale.

Šiuos atsiminimus pradėjau rašyti 1989 m. Per tą laiką daug kas pasikeitė. Lietuva jau nepriklausoma valstybė. Laisvė, už kurią tūkstančiai partizanų paguldė galvas, kiti kentėjo pragariškas kančias nelaisvėje, lyg ir nepastebima, ir nebranginama. Dėl to labai skauda širdį.

Marytė Liorentaitė, apie kurią rašiau skyrelyje "Partizanų laidotuvs", tapo mano likusio gyvenimo prasmė, draugė ir žmona.

Galvojau dar aprašyti 26 metų katorgos vaizdus, bet turbūt nepajėgsiu.

1995 m. gegužės 21 d.

1995 m. gruodžio 8 d. Juozas Skaržinskas mirė. – *Red.pastaba.*

APIE PRISIMINIMŲ AUTORIŲ

Juozas Skaržinskas-Dramblys gimė 1927 m. Liepynų k., Marijampolės vls., gyveno Panausupio k., Igliškėlių vls. 1945 m. vasario mėn. įstojo į Igliškėliuose organizuojamą sribų būrį, iš kurio po mėnesio su ginklais išėjo į besiorganizuojantį Sasnavos ir Igliškėlių vls. mokytojo Jono Demikio-Eumo partizanų būrį. 1946 m. pabaigoje buvo pervestas į Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės penktą Merkio kuopą, kuri 1947 m. pradžioje buvo įjungta į formuojamą Birutės rinktinę ir pavadinta Žiedo kuopa. 1947 m. spalio mėn. buvo paskirtas II būrio vadu. 1948 m. sausį, žuvus I būrio vadui Žentui, laikinai ėjusiam kuopos vado pareigas, šias pareigas iki 1948 m. kovo mėn., kol buvo paskirtas naujas kuopos vadas Dėdė, ėjo prisiminimų autorius. Gegužės mėn., baigęs II puskarininkių mokomosios kuopos laidą, buvo pakeltas į jaunesniuosius puskarininkius. Birželio 26 d. po išdavystės, susišaudymo su kareiviais metu, Arnališkių k., Aukštosios Panemunės vls., buvo sužeistas, suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio su 5 m. teisų apribojimu.

1974 m., grįžęs į Lietuvą, po kelių metų klajonių negalėdamas prisiregistruoti, apsigyveno Vaišvydavoje. Prasidėjus Atgimimui buvo Politinių kalinių ir tremtinių sąjungos respublikinės tarybos narys, jam suteiktas Savanoriškos krašto apsaugos majoro laipsnis. Nuo 1989 m. vasaros dirbo LPKTS

istorinėje grupėje. Su Marija Gražulienė buvo iniciatoriai: ansamblio "Laisvės kovų dainos" įkūrimo kryžiu; su paminklinėm lentom partizanams Pakuonyje pagaminimo ir pastatymo; Prienų šile PL srities vado Sergijaus Staniškio-Lito, Vilties žuvimo vietoje bunkerio atstatymo ir kryžiaus prie jo pagaminimo ir pastatymo; taip pat prie Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės Spyruoklio būrio partizanų Vytauto Jurkevičiaus-Plauko ir Petro Jakulevičiaus-Voldemaro bunkerio, kuriame jie susisprogdino; koplytstulpio pastatymo ant perlaidotų į Vilkaviškio kapines partizanų kapų. Savo darbo kryžiumi pažymėjo Tauro apygardos vado Antano Baltūsis-Žvejo žuvimo vietą. Daugumas išvardintų darbų buvo atlikta Juozo Skaržinsko rankomis, kaip ir didelė dalis Kauno Tremties ir Rezistencijos muziejaus įrengimo.

Paskutiniu metu gyveno Šventupės gyvenvietėje Ukmergės r. Mirė 1995 m. gruodžio 8 d. Palaidotas Marijampolėje partizanų kapinėse.

Bonifacas Ulevičius

SLAPYVARDŽIŲ – PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

Almas-Eumas – Jonas Demikis. Gimė 1915 m. Kuktiškių k., Sasnavos vls., Marijampolės aps. Mokytojas. 1945 m. pavasarį Sasnavos vls., Varnabūdės miške organizavo partizanų būrį ir jam vadovavo. 1945 m. rudenį buvo paskirtas laikinai eiti Vytauto kuopos vado pareigas. Žuvo patekęs į pasalą 1946 m. vasario 24 d. Pužiškių k., Šilavoto vls.

Anbo – Jonas Bulota. Gimė 1917 m. Mielaižupio k., Šilavoto vls., Marijampolės aps. Baigė Kauno aviacijos mokyklą. Karo lakūnas. Į partizaninį judėjimą įsijungė 1944 m. pabaigoje. Po metų buvo paskirtas Geležinio Vilko junginio adjutantu. 1947 m. vasarą skiriamas 2-os kuopos vadu, o rugpjūčio mėn. – Birutės rinktinės vadu. Žuvo 1947 m. rugsėjo 24 d. Veiverių k.

Apynys (vėliau **Ainis**) – Pranas Kučinskas. Gimė 1918 m. Penkinių dvare, Keturvalakių vls., Vilkaviškio aps. 1945 m. pradžioje įsitraukė į partizaninį judėjimą slapyvardžiu Klevas. Prisidėjo prie Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės įkūrimo. Buvo rinktinės ūkio skyriaus viršininkas, vėliau – kuopos vadas. 1946 m. pabaigoje perkeltas į Šarūno rinktinę ir paskirtas rinktinės skyriaus

viršininku, o 1947 m. vasario mėn. – rinktinės vadu. Rugpjūčio mėn., perdavus Šarūno rinktinę Dainavos apygardai, perkeltas į Tauro apygardoje naujai sukurta Kęstučio rinktinę ir paskirtas jos vadu. Žuvo išduotas 1947 m. gruodžio 26 d. Sardokų k., Vilkaviškio vls.

Aras – Juozas Luckus iš Kreivosios k., Kalvarijos vls., Marijampolės aps. Partizanas nuo 1945 m. pradžios. Geležinio Vilko pulko štabo sargybos viršininko pavaduotojas.

Atomas – Zygrulis iš Kauno. Partizanas nuo 1946 m. vasaros. Žuvo 1947 m. naktį į birželio 3 d. Klebiškio k., Pakuonio vls., Prienų aps.

Berželis – Kazys Lapinskas. Gimė 1918 m. Gluosnykų k., Simno vls., Alytaus aps. Veterinarijos gydytojas. Lietuvos kariuomenės atsargos leitanantas, baigęs aspirantūrą. Partizanas nuo 1945 m. pradžios. Buvo paskirtas Geležinio Vilko pulko kuopos vadu. Žuvo 1946 m. pavasarį.

Briedis – Bronius* Kuzmickas. Gimė Alytaus aps. Lietuvos kariuomenės kavalerijos leitenantas. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. 1945 m. kovo mėn. su dešimties žmonių nusileido išmesti parašiuotais Gudelių vls., Marijampolės aps. Jų išliko šeši, kiti buvo suimti arba žuvo. Pasivadinęs Briedžiu, B.Kuzmickas perėmė iš Vinco Senavaičio-Žaliavėnio vadovavimą partizanams. Prienų miške organizavo naujus partizanų būrius ir jiems vadovavo. Buvo labai energingas, sumanus ir drąsus. Su savo partizanų būriu dalyvavo daugelyje kautynių. Žuvo 1945 m. balandžio viduryje, praėjus kelioms dienoms po Budnykų kautynių, Pabarščių k. Balbieriškio vls.: bandydamas išžvalgyti apylinkę, buvo iš pasalų nušautas.

Dešinys (pasirašinėjo **Dešnys**) – Kazys Pinkvarta. Gimė 1919 m. Giniūnų ar Liepaloto k., Prienų vls., Marijampolės aps. Buvęs Lietuvos kariuomenės viršila, vokiečių kariuomenės gretose kovojo Rytų fronte, kelis kartus sužeistas. Vienas iš Geležinio Vilko rinktinės organizatorių ir kūrėjų. 1945 m. rudenį Geležinio Vilko pulko Kęstučio kuopos vadas. 1946 m. vasarą paskirtas Rinktinės rikiuotės skyriaus viršininku, o po metų – 53 kuopos vadu. 1948 m. vasario mėn., 53 kuopą išformavus, paskirtas 54 kuopos vadu, o kuopą performavus į tėvoniją, tėvūnijos vadu. Žuvo išduotas 1949 m. birželio 6 d. Skriptiškių k., Gudelių vls., Prienų aps. pas Kazimierą Janulį. 1950 m. vasarą po mirties apdovanotas II

* Buvęs Dainavos apygardos partizanas Juozas Petraška-Patrimpas, Lapaitis tvirtina, kad Kuzmicko vardas buvo Martynas. *Sud.pastaba.*

laipsnio Kovos Kryžiumi (su kardais).

Dėdė – Juozas Išganaitis. Gimė 1921 m. Lankelių (buvusiame Būdviečių) k., Šilavoto vls., Marijampolės aps. Tarnavo gen.P.Plechavičiaus Vietinėje rinktinėje. Susikūrus Geležinio Vilko rinktinėi ėjo rinktinės štabo pasiuntinio pareigas. 1947 m. kovo 29 d. įsakymu buvo perkeltas į Vytauto rinktinės 4 kuopą, po mėnesio grąžintas atgal ir paskirtas į Birutės rinktinės Žiedo kuopą. Baigęs puskarininkių mokomosios kuopos II laidą, buvo pakeltas jaunesniuųjų puskarininkių kuopos vado pavaduotojo pareigas, o 1948 m. kovo mėn. buvo paskirtas kuopos vadu. Žuvo agento Kiškio(a.sl.) išduotas 1949 m. vasario 13 d. Dabintos k., Krūonio vls., Kaišiadorių aps.

Elnias – nežinomas.

Erelis – Juozas Prajara. Gimė 1921 m. Pavasakės k., Igliskėlių vls., Marijampolės aps. 1945 m. pavasarį įstojo į Geležinio Vilko pulko Eumo partizanų būrį. Gruodžio mėn. buvo sunkiai sužeistas. 1947 m. sausio 6 d. kautynėse su enkavedistais Pašlavančio k., Šilavoto vls., pasibaigus šoviniams, nenorėdamas pasiduoti gyvas, susisprogdino.

Garnys – spėjama, kad tai Jotautas nuo Šilavoto.

Gediminas – Alfonsas Vabalas. Gimė 1909 m. Virbalyje. Juridinių mokslų daktaras. Studijavo Prancūzijoje, Sorbonos universitete. Laisvai kalbėjo prancūziškai, vokiškai, rusiškai. Dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje telegramų agentūros ELTA atstovu Paryžiuje. 1940 m., Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, iš Paryžiaus buvo atšauktas į tėvynę. Vokiečių okupacijos metais dirbo Kaune, suaugusiųjų institute, inspektoriumi. Dalyvavo pagrindinėje veikloje, organizavo Tautos Tarybos užsienio reikalų skyrių. 1944 m. užėjus rusams, kurį laiką dirbo Teisingumo komisariate Vilniuje. 1945 m. persikėlė į Kauną. Dirbo Energetinės valdybos amatų mokyklos direktoriumi ir dėstė suaugusiųjų progimnazijoje. 1946 m. pavasarį buvo pakviestas docentu į Kauno universitetą dėstyti prancūzų kalbos, tačiau prasidėjus persekiojimui, siekiant užverbuoti saugumo agentu, birželio mėn. išėjo į partizanus. Dirbo Tauro apygardos štabe. 1946 m. rugsėjo 1 d. paskirtas apygardos štabo politinės dalies viršininku. Nuo rugpjūčio 15 d. ėjo apygardos laikraščio "Laisvės Žvalgas" redaktoriaus ir Karo Lauko Teismo pirmininko pareigas. Gruodžio 24 d. apdovanotas juostele už uolumą. 1947 m. birželio mėn., susidarius štabe įtemptai padėčiai iš pareigų buvo atleistas su teise išvykti iš apygardos teritorijos ribų. Aktyviai prisidėjo prie naujo BDPS kūrimo, buvo jos prezidiumo nariu. Vertė į prancūzų kalbą

dokumentus, ruošiamus išgabenti į Vakarus. 1948 m. birželio mėn., buvusi partizanų rėmėja iš Rokelių k. Bronė(a.sl.), užverbuota saugumo, pranešė, kad Armališkių kaime Aukštosios Pancmunės vls., pas Varanavičių ir Petruškevičių lankosi partizanai. Kaime buvo išstatytos pasalos. Birželio 25 d. sužinota, kad į kaimą atvyko 4 partizanai, tarp kurių yra didelis viršininkas ir vadas. 26 d. 2 val. Varanavičiaus ir Petruškevičiaus sodybos buvo apsuptos. Pas Varanavičių Gedinimas, bandydamas pasitraukti, buvo sužeistas į koją. Atsišaudydamas, bėgo toliau, kol iš automato jį nušovė persekiotojas kareivis Ischakovas. Pas žuvusį rastas suplėšytas Lietuvos žemėlapis ir "parabelis" su 8 šoviniais. Agentei Bronėi(a.sl.) už išdavystę buvo išmokėta 400 rb. premija.

Juodvarnis (vėliau **Tautvydas**) – Stasys Lukša. Gimė 1926 m. Juodbūdžio k., Veiverių vls., Marijampolės aps. Nuo 1946 m. pradžios Taurų apygardos Geležinio Vilko rinktinės partizanas. 1947 m. paskirtas rinktinės žvalgybos skyriaus viršininku. Rugsėjo 12 d., Kazlų Rūdos miškuose užpuolus kareiviams puskarininkių II laidos mokomąją kuopą, dengdamas partizanų pasitraukimą, žuvo.

Jupiteris – Vitas Naujokas. Gimė 1922 m. Živavodės k., Igliskėlių vls., Marijampolės aps. 1947 m. sausio 12 d., būdamas Geležinio Vilko rinktinės 1-os kuopos ryšininku, pakeltas į grandinius. Kovo 29 d. paskirtas 1-os kuopos pirmo būrio vadu, o rugpjūčio mėn. – laikinai citi kuopos vado pareigas, tačiau po mėnesio paskirtas 54 kuopos II būrio 2-o skyriaus skyrininku. Žuvo 1948 m. vasario 18 d. Veselavos k., Igliskėlių vls.

Jūreivis – nežinomas. Spėjama, kad žuvo 1946 m. sausio mėn. Gluosnykų kautynėse.

Jūrelė – Vacys Bumblys iš Kauno. Nuo 1941 m. pabaigos kovojo vokiečių kariuomenės gretose Rytų fronte. 1944 m. gegužės, apsupus Kuršo grupuotę, pateko į rusų nelaisvę, tačiau iš lagerio pabėgo ir 1947 m. vasario pradžioje įstojo į Birutės rinktinės Dariaus-Girėno kuopos partizanų gretas. Tolimesnis likimas nežinomas.

Kalfrydas – pabėgęs iš belaisvių stovyklos vokiečių vermachto kareivis, įstojęs į Geležinio Vilko pulko Kryžiuočio būrio partizanų gretas. Žuvo 1947 m. vasario mėn. Maržiškių k., Igliskėlių vls., Marijampolės aps. pas Akelaitį. Buvo užkastas Igliskėlių vls., Kermušinės kapinėse. 1989 m. perlaidotas į Marijampolės kapines.

Karabinas – Gudynas.

Karvelis – Andrius Gustaitis.

Kaštonas – Bronius Narijauskas. Gimė 1921 m. Raišupio k., Sasnavos vls., Marijampolės aps. Baigęs Kvietišio žemės ūkio technikumą ir Dotnuvos aukštesniuosius žemės ūkio kursus. Nuo 1945 m. pradžios Geležinio Vilko pulko Kryžiuočio būrio partizanas. 1946 m. vasario pradžioje buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Į Lietuvą grįžo 1957 m. Apsigyveno Marijampolėje. Mirė 1993 m. rugsėjo 12 d.

Katinas – Juozas Varnys. Gimė 1921 m. Igliaukos k., Igliškėlių vls., Marijampolės aps. Tarnavo gen.P.Plechavičiaus Vietinėje rinktinėje. Nuo 1945 m. pradžios Geležinio Vilko pulko 1-os kuopos partizanas. Liepos mėn., įsigijęs dokumentus, iš partizanų gretų pasitraukė.

Katinas – Kazys Viršutis. Gimė 1921 m. Arlaviškių k., Aukštosios Panemunės vls., Kauno aps. Buvęs Algirdo Juodžio-Vermachto partizanų grupės ryšininkas. 1946 m. birželio mėn. įstojo į partizanų gretas, buvo paskirtas Žiedo kuopos I būrio vadu. Remiantis suimtos partizanų ryšininkės duomenimis, 1947 m. gegužės 16 d. Vyčiaus k., Aukštosios Panemunės vls., partizanų grupė buvo kareivių užpulta. Sunkiai sužeistas Katinas nusišovė. Birutės rinktinės įsakymu, Katinas iš rinktinės sudėties išbrauktas kaip žuvęs 1947 m. gegužės 14 d. Prie žuvusiojo buvusiuose dokumentuose rasti du jo apdovanojimo pažymėjimai.

Kiškis (vėliau **Mindaugas**) – Stasys Jaloveckas. Gimė 1923 m. Jūrės k., Kazlų Rūdos vls., Marijampolės aps. Nuo 1945 m. balandžio mėn. Arlausko kuopos IV būrio partizanas. 1946 m. pavasarį paskirtas Arlausko kuopos vadu. 1947 m. pabaigoje slapyvardį pakeitė į Mindaugo. 1948 m. gegužės mėn., baigus II mokomosios kuopos laidą, buvo pakeltas į jaunesniuosius puskarininkius, o gruodžio mėn. paskirtas Birutės rinktinės vadu. 1946 m. rudenį apdovanotas juostele už uolumą, o 1948 m. pavasarį – juostele už narsumą. Žuvo išduotas 1949 m. vasario 28 d. Girininkų k., Veiverių vls., su trimis štabo pareigūnais.

Kovas – Jonas Stačiokas. Gimė 1925 m. Kampinių k., Veiverių vls., Marijampolės asp. 1945 m. rudenį buvo suimtas už bendradarbiavimą su partizanais ir, nesudarius bylos, be teismo išvežtas į Uraltą. Į Lietuvą grįžo 1946 m. kovo mėn. ir, radęs tuščią sodybą (nes šeima slapstėsi nuo išvežimo, o brolis partizanavo), kovo 26 d. įstojo į Žalgirio rinktinės Dariaus-Girėno kuopos partizanų gretas. 1948 m. gegužės mėn., baigus II mokomosios kuopos laidą, buvo pakeltas į jaunesniuosius puskarininkius. 1949 m. kautynėse buvo sužeistas. Birželio mėn. paskirtas Dariaus-Girėno tėvūnijos atskirai veikiančio I būrio I grandies vadu.

Žuvo patekęs į pasalą 1950 m. liepos 3 d. Agurkiškės k., Kazlų Rūdos vls. 1946 m. rudenį apdovanotas juostele už uolumą, o 1948 m. pavasarį – juostele už narsumą.

Kryžiuotis – Vladas Baltonis. Gimė 1916 m. Žemaitijoje. Geležinio Vilko pulko I skyriaus, vėliau būrio vadas. Labai energingas ir karšto būdo, todėl partizanų nemėgstamas. Žuvo 1946 m. sausio mėn. Gluosnykų kautynėse Simno vls., Alytaus aps.

Kulka – Juozas Skaržinskas rašo, kad tai Juozas Mačiūnas. Buvęs tame pačiame būryje partizanas Vaclovas Butanavičius-Lokys teigia, kad Kulka buvo Dabrys iš Pakaunės.

Litas – Vytautas Kabašinskas. Gimė 1927 m. Birštono girininko sūnus. Į partizanus išėjo 1945 m. pavasarį iš Prienų Žiburio gimnazijos. Nuo 1947 m. vasario mėn. Birutės rinktinės partizanas. 1949 m. buvo paskirtas Geležinio Vilko rinktinės Gedimino tėvūnijos būrio vadu. Žuvo išduotas agento Aldonos(a.sl.), rugpjūčio 21 d. Guogų k., Aukštosios Panemunės vls., prie M.Šukevičienės sodybos patekęs į pasalą.

Lokys – Vaclovas Butanavičius. Gimė 1917 m. Kermušinės k., Igliskėlių vls., Marijampolės aps. 1941 m. vokiečiams išvijus rusus, aktyviai prisidėjo įvedant tvarką valsčiuje. Nuo 1944 m. pabaigos Geležinio Vilko pulko I skyriaus partizanas. 1945 m. birželio 10 d. Dambavos miške Igliskėlių vls., mūšyje su pasieniečiais, buvo sužeistas, suintas ir nuteistas 10 m. lagerio su 5 m. teisų apribojimu.

Mažytis (Audronis, Gintautas, Mažvydas) – Kazimieras Pyplys. Gimė 1923 m. Kebliškių k., Pakuonio vls., Kauno aps. Nebaigtas aukštasis išsilavinimas. 1941 m. birželio mėn. sukilimo dalyvis. Nuo 1944 m. vasaros, besikuriančio Aro partizanų būrio dalyvis. 1945 m. pradžioje paskirtas skyriaus vadu, o vasarą – Ątauro apygardos štabo spec.pareigūnu. 1946 m. balandžio mėn. paskirtas Geležinio Vilko rinktinės vado adjutantu, o vasarą, šalia tiesioginių pareigų, rinktinės žvalgybos skyriaus viršininku. 1947 m. pradžioje perkeltas į Vytauto rinktinę štabo pareigūnu, o kovo mėn. perkeltas į apygardos štabą ir paskirtas naujai suorganizuotos Maironio kuopos vadu. Vasarą paskirtas Ątauro apygardos štabo spec.pareigūnu. Metų pabaigoje kaip BDPS Prezidiumo įgaliotinis, su Juozu Lukša buvo išsiųstas į Vakarus. 1949 m. gegužės mėn. grįžo į Lietuvą. Žuvo išduotas rugsėjo 23 d. bunkeryje Kalesnykų miške Alytaus aps. 1949 m. jam suteiktas partizanų leitenento laipsnis. Dalyvavo aštuoniolikoje kautynių, du kartus buvo su-

žeistas. 1950 m. gruodžio 31 d. apdovanotas I laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi (su kardais), suteikiant Laisvės Karžygio garbės vardą (po mirties).

Meldas – Jonas Lapinskas. Gimė 1923 m. Gluosnykų k., Simno vls., Alytaus aps. Geležinio Vilko pulko būrio vadas.

Merkys (buvęs **Vermachtas**) – Algirdas Juodis. Gimė 1924 m. Kebliškių k., Pakuonio vls., Kauno aps. 1945 m. pradžioje įstojo į partizanų gretas. 1946 m. pavasarį buvo paskirtas Mindaugo grupės partizanų vadu, vėliau Geležinio Vilko rinktinės 5 kuopos (vėliau pavadintos Žiedo kuopa) vadu. Žuvo išduotas 1947 m. liepos 17 d. bunkeryje Ašmintos k., Prienų vls.

Meška – Albinas Jankaitis (pas Juozą Skaržinską – Junkaitis). Gimė 1921 m. Kancavos k., Igliškėlių vls., Marijampolės aps. Nuo 1944 m. pabaigos Geležinio Vilko pulko Kryžiuočio būrio partizanas. Žuvo 1945 m. birželio 10 d. Dambavos miške Igliškėlių vls., per susišaudymą su pasieniečiais.

Meteoras (buvęs **Miškas**) – Vincas Prajara. Gimė 1923 m. Pavasakės k., Igliškėlių vls., Marijampolės aps. 1945 m. pavasarį įstojo į Geležinio Vilko pulko Jono Demikio-Eumo, Almo partizanų būrį. Buvo paskirtas Geležinio Vilko rinktinės 4 kuopos pirmo būrio skyrininku, o vėliau – būrininku. 1947 m. pradžioje jam suteiktas grandinio laipsnis. Žuvo išduotas liepos 17 d. bunkeryje, Ašmintos k., Prienų vls. 1950 m. rudenį apdovanotas Laisvės Kovos Kryžiaus Pasižymėjimo lapu (po mirties).

Mėnulis – Rugienius. 1946 m. pavasarį Panemunės vls., Kauno aps. pasirodė Ažuolo būrys, pasivadinęs Geležinio Vilko rinktinės atstovais, ieškančiais ryšio su Žvango partizanų grupe, veikiančia prie Kauno. Ažuolo būrys buvo MGB smogikų grupė, prisidengusi partizanų vardu. 1946 m. kovo 11 d., Juozas Maceina-Šarka su broliu Kazimieru (ne partizanu) ir Rugieniu-Mėnuliu nuėjo į susitikimą su Ažuolo grupe. Mėnulis pasiliko kieme sargyboje, o broliai Maceinos įėjo į namo vidų ir žuvo. Išsigandęs Mėnulis atbėgo į MGB ir pasidavė. Jo nurodymu, naktį į kovo 12 d. Ražiškių k., Garliavos vls., pas Michaliną Štuopienę buvo rastas ir sunaikintas bunkeris. Jame buvę partizanai Benas Juodsnuikis-Žvangas ir Antanas Rakauskas-Vijoklis, abu iš Pavytės k., Garliavos vls., susisprogdino.

Mindaugas – nežinomas.

Nastė – Anastazija Rinkevičiūtė. Gimė Mačiūnų k., Prienų vls., Marijampolės aps. Medicinos sesuo. Žuvo 1946 m. vasario 24 d., patekusi į pasalą Pužiškių k., Šilavoto vls., kartu su grupės vadu J.Demikiu-Eumu, Almu.

Ožys – Vitas Pauža. Gimė 1924 m. Rokelių k., Aukštosios Panemunės vls., Kauno aps. Geležinio Vilko rinktinės Žiedo kuopos I būrio partizanas nuo 1946 m. balandžio mėn. 1947 m. pabaigoje sužeistas. Žuvo 1948 m. sausio mėn. iš 25 į 26 d. Piliunos ar Tursono k., Aukštosios Panemunės vls., pas A.Mažeiką, nuo ten nakvojusių MGB operatyvininkų.

Pinavijas – Jurgis Petraška. Gimė 1916 m. Gyviškių k., Sasnavos vls., Marijampolės aps. Lietuvos kariuomenės ulonas. Buvęs policininkas. 1-os (vėliau 54-os) Apynio kuopos būrio vadas, kuopos vado pavaduotojas. Apynį iškėlus į Šarūno rinktinę, ėjo kuopos vado pareigas. Žuvo 1946 m. lapkričio 4 d. Smolinyčios k., Sasnavos vls. Metų pabaigoje apdovanotas juostele už uolumą (po mirties).

Piršlys – Juozas Dobilas. Gimė 1921 m. Mergašilio k., Iglirkėlių vls., Marijampolės aps. Geležinio Vilko pulko partizanas nuo 1944 m. rudens. Vienintelis išlikęs gyvas Raišupio mūšio dalyvis. Žuvo Sasnavos vls. 1947 m. sausio 17 d.

Povas – Petraitis.

Pušelė – Salomėja Petrauskaitė.

Radvila – Kazimieras Matulevičius. Gimė 1924 m. Vidgirių k., Keturvalakių vls., Vilkaviškio aps. Vytauto rinktinės partizanas nuo 1945 m. rudens. 1946 m. pavasarį buvo paskirtas Tauro apygardos štabo ryšininku ypatingiems reikalams. Nuo rudens dirbo štabo politinės dalies skyriuje. Daug prisidėjo prie apygardos laikraščio "Laisvės Žvalgas" leidimo. 1947 m. birželio 12 d. Kaune, sutarto susitikimo vietoje pateko į pasalą, buvo sužeistas ir nuteistas 10 m. lagerio.

Rimvydas – Jurgis Krikščiūnas. Gimė 1919 m. Gorkyje. Lietuvos kariuomenės atsargos jaunesnysis leitenantas, baigęs Karo mokyklos aspirantūrą. Į partizaninį judėjimą įsijungė 1945 m. pabaigoje. 1946 m. vasarą buvo Mindaugo partizanų grupės vadu Dainavos apygardoje, vėliau žvalgybos skyriaus viršininku, apygardos štabo organizacinio skyriaus viršininku. 1947 m. gegužės 12 d. su Juozu Lukša-Skirmantu, vykdydamas Tauro apygardos vado Žvejo užduotį, buvo išėjęs į Lenkiją. Liepos mėn. buvo paskirtas Dainavos apygardos štabo viršininku. Antras jo išvykimas per Lenkiją į Vakarus ryšių reikalais buvo organizuotas 1949 m. rudenį. Laimingai perėjęs sieną, išvykimas į Vakarus buvo užvilktas, dėl to gruodžio 15 d. Šlynakiemio k., Punsko vls., Seinų aps., Rimvydas išduotas žuvo. 1949 m. vasario 16 d. aktu Nr.4, jam buvo suteiktas Laisvės kovotojų-partizanų kapitono laipsnis. 1950 m. pabaigoje LLKS Prezidiumo nutarimu Nr.5 apdovanotas I laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi (su kardais), kartu suteikiant

Laisvės Kovotojo Karžygio vardą.

Rymantas (buvęs **Gediminas, Gintautas, Margis**) – Jonas Aleščikas. Gimė 1917 m. Miškinių k., Rudaminos vls., Seinų aps. Buvęs šaulys, Lietuvos kariuomenės priešlėktuvinės tarnybos leitenantas. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1941 m. pasitraukė į Lenkiją ir tarnavo vokiečių kariuomenėje karininku. Vokiečiams traukiantis, grįžo į Lietuvą ir perėjo į pogrindį. 1945-1946 m. buvo Gedimino rinktinės vadas Dzūkijoje, vėliau Pietų Lietuvos srities vado adjuntas. 1946 m. rudenį perkeltas į Tauro apygardos štabą ir spalio mėn. paskirtas laikinai eiti apygardos adjutanto pareigas. Slapyvardį pakeitė į Gintautas. Gruodžio pradžioje buvo patvirtintas apygardos adjutantu ir slapyvardį pakeitė į Margis. Lapkričio pabaigoje buvo paskirtas apygardos Karo Lauko Teismo prokuroru. Metų pabaigoje iš apygardos adjutanto pareigų atleidžiamas ir skiriamas štabo rinktinės skyriaus viršininku. Slapyvardį pakeitė į Rymantas. 1947 m. vasarą, organizuojant partizanų mokymus puskarininkio laipsniui gauti, buvo paskirtas apygardos štabo organizacinio skyriaus viršininku ir egzaminų komisijos pirmininku. 1947 m. žuvus Birutės rinktinės vadovybei, spalio pradžioje buvo paskirtas šios rinktinės vadu, o žuvus apygardos vadui Žvejui, 1948 m. balandžio 4 d. perėmė vadovavimą apygardai pasilikdamas Birutės rinktinės vado pareigose. Žuvo rugpjūčio 10 d. Jonučiuose prie Garliavos rinktinės štabo būstinėje kartu su dviem štabo pareigūnais.

Sakalas – Jonas Cipliauskas. Gimė 1919 m. Šunskuose, Marijampolės aps. Nuo 1944 m. rudens Vytauto rinktinės partizanas. 1947 m. balandžio mėn. perkeltas į naujai įsteigtą prie apygardos štabo Maironio kuopą, o birželio mėn. paskirtas atskirai veikiančios 24 kuopos vadu. Žuvo išduotas 1948 m. sausio 6 d. Pinčiškių k., Veiverių vls., Marijampolės aps., lydėdamas naujai paskirtą Kęstučio rinktinės vadą Justiną Jasaitį-Naktį į jo tarnybos vietą.

Sapnas – Jurgis Miliauskas. Gimė 1920 m. Vyčiaus k., Aukštosios Panemunės vls., Kauno aps. Partizanas nuo 1946 m. Geležinio Vilko rinktinės Žiedo kuopos būrio vadas. Juozas Skaržinskas rašo, kad Sapnas žuvo 1950 m. vasario mėn. prie Darsūniškio Kruonio vls., Kaišiadorių aps. Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės 1950 m. liepos 22 d. įsakyme Nr.37 rašoma, kad Sapnas žuvo vasario mėn. Vyčiaus k., Aukštosios Panemunės vls., Kauno aps. MGB operatyvinio skyriaus ataskaitoje rašoma, kad Sapnas žuvo 1950 m. sausio 19 d., išdavus informatoriui Nykštukui(a.sl.).

Sargas – Petras Ašmona. Gimė 1913 m. Puskelnų k., Marijampolės vls. Lie-

tuvos kariuomenėje baigė artilerijos mokomąją kuopą. Grįžęs iš kariuomenės, dirbo kalėjimo sargu. Partizanas nuo 1944 m. spalio mėn., o nuo 1945 m. sausio mėn. Geležinio Vilko pulko partizanų gretose, vėliau perkeltas į Tauro apygardos Birutės rinktinės Žiedo kuopą ir paskirtas būrio vadu. Žuvo 1947 m. rugsėjo 12 d. Kazlų Rūdos miške kareiviams užpuolus partizanų puskarininkių II mokomosios kuopos stovyklą, dengdamas partizanų pasitraukimą.

Saulutė – Janina Radvilaitė iš Klevinės k., Sasnavos vls., Marijampolės aps. Gimnazistė, partizanų ryšininkė.

Skirmantas – Juozas Albinas Lukša. Gimė 1921 m. Juodbūdžio k., Veiverių vls., Marijampolės aps. Kauno Vytauto Didžiojo universiteto architektūros fakulteto studentas. Į partizaninį judėjimą įsijungė 1945 m. pavasarį. Slapyvardžiai: Juodis – partizanų sąjūdžio organizacinio skyriaus viršininkas; Kazimieras – Vyriausiojo Ginkluotų pajėgų štabo (VGPŠ) Vilniuje adjutantas (1945 m.); Vytis – Geležinio Vilko rinktinės spaudos ir propagandos skyriaus viršininkas "Laisvės Žvalgo" redaktorius (1946 m.); Arminas – VGPŠ adjutantas Tauro apygardoje (1947 m.); Skirmantas – Tauro apygardos Birutės rinktinės vadas, apygardos štabo žvalgybos skyriaus viršininkas (1947 m.); Kęstutis – ekspedicijos į Lenkiją ryšio su užsieniu atkūrimo vadovas (1947 m.); Skrajūnas – Lietuvos partizanų BDPS Prezidiumo pasiuntinys-įgaliotinis Vakaruose (1948-1950 m.); Daumantas – Vakaruose parašytos knygos "Partizanai už geležinės uždangos" autorius; S.Mykolaitis – grįžęs į Lietuvą, iki žuvimo.

1946 m. pradžioje paskirtas Geležinio Vilko rinktinės spaudos ir propagandos skyriaus viršininku, vasarą – "Laisvės Žvalgo" redaktoriumi. 1947 m. sausio 12 d. paskirtas naujai įkurtos Birutės rinktinės vadu. Balandžio 27 d. iš pareigų atleistas dėl išvykimo į Lenkiją. Vasario 16 d. buvo suteiktas jaunesniojo puskarininkio, rugpjūčio 15 d. – puskarininkio, o lapkričio 15 d. – viršilos laipsnis. Apdovanotas juostelėmis už uolumą ir narsą.

Grįžęs iš Lenkijos, 1947 m. birželio 25 d. toliau ėjo rinktinės vado pareigas, rugpjūčio 20 d. paskirtas apygardos štabo žvalgybos skyriaus viršininku. Metų pabaigoje išvyko į Vakarus kaip BDPS įgaliotinis užsieniui.

1949 m. spalio 14 d. LLKS Prezidiumo aktu Nr.16 jam suteiktas Laisvės Kovotojo partizano kapitono laipsnis ir paskirtas LLKS Visuomeninės dalies politinio skyriaus viršininku apygardos vado teisėmis ir LLKS atstovu užsieniui. 1950 m. spalio mėn. pradžioje grįžo į Lietuvą ir lapkričio 25 d. buvo paskirtas laikinai eiti Vyriausiojo Ginkluotų Pajėgų štabo žvalgybos skyriaus viršininko pareigas.

Gruodžio 31 d. LLKS Prezidiumo nutarimu Nr.5 apdovanotas I laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi (su kardais), suteikiant I laisvės Kovotojo Karžygio garbės vardą. 1951 m. vasario 16 d. nutarimu Nr.6 jam suteiktas Laisvės Kovotojo partizano majoro laipsnis.

1951 m. rugpjūčio mėn. atvyko iš Dzūkijos į Geležinio Vilko rinktinę, norėdamas, padedant Tauro apygardos vadovybei, įkurti čia žvalgybos centrą. Žuvo išduotas rugsėjo mėn. naktį iš 4-os į 5-ą d. Veiverių vls. prie Pažerų (Kau-
no r.).

Didelis jo nuopelnas – Juozo Markulio-Erelio, kaip išdaviko, MGB agento išaiškinimas.

Skroblas – Antanas Kamičaitis. Gimė 1923 m. Dambavos k., Igliskėlių vls., Marijampolės aps. 1945 m. balandžio mėn. Geležinio Vilko pulko I kuopos 1-o būrio 2-o skyriaus partizanas. 1946 m. vasarą buvo paskirtas 1-o skyriaus skyri-
ninku. 1947 m. sausio mėn. pakeltas į grandinius. Apdovanotas juoste už uo-
lumą. Kovo mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1956 m. iš įkalinimo
vietos paleistas.

Šarūnas – Jurgis Ilgūnas. Gimė 1915 m. Brastos k., Sasnavos vls., Marijam-
polės aps. Policijos vachmistras. Dar vokiečiams traukiantis 1944 m. pradėjo
organizuoti pasipriešinimo rusų okupacijai būrius. 1945 m. vasarą, suorganiza-
vus Geležinio Vilko pulką, buvo vienas iš būrio vadų Eumo kuopoje. Kaip geras
organizatorius ir sumanus vadas, 1946 m. balandžio mėn. buvo paskirtas Tauro
apygardos Žalgirio rinktinės vadu. Žuvo išduotas spalio 22 d. Viltrakių k.,
Žvirgždaičių vls., Šakių aps.

Šarūnas – Vytautas Juodis. Gimė 1922 m. Keblišio k., Pakuonio vls., Kau-
no aps. 1945 m. pradžioje įstojo į partizanų gretas. 1946 m. rudenį buvo paskir-
tas Geležinio Vilko rinktinės 4 kuopos vadu. Metų pabaigoje apdovanotas juos-
telėmis už uolumą ir narumą, suteiktas grandinio laipsnis. Žuvo išduotas 1947
m. liepos 17 d. bunkeryje Ašmintos k., Prienų vls.

Šernas (vėliau **Mykolas-Jonas**) – Zigmas Druga. Gimė 1904 m. Užpalių k.,
Utenos vls ir aps. Vėliau šeima persikėlė į Zarasų valsčių. Gimnaziją baigė Ro-
kiškyje ir įstojo į Karo mokyklą. Lietuvos kariuomenės aviacijos majoras – karo
lakūnas, Šaulių sąjungos ir LF organizacijos narys. Buvo aktyvus, labai tikintis,
linkęs į poeziją, rašė eilėraščius. Į partizaninį judėjimą įsijungė 1945 m. vasarą,
prisidėdamas prie Geležinio Vilko pulko organizavimo. Dalyvavo kuriant Tauro
apygardą. 1945 m. spalio pabaigoje suėmus pirmąjį apygardos vadą Leoną Taunį-

Kovą, energingai ėmėsi atkurti apygardos štabą ir tapo apygardos vadu. Suprasdamas visų Lietuvos pasipriešinimo okupacijai pajėgų susijungimo būtinumą ir svarbą, 1946 m. balandžio mėn. užmezgė ryšį su Dzūkijoje besiorganizuojančia "A" apygarda ir buvo paskirtas Pietų Lietuvos Partizanų (PLP) vado pavaduotoju. Vykdydamas tolimenį partizaninio judėjimo Lietuvoje suvienijimo darbą, birželio mėn. išvyko į Žemaitiją. Žuvo išduotas žygio metu, 1946 m. birželio 12 d. Agurkiškės k., Lukšių vls., Šakių aps.

Špokas – Antanas Santockis. Gimė 1922 m. Patamūšilio k., Aukštosios Panemunės vls., Kauno aps. 1944 m. užėjus rusams, vengdamas mobilizacijos, įstojo į Aukštosios Panemunės MVD organizuojamą sribų būrį. Dirbo partizanų nau-dai, o 1946 m. perėjo į jų gretas. 1949 m. birželio 24 d., išduotas durpyno vedėjo, kareivių užpultas Vaišvydavo miške pas Praną Mačiulskį Dubravos k., sužeis-tas nusišovė. 1950 m. rudenį apdovanotas Laisvės Kovos Kryžiaus Pasižymėjimo lapu (po mirties).

Šrapnelis (vėliau **Kazimieras**) – Albinas Seliokas. Gimė 1918 m. Šarabūdės k., Šilavoto vls., Marijampolės aps. Lietuvos kariuomenėje tarnavo ulonų pulke, baigė mokomąją kuopą. Vokiečių okupacijos metais tarnavo vokiečių kariuo-menėje ir gen.P.Plechavičiaus Vietinėje rinktinėje. 1944 m., užėjus rusams, įsto-jo į Sasnavos ir Igliskėlių vls. veikusių mokytojo J.Demikio-Eumo partizanų būrį. Daug prisidėjo prie Geležinio Vilko rinktinės partizanų būrių organizavimo ir partizanų apmokymo. Ėjo būrio vado, žvalgybos viršininko pareigas. 1946 m. pavasarį buvo paskirtas Vytauto partizanų grupės vado pavaduotoju. Buvo I kuopos vado adjutantas. 1947 m. kovo 18 d. išduotas Šiukariškio k., Sasnavos vls., pas Juozą Večerskį bunkeryje susisprogdino. 1950 m. rudenį apdovanotas Laisvės Kovos Kryžiaus Pasižymėjimo lapu (po mirties).

Šrapnelis turėjo du brolius: Stanislovą, g.1922 m., ir Julijų, g.1927 m. Abu jie 1945 m. balandžio mėn. pradžioje įstojo į partizanų gretas. Mėnesio pabaigoje jų partizanų grupę Beliūno miške užpuolė enkavedistai. Kautynių metu abu bro-liai žuvo. Šrapneliui pavyko pasitraukti.

Šturmas – Antanas Petraška. Gimė Gyviškių k., Sasnavos vls., Marijampolės aps. Geležinio Vilko rinktinės I kuopos 2-o būrio laisvės kovotojas. Tolimesnis likimas nežinomas.

Vyturys – Adolfas Petkevičius. Gimė 1924 m. Gyvių k., Veiverių vls., Mari-jampolės aps. 1945 m. rudenį iš 8-os Veiverių gimnazijos klasės įstojo į Ge-ležinio Vilko pulko Algirdo kuopos partizanų gretas. Vėliau buvo paskirtas į

Geležinio Vilko rinktinės 51 kuopą. Suformavus Birutės rinktinę, buvo paskirtas štabo ūkio skyriaus viršininku. Žuvo išduotas rinktinės štabo bunkeryje prie Veiverių pas Daunorą 1947 m. rugsėjo 24 d. 1950 m. rudenį apdovanotas III laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi (po mirties).

Tankas – Bronius Kubilius.

Tarzanas – Jonas Dabašinskas. Gimė 1925 m. Živavodės k., Igliskėlių vls., Marijampolės aps. 1946 m. sausio mėn., traukdamasis nuo persekiojančių ka-
reivių ir strībų, buvo sužeistas; plaukdamas per Peršekės upę Simno vls., Aly-
taus aps., nuskendo.

Tigras – Vincas Skaržinskas. Gimė Liepynų k., Marijampolės vls. Gyveno Panausupio k., Igliskėlių vls. 1944 m. tarnavo gen.P.Plechavičiaus Vietinėje rink-
tinėje. 1945 m. pavasarį įstojo į Igliskėliuose organizuojamą strībų būrį, kuria-
me nei mėnesio neišbuvęs, su ginklais išėjo pas partizanus, į Geležinio Vilko
pulko Kryžiuočio būrį. Žuvo 1945 m. vasarą prie savo sodybos.

Tigras – Kazys Krasauskas. Gimė 1911 m. Vyčiaus k., Aukštosios Panemunės
vls., Kauno aps. 1946 m. pabaigoje, už bandymą iš partizanų gretų pasitraukti,
sušaudytas.

Ūdra (vėliau **Gintautas**) – Albinas Ledas. Gimė 1925 m. Stuomenų k., Šila-
voto vls., Marijampolės aps. Baigęs amatų mokyklą. 1944 m. sausio-1944 m.
liepos mėn. tarnavo vokiečių kariuomenėje, iš kurios pabėgęs, slapstėsi. Nuo
1945 m. gegužės mėn. Balbieriškio miške Raginio būrio partizanas. Po trijų mėne-
sių perėjo į Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės 1 kuopą. 1946 m. vasarą
buvo paskirtas II būrio vado pavaduotoju, o lapkričio mėn. – būrio vadu. 1947
m. pradžioje už savavaliavimą iš pareigų atleistas. Kuopą perėmus Albinui Šve-
dui-Radastui, spalio mėn. buvo paskirtas skyriaus vadu, o 1948 m. balandžio
mėn. – patvirtintas I būrio vadu. Liepos mėn., įsigijęs Albino Gudaičio vardu
dokumentus, iš partizanų gretų pasitraukė ir išvažiavo į Vilnių, kur spalio mėn.
buvo suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio. Buvo sužeistas ir nušalęs kojų pirštus.
1949 m. vasario 14 d. rinktinės vado įsakymu už savavališką pasitraukimą iš par-
tizanų gretų, buvo atiduotas Karo Lauko Teismui.

Ungurys – Juozas Juodis. Gimė 1927 m. Kebliškių k., Pakuonio vls., Kauno
aps. 1944 m. rudenį įstojo į vieną pradėjusį organizuotis partizanų būrį. 1948 m.
gegužės mėn., baigus II puskarininkių mokomosios kuopos kursą, buvo pakel-
tas į jaunesnius puskarininkius. 1949 m. vasario 13 d. žuvus Birutės rink-
tinės Žiedo kuopos vadui J.Išganaičiui-Dėdei, kuopos vadu paskirtas Ungurys.

Žuvo birželio 24 d. Dabravos k., Aukštosios Panemunės vls. išduotas durpyno vedėjas.

Vaidila – Juozas Laukys. Geležinio Vilko rinktinės Žiedo kuopos partizanas. 1946 m. pabaigoje už partizanų drausmės nuostatų nesilaikymo, buvo kuopos vado sušaudytas.

Viesuliukas – Juozas Skaržinskas šiuo slapyvardžiu taip vadina Viesulą – **Vitą Brunzą**, partizaną nuo 1945 m. vasaros, kuris, 1947 m. vasarą, žuvus Birutės rinktinės kuopos vadui Merkiui, buvo paskirtas rinktinės kuopos vadu. 1947 m. spalio 9 d., į Keblišio k., Pakuonio vls., Prienų aps. Gelažiaus sodybą užėjo 3 kareiviai ir 2 aktyvistai. Daržinėje buvę 3 partizanai bandė bėgti. Susišaudymo metu žuvo Viesulas ir nukautas vienas kareivis.

Vilkas – Vytautas Mačiūnas. Gimė 1920 m. Kermušinės k., Igliskėlių vls., Marijampolės aps. 1945 m. birželio pradžioje, vengdamas kariuomenės, įstojo į Geležinio Vilko pulko Berželio partizanų būrį. Birželio 22 d., privažiavus Klevinės k., Igliskėlių vls., partizanus apšaudė pasieniečiai. Susišaudymo metu V.Mačiūnas buvo sužeistas, paimtas gyvas ir nuteistas 20 m. lagerio su 5 m. teisių apribojimu. Baudžiamojoje byloje Nr.29441/3 Mačiūnas teigia, kad jo slapyvardis buvo Šilas. Į Lietuvą grįžo 1954 m. vasarą ir apsigyveno Kazlų Rūdos apylinkėje. 1955 m. vasario mėn. naktį iš 5 į 6 d., vaišinantis Šlavančių k., Marijampolės r. pas Gruštą, iš medžioklinio šautuvo per langą buvo nušautas.

Vytenis (buvęs **Spartuolis, Beržas**) – Benediktas Budrys. Gimė 1929 m. Marijampolėje. Baigė penkias gimnazijos klases. 1946 m. pradžioje įstojo į gimnazijoje įkurtą antisovietinę pagrindinę pasyvių kovotojų Vytenio grupę. Dalyvavo operacijoje naikinant sovietinius kolaborantus. Nepavykus vienam iš pasikėsimų, iškilus suėmimo grėsmei, pavasarį įstojo į Geležinio Vilko rinktinės 1-os kuopos partizanų gretas. Nuo 1947 m. pradžios iki gegužės mėn. ėjo kuopos raštedžio pareigas, po to iki rudens sudarinėjo komunistinių partinių veikėjų ir aktyvistų bylas. Metų pabaigoje buvo paskirtas I būrio vadu. 1948 m. birželio 7 d. Nendriniešių k., Marijampolės vls. pas Dominaitį, kareiviams užpuolus, sužeistas į ranką pasidavė. Tardymo metu išdavė visus jam žinomus ryšininkus ir rėmėjus. Buvo saugumo naudojamas operatyviniams tikslams ir antirezistencinei agitacijai tarp gyventojų ir moksleivių vesti. 1949 m. vasario 5 d. nuteistas 25 m. lagerio. 1956 m. bausmė sumažinta iki 10 m. Grįžęs apsigyveno Moldavijoje, vėliau – Molėtų r.

Zuikis – Jurgis Gelčys. Gimė 1926 m. Kalvių k., Prienų vls., Marijampolės

aps. 1944 m. rugpjūtį buvo sugautas ir mobilizuotas į Raudonąją armiją, iš kurios dezertyravo ir 1945 m. pavasarį įstojo į Geležinio Vilko pulko partizanų gretas. Žuvo išduotas 1949 m. birželio 6 d. Taurakiemio k., Pakuonio vls., Prienų aps., prie Navicko sodybos.

Žaibas – Justinas Gūžys. Gimė 1925 m. Rokelių k., Aukštosios Panemunės vls., Kauno aps. Nuo 1946 m. pabaigos Geležinio Vilko rinktinės Žiedo kuopos partizanas. 1947 m. įsigijęs dokumentus iš partizanų gretų pasitraukė. 1948 m. rugpjūčio mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

Žaliukas (vėliau **Daumantas**) – Algirdas Varkala. Gimė 1924 m. Valenkiškės k., Prienų vls., Marijampolės aps. Baigęs Prienų Žiburio gimnaziją, mokėsi Kauno Vytauto Didžiojo universiteto medicinos fakultete. Tarnavo gen. P. Plechavičiaus Vietinėje rinktinėje, mokėsi Marijampolės Karo mokykloje. Vengdamas mobilizacijos į rusų armiją, įstojo į Vinco Senavaičio-Žaliavelnio organizuojamą partizanų būrį. 1945 m. rudenį paskirtas Tauro apygardos Geležinio Vilko junginio žvalgybos ir propagandos skyriaus viršininku, o 1946 m. vasarą – Geležinio Vilko rinktinės vadu. Metų pabaigoje jam suteiktas puskarininkio, o 1947 m. pradžioje – viršilos laipsnis, spalio mėn. buvo paskirtas apygardos štabo žvalgybos skyriaus lokalizuoto žvalgybos poskyrio viršininku, o metų pabaigoje – žvalgybos skyriaus viršininku. 1948 m. kovo 18 d. Čiudiškių k. Prienų vls. kartu su kitais štabo pareigūnais buvo išduotas. Sužeistas nusišovė.

Žandaras – Juozas Jaškevičius. Gimė 1920 m. Dambraukos k., Marijampolės vls. 1946 m. sausio mėn. Gluosnykų kautynėse buvo sužeistas. Tolimesnis likimas nežinomas. Spėjama, kad šiose kautynėse jis ir žuvo.

Žentas – Vincas Ratkelis. Gimė 1924 m. Stuomenų k., Šilavoto vls., Marijampolės aps. Geležinio Vilko rinktinės Apynio kuopos partizanas. 1946 m. rudenį buvo perkeltas į Žiedo kuopą ir paskirtas I būrio vadu. 1947 m. spalio mėn., žuvus kuopos vadui Viesului, ėjo kuopos vado pareigas. Žuvo 1948 m. sausio 7 d. Rokelių k., Aukštosios Panemunės vls., Kauno aps.

Žentas – Ašmona.

Žiedas (buvęs **Kardas**) – Juozas Stravinskas. Gimė 1914 m. Meldaziškių k., Šilavoto vls., Marijampolės aps. Baigęs Karo mokyklos aspirantūrą, atsargos jaunesnysis leitenantas. Mokėsi Kaune Vytauto Didžiojo universiteto fizikos-matematikos fakultete. Prienų Žiburio gimnazijoje dėstė fiziką ir matematiką. 1944 m., užėjus rusams, buvo verbuojamas dirbti saugumui, todėl 1945 m. pavasarį išėjo pas partizanus. Rugsėjo mėn. buvo paskirtas Geležinio Vilko parti-

zanų junginio vadu. Tauro apygardos štabo jo pavaldumui patvirtintą teritoriją suskirstė į 8 kuopų rajonus, paskyrė kuopų vadus, suorganizavo Geležinio Vilko rinktinę. Žuvo išduotas su palyda 1946 m. birželio 9 d. Pagraižio miške, Šilavoto vls., grįždamas iš rinktinių vadų suvažiavimo prie Marijampolės.

Žilvitis – Vincas Gruodis. Gimė 1925 m. Kulingės k., Igliskėlių vls., Marijampolės aps. 1945 m. rudenį įstojo į partizanų gretas. Buvo paskirtas Geležinio Vilko rinktinės 4 kuopos I būrio skyriaus skyrininku. 1947 m. pabaigoje paskirtas I būrio vadu. 1948 m. vasarą apdovanotas juostelėmis už uolumą ir narsumą. 1947 m. lapkričio 19 d. Kašonių k., Jiezno vls., Prienų aps. išdaviko buvo sunkiai sužeistas. Atvežtas į Kauno ligoninę lapkričio 20 d. mirė.

Žiogas (vėliau **Arūnas**) – Algirdas Stačiokas. Gimė 1927 m. Kampinių k., Veiverių vls., Marijampolės aps. Kvietišio žemės ūkio mokyklos mokinys. Nuo 1945 m. pradžios – Arlausko kuopos IV būrio partizanas, vėliau paskirtas 60 kuopos I būrio būrininku. 1948 m. balandžio mėn. paskirtas Tauro apygardos Birutės rinktinės štabo ryšių poskyrio viršininku, kartu einant ir štabo ūkio skyriaus viršininko pareigas. Gegužės mėn., baigus II mokomosios kuopos kursą, buvo pakeltas į jaunesniusius puskarininkius. 1946 m. rudenį buvo apdovanotas juostele už uolumą, o 1948 m. pavasarį – juostele už narsumą. Žuvo išduotas ryšininko ir rėmėjo 1948 m. lapkričio 3 d., būdamas rinktinės štabo viršininku, Kajackų k., Kazlų Rūdos vls., miške, štabo bunkeryje.

Žynys – Pranas Puidokas. Gimė 1929 m. Armališkių k., Aukštosios Panemunės vls., Kauno aps. Nuo 1948 m. birželio mėn. Birutės rinktinės Žiedo kuopos partizanas. Žuvo išduotas agento Aldonos(a.sl.) 1949 m. sausio 12 d. Guogų k., Aukštosios Panemunės vls. pas Petrą Lodą.

Žvangas – Benas Juodsnukis iš Pavytės k., Garliavos vls., Kauno aps. Geležinio Vilko rinktinės Kęstučio kuopos partizanų grupės vadas. 1946 m. kovo 12 d., išduotas grupės partizano Rugieniaus-Mėnulio, Garliavos vls., Ražiškių k., bunkeryje pas Michaliną Štuopienę susisprogdino. 1950 m. rudenį apdovanotas Laisvės Kovos Kryžiaus Pasižymėjimo lapu (po mirties).

Žvejys – Antanas Baltūsis. Gimė 1915 m. Gulbiniškų k., Pilviškių vls., Vilkaiviškio aps. Lietuvos kariuomenės husarų atsargos leitenantas. Vokiečių okupacijos metais – Pilviškių policijos viršininkas, vėliau tarnavo Lenkijoje vienos vokiečių karinės įstaigos viršininko adjutantu. Laisvai kalbėjo vokiškai, susikalbėjo angliškai. 1944 m., vokiečiams traukiantis, grįžo į tėviškę ir apsisprendė likti Lietuvoje – ginti Tėvynę. Užėjus rusams, slapstėsi pas pažįstamus prie Kauno.

1945 m. pavasarį atvažiavo į Marijampolę ir prisidėjo prie Tauro apygardos laikraščio "Laisvės Žvalgas" leidimo. Spalio mėn., saugumui išaiškinus ir likvidavus spaustuvę, taip pat suėmus laikraščio redaktorių V.Radzevičių-Vaidilą, buvo paskirtas Tauro apygardos štabo spaudos ir propagandos skyriaus viršininku ir laikraščio "Laisvės Žvalgas" redaktoriumi. Padedant Vytauto rinktinės vadui V.Gavėnui-Vampyrui ir štabo pareigūnams, rinktinės ūkio skyriaus viršininkui J.Senkui-Giedruliui ir operatyvinės kuopos vadui B.Kavaliauskui-Karijotui, Vilkaviškio apskrityje buvo įrengta spaustuvė ir 1946 m. pradžioje pradėtas leisti "Laisvės Žvalgas". Birželio mėn. buvo paskirtas apygardos štabo viršininku, o žuvus Mykolui-Jonui liepos pradžioje paskirtas apygardos vadu. Žuvus jo J.Vitkui-Kazimieraičiui, laikinai ėjo PLP vado pareigas. Rudenį, susiformavus PLP štabui, buvo paskirtas PLP vado pirmuoju pavaduotoju, o 1947 m. sausio mėn. išrinktas Vyriausiojo ginkluotų pajėgų štabo (VGPS) viršininku. Išaiškėjus MGB agento J.Markulio-Erelio išdavystei, energingai ėmėsi naujo BDPS Prezidiumo kūrimo, turėdamas tikslą suvienyti visos Lietuvos pasipriešinimo pajėgas. Dėl to buvo nuvykęs pas Dainavos apygardos vadą kpt.D.Jėčį-Ažuolį, Kauno priemiestyje Marvelėje susitiko su Žemaitijos partizanų atstovu, užmezgė ryšius su Kęstučio, Algimanto, Vyties ir Vytauto apygardomis, sukūrė BDPS Prezidiumo veikimo schemą, organizavo BDPS Prezidiumo įgaliotinių išvykimą į vakarus ir siekė nuolatinio ryšio su užsieniu, gauti paramą partizaninei kovai. Žvejys buvo viena iš ryškiausių asmenybių Lietuvos partizanų kovojos sąjūdyje. Žuvo išduotas saugumo užverbuotas, jo tėviškėje dirbusios samdinės, agentės Tiesos(a.sl.) 1948 m. vasario 1 d. Gulbiniškių k., Pilviškių vls., pas Motiejų Baltrušaitį su dviem apsaugos būrių vadais. Nusišovė, kad sužeistas ir gyvas nepatektų priešiui į rankas. 1950 m. gruodžio 4 d., LLKS Prezidiumo nutarimu Nr.4. po mirties apdovanotas I laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi (su kardais).

Sudarė Bonifacas Ulevičius

JUODI DEBESYS VIRŠ DZŪKIJOS

□ Kunigaikščio Vaidoto grupės ryšininkė Anelė Marcinkevičienė-Klajūnė Krasnojarsko krašte, tremtyje

Gimiau 1923 m. Marijampolės aps., Balbieriškio vls., Žiūronių k., gausioje penkių brolių ir trijų seserų šeimoje. Tėvai buvo ūkininkai, turėjo 12 ha žemės. Ji nepajėgė mūsų visų išmaitinti, todėl teko tarnauti pas stambesnius ūkininkus.

Mane, šešerių metų mergaičiukę, tėveliai išleido tarnauti – ganiau gyvulius pas Vaivos kaimo gyventoją, buvusį Lietuvos savanorį Zygmantą Kostantą. Jų šeimoje dažnai buvo kalbama apie mūsų tautos kančias ir kovas už Nepriklausomybę. Mano tėveliai Kazlauskai, taip pat daug pasakojo apie nuolat svetimų batų trypiamą mūsų tėvynės praeitį.

Mano šeimnininkams teko skaudus likimas. Vieną 1946 m. dieną,

jiems išvykus iš namų, enkavedistai su mūsų tautos išdavikais, radę namuose tik mažus vaikus, susodinę juos į sunkvežimį, išvežė. Tik Juozukui pavyko iššokti per langą ir pasprukti. Tėvai, grįžę ir neradę trijų vaikų, labai sielojosi. Tėvo sveikatą palaužė nuolatinis slapstymasis, baimė, sielvartas dėl savo vaikų likimo, ir jis neužilgo pasitraukė iš gyvųjų tarpo.

... Lietuvą okupavus antrą kartą, jaunus vyrus pradėjo imti į kariuomenę. Mano vyras Juozas Marcinkevičius ir mano brolis Petras Kazlauskas atsisakė tarnauti savo tautos priešams ir 1944 m. pabaigoje pasitraukė į mišką partizanauti, sakydami: "Jei gū žūti, tai savoje žemėje, už savo idėjas". Vyras pasirinko slapyvardį Lapinas, o brolis Genys. Priklausė Dainavos apygardos Vaidoto rinktinės pirmam būriui Dzūkijoje.

Nuo tada ir prasidėjo mano vargai. Rodos, juodi debesys užslinko ant

mūsų Dzūkijos. Gyvenau pas vyro tėvus. Nėbuvo ramybės nei dieną, nei naktį.

Balbieriškio vls. Vaivos kaime pas ūkininką Naudžiūną po gyvenamojo namo grindimis buvo bunkeris. Jame dažnai slėpdavosi partizanai, tarp jų Antanas Būbnys-Kerštas. Šio brolis Pranas, sugrįžęs iš sovietinės armijos, po dviejų savaitių buvo suimtas. Pranas, neišlaikęs kankinimų, žinodamas brolio slapstymosi vietą (Naudžiūnų bunkerį), jį parodė. Vėliau P.Būbnys buvo saugumo nuteistas mirties bausme ir sušaudytas.

1946 m. lapkričio 22 d. apie 9 val. ryto, didelės gaujos enkavedistų ir sribų pradėjo supti Naudžiūno sodybą. Tą nelaimingą dieną pas juos buvo kūlimo talka ir žmonių susirinkę apie 20, o bunkeryje slėpėsi mano vyras Juozas Marcinkevičius-Lapinas ir brolis Pranas Kazlauskas-Genys. Aš ir 4 metų sūnelis atėjome jų aplankyti ir patekome į apsuptį. Pamačiusi tiek daug kariškių, supančių mus, klausiau vyro ir brolio: "Ką dabar mums daryti?" Brolis atsakė: "Nežiūrėk tu mūsų, o žiūrėk pati savęs". Tai buvo paskutiniai mano brolio žodžiai.

Jie tuojau sulindo į bunkerį, o mes pradėjome nešti grūdų maišus ir pilti ant bunkerio viršaus. Buvau praradusi bet kokią viltį, kada nors juos pamatyti gyvus. Tai buvo skaudžios paskutinės jų ir mano su sūneliu gyvenimo minutės.

Mus suvarė į pašiūrę, ir ten staiga pasigedau sūnaus. Jis, kai tik pamatydavo rusų kariškius, slėpdavosi po lova ar už krosnies, o aš šiuo klaidkui momentu visai buvau užmiršusi jį. Sargyba neleido jo ieškoti. Pamačiusi šeimninę, paprašiau, sūnų suradus, atvesti pas mane. Sūnelis atėjęs pašnabždėjo man į ausį: "Mamyte, visur grindys išardytos, bet ten kur tėvelis su dėde – dar ne, bet greitai, greitai juos šaudys, klausyk!" Ir staiga užvirė arši kova, kuri tęsėsi nuo 9-os ryto iki 4-os vakaro. Pirmoji ugnis pasigirdo iš pistoleto. Mes vis girdėjom komandą "vpiriot, vpiriot", po to automatų ir kulkosvaidžių šūvius. Minutei nutildavo ir vėl tas pats. Okupantai, norėdami uždegti pastatą, surišę po dvi ar tris granatas, mesdavo į namą ir pagaliau jį uždegė.

Mačiau per pašiūrės langelį, kaip mano vyras išsoko per langą ir krito prie degančio namo. Paskui jį, kiek toliau pabėgęs, buvo nušautas ir brolis. Tuomet visus sustatė po du, pravedė pro degėsius, įsakydami nesi-dairyti ir įspėdami, kad galvą pasukus į šalį, bus šaudoma be įspėjimo.

□ Petras Kazlauskas-Genys

□ Juozas Marcinkevičius-Lapinas

Mano berniukas nesuprato to išpėjimo ir dairėsi į visas puses. Jis ir vėl šnabždėjo: "Mamyte, kiek daug rusų karcivių guli negyvų, mačiau ten ir mūsų dėdę, tik tėvelio niekur nematyti". Netoli kelio, kuriuo mus vedė, šalia Peršėkės upės gyveno ūkininkai Stiklakiai. Eidama galvojau, kaip man išgelbėti sūnų, ir staiga kilo mintis, kad sūnus pabėgtų ir pasislėptų pas minėtąjį gyventoją. Tuoju vieni kitus išpėjome pasitraukti arčiau griovio. Keturių metų vaikui buvo sunku peržengti tą griovį, bet pasakius, kad reikia bėgti, jis tuoju per jį persirito ir bėgo, kiek tik jo mažos kojelės nešė.

Enkavedistai tuoju pradėjo klausinėti, kieno yra tas bėgantis vaikas. Berniukas pasislėpė sodybos kieme esančiame tualete. Kareiviai, apieškoję gyvenamą namą ir jo neradę, aprimo. Tik sugrįžę paklausė jo metų. Aš atsakiau, kad dar tik trijų ir tuo vaiko paieškos pasibaigė. Širdyje pasidarė šiek tiek lengviau. Mus varė toliau. Vakarop atsiradome Simne, kur patalpino į stribinyčią. Jos antrame aukšte buvo įrengtas kančių kambarys.

Tardymai daugiausia vyksta nakties metu. Prasideda gąsdinimu, nori įbauginti, o jeigu tai nieko nepadeda ir į jų klausimus neatsakinėji, pradeda fiziškai kankinti, mušti. Mane vis klausinėjo, kur yra mano vyras. Bijodama, kad galiu neiškęsti kankinimų pasakiau: "Vakar nušovėte mano vyrą". Po šių žodžių išvedė mane į kiemą, įsakydami jį parodyti. Apėjau numestus ant grindinio, apdegusius, išniekintus, mano širdžiai taip brangius žmones. Pamačiau širdį veriantį vaizdą. Brolio buvo nudegusi mundierio rankovė ir matėsi apdegusi ranka. Batai nuo kojų nutraukti, basas. Vyras buvo smarkiai apdegęs. Nebuvo jo nei rankų, nei kojų, o ir galva, turbūt metant iš vežimo atitrūkusi, gulėjo toliau. Prie jos tupėjo trys katės ir graužė.

Matydama taip žiauriai sužalotus jų kūnus, prisiečiau sau, kad būsiu iki mirties ištikima Tėvynei Lietuvai ir jos sūnams, paaukosiu už jos laisvę net savo gyvybę.

Vyrą sribams parodžiau, o brolio neprisipažinau. Po trijų dienų mane išvežė į Alytų. Patekau į mažą kambarėlį, kuriame buvo net 18 žmonių. Lango jame nebuvo, tik durys. Saugojo vienas sribas. Užpuolė parazitai, kuriuos rinkome į iš kažkur atsiradusį butelį. Praėjus dviem savaitėms, iš Alytaus kalėjimo mane išleido. Bet širdis jautė, kad laisvė tik laikina, tad negyvenau vienoje vietoje, o ėjau per žmones, pabūdama kur pora valandų, kur dieną, dvi, savaitę. Sunkus buvo mano klajūnės gyvenimas, tuo labiau, kad buvau ne viena, visur turėjau vestis ir mažąjį sūnelį.

1947 m. pas vyro tėvus buvo talka – mynė linus. Norėdama jiems padėti, negalvodama, kad gali tekti susidurti su sribais, atėjau ir aš. Po darbo apie 20 moterų susėdome prie stalo valgyti. Tik staiga žiūrime, eina į kiemą sribų būrys. Visi suėjo ir į kambarį. Vyro sesuo pradėjo vaišinti degtine. Aš nešiau į stalą valgį ir raginau valgyti. Bet vienas jų pasikėlė, išsikvietė į priėmimą vyro mamą ir pradėjo reikalauti pasakyti esančių moterų pavardes. Tą paties klausė ir vyro brolio. Supratusi, kad jau pakliuvau (o kalėjimo baisumą jau buvau patyrusi savo kailiu), mintyse rezgiau planą, kaip pabėgti. Nutariau rizikuoti, nors už stalo kampe sėdėjo taiklus kulkosvaidininkas. Ir nepajutau kaip iššokau pro langą. Prieš akis dar buvo aukšta pėrų tvora, bet nesunkiai nugalėjau ir šią kliūtį. Buvo 21-22 val. Sribai supratę, kad manęs nėra ir pamatę bėgančią, pradėjo šaudyti iš kulkosvaidžio. Parkritusi į arimą jaučiau, kaip nuo kulų lietaus ant

manęs byra žemė. Kėliau ir vėl bėgau, kol išsilaisvinau iš kulų ugnies ir pasislėpiau. Laimė lydėjo mane, likau gyva. O jie sugrižę pasakė vyro mamai, kad jos marti jau nušauta.

Buvo didelė šalna, po kojomis lūžinėjo ledukai, o aš tik su kojineėmis, todėl toli bėgti negalėjau. Atbėgusi pas netolimą kaimyną Marčiulyną, Peršėkės kaime, atsistojusi prie sienos, stebėjau, kas bus toliau. Išgirdau didelį triukšmą. Mačiau, kaip visus išrikiavo kieme ir nuvarė Krokialaukio link. Kaip vėliau sužinojau, sargybiniai bėeidami prašė žmonių, kad jie kalbėtų jų naudai, kadangi šovinių daug iššaudė, o nieko nesugavo. Neužilgo sugrižau vėl pas vyro tėvus. Atsargiai, kad šunys nesulotų, pasibeldžiau į duris. Išėiti į mišką visam laikui dar negalėjau dėl sūnaus, kurį norėjosi nors kiek paauginti ir dar galint padėti miško broliams.

1947 m. partizanas J. Menčinskas (prie Žuvinto ežero) paprašė parvežti rašomąją mašinėlę iš Alytaus į štabą. Ši užduotis pavyko gerai. Tada prašė nunešti į Balbieriškio mišką būrio vadui Vaclovui Petraškai-Patrimpui, kurio buvau ryšininkė, spaudą. Aš gyvenau pas Šiugždų kaimo gyventoją Račkauską, kur buvo ir mano brolis Viktoras. Jis rengėsi eiti pas seserį, gyvenančią prie miško Sūkurių kaime, tad ir paprašiau nunešti. Nenuėjus nė pusės kilometro, enkavedistai jį sulaukė ir patikrinę rado mano įduotą spaudą, kurioje buvo įvyniota partizanams žiedai su trispalvėmis. Brolių uždavė Alytaus saugume, kur jis daug iškentėjo. Praėjus dviem mėnesiams, įsidrąšiusi (nes buvo labai gaila brolio), nunešiau jam maisto. Iš karto mane sulaukė. Nuvedė į tardymo kabinetą ir suvedė akistaton. Brolis pasakė, kad spaudą jam perdaviau aš. Išpjaušė sagas, išvėrė gumas, atėmė iš plaukų segtukus ir, paėmęs pasą, išvedė iš tardymo kabineto ir pasodino koridoriaus kampe. Po pusvalandžio leitenantas liepė citi su juo į kambarą. Jis ėjo pirmas, aš paskui jį. Tada ir vėl šovė mintis, kad reikia bėgti. Iš saugumo pastato ėjo takelis į gatvę, kur stovėjo sargybinis, užsiremęs ant tvoros, ir žiūrėjo į netoli esantį turgų. Aš staiga šokau į šalį, pro sargybinių į gatvę, įsimašiau į žmonių minią ir laimingai pabėgau. Lankiau vyro ir brolio draugus miške, klausdama jų, ką man toliau daryti. Taip bėgo dienos, metai...

1948 m. ištrėmė iš tėviškės brolių Motiejų Kazlauską. Anksti rytą eidama aplankyti mamytės, iš toli pamačiau prie namų bėgiojančius žmones ir supratau, kas atsitiko. Jauniausias brolis Gediminas paspruko, ir mes

abu, perbridę Peršėkės upę, pabėgome. Pasislėpę krūmuose, matėme, kaip brolis Motiejus su žmona kraunasi į vežimą būtinus daiktus ir maistą. Išvežė brolių su žmona ir dukrele Aldute, o sūnelis Kostukas, kuriam buvo tik septyneri, iš Balbieriškio pabėgo. Tą kartą išvežė dar tris ūkininkus iš Žiūronių kaimo.

Aš meldžiausi ir prašiau Dievo, kad neišvežtų mūsų brangios mamytės, kuri labai sirgo. Bet ji liko gyventi savo namelyje. Nors ir savo žemėje gyvendama, mama labai daug iškentėjo: vaikų kalėjimai, tremtys, sūnaus žuvimas. Visa tai draskė jos – motinos – širdį. Užaugino 8 vaikus, o senatvėje, netekus sveikatos, nebuvo kam nė vandens paduoti. Iš mūsų aštuonių, tik dviem seserims neteko sunki tremtinio ar kalinio dalia, nors vyriausios sesers vyras buvo suimtas ir nuteistas 5 m. kalėti. Vyresnysis brolis Stasys nuteistas 25 m. katorgos, aš – 10 m., jaunesnysis brolis Viktoras – 6 m. ir Gediminas 3 m. Taip išsiskirstėm po plačią "tėvynę" – Irkutsko ir kitas Sibiro vietas. O vidurinysis brolis Petras atgulė savoje žemėje, su ginklu rankose kovodamas už šventą ir labai brangų žemės lopinėlį – Lietuvą.

1949 m. vieną saulėtą dieną išsiruošiau su ūkininku Lesevičiumi į Alytų. Nuo Ūdrijos pamatė stribai ir pažinę pradėjo vytis. Žmonės suprato, kad mus vejasi, stribams arkliai nedavė, ir jie manęs neprisivijo. Atvažiauvus į Alytų, pirmiausia nuėjau į bažnyčią padėkoti Dievui už išgelbėjimą. Po to į vaistinę gauti broliams nors kiek vaistų. Bestovint prie prekystalio, pamačiau kitoje gatvės pusėje tą patį stribą, kuris mane vijosi. Už kelių sekundžių jis jau buvo bedaręs vaistinės duris. Nieko kito neliko tik šokti pro langą ir bėgti. Aš taip ir padariau. Ištrūkti pasisekė. Pasislėpiau pas gerus žmones.

1950 m. draugės supažindino mane su Kauno geležinkelio depo viršininku Mykolu Stankevičiumi iš Šančių. Jis prižadėjo man padėti – prisiregistruoti ir gauti darbo Kaune. Visi jį pažinojusieji sakė, kad tai geras žmogus, bet aš jo žodžiuose pajutau kažką negero. Ir neapsirikau. Tas "gerasis" žmogus 1950 m. vasario 16 d. visus, kurie juo patikėjo, išdavė saugumui. Kaune buvome tik vieną parą. Iš čia išvežė į Vilniaus kalėjimą Sodų gatvėje, kur buvau laikoma metus ir penkis mėnesius.

Per pirmą tardymą Kauno saugume nuo manęs atskyrė sūnų. Jis, mažomis rankutėmis apkabinęs mano kaklą, šaukė: "Mamyte, aš noriu

mirti kartu su tavimi". Juk jis matė nušautus savo tėvelį ir dėdę Petrą, todėl galvojo, kad nušaus ir mane. Nuvilkę paltuką, nuavę batus, uždėjo didelę "telogreiką" (šimtasiiulę), apavė dideliais batais ir išvežė į Vilnių. Ten, kalėjime, vesdami jį per kameras, visiems aiškino, kad tai yra "bandito sūnus". Skaudu tai ir dabar prisiminti. Vėliau jis pakliuvo į Vievio vaikų namus. Vaikai ypač giliai viską išgyvena, todėl ir jam visi tie gąsdinimai, baimė ir mažos širdelės skausmas paliko pėdsakus. Sulaukęs 24-erių, susirgo nervų liga ir serga iki šiol.

Mane tardė rusas Emilijanovas, vertėjas buvo kažkoks Kazlovskis. Po metų ir 5 mėnesių perskaitė nuosprendį, kad esu nuteista 10-čiai metų.

Vilniaus kalėjime kartu buvo ir brolis Gediminas. Su juo retkarčiais pasikeisdavome laiškeliais. Rašalą pasidarydavome iš sudegusių duonos plutelių, užpylę jas verdančiu vandeniu. Laiškus padėdavome sutartoje vietoje – ant vamzdžių tualete.

Kartą, stovėdama tardymo kameros kampe, per naktį iškankinta, pro langą pamačiau einančius vaikus iš vaikų namų, o priešpaskutinėje eilėje pastebėjau ir savo sūnelį. Nė nepajutau, kaip prišokau prie lango, kad jį iš arčiau pamatyčiau, nors už tai teko atkentėti.

1951 m. liepos mėn. gyvulinių vagonų sąstatas su Lietuvos sūnumis ir dukromis pajudėjo į, nežinomą svetimą kraštą. Atsisveikindami su savo brangia Tėvyne, meldėme Dievą neleisti mums pražūti ir giedojome: "Marija, Marija, išgelbėk nuo priešo baisaus".

Aš patekau į Mordovijos lagerius. Čia visos buvome politinės kalinės. Gavome lagerio drabužius, ant kurių turėjome užsisiūti numerius. Mano buvo 992-Š. Pradžioje dirbau siuvykloje, vėliau lauko darbuose. Nuo blogo maisto ir varginančio darbo po 12 val. per parą labai nusilpome. Mano draugę paguldė į ligoninę. Norėjau jai parnešti nors vieną morką ir svogūną, tad sugalvojau juos prisirišti prie ilgo siūlo ir taip nepastebimai įsitraukti į zoną. Man pasisekė, ir aš turėjau ką nunešti nusilpusiai draugei. Eidamos pro kopūstų lysves, stengėmės koja pasvirti ir išversti kokią galvą, o tada čiupdavom ją ir visos po lapą išsidalydavome.

Kartą atsidūrėme netoli didelio pomidorų lauko. Paprašiau sargybinių, kad leistų nors vieną jų nusiskinti. Sargybinis, nieko nepasakęs, nosisuko ir nuėjo nuo manęs tolyn. Tada aš šliaužte prišliaužiau tą kelių metrų atstumą, skyniau pomidorus ir mečiau į savo zoną brigados moterims.

□ Prie Velykų stalo. Antra iš kairės Anelė Marcinkevičienė. Mordovija

Ne visi sargybiniai buvo blogi. Teko sutikti keletą ir gerų, dar ne-
nužmogėjusių, kurie mūs pagailėdavo.

1953 m. susirgus Stalinui, meldėme Dievą jo mirties. Kalbėti apie tai
vengėme, nes ir lageryje buvo užverbuotų niekšų. Stalinui mirus, lageryje
kaukė visos sirenos, o mes širdyse džiaugėmės. Tik viena lietuvė gailiai
pravirko, ir tuo mus labai nustebino. Mes supykome, bet ji pasakė, kad
verkia savo mamos, dėl Stalino mirusios Sibire. O kaip verkė rusų tau-
tybės kalinės! Atrodė, kad jos laidoja savo tėvą ar motiną. Po Stalino
mirties lagerio režimas sušvelnėjo. Sužibo viltis sugrįžti.

1956 m. daugelį amnestavo. Ankstyvą pavasarį pradėjo išleisti vienus
į tremtį, kitus į Lietuvą. Abėcėlės tvarka šaukė į teismą, kur pasakydavo
mūsų likimą. O kiek prisikankinome belaukdamos ir bespėliodamos, kas
mūsų laukia! Ne viena barake moteris susirgo, buvo, kad ir išprotėjo.
Toks didelis troškimas laisvės ir Tėvynės ilgesys.

Pagaliau iššaukė ir mane. Paklausė, už ką esu teista. Aš jiems atsa-
kiau, kad nežinau, nes nieko blogo nesu padariusi. "O jei mes tau paskai-

tysim, ar tada prisiminsi?" "Jeigu ir jus taip muštų iki sąmonės netekimo, – pasakiau, – jūs irgi prikalbėtumėte, ko ir nebuvo." Pasiteiravo, kur yra mano motina, sūnus, broliai, ir kur aš norėčiau važiuoti. Atsakiau, kad pirmiausia norėčiau pamatyti sūnų ir senutę motiną.

Man leido grįžti į Lietuvą. 1956 m. gegužės 1 d. buvau jau Kaune ir tą pačią dieną atvykau į savo tėviškę, Žiūronių kaimą. Pasibeldusi į duris, išgirdau mamos balsą. Ji sėdėjo ant plytos, nes kambaryje buvo vėsu. Vargšė, neatpažįstamai susenusi, suvargusi, jau 82 metų mama. Apsikabinę džiaugėmės ir verkėme. Paskui ilgai ilgai kalbėjomės. Labai norėjo mane pavaišinti, bet nieko neturėjo. Nubėgau pas vyro seserį, kur gyveno atsiimtas iš Vievio vaikų namų mano sūnus. Jo neradau, buvo išėjęs pas draugus, ir aš atsiguliau pailsėti, nes buvau labai nuvargusi. Grįžęs sūnus rado mane miegančią ir pamatęs balsu pravirko. Mano atmintyje jis dar buvo mažas, o radau jau didelį.

Deja, Lietuvoje niekur nepritapau, niekam nebuvau reikalinga, išskyrus mamą ir sūnų. Nenorėjo niekas priregistruoti, duoti darbo, sakydami: "Grįžk ten, kur buvai." Nors ir labai nenorėjau vėl palikti Tėvynę, senutę motiną, kurios jau daugiau nematysiu, bet išeities nebuvo. Savo brolių, gyvenančių Krasnojarsko srityje, padrąsinta, nuvykau su sūnumi pas juos. Pradžioje buvo labai sunku. Vėliau sukūriau šeimą ir dar pagyvenau Krasnojarske 10 metų.

1964 m. vėl grįžau į Lietuvą. Nusipirkome Kaune butą ir pradėjome po truputį įsikurti.

Nesiskundžiu savo likimu, o džiaugiuosi, kad ir aš, paprasta Lietuvos kaimo dukra, galėjau paaukoti ant Tėvynės aukuro nors dalelę savęs, savojo gyvenimo.

PIRMASIS RADVILIŠKIO PARTIZANŲ RINKTINĖS VADAS JUOZAS ŠEREIVA-ARVYDAS

Juozas Šereiva jau nacių okupacijos metu priklausė LLA organizacijai – Radviliškio LLA apylinkei. 1944 m. lapkričio mėn. psk. Juozui Šereivai Šiaulių apygardos štabo vadas lt.n. Adolfas Eidimtas-Žybartas isakė atkurti LLA organizaciją Radviliškyje, o 1945 m. sausio mėn. oficialiai paskyrė Radviliškio LLA rinktinės – VS (Vanagų) vadu. Rinktinės veikimo teritorija turėjo apimti Radviliškio, Šeduvos, Baisogalos, Šiaulėnų ir Stačiūnų vls. Šioje teritorijoje rinktinės vadas turėjo atstatyti ryšius su LLA nariais, užmegzti ryšius su partizanų būriais ir organizuoti rinktinę kaip kovinį vienetą.

□ Juozas Šereiva-Arvydas

Neaišku su kelių valsčių organizacijomis J.Šereiva-Arvydas spėjo atkurti ryšius. Žinoma, kad jis Šeduvos vls. LLA vadui perdavė įsakymą užmegzti ryšius su grupe desantininkų, nusileidusių Radviliškio-Šeduvos vls. miškuose. Pastarųjų daugumą sudarė LLA nariai, vėliau kovoję kaip partizanai bei Žaliosios rinktinės organizatoriai. Tarp jų ir Juozo brolis Leonas Šereiva (žuvęs prie Panevėžio).

Radviliškyje buvo organizuotas rinktinės OS štabas, į kurį įėjo Genadijus Michnevičius-Nemura, klierikas Stasys Židonis, felčeri Pilipavičius-Audrūnas, žvalgybos grupė. J.Šereiva turėjo rotatorių, kurio pagalba 1945 m. balandžio 8 d. buvo atspausdinta 200 egz. apygardinio leidinio "Nežinomas kareivis" Nr.2.

1945 m. balandžio 8-9 d. vykdant LLA narių suėmimus Radviliškyje (Kauno-Šiaulių centrų likvidavimo operacijos tęsinys), J.Šereiva buvo suimtas ir žuvo: nušautas "bandant bėgti". Jo mirtimi baigėsi areštai Radviliškyje, suimtiems radviliškiesiems nesudaryta atskira byla, o jie patys prijungti prie grupinės LLA vadovų bylos.

Pagrindinė iki šiol informacija apie Juozo Šereivos-Arvydo rezistencinę veiklą buvo užfiksuota LYA, baudžiamojoje byloje 45742/3. T.1 L.78, 242 ir kt., T.2. L.104, 121 ir kt., kur paliudytas ir jo žuvimo faktas. Arvydo atminimą išsaugojo kraštiečiai ir daugelį metų našlaujanti Valerija Alksnytė-Šereivienė, kurios parašytus prisiminimus spausdiname.

Kęstutis Kasparas

Valerija Alksnytė-Šereivienė

VISKAS ATIDUOTA LIETUVAI

Juozas Šereiva gimė 1912 m. gruodžio 12 d. Tauragės aps. Tėvams persikėlus gyventi į Šeduvą, čia gyveno ir mokėsi. Juozui baigus Šeduvos progimnaziją, staiga mirė mama. Toliau mokytis negalėjo, nes buvo jaunesni už jį du broliai ir dvi seserys, kuriais reikėjo rūpintis.

Juozas pradėjo dirbti Šeduvos savivaldybėje. Buvo skautas ir jiems vadovavo, o laisvalaikiu mokėsi namuose ir pasiruošęs laikydavo egzaminus (eksternu) prie Švietimo ministerijos.

Pašauktas į karinę tarnybą, tarnavo Radviliškyje. Gavęs vyresniojo puskarininkio laipsnį, pasilieka liktiniu.

Radviliškyje, turėdamas jau didesnę patirtį, toliau vadovauja skautams. Būdamas nuoširdus, teisingas, linksmo būdo ir sumanus labai traukia jaunimą ir smarkiai išplečia skautų organizaciją, net artimesniuose kaimuose buvo jų draugovės.

Aš su Juozu susipažinau 1936 m., būdama skaute. Draugavome trejus metus. 1939 m., grąžinus Lietuvai Vilnių, Juozas perkeliamas į Vilnių. Čia 1940 m. vasario 4 d. susituokėme.

Labai džiaugėmės atgautu Vilniumi. Vyras lankė vadovų po Vilniaus kraštą kursus.

Girdėjome žmones sakant: "Vilnius mūsų, Kaunas rusų, Lietuvos nebėr". Netikėjome.

Taip gyvenome iki 1941 m. gegužės. Kariai išvažiavo į poligoną, kartu ir mano vyras. Tiesa, dabar jau jis kapitonas (nes visus puskarininkius pakėlė į karininkus). Aš grįžtu į Radviliškį pas tėvus, o birželį prasideda karas.

Iš vyro pasakojimų žinau, kad būnant poligone, vieną naktį paskelbiamas aliarmas. Vienus karininkus susodino į mašinas, nuvežė mišku ir pasigirdo šūvių serijos, o ryte iš jų palapinių politrukai jau tempė lagaminus.

Kitą dieną visus karius vežė į stotį, sodino į vagonus ir – į rytus. Mano vyrui pasisekė pabėgti. Jis sakė: "Netarnausiu nei vienam okupantui". Grįžo į Radviliškį, po kurio laiko įsidarbino geležinkelio ugniagesių inspektoriumi. Jis dar Šeduvoje priklausė ugniagesių komandai, baigė ugniagesių kursus.

□ Juozas Šereiva. 1938 m. Kitoje pusėje užrašas: *Gerajai Valtytei, šį skautą fotografavusiai. Juzė*

Juozui daug tekdavo važinėti. Tada kūrėsi LLA, į kurią jis įstojo.

Lietuvą antrą kartą okupavus, jis veikliai įsijungė į rezistencinį darbą, kartu įtraukdamas kitus inteligentus ir ūkininkus. Leido laikraštį "Nežinomas kareivis", spausdino atsišaukimus.

Palaikė ryšius su buvusiu burmistru Adolfu Eidimtu, kuris užeidavo pas mus į namus Radviliškyje. Jie kartu aptardavo tolimesnius veiklos planus. Juozas paremdavo maistui, kurį parūpindavo ūkininkai, besislapančius LLA narius.

Prisimenu kaip kartą jis, pasikvietęs vieną buvusį Lietuvos puskarininkį, su juo ilgai kalbėjosi, o šiam išeinant, girdžiu: "Juozai, tu pražudysi save ir savo šeimą."

Svečiui išėjus, Juozas susinervinęs sako: "Matai, jam svarbu, kad nežūtų jis ir jo šeima, o kad mes visi žūstam, kad žūsta visa Lietuva – nesvarbu".

1945 m. balandžio 9 d., bedirbant geležinkelio depe apie 11 val. Juozas Šereiva buvo suimtas dviejų NKVD darbuotojų ir vedamas į miliciją. Netoli milicijos, priešus ūkininko Vaičiūno kiemą, Juozas partrenkė abu jį vedusius ir pasileido bėgti. Kol sargybiniai atsipeikėjo ir pradėjo šaudyti, jis buvo nubėgęs iki daržinės, už kurios prasideda plentas, krūmai. Būtų pabėgęs, bet iš kitos gatvės pusės ėjo saugumo viršininkas Valeikis, kuris šovė ir pataikė tiesiai į galvą.

Taip žuvo nuostabus žmogus, tikras Lietuvos patriotas, geras vyras ir tėvas, kuris savo gyvenimą gyveno pagal skautų šūkį: Dievui, Tėvynei, Artimui.

Sužinojus šią žinią, mane ištiko širdies smūgis. Kai atsipeikėjau, pirmoji mintis buvo sunaikinti naktį atspausdintus atsišaukimus. Buvo atvažiavęs iš Utenos mano brolis, tad mes juos paėmėme ir sukišome į tualelą.

Galvojome, kad leis kūną palaidoti, bet nuėjus mano mamai, jis jau buvo įtrauktas į daržinę. Vienas saugumietis įėjusią mamą griebė už plaukų ir pradėjo daužyti į Juozo kruviną krūtinę: "Kas čia Šereiva ar Porvainis?" Mamai pasakius, kad Šereiva, paleido.

Po tokio smūgio aš dar labiau susirgau, kvietė gydytoją ir kunigą. Netoliese gyvenantis stribas, kuriam buvo liepta atvaryti visą šeimą, neišskiriant nei dukrytės, sužinojęs, kad smarkiai sergu, pasakė: "Kaip aš bobą ant pečių nešiu, kad nepaeina, truputį pasveiks ir atvarysiu". Ir dar pastebėjome, kad priešais sėdi milicininkas ir stebi mūsų duris. Supratome, kad laikas bėgti. Naktį per langą išlipome į kitą namo pusę. Pirmiausia – mama, sako: "Jei šaus, tegul nušauna mane". Bet nieko. Išlipus mamai, tėvelis iškėlė vežimėlį su dukryte, išlipau ir aš. Nežinojome, kur eiti. Pas gimines negalima, ten ieškos. Turėjome šiek tiek pažįstamą ūkininką Narbutą Pakruojo r. Jasaičių k. Ėjome per naktį, ryte buvome ten. Taip ir prasidėjo mūsų klajokliškas gyvenimas. Nesutikome nei vieno blogo žmogaus, visi be žodžių suprato ir stengėsi padėti, nors visi bijojo. Stribai važinėjo po visus kiemus ir ieškojo, ar nėra svetimų žmonių.

Po dviejų mėnesių tokio vargano gyvenimo neišlaikė dukrytės sveikata, peršalo (nes tekdavo nakvoti ir lauke) ir mirė nuo difterito. Puipių k.

(netoli Šeduvos) ūkininkas Stasevičius leido palaidoti savo lauke. Padarėme karstelį, dar nufotografavome ir naktį užkasėme, tikėdami, kad greit galėsime atsikasti ir palaidoti. Stasevičius, labai bijodamas, kad kas nepastebėtų, užsėjo. Dabar kelis kartus bandžiau ieškoti dukrytės palaikų, bet veltui.

Kai saugumas pastebėjo, kad mūsų nebėra, pradėjo daryti kratas pas mūsų gimines. Dar pakabino skelbimą: jeigu kas žino, kur mes esame, praneštų atsiimti lavoną (kuris seniai jau buvo užkastas). O mes eidavome ir eidavome, vakare pasiprašydavome nakvynės. Vėliau mūsų

akiratis išsiplėtė, susipažinome su daugiau geradarių. Žinoma, mes jiems padėdavome dirbti (ir laukuose būdavo saugiau). Netikėtai sužinojome ir apie besislapstančius LLA narius. Pirmiausia susitikome su klieriku Stasiu Židoniu. Kadangi aš neturėjau jokių dokumentų, o jis turėjo metrikų blankus, tai man padarė "dokumentą", priklijavęs nuotrauką, iškirptą iš dukrytės laidotuvių. Aš jam sakiau: "Kaip metrikai su nuotrauka?". O jis: "Jie nieko nesupranta, jei su nuotrauka, tai dokumentas".

Su klieriku Židoniu susitikome keletą kartų, jis palaikė ryšį su kitais LLA besislapstančiais. Sakė: "Nueikit prie Šiaulėnų (kaimo nebeprisimenu) pas mokytoją Šikšnių". Ten pabuvome keletą dienų. Mokytojas nurodė, kur gyvena Ivaškaitė (taip pat besislapstanti, pas ją spausdindavo atsišaukimus), bet jau jos neberadome, buvo išvažiavusi.

Su Židoniu ir Šikšniu susitikdavome dažniau, pasidalydavome žiniomis. Susitikdavome ir su partizanais, ypač pas Narbutą Jasaičių k. Jiems būdavo įdomu pasikalbėti. "Jūs daug vaikštote, kas ten Kaune girdėti, kaip amerikantai, ar jie mums padės".

Vėliau sužinojau, kad Židoniui pasisekė persikelti į Švediją, o Šikšnius išvažiavo į Vilnių (nes pasidarė nesaugu). Įstojo į Pedagoginį insti-

tutą, gyveno bendrabutyje. Saugumui atėjus jo suimti, jis atsidarė langą ir, iššokęs iš trečio aukšto, užsimušė.

Mūsų geradariai Narbutai taip pat smarkiai nukentėjo: duktė gavo 10 metų kaip ryšininkė, sūnus Vladas už tai, kad amatų mokykloje iš timpos su žirniais pataikė į Stalino portretą, irgi gavo 10 metų, o jauniausia duktė Marytė ėjo per miškelį pas tetą ir negrižo, rado miške nušautą ir pa-kištą po šakomis.

Taip mes vaikščiojome iki 1948 m., kada pradėjo keisti pasus. Vasi-liauskas iš Paežerių k. (turėjo tik 5 ha) sugalvojo, kaip mums padėti. Nuėjo pas seniūną (nežinau, kaip iš tikrųjų vadinosi) ir papasakojo, kad kadai-se mano tėvo senelis čia buvo baudžiauninkas ir kad mes norime čia ap-sigyventi, pasistatyti namelį, bet reikia prisiregistruoti. Reikia pažymos, kad gautume pasus. Žmogus beveik beraštis surašė tokį popieriuką. O mama nuėjo į Šeduvos miliciją, į pasų skyrių, nunešė mano nuotrauką, iškirptą iš dukrytės laidotuvių, pradėjo verkti, kad duktė sunkiai serga, nevaikšto, daktarai liepia vežti į Maskvą – ten patys geriausi daktarai tikrai pagydys, tik va pasų dar neturim. Kadangi visi buvo girti, viršin-in-kas pažiūrėjo į nuotrauką ir sako vienam: "Rašyk, gimusi 1918 m." "Kad ne aštuoniolika, – sako mama. – 1921 m." "Nori pajauninti? Na, rašyk 1920 m., bet kai sužinosiu, kad meluoji, atsakysi."

Mama parnešė pasus. Po visų nelaimių mums buvo pati laimingiausia diena.

Pasisekė prisiregistruoti Garliavoje, apsigyvenome antroje Julijana-voje pas vieną moterėlę. Gyvenome kelis mėnesius, tėvelis įsidarbino prie geležinkelio.

Vieną kartą nuvažiavome aplankyti savo geradarių į Jasaičius. Nar-butaitė tuomet draugavo su Stasiu Stugiu, kuris irgi slapstėsi. Sako: "Žinau adresą, kur Kaune už 200 rb. išduoda pasą, bet aš Kauno nežinau, tad ar galima pas jus atvažiuoti". "Žinoma, galima, atvažiuok". Atvažiavo, nuėjo-me į Vilniaus gatvę, aš palaukiau, jis įėjo į kiemą, užlipo laiptais, po kiek laiko išeina su pasu. Kai parėjome namo, pažiūrėjome, kad niekur nėra antspaudų. Mums iškart įtarimas, bet jis netikėjo: "Nueisiu rytoj ir uždės". Kitą dieną nueiname, aš laukiu ilgai. Žiūriu, išeina: rankos užpakalyje, už jo du vyrai, o jis baltas baltas. Aš tekina parbėgau namo. Pasikalbėję nutarėme, kad reikia išsiregistruoti, nes gali pasakyti, pas ką apsistojo.

Bet jis neišdavė, nes neatėjo daryti kratos.

Kol antrą kartą prisiregistravome, gyvenome pas Juozo seserį Kaune, Vaičiaičio gatvėje, nes jos vyras buvo įsidarbinęs milicijos mokykloje varuotoju, ten buvo saugiau...

Juozo Šereivos tėvas, gimęs Šiaulėnų vls., Paltynų k., buvo kalvis. Būdamas apie 20 metų sugalvojo važiuoti į Ameriką užsidirbti pinigų. Bet nuvažiavo tik iki Tauragės, kur susipažino su Ona Bušininkaitė iš Prišmantų k., įsimylėjo ir susituokė. Ten gimė ir pirmasis sūnus Juozas. Pagyvenę kurį laiką, atvažiuoja į Šėduvą, kur sunkiu darbu pradeda gyvenimą. Gimsta du sūnūs ir dvi dukros, bet kai Juozui sukako 17 metų, staiga miršta žmona.

Su antra žmona turėjo tris sūnus. Pamotė buvo gera audėja ir gera motina, nes visus vaikus mylėjo vienodai. Labai daug dirbdavo, ausdavo dieną naktį, dėl to sugadino sveikatą.

1945 m. balandžio 9 d. žuvus Juozui, tuoj mirė pamotė, o rugpjūčio 18 d. ankstyvą rytą atėję sribai perskaitė raštą, kad Šereivos ištremiami iš Lietuvos. Vyriausiam sūnui buvo 13 m., antram – 12 m. ir mažiausiam 5 metukai. Pasiimti neleido nieko. Vyriausiąjį sūnų Joną, tik grįžusį iš ligoninės, išnešė sergantį.

Pirmiausia iš Šėduvos nuvežė į Kupiškį, paskui į traukinį ir į Kožvinskio rajoną Komiją. Nuvežę apgyvendino žeminėsc. Vienoje vietoje ilgai nelaikė, paskui vežė prie Pečioros upės. Tėvukas kurį laiką dirbo kalviu. Ten dirbantis gavo po 700 g duonos, o vaikai ir nedirbantys tik po 300 g.

Mažiausią Antanuką, kuriam buvo tik 5 metai, paėmė į vaikų namus, kur jis ilgai neišgyveno, mirė iš bado. Iš bado mirė ir tėvas.

Brolis Petras pabėgo į Lietuvą, bet neturėjo kur gyventi. Pas seserį pabuvo du mėnesius, bet ir sesuo nieko neturėjo – tik 3 vaikus. Paskui

□ Janutė Kižauskaitė, Verutė Narbutaitė ir Valerija Šereivienė

nuvažiavo į Paltynus Šiaulėnų r. pas dėdes: ten kažkas pažino ir įskundė, suimtą išvežė atgal. Teisė, gavo 2 metus kalėjimo ir tremties, daugiau jis nebegrįžo ir apie jį nieko nežinau.

Vyriausiasis Jonas, palikęs vienas, nors buvo dar vaikas, dirbo visokių darbus. Pasakojo, kad per šienapjūtę duodavo po kepaluką duonos savaitei. Vasarą prisirinkdavo uogų, paskui grybų, meškeriodavo, pasigaudavo žuvies, ir taip išliko gyvas. Į Lietuvą buvo atvažiavęs kelis kartus, bet vis nebuvo galima surasti vietos gyventi. Vėliau apsivedė su lietuvaitė, kurios motina buvo politinė kalinė. Į Lietuvą sugrįžo 1988 m. spalio 6 d.

Rašau ir galvoju, kodėl komunistai visą laiką norėjo mus įtikinti, kad rusai atėjo išvaduoti nuo išnaudotojų, nuo buožių (daugelį ir įtikino). Galvoju apie savo vyro Šereivos šeimą, kuri labai daug ir sunkiai dirbo, kad uždirbtų sau ir vaikams duonos. Jie niekad nedejavo, mylėjo savo tėvynę. Kodėl juos sunaikino? Turėtų būti dabar aišku ir kvailiui, kad naikino ne "išnaudotojus ir buožes", o lietuvius ir Lietuvą.

Kai aš su tėvais slapsčiausi, mums daugiausia padėjo mažąžemiai kaimo žmonės: Narbutai (Pakruojo vls., Jasaičių k.), Narbutienės sesuo (Rozalimo vls., Bukų k.), Vasiliauskai (Šeduvos vls., Paežerių k.), Petronai (Šeduvos vls., Alksnių k.), Ivoškai (Šeduvos vls., Mižaičių k.), pavardės neprisimenu (Šeduvos vls., Prastovonio k.), Stanevičius (Šeduvos vls., Puipių k.), Nekrošius (Baisogalos vls., kaimo neprisimenu), Paluckai (Gimbogalos vls.), Vasiliauskų giminės (Kėdainiai, kaimo neprisimenu), Šerevienė, Usavičiai (Kaunas), Duminskai, Paukštys (Panevėžys), mano brolis Alksnys (Kaišiadorys).

Praėjo daug metų, o aš niekaip negaliu pamiršti nei savo vyro, žuvusio pačioj jaunystėj, nei tų išblyksusių, iškankintų veidų, gulinčių gatvėse lavonų, ir nei vienas iš jų nepasakė: "Ką mums duos Lietuva!" Jie Lietuvai ir mums atidavė viską, ką turėjo brangiausio.

Antanas Gintautas Bružas

JUNGTINĖS KĘSTUČIO APYGARDOS
POVILU LUKŠIO RINKTINĖ

Kėdainių aps. nuo 1944 m. veikė LLA Vanagų junginys – Kovo apylinkė. Jos vadas j. ltn. Jonas Jasinevičius-Margis, vykdydamas LLA štabo 1945 m. įsakymą Nr.4, pertvarkė apylinkę pagal karinį-struktūrinį pavzdį: rinktinė-rajonas-būrys. 1946 m. kovo mėnesį Svilių miške įvykusiame partizanų pasitarime, kuriame dalyvavo 35 žmonės, buvo nutarta apylinkę pavadinti "LLA Povilo Lukšio rinktinė", vadu išrinkti Margį, pavaduotoju Vacį Gudaitį-Arūną, Rasą, būrių vadais – Margį, Petrą Kliučinską-Petrą ir Lazdelę¹.

Iš pradžių Povilo Lukšio rinktinė nebuvo veikli, partizanai daugiausia laikėsi miškuose, vengdami susidūrimų su kariuomene. Dėl neveiklumo kai kurie vadai buvo nepatenkinti, todėl Margis atsisakė rinktinės vado pareigų. 1946 m. rugpjūčio 28 d. Svilių miške įvykusiame partizanų būrių vadų pasitarime, kuriame dalyvavo 22 žmonės, rinktinės vadu buvo išrinktas ltn. Antanas Ragauskas-Ragelis².

Rinktinės vado įsakymais Nr.3 ir Nr.4 buvo paskirti rinktinės ir jos rajonų pareigūnai: rinktinės vado pirmasis pavaduotojas – Jonas Jasinevičius-Margis*, rinktinės vado antrasis pavaduotojas ir štabo viršininkas – Vacys Gudaitis-Arūnas, Rasas**; rinktinės rajonų viršininkai: 1-ojo – Jonas Jasinevičius-Margis, 2-ojo – Vacys Gudaitis-Arūnas, Rasas, 3-ojo Jurgis Burnys-Smilga***, 4-ojo – Aloyzas Dalbokas-Šarūnas, Imperato-

* Jonas Jasinevičius, g.1918 m. Surviliškio vls. Zavišino palivarke. Baigė Karo mokyklą. 1938-1940 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje. 1941-1944 m. mokytojavo Kėdainių aps. mokyklose. 1944 m. tarnavo Vietinėje rinktinėje.

** Vacys Gudaitis, g.1918 m. Grinkiškio vls. Meiliškių kaime. 1941 m. baigė Karo mokyklą.

*** Jurgis Burnys, g.1921 m. Baisogalos vls. Skėmių kaime. 1942-1944 m. mokytojavo Baisogalos vls. mokyklose.

rius*, 5-ojo – Pranas Raišys-Žilvitis**, 6-ojo – Sakalas.

Rinktinės vadas 1946 m. gruodžio 11 d. raštu³ Jungtinės Kęstučio apygardos vadui pranešė, kad priima pasiūlymą įsijungti į apygardą, ir nurodė rinktinės veikimo ribas. Jos iš pietų siekė Tauro apygardą, iš rytų priėjo prie Žaliojo Velnio junginių ir Vyties apygardos, šiaurėje susisiekė su Žaliaja rinktine ir vakaruose – su Jungtinės Kęstučio apygardos Šerno rinktine.

Rinktinės veikimo teritorija buvo padalinta į 6 rajonus, apimančius po kelis valsčius⁴: 1-as – Krakių, Dotnuvos, Gudžiūnų, Josvainių; 2-as – Grinkiškio, Krakių, Betygalos, Šiluvos; 3-as – Baisogalos, Gudžiūnų, Šeduvos; 4-as – Pernaravos, Josvainių, Čekiškės, Babtų; 5-as – Žeimių, Vandžiogalos, Jonavos, Lapių; 6-as – Čekiškės, Babtų, Vilkijos, Raudondvario.

1946 m. pabaigoje rajonuose veikė partizanų būriai: 1-ame Alekso Meškausko-Lokio, Vinetū (8 žm.), Jono Mažeikos-Gėlos (4 žm.)⁵, 2-ame – Broniaus Bankausko-Paleckio (10 žm.), Juozo Mingilo-Vilko (20 žm.), Kukučio (10 žm.), 3-iamc – Vito Motiekaičio-Paparčio (10 žm.)⁶, 4-ame – Andriejaus Kaltenio-Andriejaus (4 žm.), Edvardo Žiužnio-Ūsorio (5 žm.), Jono Žilinsko-Tėvo (5 žm.)⁷, 5-ame – Prano Raišio-Žilvičio (15 žm.)⁸, 6-ame – Sakalo (16 žm.)³.

Be to, kai kurie partizanai gyveno savo namuose kaip slapukai ir kada kviesdavo – dalyvaudavo veiksmuose. Iš viso rinktinėje buvo apie 150 žmonių⁹. Rinktinė išleido vieną laikraštėlį "Laisvėje" ir leido satyrinį laikraštėlį "Katiuša". Rinktinė turėjo ryšį su Tauro apygarda, iš kurios atsiveždavo literatūros, ir su Kęstučio apygardos Šerno rinktine, su kuria dalyvaudavo kovose. Aktyviausiai veikia 1946 m. spalio-gruodžio mėn.: buvo puolami apylinkių pirmininkai, stribai ir kiti sovietiniai pareigūnai, bendradarbiavimu su MVD-MGB įtariamais asmenys ir kitokie šnipai. Puolimo objektus parinkdavo rajonų viršininkai ir būrių vadai. Žygiui vadovaudavo tie partizanai, kurie gerai pažinojo vietovę ir puolimo objektą.

* Aloyzas Dalbokas, g.1923 m. Krakėse. 1944 m. įstojo į Lietuvos Vietinę rinktinę. Mokėsi vokiečių diversinėje žvalgybos mokykloje ir su lietuvių grupe buvo parašytu nuleistas sovietų okupuotoje Lietuvoje.

** Pranas Raišys, g.1906 m., Lietuvos kariuomenės viršila. Vokiečių okupacijos metais kalintas už dalyvavinį LAF ir ginklo laikymą.

☐ Antanas Ragauskas-Ragelis

☐ Jonas Jasinevičius-Margis

☐ Vacys Gudaitis-Arūnas, Rasas

☐ Jurgis Burnys-Smilga

28 rinktinės narių bylos kaltinimo išvadoje¹⁰ nurodyta, kad Povilo Lukšio rinktinės nariai 1946 m. sausio-gruodžio mėn. įvykdė nemažai puolimų, per kuriuos buvo nukauta apie 100 "sovietinių piliečių".

Žiemai artėjant, rinktinės vadai pradėjo rūpintis narių dokumentais, kad partizanai žiemą gyventų miestuose, įsidarbintų, palaikytų ryšį su vadovybe, o atšilus orui vėl eitų į mišką. 1946 m. gruodžio 19 d. Vilniuje įvykusiame pasitarime buvo nuspręsta iš Kėdainių krašto žmonių sudaryti Povilo Lukšio rinktinės Vilniaus organizaciją¹¹. Tačiau šio sumanymo įgyvendinti nepavyko.

Dar 1946 m. gruodžio mėn. rinktinės štabo viršininkas V. Gudaitis-Arūnas iš atminties buvo surašęs LLA Kovo apylinkės ir Povilo Lukšio rinktinės žuvusius partizanus. Sąrašė¹⁵ nurodyti šie slapyvardžiai: Adziukas, Bačiuliūnas, Bakutis, Benadas, Brazdeika, Burinskas, Burtilius, Dolitlis, Dzendobrukas, Dzidorius, Eglė, Futi-Muti, Gaižauskas, Genys, Germanas, Goštautas, Jaugelas, Jaunuolis, Jaunutis, Jokeris, Karvelis, Karpa, Katinas, Kelmas, Kirka, Kotas, Kulikauskas, Kurpavičius, Kvaksas, Labutis, Lazdelė, Licpa, Liolka, Lipinskis, Lordas, Makabas, Mariakas, Medžiotojas, Musiejus, Ožiukas, Paniskus, Paukštelis, Pelėda, Pempė, Petka, Petras, Povilas, Pupa, Puriena, Putinas, Ramutis, Stalinas, Šnabas, Švilpa, Švogeris, Tarzanas, Tigras, Tūzas, Ukrainietis, Uosis, Varna, Vincas, Vitas, Zuikis, Žemčiūgas – iš viso 67 partizanai.

Nesėkmė Labūnavoje rinktinei sudavė lemiamą smūgį. Grupę partizanų, susirinkusių mūriniame Labūnavos dvaro bokšte pasrėmėjus atšvęsti Kalėdų, 1946 m. gruodžio 25 d. rytą apsupo MVD kariuomenės dalinys. Po ilgai trukusio mūšio pritrūkę šovinių, bokšto gynėjai nusišovė arba pasidavė. Į išeinančius buvo šaudoma. Žuvo 4 partizanai ir 7 kiti žmonės. 5 partizanai buvo paimti gyvi, tarp jų – 4-ojo rajono viršininkas A. Dalbokas-Šarūnas ir ryšininkas Antanas Muralis-Vingis¹². Dar tą pačią dieną Dalbokas MVD darbuotojams parodė partizanų bunkerius, miško pašto dėžutes ir susitikimų vietas¹³, o Muralis smulkiai išpasakojo partizanų, ryšininkų ir kitus adresus, kurių jis daug žinojo. Dėl to buvo suimti rajonų viršininkai Margis, Arūnas, Smilga ir daugelis kitų partizanų, ryšininkų bei rėmėjų. 28 suimtiems rinktinės nariams buvo sudaryta bendra byla¹⁴.

Vėliau paaiškėjo, kad Muralis dar 1946 m. kovo mėn. MGB buvo

užverbuotas¹⁶. Kalėdinį susirinkimą Labūnavoje organizavo Dalbokas. Nuo 1947 m. A.Dalbokas-Šarūnas ir A.Muralis-Aidas jau – MGB mjr.Sokolovo specgrupėje, kur Dalbokas buvo 7 smogikų grupės vadu¹⁷.

Rinktinės vadas Ragelis ir jo naujasis pavaduotojas Juozas Paliūnas-Rytas bandė suburti rinktinės likučius ir tęsti kovą¹⁸. 1947 m. rugpjūčio mėn. veikė šie rinktinės būriai: Kosto Sadausko-Vanagėlio (10 žm.), Juozo Mingilo-Vilko (9 žm.), Boleso Bartkaus-Albino (5 žm.)¹⁹ ir Prano Raišio-Žilvičio (12 žm.)²⁰.

Vanagėlio būrys žuvo mūšyje su MVID ka riomene 1947 m. rugsėjo 14 d. Baisogalos vls. Avižiškių k.²¹.

Rinktinės vadui A.Ragauskui-Rageliui patekus į priešo rankas 1947 m. rugsėjo mėn., rinktinė pakriko²². Žilvičio būrys įsijungė į Vyties apygardą²³. Juozas Paliūnas-Rytas 1947 m. lapkričio mėn. Paliepių miške surinko likusius partizanus, sudarė iš jų vieną dalinį – Smūgį – ir jį įjungė į Jungtinės Kęstučio apygardos Savanorio rinktinę²⁴.

¹ LYA. FB.b. B.39190/3. T.1. L.12: J.Jasinevičiaus apklausos protokolas.

² Ten pat. B.35621/3. L.52. A.Ragauskio apklausos rotokolas.

³ Ten pat. B.41180/3. T.3. L.84.

⁴ Ten pat. B.35621/3. L.53, 54, 113; B.39190/3. T.1. L.17, 18, 242; T.4 L.103, 108, 109: A.Ragauskio, J.Jasinevičiaus, V.Gudaičio, J.Burnio, A.Dalboko apklausos protokoliai.

⁵ Ten pat. B.39190/3. T.1. L.17: J.Jasinevičiaus apklausos protokolas.

⁶ Ten pat. B.35621/3. L.114: V.Gudaičio apklausos protokolas.

⁷ Ten pat. B.39190/3. T.4. L.103: A.Dalboko apklausos protokolas.

⁸ Ten pat. B.35621/3. L.54: A.Ragauskio apklausos protokolas.

⁹ Ten pat. L.113: V.Gudaičio apklausos protokolas.

¹⁰ Ten pat. B.39190/3. T.7. L.171.

¹¹ Ten pat. T.1. L.243: J.Burnio apklausos protokolas.

¹² Ten pat. B.35621/3. L.91: A.Muralio apklausos protokolas.

¹³ Ten pat. F.3. B.24/6. L.219-221: NKVD Kėdainių aps. skyriaus 1946 m. gruodžio mėn. pranešimas.

¹⁴ Ten pat. FB.b. B.39190/3.

¹⁵ Ten pat. T.4. L.251.

¹⁶ Ten pat. T.7. L.295: LSSR MGB tyrimo skyriaus pažyma-apžvalga.

¹⁷ Laisvės kovų archyvas. 1994. Nr.12. L.246.

- ¹⁸ Rytas. *Partizano keliu*. K.1990. L.28.
¹⁹ IYA. F.3. B.20/138. T.2. L.98: MGB Kėdainių aps. skyriaus 1947 m. rugpjūčio mėn. pranešimas.
²⁰ Ten pat. B.36/23. T.6. L.277: MGB Kauno aps. skyriaus pažyma.
²¹ Ten pat. F.3 B.27/5. L.210: MGB 2-N v-bos Kėdainių aps. skyriaus 1947 m. rugsėjo mėn. pranešimas.
²² Rytas. *Partizano keliu*. L.31.
²³ Tremtinys. 1992. Nr.22.
²⁴ Rytas. *Partizano keliu*. L.36.

PRIEDAS

Povilo Lukšio rinktinės štabo dokumentai 1946-1947 m.

Skelbiami dokumentai-įsakymai Povilo Lukšio rinktinei Nr.1, 2, 3, 4, 5 yra paimti iš buvusioje KGB archyve išlikusių šios rinktinės partizanų baudžiamųjų bylų (LYA. F.Bb. B.39190/3. T.4. L.227, 230, 233, 237; B.35621)3. L.169 (vokas). Įsakymas Nr.6 yra iš atrasto Maironio rinktinės archyvo. Dokumentuose pasitaikančios santrumpos: m. – miestelis, prtz. – partizanas, vng. – vanagas, vanagai.

Antanas Gintautas Bružas

1.Povilo Lukšio rinktinės vado J.Jasinevičiaus-Margio 1946 m. kovo 12 d. įsakymas Nr.1 apie LLA Kovo apylinkės reorganizaciją į rinktinę

Povilo Lukšio rinktinei Įsakymas Nr.1

Būstinė, 1946 m. kovo mėn. 12 d.

Rikiuotės sritis § 1.

Mūsų partizaniškojo veikimo sąjūdis kasdien įgauna naujas formas, kasdien gyvenimo eiga diktuoja naujus uždavinius ir verčia ieškoti naujų kelių mūsų užsibrėžto tikslo siekiant. Mūsų rajone tas sąjūdis tiek išsiplėtė, kad iki šiol buvusioji LLA Vanagų "Kovo" apylinkė negali pilnai

P O V I L O L U K Š I O R I N K T I N Ė I

↓ S A K Y M A S Nr. 1.

Būstánė, 1946 m. kovo mėn. 12 d.

R i k i u o t ė s s r i t i s.

§ 1.

Mūsų partizaniškojo veikimo sąjūdis kasdien įgauna naujas formas, kasdien gyvenimo eiga diktuoja naujus uždavinius ir verčia ieškoti naujų kelių mūsų užsibrėžto tikslo siekiant. Mūsų rajone tas sąjūdis tiek išsiplėtė, kad iki šiol būvusioji LLA Vanagų "K o v o" apylinkė negali pilnai apimti visų "Kovo" rajone esančių organizuotų partizanų - vanagų kovos vienetų. Tas ypač išryškėjo šiuo metu, antraisiais mūsų apylinkės gyvavimo metais.

Todėl daugumos partizanų, veikiančių "K o v o" apylinkės ribose dalinių vadų pasitarime nutarta: iki šiol veikusią LLA Vanagų "K o v o" apylinkę, perorganizuoti į Lietuvos Partizanų - Vanagų P o v ė l o L u k š i o R i n k t i n ė.

§ 2.

Nuo šios dienos aš nustoju eiti LLA Vanagų "K o v o" apylinkės, ir pradėdu eiti Povilo L u k š i o R i n k t i n ės vadų pareigas.-

§ 3.

Visi LLA Vanagų "K o v o" apylinkės štabo pareigūnai ir jų šinioje esantieji partizanų- vanagų kovos daliniai ir visas organizacinis sektorius pereina rinktinės sudėtin.-

§ 4.

Visi iki šiol išleisti ir neatšaukti LLA Vanagų "K o v o" apylinkės įsakymai ir toliau nenustoja savo galios.-

/-/ J. I t n. M a r g i s
Rinktinės V a d a s.

apimti visų "Kovo" rajone esančių organizuotų partizanų-vanagų kovos vienetų. Tas ypač išryškėjo šiuo metu, antraisiais mūsų apylinkės gyvavimo metais.

Todėl daugumos partizanų, veikiančių "Kovo" apylinkės ribose dalinių vadų pasitarime nutarta: iki šiol veikusią LLA Vanagų "Kovo" apylinkę, perorganizuoti į Lietuvos Partizanų-Vanagų Povilo Lukšio Rinktinę.

§ 2.

Nuo šios dienos aš nustoju eiti LLA Vanagų "Kovo" apylinkės ir pra-

dedu eiti Povilo Lukšio Rinktinės vado pareigas.

§ 3.

Visi LLA Vanagų "Kovo" apylinkės štabo pareigūnai ir jų žinioje esantieji partizanų-vanagų kovos daliniai ir visas organizacinis sektorius perima rinktinės sudėtin.

§ 4.

Visi iki šiol išleisti ir neatšaukti LLA Vanagų "Kovo" apylinkei įsakymai ir toliau nenustoją savo galios.

J.ltn.Margis
Rinktinės Vadas

2.Povilo Lukšio rinktinės vado J.Jasinevičiaus-Margio 1946 m. rugpjūčio 28 d. įsakymas apie pasitraukimą iš pareigų

Povilo Lukšio Rinktinei
Įsakymas Nr.2

Būstinė, 1946 m. rugpjūčio mėn. 28 d.

Rikiuotės sritis

§ 1.

Nuo š.m. rugpjūčio mėn. 28 d. aš pasitraukiu nuo iki šiol eityjų Rinktinės vado pareigų.

Ta proga dėkoju visiems partizanams-vanagams, remėjams ir visiems mūsų bičiuliams, kurie per visą mano rinktinei vadovavimo laiką nuoširdžiai ir atsidėję mums padėjo ir vienokiu ar kitokiu būdu yra prisidėję prie bendros kovos dėl Nepriklausomos Lietuvos atstatymo. Visa, kas iki šiol buvo nuveikta, nėra mano vieno nuopelnas, bet mūsų visų bendro darbo vaisius.

Perduodamas pareigas naujam rinktinės vadui aš nuoširdžiausiai linkiu geriausios sėkmės naujose pareigose ir kviečiu visus partizanus ir toliau su dar didesniu pasiryžimu ir ištverme tęsti pradėtą likiminę kovą tol, kol mūsų tikslas, dėl kurio mes kovojame, bus atsiektas.

J.ltn.Margis
Rinktinės vadas

P O V I L O L U K Š I O R I N K T I N Ė I

Į S A K Y M A S Nr. 2

Būstinė, 1946 m. rugpjūčio mėn. 28 d

Rikiuotės sritis.

§ 1.

Nuo š. m. rugpjūčio mėn. 28 d. aš pasitraukiu nuo iki šiol
būję rinktinės vado pareigų.

Tą progą dėkoju visiems partizanams - vadams, remėjams ir
visiems mūsų būdiūliams, kurie per visą mano rinktinės vadovavimo
laiką nuoširdžiai iš atsidėję mano padėję ir vienokia ar kitokia
nu yra prisidėję prie bendros kovos dėl nepriklausomos Lietuvos
statymo. Visa, kas iki šiol buvo nuveikta, nėra mano vienas nuo-
slėnis, bet mūsų visų bendro darbo vaisius.

Perduodamas pareigas naujam rinktinės vadui aš nuoširdžiai
linkiu geriausios sėkmės naujose pareigose ir kviečiu visus parti-
zanas ir toliau su dar didesniais pasiryšimais ir ištvėrme tęsti pra-
tę likimą kovą tol, kol mūsų tikslas, dėl kurio mes kovojame
į atolektas.-

/ - / J. lt. n. M a r g i s
Rinktinės v a d a s.

3. Povilo Lukšio rinktinės vado A. Ragauskio-Ragelio 1946 m. rugpjūčio 28 d. įsakymas Nr. 3 apie junginio reorganizaciją

Povilo Lukšio Rinktinėi
Įsakymas Nr. 3

Būstinė, 1946 m. rugpjūčio mėn. 28 d.

Rikiuotės sritis

§ 1.

Nuo šios dienos aš pradedu eiti Povilo Lukšio rinktinės vado parei-
gas.

§ 2.

Buvusį rinktinės vadą vng. j. lt. n. Margį skiriu pirmuoju rinktinės vado
pavadotoju.

Antruoju savo pavadotoju skiriu vng. j. psk. Arūną.

P O V I L O L U K Ŗ I O R I N K T I N Ė J

I Š A K Y M A S Nr. 3

Bustinė, 1946 m. rugpjūčio mėn. 28 d.

R i k i n o t e s s r i t i s.

§ 1.

Nuo šios dienos an, pradeda eiti Povilo L U K Š I O rink-
mės vad pareigas.

§ 2.

Šiame rinktinės vadą vng. j. ltn. MARGĮ skiria pirmajo
rinktinės vad pavadintoju.
Antrajo savo pavadintoju skiria vng. j. pak. ARUNA;
Ketvirtajį L/K o v u i įsak. 1945m. Nr. 55. §-2

§ 3.

Sekmingam darbai atlikti, numatoma reikalingas rinkti-
nės veikimo plotą padalinti rajonais. Dabar rinktinės plotas nu-
matoma padalinti į keturis rajonus. Rajonų viršininkais skiria:
Pirmojo rajono - vng. j. ltn. MARGĮ,
Antrojo - " - " j. pak. ARUNA,
Trečiojo - " - " partizaną SMILGĄ,
Ketvirtąjo - " - " vng. BARUNĄ.
Rajonų ribas nurodysiu kiekvienam atskirai. Partizanų - va-
gų daliniai ir pavieniai partizanai stovintieji rajonų ribose,
starpinėse priklauso atitinkamo rajono viršininkui ir an savo
piketais yra prieš jį atsakomybi.

§ 4.

Savo laiku buvo pagaidauta, kad partizanų - vagų daliniai
sila vakarinio patikrinimo bendrai pasimetę. Pastebėta, kad
mūsų veikimas kaizeruose dalinose yra visai pamirštas. Mes v
siamisi savo likimą kovą būsimie tiek moraliai pajėgūs ir nepa-
sime, kol mes globes iškėsimosioje Kūrėjo ranka. Primenu, vi-
dams dalinių - būrelių vadovų kad vėl atgautų įvesti bendrą
pildą.--

/ - / Ltn. R a g u l i s.
Rinktinės V a d a s.

Pastaba: 1).Kovui įsak[ymas] 1945 m. Nr.53 § 2.

§ 3.

Sėkmingam darbui ateityje, numatau reikalingą rinktinės veikimo plotą padalinti rajonais. Dabar rinktinės plotas numatoma padalinti į keturis rajonus. Rajonų viršininkais skiriu:

Pirmojo rajono	–	vng.j.ltn.Margi,
Antrojo "	–	" j.psk.Arūną,
Trečiojo "	–	partizaną Smilgą,
Ketvirtojo "	–	vng.Šarūną.

Rajonų ribas nurodysiu kiekvienam atskirai. Partizanų-vanagų daliniai ir pavieniai partizanai, stovintieji rajonų ribose, betarpiškai priklausys atitinkamo rajono viršininkui ir už savo veiksmus yra prieš jį atsakingi.

§ 4.

Savo laiku buvo pageidauta, kad partizanų-vanagų daliniai laike vakarinio patikrinimo bendrai pasimelstų. Pastebėta, kad tas reikalas kai kuriuose daliniuose yra visai pamirštas. Mes vesdami savo likiminę kovą būsimė tiek morališkai pajėgūs ir nepalūšime, kol mus globos Aukščiausiojo Kūrėjo ranka. Primenu, visiems dalinių – būrelių vadams, kad vėl stengtuosi įvesti bendrą maldą.

Ltn.Ragelis
Rinktinės vadas

4.Povilo Lukšio rinktinės vado A.Ragauskio-Ragelio 1946 m. rugsėjo 29 d. įsakymas Nr.4 dėl junginio reorganizacijos ir veiklos dokumentavimo

Povilo Lukšio rinktinei
Įsakymas Nr.4

Būstinė, 1946 m. rugsėjo mėn. 29 d.

Rikiuotės sritis

§ 1.

Antrąjį savo pavaduotoją vng.j.psk.Arūną, skiriu rinktinės štabo viršininku, kartu pildant ir tiesiogines savo tarnybos pareigas.

P O V I L O L U K Š I O R I N K T I N E I
I S A K Y M A S Nr. 4

Bastinė, 1946 m. rugpjūčio mėn. 29 d.

R i k i n o t a s s r i t i s.

§ 1.

Antroji savo pavaduotoją vng. J. psk. ARONĄ, skiria rinktinės viršininku; kartu pildant ir tiesiogines savo tarnybos pareigas. Pastabas 1/. Rinkt. įsak. Nr. 392. 1946 m.

§ 2.

Papildant rinktinę įsakymu Nr. 3 §3 iš 1946 m. rugpjūčio mėn. vienos rinktinės veikimo plotą įjungiami dar du rajonai. Rajonų lininkais skirius:

Penktojo rajono	- vng. gr. ŽILVYTĮ,
Šeštojo -"-	- vng. psk. SAKALĄ.-

§ 3.

Savo laiku, įsakyme "K o v u i" buvo prašyta būrelių vadus prašyti apie šiuos kovojus prieš okupantus partizanus. Iki šiol daliniai vadai nei vienas apie tai mums neinformavo. Todėl pakartotinai prašome visiemis partizanų - vengų dalinių vadams artimiausiu laiku pranešti per savo rajonų viršininkus, arba man betarpiu apie partizanų kovas nuo š. m. kovo mėn. Pranešime turi būti nurodyta: a/ gyvendė, b/ pareigos, c/ šuvinio aplinkybės, vieta ir data.

§ 4.

Pasitaiko, kad dalinių vadai ir pavieniai partizanai dar vis neįsisi su savimi bereikalingus dokumentus, direktyvas ir pan. kurios būtinai atvejais dažnai pakliūna į priešų rankas. Atsakyje turime įsakyti visiems, jokių bereikalingų dokumentų su savimi nešioti. Direktyvas, įsakymus ir kitokius dokumentus supažindinus su kovotojus padėti atitinkamoje sangloje vietoje.-

§ 5.

Pageldauju, kad visi rajonų viršininkai vestų kantynių dėmesį. Jais turėtų būti sutraukiami įvykusios kantynės ir žygiai nuostoliai. Atsakoma į klausimus: a/ data, b/ vieta, koks padarė ir kas jame žuvo, vadovavo, c/ kaštynių aprašymas, d/ tikslūs žolios žmonės ir ginklais, e/ šuvinų ir pasižymėjusių aprašymas/pažymas grobis ir priešų nuostoliai.-

/ - / Ltn. R a g a l i s
Rinktinės V a d a s.

.Pastaba: 1). Rinkti[nei] įsak[ymas] Nr.3 §2. 1946 m.

§ 2.

Papildant rinktinei įsakymą Nr.3, §3 iš 1946 m. rugpjūčio mėn. 28 d. rinktinės veikimo plotan įjungiami dar du rajonai. Rajonų viršininkais skiriu:

Penktojo rajono – vng.gr.Žilvytį,
Šeštojo " – vng.psk.Sakalą.

§ 3.

Savo laiku, įsakyme "Kovui" buvo prašyta būrelių vadus pranešti apie žuvusius kovoje prieš okupantus partizanus. Iki šiol dalinių vadai nei vienas apie tai mus neinformavo. Todėl pakartotinai įsakau visiems partizanų-vanagų dalinių vadams artimiausiu laiku pranešti per savo rajonų viršininkus, arba man betarptai apie partizanus, žuvusius nuo š.m. kovo mėn. Pranešime turi būti nurodyta: a.slapyvardė, b.pareigos, c.žuvimo aplinkybės, vieta ir data.

§ 4.

Pasitaiko, kad dalinių vadai ir pavieniai partizanai dar vis nešiojasi su savim bereikalingus dokumentus, direktyvas ir pan., kurios nelaimingais atvejais dažnai pakliūna į priešo rankas. Ateityje tam išvengti įsakau visiems, jokių bereikalingų dokumentų su savim nesinešioti. Direktyvas, įsakymus ir kitokius dokumentus supažindinus su jomis kovotojus padėti atitinkamoje saugioje vietoje.

§ 5.

Pageidauju, kad visi rajonų viršininkai vestų kautynių dienoraščius. Juose turėtų būti sutraukiami: įvykusios kautynės ir žygiai su nuostoliais. Atsakoma į klausimus: a.data, b.vieta, koks padalinys ir kas jam vadovavo, c.kautynių aprašymas, d.tikslūs nuostoliai žmonėmis ir ginklais, e.žuvusių ir pasižymėjusių aprašymas, f.paimtas grobis ir priešo nuostoliai.

*Ltn.Ragelis
Rinktinės vadas.*

5. Povilo Lukšio rinktinės vado A. Ragauskio-Ragelio 1946 m. lapkričio 1 d. įsakymas apie 5-ąjį rajoną

Povilo Lukšio rinktinei Įsakymas Nr.5

Būstinė, 1946 m. lapkričio mėn. 1 d.

Rikiuotės sritis § 1.

Mūšiuose už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę didvyrio mirtimi žuvo šie 5-jo rajono partizanai:

Eil.	Slapy-	Pareigos	Žuvimo	Žuvimo	Data
Nr.	vardis		aplinkybės	vieta	
1.	Genys	eilinis	atsitiktinis užpuolimas žygyje	Lapių vls., Arnavos miškas, palaidotas Lapių m.	1946 m. gegužės 10 d.
2.	Zuikis	"	"	"	"
3.	Uosis	"	"	"	"
4.	Panterna	skyriaus vadas	per stovyklos užpuolimą	Šėtos vls., Lančiūnavos miškas, palaidotas Šėtos m.	1946 m. birželio 20 d.
5.	Eglė	eilinis	pasaloje ūkininko sodyboje	Vandžiogalos vls., Jalingos vien., palaidotas Vandžiogalos m.	1946 m. rugpjūčio 24 d. 1946 m. spalio 13 d.
6.	Peleda	būrio vadas	"	Vandžiogalos vls., Takanių k., palaidotas Vandžiogalos m.	

Jų pralietas kraujas suteikia mums daugiau jėgos baigti kovą, dėl kurios jie atidavė savo gyvybę.

§ 2.

Š.m. rugpjūčio 29 d. Povilo Lukšio rinktinės įsakymo Nr.4 §2. ištaiso-
mos šios klaidos: penktojo rajono – vanagas j.pusk.Žilvitis.

§ 3.

Penktojo rajono viršininkas vanagas j.pusk.Žilvitis skiriamas Prano
Eimučio būrio vadu.

§ 4.

Vanagai j.pusk.Žilvičiui už gerą tarnybinių pareigų vykdymą reiškiu
padėką. Visas nurodytas žinias pateikti nedelsiant.

Ltn.Ragelis
Rinktinės vadas

Dokumentas išlikęs rusiškame vertime. Į lietuvių kalbą išvertė A.G.Bružas

**6.Povilo Lukšio rinktinės vado A.Ragausko-Ragelio 1947 m. sausio 31 d.
įsakymas Nr.6 apie pertvarkymus po Labūnavos tragedijos**

Nuorašas

Povilo Lukšio rinktinėi

Įsakymas Nr.6

Būstinė, 1947 m. sausio mėn. 31 d.

Rikiuotės sritis

§ 1.

Pagal įsak[ymo] Nr.3 §2, §3 ir įsak[ymo] Nr.4 §1 paskirtą P[ovilo]
L[ukšio] rinktinėi vadovybę atšaukiu. Virš minėtuose įsakymuose išvar-
dinti pareigūnai nustoja galios ir išbraukiami iš rinktinės sudėties:

1. vng.Šarūnas	nuo	1946 m.	gruodžio	25 d.
2. " j.ltn.Margis	"	"	"	27 d.
3. " j.psk.Arūnas	"	"	"	"
4. prtz.Smilga	"	"	"	"

Dalinių vadams įsakau: dėl išdavimų nustatyti naujus ryšius, imtis ini-
ciatyvos išblaškytus pavieniui kovotojus jungti į dalinius ir jiems vado-
vauti. Prašau duoti pasiūlymų ir pageidavimų naujos vadovybės sudary-
me.

Nors ir labai skaudus smūgis, nors ir labai sunkus mėginimas tenka

POVILO LUKŠIO RINKTINEI
IŠAKYMAS NR. 6

Bastinė, 1947m. sausio mėn.
31.25

R i k t i n e i s w r i t i s .

§ 1.

Pagal įsak. nr. 3 §2, §5 ir įsak. nr. 4 §1 paskirtą P. L. rinktiniai vadovybą atšaukia. Virš minėtųsio įsakymuose išvardinti pareigūnai nus teja galios ir išbraukiami iš rinktinės sudėties:

1. vsg. JARONAS	aug	1946 m. gruodžio mėn.	25d
2. " j. ltn. MARGIS	"	"	27d
3. " j. psk. ARONAS	"	"	"
4. vrttn. SMILGA	"	"	"

Dalinį vadams įsakau: dėl išdavių nustatyti naujus ryšius,intis iniciatyves išblaškytus pavieniu kvytojus įvesti į dalinius ir įsiam vadovauti. Prašau duoti pasiūlymų ir pageldivi mų naujos vadovybės sudaryme.

Nors ir labai skaudus smūgis, nors ir labai sunkus mėginimas teska rinktiniai pergyventi - būkime tvirti ir nepajudinami. Tėvynės nei- lė ir tėvynės likimas turi mums už viską aukš čiam stovėti. Kovoje už tėvynę aukščiausias padės.

§ 2.

Vsg. JARONUI (tikr. pavardė Dalbekas/ ir vsg. ryšininkui VINCIONI /tikr. pavard. Maralia/ sudaroma byla. Turinčius kaltinames ar patei- simames išdavinu medžiagas prašau perduoti man.

/ - / Ltn. Ragelis
Rinktinės VADAŠ

Nuorėšas tikras:

rinktinei pargyventi – būkime tvirti ir nepajudinami. Tėvynės meilė ir tėvynės likimas turi mums už viską aukščiau stovėti. Kovoje už tėvynę Aukščiausiasis padės.

§ 2.

Vng.Šarūnui (tikr[oji] pavardė Dalbokas) ir vng.ryšininkui Vinguiui (tikr[oji] pavardė Muralis) sudaroma byla. Turinčius kaltinamos ar pateisinamos išdavimu medžiagos prašau perduoti man.

Ltn.Ragelis

Rinktinės vadas

Nuorašas tikras:

Antanas Gintautas Bružas

KAIP BUVOS SEKAMAS, SUIMTAS IR TARDOMAS POVILO LUKŠIO RINKTINĖS VADAS ANTANAS RAGAUSKAS-RAGELIS

1946 m. gruodžio mėn. buvo suimti Jungtinės Kęstučio apygardos Povilo Lukšio rinktinės rajonų viršininkai Margis, Arūnas, Smilga ir Šarūnas, daug rinktinės partizanų bei ryšininkų. Buvo sudaryta byla¹, pagal kurią (OS – Ypatingasis pasitarimas) prie SSRS MGB 1947 m. rugpjūčio 2 d. nuteisė 28 rinktinės narius.

Tačiau rinktinės vadas Antanas Ragauskas-Ragelis dar buvo laisvėje. Buvo žinoma, kad jis yra veikiančiuose partizanų būriuose Krakių ir ap-linkiniuose valsčiuose, būna Kaune. Agentai pranešė², kad Ragelis lankosi būriuose ir pas legalizavusiuosius partizanus, aiškina, kaip reikia elgtis, jei juos persekios MGB, ir pasakoja, kad juos išdavė ir privertė legalizuotis išdavikas Aloyzas Dalbokas, kuris bendradarbiauja su MGB.

LSSR MGB 2-N valdyba Vilniuje parengė planą³, kaip užmegzti ryšį su Rageliu. Buvo numatyta atlikti sudėtingą pažinčių užmezgimo kombinaciją, kurios galutinis tikslas buvo Sokolovo smogikų grupės, apsimečiusios kitos apskrities partizanais, suvedimas su Rageliu. Šioje pažinčių kom-

binacijoje pagrindinis vaidmuo buvo skirtas užsiregistravusiajam partizanui Vincui Butkevičiui, asmeniškai pažinojusiam Ragelį. 1947 m. liepos 16 d. V. Butkevičius buvo sulaikytas, atvežtas į Vilnių ir užverbuotas į Sokolovo smogikų grupę. Į namus jis parašė laišką, kad Vilniuje dirba prie geležinkelio, bet negali parvažiuoti, nes neturi dokumentų. Plane buvo numatyta, kad Butkevičiui pakvietus, jo sesuo Terešė su drauge, kurios broliai Lisiai buvo būryje su Rageliu, aplankys Butkevičių Vilniuje, kur jos lyg atsitiktinai bus supažindintos su neva ką tik išleistu į laisvę partizanų iš Šiaulių aps., šis vėliau apsilankys Kėdainių aps. pas Butkevičiūtę ir jos draugę Lisiūtę ir t.t., kol galų gale atves Sokolovo smogikų grupę pas Ragelį.

MGB Kėdainių aps. skyrius parengė savo planą⁴, kaip surasti Ragelį. Šiuo planu buvo numatyta apskrityje sekti 14 asmenų, Kaune – 3 asmenis, pas kuriuos gali užėiti Ragelis. Už plano vykdymą atsakingi asmenys buvo įpareigoti kas 10 dienų pranešinėti apie sekimo vykdymą ir rezultatus.

MGB Kėdainių aps. skyrius stengėsi įterpti savo agentus į dar veikiančius Povilo Lukšio rinktinės Sadausko, Mingilo ir Bartkaus būrius. Pagal MGB užduotį maršrutiniai agentai, užsiregistravę partizanai Sizak(a.sl.) ir Grom(a.sl.), anksčiau veikę Mykolaičio būryje (Vyties apygarda), atėjo į Kėdainių vls. Užvalkių k. ir parsisamdė dirbti pas ūkininkus brolius Adolfą ir Viktorą Misevičius. Liepos 5 d. pas Misevičius atėjo 5 partizanai, kurie apklausė minėtus agentus dėl ryšių su MGB. Išklause paaiškinimus apie partizanišką praeitį ir jų grupės sunaikinimo aplinkybes, partizanai panorą palaikyti su jais ryšį. Po kelių dienų tie patys partizanai vėl atėjo pas Misevičių ir jį smulkiai išklausinėjo apie Sizaką(a.sl.) ir Gromą(a.sl.)⁵.

1947 m. rugsėjo 8 d. šie agentai, pasinaudoję ankstesnėmis pažintimis, užmezgė ryšį su Bartkaus būriu. Jie pasakė, kad gyvendami Užvalkių kaime pas Misevičius, palaikė ryšį su Mykolaičio būriu, ir dabar Mykolaičio pavedimu atėjo užmegzti ryšį su Bartkumi. Jie buvo priimti. Būdami Bartkaus būryje, ryšį su MGB palaikė per savo draugą Uraganą, kuris lankydavosi šiame būryje⁶.

1947 m. rugsėjo 16 d. agentai Sizak(a.sl.) ir Grom(a.sl.) pranešė Kėdainių MGB skyriui, kad Povilo Lukšio rinktinės vadas Antanas Ragauskas-

Ragelis išvažiavo į Vilnių "įvykdyti teroristinį aktą" prieš buvusį rinktinės 4-ojo rajono viršininką A.Dalboką. MGB Kėdainių aps. skyrius tuoj pat perdavė į Vilnių šifrogramą LSSR MGB ministrui Jefimovui⁷.

Gavusi žinią, kad Ragelis išvažiavo į Vilnių, Sokolovo smogikų grupė pasiruošė jį sutikti. Grupėje buvo Ragelį gerai pažįstantys trys smogikai: A.Muralis-Aidas, V.Butkevičius-Aras ir A.Dalbokas-Šarūnas. Dėl atsargumo Dalbokas suėmimo operacijoje nedalyvavo. Tam buvo sudarytos 2 smogikų grupės po 3 žmones: Aidas, Tauras bei Kirvis ir Aras, Verpstas bei Šalna. Jos pasiskirstė gatvės, kuriose buvo tikimasi Ragelį sutikti. Buvo numatyta ypač stebėti geležinkelio stoties rajoną ir Filaretų gatvę, kur gyveno Sokolovas, o Dalbokas gaudavo laiškus tuo adresu. Aidas įspėjo dalyvius, kad Ragelis po švarku už diržo visuomet nešiojasi pistoletą. Ragelį buvo nuspręsta paimti taip: dviese sugriebia už abiejų rankų, sako: "tu pavogei pinigų", (kad aplinkiniai nesuprastų, kas iš tikrųjų vyks-ta), ir veda į artimiausią milicijos skyrių, o jei bando bėgti – šauna.

Ragelis iš Kėdainių aps. atvažiavo į Kauną ir apsistojo pas Sakalauskus, gyvenusius Seinų gatvėje. Zigmantas Sakalauskas nupirko Rageliui du traukinio bilietus⁸. Į Vilnių Ragelis atvažiavo su bendrakeleiviu. Iš geležinkelio stoties jie atėjo į restoraną "Ramybė" (Jakšto g. ir Gedimino pr. kampe) papietauti, po to nuėjo Gedimino prospektu Žvėryno link⁹.

Ragelį Gedimino prospekte pastebėjo smogikas Aidas. Tauras (Mykolas Novikas) su Kirviu (Rudolfu Ottingu), pasivijo Ragelį ir griebė už rankų. Ragelis bandė aiškintis, bet tuoj susivokė ir pradėjo grumtis. Smogikai jam ištraukė pistoletą, parvertė ant žemės ir diržu surišo rankas. Ragelio bendrakeleivis išsitraukęs pistoletą nubėgo už gatvės kampo. Į pagalbą atbėgo netoliese buvę milicininkai ir privažiavo MGB sunkvežimiais. Per tą laiką Rageliui pavyko nusmukti diržą ir išlaisvinti rankas. Jis nesipriešino keliamas į sunkvežimį, bet bandė iš jo iššokti, tačiau buvo sulaikytas ir paguldytas kėbule. Įvežus į MGB pastatą, Ragelis vėl pradėjo grumtis, bet jam uždėjo antrankius ir įvedė į kabinetą. Ragelio suėmimas smulkiai aprašytas smogiko Aido pranešime mjr.Sokolovui¹⁰.

Kas vyko toliau, dokumentuose neparašyta. Trijų gydytojų pasirašytame 1947 m. rugsėjo 22 d. akte¹¹ nurodyta, kad A.Ragauską sulaikant (rugsėjo 18 d.) jis kalbėjo, matė ir girdėjo, o rugsėjo 18 d., t.y. tą pačią dieną,

nustoję girdėti ir kalbėti. Gydytojai pasirašė išvadą, kad Ragauskas simuliuoja aklumą, kurtumą ir nebylumą. Dėl A.Ragausko sveikatos būklės, tardymas rugsėjo 20 d. buvo nutrauktas. 1947 m. spalio 8 d. medicininėje pažymoje¹² parašyta: "Į gydytojo kabinetą Ragauskas įeina užmerktomis akimis, kurias jis vaikščiodamas praveria ranka. Dažnai mirksi. Galva nuleista, į klausimus neatsako. Ranką ar koją palieka joms suteiktoje padėtyje".

Iš tikrųjų tardytojas, MGB pplk. Vasser, A.Ragauskui tylint, jį taip mušė ir kankino, kad šis jau nebegalėjo atsakinėti. Tardymą teko nutraukti 35 dienoms. A.Ragausko tardymas buvo tęsiamas nuo spalio 23 d.¹³

"Ypatingasis pasitarimas" 1948 m. kovo 6 d. A.Ragauską nuteisė 25 metams lagerio.

Antanas Ragauskas* mirė 1952 m. gegužės 12 d. sunkiai sužalotas Vorkutos lagerio anglių kasykloje¹⁴.

¹ LYA. FBb. B.39190/3.

² Ten pat F.3. B.31/10 L.11: Agento Aro pranešimas.

³ Ten pat. L.1-6: MGB 2-N valdybos agentūrinių-operatyvinių priemonių (...) planas.

⁴ Ten pat. B.27/5.L.162-165: MGB Kėdainių aps. skyriaus agentūrinių-operatyvinių (...) planas.

⁵ Ten pat. B.20/138 T.2.L.32: MGB Kėdainių aps. skyriaus 1947 m. liepos mėn. pranešimas.

⁶ Ten pat. L.141: MGB Kėdainių aps. skyriaus 1947 m. rugsėjo mėn. pranešimas.

⁷ **Zigmanto Sakalausko liudijimas.**

⁸ LYA. FBb. B.35621/3. L.69: A.Ragausko apklausos protokolas.

⁹ Ten pat. F.3. B.31/10. L.14-18.

¹⁰ Ten pat. FBb. B.35621/3 L.147.

¹¹ Ten pat. L.145.

¹² Ten pat. L.149: Nutarimas apie tardymo atnaujinimą.

¹³ Ten pat. L.168: Mirties aktas.

*Antanas Ragauskas, g.1916 m. Krakių vls. Ažytėnų kaime. Baigė Karo mokyklą. 1938-1941 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje, 1942-1944 m. - lietuvių Saugos batalionuose. *Aut. pastaba.*

VAIKINAS NUO DUBINGIŲ

□ Vytautas Meilūnas

Ankstyvą 1953 m. liepos pradžios rytą molėtiškiai enkavedistai ir skrebai nušovė "banditą", buvusį mokytoją Vytautą Meilūną. Jis, regis, žuvo nė nepabudęs iš miego ir nespėjęs iššauti iš vienintelio turėto ginklo – pistoleto. Kartu buvęs Antanas Kraujelis-Siaubūnas ir Vladas Petronis-Nemunas ištrūko iš mirties gniaužtų tik laimės dėka*.

Patenkinti sėkme, tačiau keikdamiesi, kad paspruko garsusis Kraujelis, baudėjai lavoną, nuvežę į Molėtus, numetė milicijos kieme. Varė žmones atpažinti, o šiek tiek vėliau po aplinkinius kaimus vaikščiojo jo "brolis", vis rodydamas nuotrauką ir klausinėdamas, kas žino apie nušautąjį. Mėgino ištraukti prisipažinimą ir iš Vytauto motinos, tačiau toji išsi-

gynė sakydama, kad tas atremtas į stulpą jaunuolis nėra jos sūnus. Pamažu saugumiečiai viską išsiaiškino ir užfiksavo operatyvinėse bylose. Dar vieną purvo saują ant Meilūno drėbtelėjo 1960 m. Utenos rajono laikraštis "Lenino keliu", rašydamas: "...Susirado (*A.Kraujelis – A.Š.*) į save panašų, palaido gyvenimo mėgėją Vytautą Meilūną, bet "Lietuvos

* Vėliau Kraujelis kaltino save dėl šios tragiškos mirties, nes buvo trumpam pasitraukęs iš tos vietos, kur miegojo du jo draugai. *Aut.pastaba.*

partizano" vardą pas Kraujelį ne taip lengva buvo užsitarnauti. Gerą vandaną jam skaitė moralus ir "nuostatus", koks turi būti partizanas, kol įteikė su keliais šovininiais pistoletą. Miliūnui net prakaitas ėmė sunktis per kaktą nuo Kraujelio pamokslo. Deja, ši laimė Miliūnui neilgai šypsojosi. Saugumo organai šeštą dieną šmėklą likvidavo." Šiuose sakiniuose tiesos tik tiek, kad Vytautą Kraujelis tikrai priėmė kaip saviškį ir davė pistoletą, o visa kita – prasimanymas, nesugebant, net pavardės teisingai parašyti.

Iš Molėtų vidurinės mokyklos 1949 m. laidos gausoko abiturientų būrio Meilūnas pirmasis anksti ir tragiškai pasitraukė iš gyvenimo. Niekas nežino, kodėl jis pasiprašė Kraujelio priimti pas jį. Tais metais išėjimas į partizanus reiškė tikrą žūtį. Ilgai atrodė, kad atsako į šią mįslę niekada nebus, tačiau tiesą padėjo atskleisti buvę KGB archyvai.

Vienoje Nemenčinės rajono (jam tada priklausė Dubingių apylinkės) MGB operatyvinėje byloje trumpas įrašas liudija, kad Vitoldas (vėl ne tas vardas) Meilūnas yra slaptas agentas, tik nenurodyta, kada ir kaip užverbuotas ar tik bandytas užverbuoti. Vėliau, gal po metų, kitas įrašas byloja, kad jis kažkur dingo, nežinia, kur gyvena, ir MGB stengiasi jį surasti. Taigi paaiškėjo visa paslaptis, o gyvi liudytojai patvirtino ją atskirais epizodais.

Saugumo byloje esantys įrašai apie priklausomybę jų agentūrai toli gražu dar nerodo, kad asmuo dirbo nuoširdžiai ar vykdavo visas užduotis. Savo noru pas juos ateidavo tik išgamos ir žmonės be jokios moralės, o visus kitus atitempdavo prievarta. Po to trumpo "atviro pokalbio" (daugiausia kaltinimo, norint išmušti auką iš vėžių), siūloma bendradarbiauti ir šantažuojama, beje, meistriškai. Dalis sutikdavo su saugumiečių reikalavimais, nes tikėdavosi, kad kaip nors viskas susiklostys pakenčiamai. Tokie žmonės vengdavo nuoširdžiai vykdyti duotas užduotis arba net klaidindavo netikrais duomenimis. Vargas buvo tiems, apie kieno neištikimybę sužinodavo saugumiečiai, nes bausti jie mokėjo.

Nežinia, kada ir kodėl į MGB buvo pakviestas Vytautas. Spėjama, kad dėl jo pomėgio fotografuoti. Turėjo visai neblogą fotoaparata, o nuotraukas darydavo geras ir ne visai mažo formato. Užteko, kad į saugumą patektų viena kita Giedraičių apylinkių partizanų nuotrauka, ir įkalčių buvo užtekina. Matyt, tada ir atsirado tragedijos užuomazga. MGB ne-

pasitikėjo Vytautu, todėl paskyrė "angelą sargą" slapta stebėti ir provokuoti.

Buvusieji jo klasės draugai prisimena Meilūną vien tik geriausiais žodžiais, nes jis buvo tarsi savotiškas etalonas. Pasižymėjo dorumu ir sąžiningumu, labai nemėgo melo ir prisitaikėlių. Nors buvo gimęs ir augęs aplenkėjusiam krašte, visur stengėsi išlikti tikru lietuviu patriotu. Šeimoje išimtį darė tik motinai, kalbėjusiai buityje vietine lenkų šneka, nes suprato, kad paprasta kaimo moterėlė tai daro ne iš piktos valios. Mokytojaudamas gimtajame Murališkių kaime, stengėsi vaikams nuo mažens įskiepyti Tėvynės meilę ir lietuvių savigarbos jausmą.

Sprendžiant iš bendradarbių pasakojimų, 1951 m. žiemą įvyko kažkoks lemtingas pokalbis su MGB majoru, atvykusiu į Dubingius. Matyt, abiejų kalbėtasi ne itin draugiškai, nes po to Vytautas prasitarė kai kam, kad išdaviku nebūsiąs ir saugumui jokių būdu netarnausiąs. Ko reikalavo tas saugumietis ir kuo grasino – nežinia, tačiau rudenį mokiniai nebesulaukė

☐ Mokytojas Vytautas Meilūnas su savo mokiniais 1949-1950 m. Murališkių k.

savo gerojo mokytojo. Jis pradėjo slapstyti, nes žinojo, kad kitas susitikimas su MGB nieko gero nežada. Pradėjo tikro klajūno keliones. Daugiausia lankydavosi pas buvusias bendrąklases, dirbusias mokytojomis. Šitaip buvo išvaikščiota Aukštaitija, niekur negalint ilgėliau pabūti. Kita vertus, nemažai rizikuodavo ir jos, nes svečiu domėdavosi butų šeimininkai, kaimynai, o tuomet labai nedaug tereikėjo, kad pasiūlytų palikti darbą. Be to, saugumas turėjo savo akis ir ausis, ir niekas negalėjo būti įsitikinęs, kad negresia pavojus. Pats Vytautas nesisakydavo atvirai niekam, kodėl slapstosi, tik prasitardavo, kad nenori būti niekšu ir toliau nebegali dirbti mokytoju. Iš mažens labai mėgo literatūrą, pats bandė rašyti eilėraščius ir svajojo studijuoti universitete. Visa tai liko tik gerais norais, nes iš pradžių nebuvo lėšų studijoms, o vėliau viltis galutinai sužlugdė saugumas.

Buvo pasiekęs Vilnių, kuriame gyveno ir dirbo brolis Vilius, tačiau abu susitikdavo tik slapta naktimis ir po valandos kitos išsiskirdavo. Brolį taip pat neretai kvietė į saugumo rūmus, kad bandytų ištraukti kokią nors žinutę apie Vytautą, o kartą net visą parą ten pralaidė. Mėginimas šiek tiek pabūti pas giminaitį netoli Vilniaus baigėsi nesėkmingai, nes tuoj prisistatė saugumiečiai ir tik laimės dėka pavyko pasprukti nuo jų.

Matydamas, kad savame krašte sunku likti nepastebėtu, jis nusprendė pasiekti net Sibirą, kur gal niekas nebeieškos. Apsivilkęs lengvu apsiaustėliu nuvažiavo, negalvodamas, kad ten žymiai anksčiau negu Lietuvoje prasideda šalčiai. Įsidarbino kažkokioje statybos organizacijoje Gailiūno pavarde, bet ir čia pasijuto įtarinėjamas. Dėl šalčių ir nuojautos, kad čia juo taip pat domimasi, po kelių mėnesių vėl sugrįžo į savuosius kraštus. Saugumo rankos, pasirodo, ir ten siekė, juolab kai kas žinojo apie Vytauto sumanymus ir net draugiškai palydėjo į tolą...

Praslinko dar keli mėnesiai, kaip ir anksčiau beklajojant po visas apylinkes. Įgriso jam viskas, labai slėgė vienatvė ir trūko žmonių, su kuriais galėtų pasidalyti mintimis, pasiguosti, pasitarti. Sumanė surasti bendraminčius, prie kurių galėtų pritapti. Tuo metu Molėtų rajone buvo likę tik trys partizanai: A.Kraujelis-Siaubūnas, su juo vaikščiojęs V.Petronis-Nemunas ir besislapstantis vienas A.Petravičius-Aidas. Pasitaikė, kad viena bendramokslė, pas kurią dažnokai būvodavo, pasisakė pažįstanti pirmuosius du partizanus. Mat jie lankydavosi pas jos tėvus. Ši mergina pasisiūlė

pakalbėti su Kraujeliu dėl Vytauto ir netrukus pranešė, kad tąsai sutinkas, nes pasitiki žmonėmis, užtariančiais naują grupelės narį. Toliau pasakoja Veronika Šakalienė-Mozūraitė, paskutinė mačiusi Vytautą prieš jo žūtį:

"Diena kaip tik išpuolė graži iš paties ryto, o į pavakarę atėjo ir Vytautas. Atėjo kažkur nuo Dubingių ir mūsų namus susirado pagal pasakojimą. Dar pasitikslino pas kaimynę, kuri vėliau vis klausinėjo, iš kur čia toks gražus vyras atėjęs.

Jis buvo toks neramus, toks liūdnas ir vis prašė: "Na, tai pakalbėkit man dar ką nors." Tik aš buvau labai įsibauginusi ir vis bijojau, kad kas neužklyptų. Mat gyvenome kaip bunkery: visai greta kelias, čia pat iš kitos pusės ežeras ir pavojaus atveju nėra kur bėgti. Jis man sako: "Pabūkim, pasišnekėkim, ko jūs taip baiminatės?" Ir toks liūdnas, liūdnas, toks susijaudinęs. Vakare atėjo pas mus ir Kraujelis su kitu. Jie pavakarieniauvo, pasišnekėjo, o aš vis baiminuosi. Žinot, kaip baisu, tada vis ieškodavo Kraujelio. Taip jie pabuvo gal pora valandų ir išėjo. Kai Vytautui reikėjo išeiti, neatrodė, kad jis buvo nusiminęs.

Ryte aš dar miegojau, ateina sesuo, gyvulius laukan išvedusi. Pasakė sužinojusi, kad vienas iš trijų paryčiui žuvo ir, atrodo, kad vakarykštis svečias. Matę žmonės kaip mašinson jį įmetė ir, kad su pilku lietpalčiu buvo. Žinoma, tai galėjo būti tik Vytautas."

Tai tokia buvo vaikino nuo Dubingių mirtis. Gal jis buvo paskutinis Lietuvoje, išėjęs į partizanus 1953 m. liepos naktį?

VORKUTA

ĮVADAS

1989 m. birželio-liepos mėnesį kartu su Sąjūdžiu organizavome ekspediciją į Komijų respubliką tremčių ir kalinimo vietomis. Ekspedicijoje dalyvavo 9 žmonių grupė. Jai daug žinių suteikė Syktyvkaro muziejaus kraštotyrininkas, buvęs tremtinys Anatolijus Smilingis ir veterinarijos daktaras Rimvydas Racėnas, komis Aleksejus Ložkinas, Abezės "Memorialo" pirmininkas, Pečioros "Memorialo" pirmininkas Vladimiras Čiuvanovas, Uchtos "Memorialo" istorikas, muziejininkas Kirilas Sedychas ir A. Koneva, Vorkutos ir Intos "Memorialo" darbuotojai, vietos gyventojai.

1992 m. buvo organizuota į Vorkutą ir jos apylinkes antra ekspedicija, šešių žmonių grupė iš buvusių Vorkutos lagerių kalinių, dalyvaujant Skirmantui Pabedinskui.

1993 m. kaip Lietuvos atstovas dalyvavau statant Vorkutoje paminklą, kurį 1993 m. rugpjūčio 30 d. pašventino ir atidengė monsinyoras Jonas Juodelis, Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonas.

NEPALAUŽĖ LIETUVIŲ ŽIAURI KOMIJOS ŽEMĖ

Kas tas Komijos kraštas? Tai neižengiamų miškų, pelkių ir tundrų kraštas, kur užpoliarinėje dalyje vyrauja šalčiai 50-60 laipsnių žemiau nulinio, su vėjais ir žiauriomis pūgomis.

Dar caro laikais tai buvo "puiki" tremties vieta. S. Matulaitis savo atsiminimuose rašė, kad 1899 m. buvo ištremtas į Ust Sysolską (dabar Syktykarakas). Bolševikai jau nuo 1929 m. masiškai pradėjo kurti konclagerių sistemą, ėmė tremti žmones iš Sovietų sąjungos kampelių.

Masiški trėmimai į Komiją prasidėjo jau 1930 m. Tai pirmosios Rusijos kolektyvizacijos aukos. 1939 m. atsirado nauji tremtiniai – rytinių Len-

kijos rajonų piliečiai. 1941 m. prasidėjo tremimai iš Lietuvos. Lietuviai buvo apgyvendinti Vyčegdos baseino viduryje ir aukštupyje. Komijos NKVD archyvų duomenimis, 1941 m. birželio 14-19 d. tremimų iš Lietuvos metu buvo atvežti apie 1549 žmonės. Birželio pabaigoje ešelonas pasiekė Kotlasą. Tremtiniai iš vagonų buvo perkelti į tris baržas, traukiamas ratinio garvežio "Kadlovik", nes tuo laiku geležinkelio dar nebuvo. Toliau kelinė tęsėsi upėmis.

Komijos teritorija maždaug dešimt kartų didesnė už Lietuvą. Įsivaizduoti šį kraštą galima pravažiavus traukiniu nuo Kotlaso iki Chalmer Ju apie 2000 km.

Didesnės gyvenvietės, tremčių ir lagerių vietovės ir jų charakteristikos:

Čėsartas – nemažas komių kaimas dešiniajame Vyčegdos upės krante, pirmoji Lietuvos tremtinių išlaipinimo vieta. Čia jie rado būrį anksčiau atitremtų lenkų. Išlaipino dvidešimt šeimų, apie aštuoniasdešimt žmonių. Vyrų ir jaunesnės moterys dirbo miško kirtimo darbus Gojago punkte. Į punktą turėdavo išeiti visai savaitei, grįždavo tik šeštadienį. Čėsarto cerkvėje buvo įrengta medžio gaminių dirbtuvė. Buvo atvežta ir keletas žydų šeimų. Dalis pajėgesnių vyrų iš čia buvo mobilizuoti į vadinamą darbo armiją ir išvežti į Vorkutą. Tuo metu Vorkutoje nežmoniškose sąlygose žūdavo ištisi pulkai kalinių. "Trudarmiečiai" gyveno pakenčiamai. Čėsarte tremtiniai krito kaip lapai.

Aikinas – komių kaimas dešiniajame Vyčegdos krante. Šalia kaimo atsirado tranzitinių sandėlių bazė, įsikūrė gyvenvietė. Visą šią vietovę Čėsarto lietuviai net miesteliu vadino. Aikinui turėjo reikšmės geležinkelis ir jo atšaka iki priplaukos prie Vyčegdos. Per Aikiną ėjo tiekimas visam Vyčegdos baseinui, pietiniam Komijos rajonui.

Čia buvo nedidelis būrys lietuvių – apie 30-40 žmonių. Darbo sąlygos šiek tiek geresnės. Ir iš Aikino nemažai lietuvių pateko į Vorkutos "trudarmiją". Vėliau jie išsikvietė šeimas. Čia liko tik keletas lietuvių.

Seriogovas – išlaipintos 22 šeimos (apie 60 žmonių). Dauguma tremtinių vasarą gaudydavo rąstus upėje, o žiemą pjaudavo malkas. Nagingesni vyrai dirbo traktorininkais, lokomobilių mašinistais.

Gyvenimas buvo varganas ir alkanas, kaip ir visur. Seriogove veikė druskos ir koklių gamyba, galima buvo pasivogti druskos ir mainyti su

□ Anglių kasykla Intoje

□ 1957 m. 13 šachta Intoje. Iš lagerio paleisti kaliniai prie statybų. III eilėje 1-
as iš dešinės Antanas Šimėnas

komiais į produktus. Tik buvo rizikinga: už tai bausdavo 10-čia metų laimio. Daug vyrų buvo mobilizuota į Vorkutą.

Ibas – tai gaterinio tipo senas komių kaimas, nusidriekęs pagal Vyčegdos intaką Sysole apie 11 km. Daug tremtinių dirbo Rudšoro dervos-terpentino gamyklėlėje, kurią patys pastatė taigoje, už aštuonių kilometrų nuo Ibo. Buvo atvežta 37 žmonės, apgyvendinti taigoje, barakuose prie kirtaviečių ir kelmų rovyklių. Aplinkiniai kaimai turtingesni negu kitur. Miškuose daug uogų ir grybų, atsivežtus drabužius keisdavo su vietiniais gyventojais į produktus. Kai 1943 m. vyrus mobilizavo į "darbo armiją", lietuvių bendruomenė sunyko, šeimos išsikėlė į Vorkutą pas vyrus. Čia liko tik dvi šeimos. Jų palikuonys tame kaime ir Syktyvkare gyvena iki šiol.

Slobodos reidas ir kaimas. Reidas – tai palaidai atplukdyto miško rishimo ir tolesnio transportavimo įmonė. Reidas įsikūrė buvusio lagerio vietoje. Šiandien išnykęs kaimas atsidūręs Syktyvkaro priemiestyje – gigančių miško perdirbimo kombinato sanitarinėje zonoje. 1941 m. lietuvių atvežė apie 100 šeimų – 365 žmones. Po karo dalis tremtinių iškelti į kitas vietas (Vyringą). Mirtingumas buvo didelis. 1990 m. Sabatauskų ir Babonų šeimų iniciatyva kapinėse pastatytas paminklas lietuviams tremtiniams. Slobodos kaime atitremti gyveno grafas J.Pliateris ir V.Krėvės-Mickevičiaus sesuo Veronika.

Syktyvkaras – Komijos respublikos sostinė. 1926 m. buvo 5000, o dabar virš 200 tūkstančių gyventojų. Dar ir šiandien čia gyvena keliasdešimt 1941 m. ir 1945 m. tremtinių iš Lietuvos palikuonių. Komių kalbos nesiigirdi, vien rusų. Per tiek metų komius sugebėjo nutautinti ir nugirdyti. Gana smulkiai kelionę į tremtį ir gyvenimą Syktyvkare aprašo dailininkė Sofija ir Eugenijus Romeriai.

Kortkeroso (komių kalba – "geležinis kalnas") rajonas, įsikūręs ant stataus kairiojo Vyčegdos kranto, apie 50 km nuo Syktyvkaro. Į Vyčegdą įteka Lokčimo upė, davusi pavadinimą Lokčimlagui, įsteigtam 1936 m. Ši vietovė buvo visa apraizgyta lagerių tinklų. Kortkeroso kraštotyros muziejaus įsteigėjo A.Smilingio duomenimis, vien tik Kortkeroso rajone jų buvo apie 35 didesnių ir mažesnių. Lokčymlagas visoje galybėje klestėjo apie penkerius metus. Prasidėjus karui, jo kontingentas buvo skubiai perkeltas statyti Pečioros geležinkelio, nes buvo griežtas Stalino nurodymas

per du metus nutiesti geležinkelį iki Vorkutos, kas ir buvo padaryta. Čia buvo išlaipinta lietuvių tremtinių 44 šeimos – 112 žmonių. Įkurta Kortkeroso miško kirtimo įmonė, kuri tebegyvuoja ir dabar. Lietuvių mirė 17,8 proc., 23,3 proc. liko gyventi Rusijos Federacijoje, kiti grįžo į Lietuvą. Šiandien išlikusi tik Sobono gyvenvietė. Apylinkėse tebegyvena šeši lietuviai ir jų mišrios šeimos. Čia buvo atitremta ir pirmo Lietuvos prezidento A.Stulginskio žmona Ona Stulginskienė. 1954 m. pabaigoje A.Stulginskis, paleistas iš Vladimiro kalėjimo, atvyko pas žmoną ir 1956 m. grįžo į Lietuvą. Be lietuvių šiose vietose buvo 1941 m. tremties lenkų. Karo meto tremtinių kapinių neišlikę.

Ust Lokčimo gyvenvietė išsidėsčiusi kairiajame Vyčegdos krante, apie 10 km upe aukštyr nuo Kortkeroso. Tai buvusio Lokčimlago lageris – krovinių sandėliavimo ir perkrovimo bazė. Atvežta 147 tremtiniai iš Lietuvos. Ust Lokčimo mieste liko 65 lietuviai. Pagrindinis darbas buvo medienos plukdymas upe. Čia buvo atitremta Vlado Putvinskio žmona kartu su vieno sūnaus šeima. Ust Lokčime mirė jaunoji Putvinskienė ir du paaugliai sūnūs, senoji Putvinskienė buvo suimta ir žuvo Verchnij Čiovo lageryje. Čia mirtingumas buvo gana didelis. Kapinės, patekę į ūkinės veiklos zoną, sunaikintos. Tačiau atvykę buvę tremtiniai iš Lietuvos 1994 m. birželio mėn. pastatė paminklą. Šiuo metu čia gyvena du lietuviai ir vienas Lietuvos žydai bei jų mišrių šeimų palikuonys.

Uljanovo "sovchozas" Vyčegdos aukštupyje, Ust Kulono rajone, greta Uljanovo vyrų vienuolyno likučių, netoli Uljanovo kaimo. Buvusio Lokčimlago lageryje buvo išlaipinta ir apgyvendinta 115 tremtinių iš Lietuvos. 1946 m. šiose vietovėse liko tik nedarbingi, valdžia leido patiems ieškotis darbo. Taip Uljanovo "sovchozas" ir išnyko.

Ust Nemo – apie 80 km į rytus nuo Ust Kulono, dešiniajame Vyčegdos krante apie 10 km tęsiasi komių kaimų virtinė, netoli Nemo upės žiočių. Kiekvienas kaimelis turi savo pavadinimą. Kitame upės krante, už kelių kilometrų – centrinė lagerių salyno gyvenvietė. Čia buvo išlaipinta 400 Lietuvos tremtinių. Netoliese Indino kaimas, kur gyveno 1930 m. trėmimo vokiečiai ir čekai. Čia per dieną kelis kartus atskrenda iš Syktyvkaro ir Ust Kulono lėktuvai-biplanai – "kukurūznykai". Kapų nėra išlikę. Čia buvo atitremta poeto Maironio sesuo invalidė Pranciška Mačiulytė, kuri netrukus mirė. Ją globojo Babonų šeima.

Timšeras. Dalį išlaipintų Ust Neme Lietuvos tremtinių varė pėsčius apie 40 km iki atokaus lagerio gyvenvietės, kuri vadinosi Timšeru. Čia pateko apie 100-150 žmonių. 1941 m. buvo atitremti ir lenkų piliečiai. Jie dirbo miško kirtime ir plukdyme. Tremtinių mirtingumas buvo didelis, nes nebuvo iš ko papildyti valdiško maisto davinio. Šiandien Timšeras palyginti tvarkinga gyvenvietė. Gyvena daug vokiečių nuo 1930 m. trėmimo iš Pavolgio. Atskrenda ir biplanai. Kad gyveno lietuviai, nebeliko jokių žinių.

Lenkai-tremtiniai į šiuos kraštus pateko anksčiau negu lietuviai. Lenkai kariškiai, paimti į nelaisvę, dirbo geležinkelių statyboje. Jau 1930 m. jų buvo daug atvežta tarp Uchtos ir Kožvos prie Pečioros. Lenkų karo belaisvių rankomis Pečioroje pastatytas lageris-ligoninė, buvęs 4-6 km į šiaurę nuo Rybnicos geležinkelio stoties. Ši vietovė pavadinta Lazaretu. Vėliau čia pateko ir lietuvių kalinių. Prie Lazareto pušynėlyje yra kapinės, kur lenkai pastatė paminklą. Šalia lenkų atgulė naemažai ir lietuvių. Lazareto ligoninėje būdavo atliekami bandymai, kaip aklimatizuoti žmones užpoliarės sąlygomis, buvo daromos įvairios injekcijos. Čia buvo įkalintas Vilniaus krašto žydas M.Beginas, po keliasdešimt metų tapęs Izraelio premjeru. Pečioros lageriuose, pagal "Memorialo" pirmininko duomenis, buvo įkalinta apie 30 tūkstančių kalinių. Pasirašius Lenkijos-SSRS 1941 m. liepos 30 d. sutartį, lenkus vežė į Vidurinę Aziją, kur buvo kuriama generolo Anderso armija.

Lietuvos žydai. 1941 m. buvo tremiami ir Lietuvos piliečiai žydai. Yra davinių, kad ištremtų žydų buvo apie 8,3 proc. Jie buvo apgyvendinti Aikino, Slobodos reide, Ust Lokčimo, Uljanovo ir Timšero gyvenvietėse bei Syktyvkare. Po karo jie išvažiavo į Lietuvą, išsibarstė po Rusiją, dauguma išvyko į Izraelį. Apie 15 proc. žydų mirė tremtyje ir lageriuose.

Latviai ir estai. Masiškai šių kraštų piliečių, ištremtų į Komiją, nebuvo. 1941 m. trėmimo estų buvo gretimoje Kirovo srityje. Bet lageriuose estų ir latvių buvo nemažai, apie tai byloja Intos rytų kapinėse pastatytas paminklas latviams. To paminklo architektas, buvęs Intos politinis kalnys, vėliau tremtinys Alfredas Godmanis. Paminkle pavaizduota latvė taučiais rūbais, laikanti siūlų kamuoliuką, kuris rieda į vakarus, ir užrašas "Dzimtinei". Tas paminklas 1956 m. buvo surinktas per vieną naktį. Vėliau

piktų rankų nugriautas, o 1989 m. iškilmingai atstatytas. A. Godmanis suprojektavo Intos miesto vandentiekio bokštą ir pastatų. Estai kol kas Komijoje dar nieko neįamžino.

Vokiečiai. Komijos lageriuose buvo daug vokiečių – karo belaisvių ir kalinių-civilių gyventojų, nuteistų iki 1949 m. Vokietijos Demokratinės respublikos susikūrimo. Vorkutoje buvo atvežtų ir Pavolgio vokiečių. Pirmieji vokiečiai buvo atitremti 1930 m. iš pietų Ukrainos ir šiaurės Krymo stepių. 1932-33 m. Pavolgio vokiečius trėmė į neižengiamus miškus, į Vairože-Pomozdine-Veslianoje rajonų trikampį. Čia buvo įkurta keletas suklestėjusių kolūkių. Ketvirta grupė buvo tremta 1944 m. pabaigoje iš Ukrainos. Su jais ir ukrainiečių, nereiškusių priešiško vokiečiams per okupacijos laikotarpį. Daug vokiečių buvo paimta į Vorkutos anglių kasyklas, į darbo armiją. Jie buvo laikomi uždaroje zonoje. Į Komiją jų ištremta apie 3-4 tūkstančius. Net Vorkutos miesto antrame rajone buvo gyvenvietė, pavadinta "Nemeckij posiolok". Man teko dirbti su vokiečiais 8-oje anglių kasykloje nuo 1949 m. pradžios iki 1950 m. Vėliau daug jų emigravo į Vokietiją tiesiai iš Komijos.

LIETUVIAI PERMĖS KOMIŲ ŽEMĖJE

Į pietus nuo Vyčegdos aukštupio kairiųjų intakų, už poros dešimčių kilometrų, prasideda takoskyra – Kamos upės baseinas. Dar ir dabar išlikęs kanalas, jungiantis upes – Šiaurės ir Pietų Kelturas, Vyčegdos ir Kamos intakus. Šis kanalas iškastas dar Kotrynos II laikais. Čia plyti Permės Komių autonominė apygarda su sostine Kudymkaru. Komių žyrėnų gyventojai į "platusį pasaulį" keliauja per Syktyvkarą Pečioros geležinkelio.

Į Permės Komių kraštą 1945 m. liepos-rugpjūčio mėn. buvo atitremti du ešelonai lietuvių, apie 2,5-3 tūkstančius žmonių. Juos patalpino į šiaurę nuo Kudymkaro-Jurlos, Kosos, Juksiejavo, Gainų miško ruošos įmonių gyvenvietėse.

Į rytus nuo šių vietų apie 100-150 km, Sosva ir Gari gyvenviečių apylinkėse buvo lageriai, kuriuose kalinti 1941 m. birželio mėn. trėmimo vyrai, atskirti nuo šeimų. Čia jų buvo apie 800, kurių dauguma išmirė. Čia kalėjo ir 1942 m. sušaudytas prof. Pranas Dovydaitis.

Lietuva dar buvo vokiečių okupuota, o Sovietų sąjungos NKVD jau planavo tremtis ir areštus. Vos įkėlę kojas į Lietuvą, pradėjo juodą darbą. 1944-1945 m. buvo dar viena tarpinė būsena: žmonės suimdavo, laikydavo kalėjimuose, etapais veždavo į lagerius, nemažai į Komiją, Archangelsko sritį, metus-pusantrų išlaikydavo be teismo ir... lyg niekur nieko paleisdavo namo neatsiprašę, tik prigrasinę nepasakoti, kur buvo, ką matė, ką valgė ir t.t. Ešelonas su tokiais suimtaisiais 1945 m. rugsėjo mėn. atvyko į Vorkutą. Man teko vėliau su kai kuriais susitikti lageryje, kuriems dėl viso pikto buvo OSO duota 7-10 metų lagerio. Apie tai rašo V.Šarka savo atsiminimuose "Pragaro turguje".

Filtracija buvo tik pretekstas greitai "pametėti" vergų Vorkutos anglies kasykloms. Jų 1945 m. buvo "pametėta" į visus Tarybų Sąjungos kampelius, į Pamaskvį ir Donbaso baseinus.

1945 METŲ TREMTIS

Kartu su filtracija prasidėjo žmonių trėmimas. 1945 m. balandžio mėn. Kaune buvo sudarytas ir išsiųstas į Tadžikiją tremtinių ešelonas. Tarp jų daug lietuvių šeimų su vokiškos kilmės pavardėmis, surinktų iš visos Lietuvos. Liepos mėn. pabaigoje iš Lietuvos išsiunčiami du ešelonai: vienas į Komiją-Zyrėnų kraštą (centras Syktyvkaras), kitas į Permės komiją kraštą (centras Kudymkaras). Pirmasis iš vakarų Lietuvos, antrasis iš Dzūkijos.

Tremtiniai dirbo miško kirtimo ir plukdymo darbus, buvo siunčiami šienauti prie Kožvos upės.

Andronovas-Kanašoras. Dalis žmonių, plaukusių baržomis, buvo išlaipinti Andronovo gyvenvietėje, prigludusioje prie Pečioros krantų. Tremtinius išskirstė: vienus (apie 100-150 žmonių) paliko Andronove, o kitus (apie 70-90) apgyvendino už 3-4 km Kanašoro gyvenvietėje.

Troicko-Pečiorsko apylinkės. Tremtinius (apie 300 žmonių), numatytus apgyvendinti Troicko-Pečiorsko apylinkėse, Kožvos prieplaukoje su-laipino į keleivinius garlaivius. Nusekusioje upėje Dutuvo apylinkėse laivas užplaukė ant seklos. Viacko kaimelyje tremtinius iškėlė į krantą. Dvi savaites prastovėjus lietuje, dėl atvėsusių orų rugpjūčio viduryje ke-

□ Komija, Učeska Ustje-Liaga

□ Vorkutos centras ziemas metu, Leningrado gatvė

lionės vargų neatlaikė ir mirė keletas mažų vaikų ir senelių. Čekistinė valdžia į tremtinius žiūrėjo kaip į vergus. Neilgai jie plaukė, vėl nusėdo vanduo, ir turėjo sustoti ties Skaliapu. Pakeliui dalį žmonių išlaipino nedidelėse Mitrofano ir Splavbarako gyvenvietėse. Po niūriu rudens dangumi čia mirė 12 žmonių. Likusieji buvo paskirstyti Padeivano, Prokovičbožo, Paljų, Antonovo ir Maksimo gyvenvietėse.

Ust Liaga-Levadai. Tai dvi gyvenvietės priešinguose Pečioros krantuose, 45 km į pietus nuo rajono centro Troicko Pečiorsko. Darbingus tremtinius apgyvendino Ust Liagoje. Levaduose įkurdino daugiavaikes šeimas, senus žmones, kurie negalėjo kirsti miško.

1930 m. šiose vietose buvo apgyvendinti Dono kazokai tremtiniai, kurių likę gyvi vyrai 1941 m. buvo mobilizuoti į karą, o 1946 m. tremtis visiems panaikinta. Karui prasidėjus, buvo atgabenti Besarabijos rumunai ir moldavai. 1930-1933 m. buvo atitremti ir Ukrainos vokiečiai kolonistai. Kapinėse palaidota apie 20 lietuvių.

Miškinjolė. Tai medkirčių gyvenvietė, 12 km aukščiau nuo Bolšaja Liagos upės žiočių. Ją pradėjo statyti 1948 m. Gečų šeima. Miškinjolė sparčiai augo, pralenkdama Ust Liagą. Į Miškinjolę atsikėlė apie 50 lietuvių ir ilgam apsigyveno.

Svarbiausi darbai – miško kirtimas ir medienos plukdymas pavasario polaidžio metu. Ši gyvenvietė dar tebegyvuoja, kelios lietuvių šeimos.

Bolšaja Liaga. Tai kirtėjų ir plukdytojų gyvenvietė, kurią 1941 m. žiemą pradėjo statyti vokiečių tremtinių jauniūnas. Maisto davinyš menkas, su pasauliu susisiekti jokio, tad iš 80 žmonių pavasario sulaukė vos 20. Atvykę lietuviai rado pastatytą baraką, arklides ir pagalbinių pastatėlių.

Naujieji tremtiniai pastatė kepyklą, sandėlį, parduotuvę, pirtį, rūbų džiovyklą, darbo įrankių taisyklą ir didelį baraką. Žiemą miškas buvo kertamas ir sandėliuojamas. Pavasarį medieną plukdydavo iki Pečioros. Čia buvo apie 50-70 lietuvių tremtinių. Dar ir dabar gyvena keletas lietuvių. Čia komendantas Pustinas aršiai kovojo už ateizmą, atimdamas maldaknyges ir sudegindamas.

Ledavai. Tai sena ir dabar ištuštėjusi gyvenvietė kairiajame Pečioros upės krante. Statyta įvairių tautybių tremtinių. Ši vieta nuo seno buvo pagarsėjusi blogiu. Karo metu per trumpą laiką išmirė 1500 rumunų ir

moldavų. Nuo 1930 m. buvo tremti Rusijos kazokai ir Ukrainos vokiečiai. Gyvi likę lietuviai išsikėlė.

Ust Iljičius. Tai trijų kilometrų ilgio senas komių kaimas, administracinis centras dešiniajame Iljičiaus upės krante, santakoje su Pečiora. Tai galutinis tremtinių išlaipinimo punktas Pečioros aukštupyje, net komių akimis – gilus užkampis. Nuo čia netoli iki Pečioros-Vyčegdos baseinų takoskyros. Vyčegdos pakrantėse vargo 1941 m. tremtiniai iš Lietuvos. Ust Iljičiuje iš trisdešimtys šeimų liko vos kelios šeimos.

Padeivanas. Tipiška medkirčių gyvenvietė dešiniajame Iljičiaus upės krante, 12 km nuo žiočių. Ją pastatė apie 1930 m. Rusijos tremtiniai kazokai, Krymo totoriai, čečėnai. Gyvenvietės įkūrėjai beveik visi išmirę, nes buvo atvežti žiemą. 1941 m. iš Karelijos, iš pafrontės buvo atkelta apie 2000 vokiečių. Jiems tai antroji tremtis. 1942 m. žiemą, išsekus mais-to atsargoms ir dėl stiprių šalčių dauguma jų išmirė, ypač vaikai ir seneliai.

Prokovičbožas įsikūręs 7 km Iljičiaus upe aukšty. Nykstant Padeivano gyvenvietei, čia pradėjo keltis šeima po šeimos, o 1945 m. persikėlė visi. Kiek atvežta lietuvių, nėra tiksliai žinoma. Pastačius klubą, jo vedėja buvo paskirta Aldona Šlepetytė. Ji subūrė gražų saviveiklininkų kolektyvą, kuris dainavo ir šoko lietuviškus šokius. Apie tai rašė komių spauda. Šiuo metu gyvena kelios mišrios lietuvių šeimos.

Troicko-Pečiorskas. Tai Pečioros aukštupio (trečdalis Lietuvos dydžio) sostinė. Jau iki karo gyveno daug komių. Troicko-Pečiorskas išsidėstęs Pečioros ir Mylvos upių santakoje, kairiuose jų krantuose. Priemiesčiai: Zareče, Zapane, Zatonas, Ambarai. Šiandien mieste, į kurį nutiestas geležinkelis iš Uchtos, yra didelis aerouostas. Nuo 1930 m. čia privežė įvairių tautybių tremtinių, o 1945 m. gruodyje ir lietuvių, daug moterų. Ir šiuo metu sutinkami lietuviai. Čia gyvena Jonas Jurpalis. Yra išlikę ir lietuvių kapų.

PIRMIEJI LAGERIAI KOMIŲ ŽEMĖJE

1929 m. rugpjūčio 21 d. po ilgos ir sunkios kelionės iš Solovkų salos, įveikę Baltąją ir Barenco jūrą, pakilę aukšty Pečioros, Išmos ir Uchtos upėmis, prie Čibju upelio sustojo kalinių etapas. Tai buvo Uchtos ekspe-

dicija, kuri turėjo pradėti žemės gelmių turtų gavybą, ir buvo pavadinta Uchtpečlagu.

Tai ištisa imperija: pietuose siekė Syktyvkarą (Verchnij ir Nižnij Čovų lageriai), o šiaurėje – Vaigačo salą, Barenco ir Karos jūrų sandūroje, kur taip pat buvo didelis lageris. Uchtpečlago monstrą buvo sunku valdyti, 1937 m. gruodžio 28 d. jis buvo suskirstytas į padalinius: Vorkutos kasyklos ir jų 80 km siaurasis geležinkelis iki Usos upės, Intos anglies geologinė žvalgyba, plačiojo geležinkelio nuo Kožvos iki Vorkutos statyba, žemės ūkio lageris "Kočmes", elnių auginimo ūkis ir krovinių perkrovimo punktas Adžšovom atiteko Vorkutlagui.

Pečlagui teko anglių kasykla Jedžyt Kyrta, penktoji žvalgybinė naftos verslovė. Pečlago valdyba buvo Kožvoje. Uchtižemlagui atiteko pirmoji naftos verslovė Čibju, trečioji Jearegoje, ketvirtoji Krutoje, trys radžio verslovės Vodnyje, asfalto kasykla, Uchtos ir Sedju žemės ūkio lageriai. Vėliau Uchtižemlago valdos praplėstos Pečlago sąskaita.

Ustvymlagui priklausė plačiojo geležinkelio tiesimas nuo Kotlaso iki Čibju, miško kirtimo lageriai Vymės upės baseine, krovinių transportavimas iš Aikino į Uchtą (kai dar nebuvo geležinkelio), žemės ūkio lageris "Kiltovo". Valdyba buvo Vožajolyje, netoli Knižpogosto. Jau po karo iš Vorkutlago ir Pečzeldorlago (valdyba Abežėje) išsiskyrė Minlagas (valdyba Intoje), iš Ustvymlago – Sevželvorlagas. Be to, atsirado Priepoliarės lagerių valdyba, tiesusi geležinkelio atšaką per Labytnangus Salechardo link.

1937-1941 m. gyvavo Lokčimlagas. Jo valdybos centras – Pezmogo gyvenvietė, dabar vadinama Adžeronu. Jo valdos driekėsi nuo Kortkeroso iki Pomozdino Vyčegdos baseine. Čia buvo apie 70 lagerių ir lageriukų. Su lietuviais jis siejosi tuo, kad 1941 m. Lietuvos tremtinių dauguma buvo apgyvendinti būtent tuščiuose Lokčimlago barakuose. Kaliniai, prieš atvežant tremtinius, buvo skubiai išsiųsti baigti tiesti Pečioros geležinkelio, kuris, kilus karui, pasidarė ypač svarbus, netekus Donbaso.

Prie Vorkutos tundroje 1937-1938 m. buvo šaudomi žmonės. Kaliniai buvo laikomi Vorkutos "Kirpičnyj" kalėjime (ten buvo persiuntimo punktas), iš kur po 60 kalinių grupėmis buvo siunčiami neva į Vorkutos šachtas. Jie būdavo nuvaromi į tundrą tarp sopkų ir sušaudomi. Ši karuselė sukosi net ir prasidėjus karui. Tam darbui vadovavo iš Maskvos asme-

niškai Stalino atsiųstas v. ltn. Aleksandras Kašketin. Tai buvo baisus žmogus, sadistas.

UCHTOS LAGERIAI

Jau XVII a. buvo žinoma, kad Uchtos apylinkėse esama naftos. Tai išgirdęs iš caro Petro I, savo knygoje "Šiaurės ir Rytų Totoriai", išleistoje 1692 m., paskelbė olandas Vitsonas 1745 m. Archangelsko verslininkas F. Priadunovas įrengė naftos verslovę prie Čibju upelio ir per metus išgavdavo iki 4000 pūdų naftos. Vėliau verslovė sunyko, ir tik XII a. viduryje žinomas Rusijos verslininkas Michailas Sidorovas vėl ją atstatė, gaminamas po dešimt tūkstančių pūdų žibalo per metus. Mirus Sidorovui, versloves eksploatavo kelios bendrovės, pavadintos Gansbergo dukterų vardais. 15 metų Gansbergas darbavosi Uchtos miškuose, kol kilo Rusijos pilietinis karas. Apie 1920 m. vietos gyventojas Gavrilas Semiaškinas bandė vieną verslovę atgaivinti, bet dėl žiaurių gamtinių sąlygų neilgam. Galų gale Uchta sulaukė žmonių antplūdžio: ne nuotykių ieškotojų ar verslininkų, o kalinių. Naftos gavyba prasidėjo nuo lagerių statybos. Lagerių istorija Komių žemėje ir prasidėjo nuo Uchtos, nuo Čibju upelio žiočių.

Kaliniai Volgos burliokų papročiu sunkiai pakrautas valtis tempė 400 km, Išmos upe 12 km, Uchtos upe 21 km. Kaliniai nežmoniškomis sąlygomis būdu turėjo sukurti turtų gamybos pramonę.

1932 m. lapkričio 19 d. VKP (b) CK politinis biuras, asmeniškai dalyvaujant Stalinui, priima nutarimą "Apie Uchtos-Pečioros tresto organizavimą". Tuo nutarimu numatyti darbai teritorijoje, kurios plotas prilygsta dviem Prancūzijom. Taip buvo įkurtas Upitlagas (Uchto-Pečiorskij ispravitel'no-trudavoj lager), paprastai vadinamas Uchtpečlagu. Geležinkelio statyboje vėliau dirbo ir žuvo nemažai baltijiečių, ypač daug lenkų kariškių.

1933 m. liepos 1 d. Uchtpečlage buvo 19944 kalinių. Be jų komendantų įskaitoje buvo 1175 kolonizuoti (išleisti iš lagerio zonos), 1647 neturintys pasų tremtiniai ir tik 731 (3,2 proc.) laisvai samdomi, daugiausia buvę kaliniai.

1934 m. Uchtpečlago įskaitoje buvo 24175 žmonės. Ypač ji "klestėjo"

pokario metais, kai lagerius papildė didelis kalinių srautas iš Baltijos šalių ir vakarų Ukrainos.

"Memorialo" Uchtos skyriaus duomenimis, Uchtžemlago valdybos lageriuose apie 1950 m. vienu metu buvo iki 15-20 tūkstančių kalinių, kas dešimtas buvo iš Lietuvos. Lageris N, vadinamas "peresilka", buvo Uchtos pašonėje. Iš čia etapai buvo nukreipiami į kitus lagerius. Pačioje Uchtoje buvo lageris Nr.14, aptarnaujantis naftos perdirbimo gamyklą. Daugiausia lagerių buvo pagal kelią į Vaivožą. Be naftos verslovių čia buvo plytų fabrikas – 13-as olpas-lageris. 12-as olpas-žemės ūkio lageris – aptarnaujamas daugiausia moterų. Kiti: Sedju, Lek Keme, 1-as ir 2-as Kinjoleja (į šiaurę nuo Vaivožo), 1-as, 2-as ir 3-as Nibelija. Daug lageriukų buvo miško kirtimui. Kalėjė Uchtos lageriuose, girdėjo apie verslovę 2, vadinamą Vodnu. Čia iš žemės gelmių gręžiniais buvo išgaunamas radioaktyvus, karčiai sūrus vanduo, kuriame buvo daug radžio. Tiriant tokio vandens poveikį žmogaus sveikatai, buvo atliekami bandymai su kaliniais. Šį vandenį švirkštu net į veną jiems leisdavo. Žmonės mirdavo vėžiu.

VORKUTLAGAS

Vorkutstrojaus ir Vorkutlago kaliniai ant amžino įšalo susirentė sau lagerius, iškasė anglių kasyklas, pastatė Vorkutos miestą, nutiesė geležinkelį. Didžiulį Vorkutos kompleksą sukūrė kaliniai-vergai, o pats miestas stovi ant žmonių kaulų, kaip ir geležinkelis į Vorkutą.

Jau nuo neatmenamų laikų vietiniai klajokliai komiai ir nencai žinojo, kad Vorkutos ir Chalmer Ju upių baseinuose yra juodų degančių akmenų. Apie 1925 m. geologas Černovas tyrė viso Pečioros anglies baseino kontūrus. 1929 m. ekspedicijai, atvykusiai į Uchtos apylinkes, buvo užduotis ištirti Vorkutos anglies klodus ir pradėti gavybą.

Susisiekimas su Vorkutos vietove buvo varganas – tik Pečioros, Usos ir Vorkutos upėmis. Visa veikla buvo pradėta kalinių rankomis ir protu. Upėmis nuo Pečioros reikėjo pakilti prieš srovę 1300 km. Vorkutos gyvenvietė labai sparčiai augo: pradėta statyti 1931 m., jau 1943 m. gavo miesto teises. Tokia sparta pasiekta kalinių vergiško darbo sąskaita. Darbo jėgos buvo tiek, kad 1932 m. liepos 1 d. jau buvo pradėta statyti pirmoji Vorkutos šachta, o liepos 20 d. – antroji šachta. Ši vietovė buvo pavadin-

☐ Kunigas Liudas Puzonas ir tėvelis Navickas su apkrikštytais anūkais. Apie 1956-1957 m.

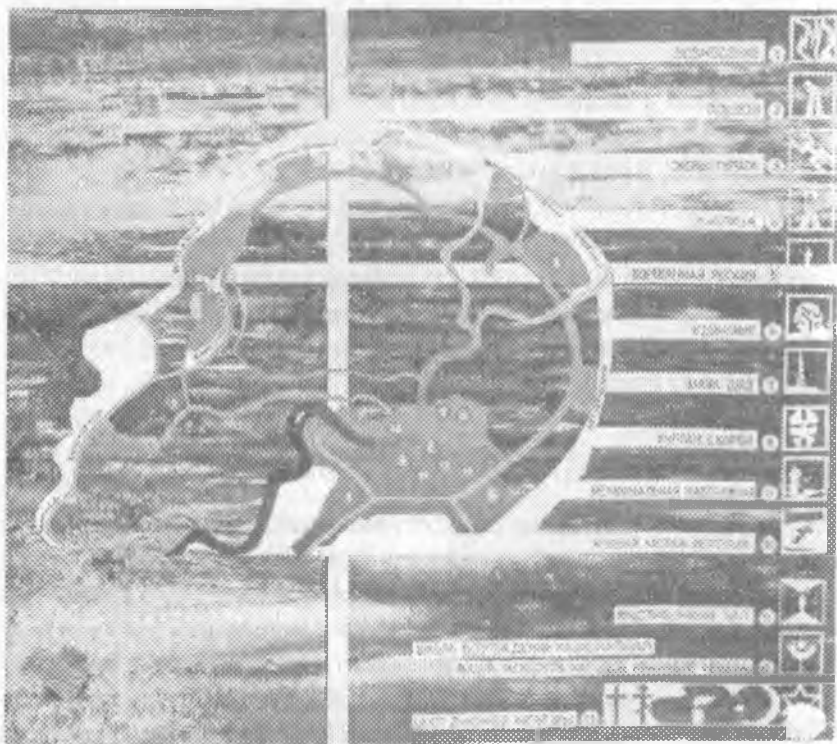
☐ Kazimieras Bartašius 1956 m. Vorkutos lagerio anglies kasyklose

ta Rudniku. Karo metais labai intensyviai buvo statomos anglių kasyklos Nr.3, 4, 5, 7. Anglies pramonės gavyba buvo pradėta 1934 m. Navigacija Vorkutos upe labai trumpa dėl ankstyvų šalčių. Žiema tęsdavosi nuo rugsėjo iki birželio mėn. 1935 m. liepos 25 d. buvo atidarytas siaurasis geležinkelukas 80 km atkarpa iki Usos ir Vorkutos santakos. Žiemą buvo kasama anglis ir pilama į kaupus, o vasarą gabenama iki Usos siauruko, kraunama į baržas ir plukdoma Usa ir Pečiora į jos žemupį laivybos ir garvežių reikalams. 1941 m. nuo Kožvos pradėtas tiesti geležinkelis ir jau 1942 m. pirmas ešelonas anglies išsiųstas iš Vorkutos stoties į tuo laiku vokiečių apsuptą Leningradą.

Pirmas "etapas" prie geležinkelio statybos iš Lietuvos atvarytas 1941 m., o iki to laiko pagrindinė jėga buvo lenkų belaisviai. Paskaičiuota, kad po kiekvienu pabėgiu guli dviejų kalinių palaikai. Lenkus 1941 m. pradėjo evakuoti į gen. Anderso armiją. Jų vieton vežė tūkstančius kalinių iš visos Sovietų Sąjungos, kad būtų įvykdytas Stalino įsakymas 1942 m. paleisti traukinį į Vorkutą.

Lietuvių Komijoje lageriuose iš pradžių buvo apie 200 žmonių, daugiausia buvę Lietuvos karininkai ir karo mokyklos kursantai. Apie 1942 m. į lagerius pateko tremtinių-lietuvių šeimų nariai, apie 40-60 vyrų. Jau 1944-1945 m. vėl plūstelėjo kalinių iš Lietuvos.

Pačioje Vorkutoje buvo šios šachtos: 1-oji Kapitalinė, 2-oji, 3-oji, 4-oji. Pati pirmoji kasykla – prie Rudniko gyvenvietės – Nr.8. Čia atvyko pirmas kalinių etapas Pečioros-Usos ir Vorkutos upėmis apie 300 kalinių. Likus apie 100 km iki Rudniko, dėl akmenų slenksčių kelėsi pėsčiomis, kol prasidėjo šalčiai. Kaliniai žiemojo palapinėse ir nuo bado bei šalčio beveik visi išmirė. Tai įvyko 1931 m. Toliau į šiaurę kūrėsi 6-a ir 7-a anglių kasyklos ir kartu šiaurinė gyvenvietė. 1949 m. buvo paleista elektrinė TEC-2, toliau cemento gamykla. Dar toliau kalkynas "Izvest-

kovyj" – sunkus drausmės lageris, iš kurio retai kas grįždavo gyvas.

Pietinėje Vorkutos dalyje veikė kasyklos Tundrovo Nr.9, 10, 11 (mieklyje šachty).

Nuo 1949 m. atsirado griežto režimo lageriai politiniams kaliniams. Jų asmeninės bylos buvo perbrauktos raudona spalva. Reikėjo nešioti numerius ant kairės rankovės, dešinės kojos virš kelio ir kepurės. Mano numeris buvo IC-723. Barakuose ant langų grotos, du laiškai per metus ir rusų kalba. Gera tiek, kad atskyrė nuo kriminalinių.

Vorkutoje ir aplink Vorkutą buvo 64 įvairaus dydžio lageriai. Žiūrint iš malūnsparnio atrodė kaip žmogaus kaukolė.

CHALMER-JU

Nuo Vorkutos apie 74-80 km į šiaurę, Pai Choj kalnagūbrio papėdėje, ties 68 lygiagrete, yra vietovė Chalmer-Ju (nencų kalba) – upelis. Čia 1945-1947 m. kalinių rankomis pastatytos ir atidengtos dvi anglių kasyklos ir nutiestas geležinkelis. Anksčiau iš Vorkutos žmones gabeno sunkvežimiais. Čia buvo apie 1000 lietuvių kalinių. Pradžioje, kol įrengė lagerį ir barakus, kaliniai gyveno palapinėse. Kol dirbdavo paviršiuje, gaudavo trečdalį davinio – 0,5 kg duonos, todėl kilo badas ir daug žmonių išmirė.

Vėliau, pastačius anglių kasyklas ir lagerį, pastoviai būdavo apie 2000 kalinių. Kasyklos šlapios, plonas sluoksnis anglies, vidutiniškai 60 cm ir labai statūs anglies sluoksniai, dėl ko dažnai kildavo griūtys. 1953-54 m. žiemą žuvo 15 žmonių.

USTVYMLAGAS

Tai vienas seniausių lagerių trestų Komijų žemėje. Valdybos centras buvo Vožajolio gyvenvietėje, kiek į šiaurę nuo Kniažpogosto. Jo valdos apėmė didžiulius Komijos pietinės dalies plotus. Vierchnij ir Nižnij Čiovo lageriai prie Syktyvkaro buvo pavaldūs Ustvymlagai. Šiaurėje susisiekė su Uchtlagu maždaug ties Ropčos geležinkelio stotimi. Kaliniai kirto mišką, statė pietinę Pečioros geležinkelio dalį. Per Ustvymlago teritoriją ėjo kalinių ir įrangos tranzito linija, "maitinusi" Uchtpečlagą, kol buvo

pastatytas geležinkelis. "Etapai" geležinkeliu būdavo atvežami iki Kotlaso, sulaipinami į baržas ir Vyčegdos upe plukdomi iki santakos su Vymės upe. Ši bent jau pavasarį tiko laivybai, tad pirmiausia krovinius, o kartais ir kalinius šia upe gabendavo iki Kniažpogosto. Toliau būdavo keliaujama garsiuoju Čibju traktu: kalinius iki Uchtos varydavo pėsčius. Išilgai trakto vėliau buvo nutiestas Pečioros geležinkelis. Išvargusiems kaliniams kelis šimtus kilometrų eiti pėstiams buvo labai sunku. Žmonės nakvodavo po atviru dangumi, maistą gaudavo sausu daiviniu. Vasarą kankindavo uodai, žiemą – šaltis. Pakeliui daug žūdavo.

Didžiausias kalinių iš Lietuvos antplūdis Ustvymlage, kaip ir visur, buvo po karo.

Pirmosios dalies pabaiga

PATIKSLINIMAI

Skaitydamas "Laisvės kovų archyvo" 20-ąjį numerį, 202-ame puslapyje, straipsnelyje "Vladas Karosas-Vilkas", yra toks sakiny: "Pagal G.Gimbutį ir S.Indrašių, jis išdavęs Alberto Nakučio-Viesulo slėptuvę Drobčiūnų miške..."

Aš tokio liudijimo niekam nedaviau ir nerašiau. Norėčiau, kad ši klaida būtų ištaisyta kitame numeryje, nes archyvo medžiaga turi būti teisinga.

*Su pagarba Stasys Indrašius
Utena, 1997 10 11*

LKA-20: 132 psl. po nuotrauka turi būti užrašas: "... ir I.Bendinskienė...". Atsiprašome.

KĘSTUTIS BALČIŪNAS (1928-1997)

Kęstutis Balčiūnas gimė 1928 m. vasario 18 d. Šakių aps. Kidulių vls. Karališkių k., ūkininkų Antaninos ir Sebastijono Balčiūnų šeimoje. Vyriausiasis brolis Stasys (g.1917 m.) tarnavo Lietuvos kariuomenėje. 1941 m. gegužės mėn. paleistas iš jos, o 1944 m. suimtas ir 1945 m. liepos 20 d. nukankintas Vorkutos lageryje. Brolis Vytautas (g.1919 m.) po Jurbarko gimnazijos baigė karo mokyklą ir, paleistas iš rusų armijos 1940 m., dirbo tėvų ūkyje, mokytojo Žygėnų ir Tarpučių pradžios mokyklose, dirbo Šakių aps. viršininko valdyboje, tarnavo savisaugos batalione Svyriuose. Pasitraukęs į Vakarus, 1982 m. mirė. Jauniausias brolis Gediminas (g.1934 m.) mokėsi Kidulių progimnazijoje. 1948 m. gegužės 22 d. kartu su mama ir Kęstučiu ištremtas į Krasnojarsko krašto Mansko r. Bolšoj Ungut miškų ūkį, kur dirbo darbininku taigoje.

Tėvas septynis metus dirbo Čikagoje, o grįžęs 1907 m. paveldėjo ūkį. Pirmojo pasaulinio karo metu už rusų belaisvio slėpimą buvo išvežtas į lagerį Vestfalijoje. Po karo, grįžęs į namus, dirbo savo ūkyje. Žmonės pas jį ateidavo prašyti patarimų, kaip spręsti vieną ar kitą reikalą. 1944 m. rusai norėjo jį nušauti, tyčia sudegino kluoną su javais ir tvartą. Atėmė gyvulius ir vietoje 40 ha geros žemės paliko 5 ha mažai dirbamos. Visa tai, taip pat ir sūnų netektis tėvą prislėgė – susirgo ir 1945 m. spalio 28 d. mirė.

Mama, likus viena su dviem jauniausiais vaikais, sunkiai vertėsi bolševikų sunaikintame ūkyje. 1948 m. gegužės 22 d. ji su dviem sūnumis – Kęstučiu ir Gediminu – ištremta į Bolšoj Ungutą. Iš kentus tremtį, kartu su Kęstučio šeima grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Kvėdarnoje. Mirė 1969 m.

K.Balčiūnas 1941 m.baigė Šiaulinės pradžios mokyklos šešis skyrius ir pradėjo mokytis Jurbarko gimnazijoje, kurią baigęs 1947 m. Kidulių vykdoma-

jame komitete gavo tokią charakteristiką, kad toliau mokytis negalėjo. Per pažintį Šakių švietimo skyriuje gavo nukreipimą mokytis Vilniaus pedagoginio instituto lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto neakivaizdiniame skyriuje. Dirbo mokytoju Kidulių progimnazijoje. 1948 m. gegužės 22 d. kartu su broliu Gediminu ir mama buvo ištremtas į Bolšoj Ungutą, kur dirbo įvairius darbus taigoje. Nova Aleksiejevkos kaime suorganizavo lietuvišką koncertą, įsteigė Sibiro lietuvių savitarpio pagalbos komitetą ir jam vadovavo. Slapta mokė vaikus lietuvių kalbos ir Lietuvos istorijos. 1949 m. lapkričio 6 d. čekistai K.Balčiūną suėmė. Po 14 mėnesių tardymo Maskvos OSO "apdovanojo" dešimčia metų lagerio ir nuvežė į Taišeto ypatingo režimo lagerio 25 koloną. Dirbo žemkasiu, statybininku, metalo tekintoju. Susirgęs pateko į 02, vėliau 240 kolonas-ligonines, dirbo felčeriu. 1956 m. pabaigoje iš lagerio buvo paleistas. 1959 m. baigė Krasnojarsko farmacijos mokyklą ir dirbo centrinio vaistų sandėlio skyriaus vedėju. 1957 m. vedė tremtinę Zofiją-Danutę Ven-skutę, kilusią iš Skaudvilės vls. Puželių k. Tremtyje gimė sūnus Kęstutis ir dukra Danguolė. 1962 m. grįžęs į Lietuvą, pradėjo dirbti Kvėdarnos vaistinės vedėju, kur rengė senų medicininių knygų, straipsnių, ekslibrisų, Čekoslovakijos, Vokietijos, Lenkijos, Vengrijos vaistinių (vaistų signatūrų, etikečių) parodas. Už tai pateko į čekistų nemalonę.

Prasidėjus atgimimui, tapo Šilalės r. sąjūdžio nariu, dalyvavavo Sąjūdžio suvažiavimuose, įkūrė Šilalės r. Tremtinio klubą ir iki 1995 m. sausio 1 d. jam vadovavo. 1995 m. persikėlė gyventi į Kauną. Čia buvo išrinktas Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos valdybos nariu, kultūros ir spaudos skyriaus pinnininku, Lietuvos laisvės kovotojų sąjūdžio nariu, Kauno miesto tarybos nariu.

K.Balčiūnas aktyviai dalyvavo kraštotyriniame darbe nuo 1939 m., buvo 15 knygų bendraautorius. Spaudoje publikuota apie 300 jo eilėraščių. Pirmosios korespondencijos pasirodė 1939 m. "Vėliavos" laikraštyje. Nuo to laiko jo straipsniai pasirodė 15-oje leidinių lietuvių, anglų, rusų, lenkų kalbomis. K.Balčiūnas yra parašęs Kvėdarnos vaistinės ir Kidulių mokyklos istorijas, straipsnius "Rezistencija Šilalės rajone", apie Kvėdarnos apylinkes ir Karališkių kaimo vietovardžius, apie J.Basanavičių, Maironį, P.Vaičaitį, V.Kudirką...

K.Balčiūnas talkino Tremties ir Rezistencijos muziejui bei "Laisvės Kovų Archyvo" redakcijai, konsultavo ir rašė Šilalės krašto istorijos temomis...

Dirbo Lietuvai ir jos žmonėms...

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

- Abromavičiai, Abromavičius 87, 88
 Adžiukas(sl.) 198
 Aidas, žr.Muralis Antanas
 Aidas, žr.Paulaitis Petras
 Aidas, žr.Petravičius A.
 Ainis, žr.Kučinskas Pranas
 Aitvaras, žr.Macijauskas Pranas
 Akelaitis 164
 Akmenėlis, žr.Žitkevičius Viktoras
 Akūnis Viktoras, sl.Sakalas 105, 106
 Akūnis Vytautas 112, 113
 Albinas, žr.Bartkus Boleslovas
 Aldona(a.sl.), MGB agentas 166
 Aleksas 34, 38, 65
 Alksnys 194
 Aleščikas Jonas, sl.Gediminas, Gintautas,
 Margis, Rymantas 151, 152, 169
 Alksnis, žr.Antanavičius Vytautas
 Alksnytė-Šereivienė Valerija 188, 193
 Almas, žr.Demikis Jonas
 Akelaitis Juozas 132
 Anbo, žr.Bulota Jonas
 Andersas 234
 Andriejus, žr.Kaltenis Andriejus
 Antanavičienė 84
 Antanavičius Vytautas, sl.Alksnis 84, 91
 Antanavičiūtė 83
 Antanynai 140
 Antimonovas 86
 Apynys, žr.Kučinskas Pranas
 Aras(sl.) 51, 130
 Aras, žr.Bakšinskas Antanas
 Aras, žr.Luckus Juozas
 Arnėnas, žr.Lukša Juozas Albinas
 Arminas, žr.Radavičius Edvardas
 Armonienė 7
 Arūnas, žr.Gudaitis Vacys
 Arūnas, žr.Stačiokas Algirdas
 Arvydas, žr.Šereiva Juozas
 Ašmona, sl.Žentas 144, 146, 148, 149, 151,
 154, 157, 175
 Ašmona Petras, sl.Sargas 137, 144, 146, 169,
 149, 150, 151, 152, 169
 Arkočiūnas Julius 101
 Arkočiūnas Stasys 101
 Atomas, žr.Zygrulis 152
 Audronis, žr.Pyplys Kazimieras
 Audrūnas, žr.Pipilavičius
 Augūnas Domininkas 101
 Aušra, žr.Eimontas Kazys
 Autukevičius Alfonsas 101
 Ažuolas(sl.) 34, 37, 38, 65
 Ažuolis, žr.Jėčys D.
 Babenskas 106
 Babonai 223, 224
 Bačiuliūnas 198
 Bagdonas Juozas 125
 Bagdonas Vacys 105
 Bagdonas Vincas 125
 Bakšinskas Antanas, sl.Džiugas, Aras 79, 86,
 90, 91, 92, 93, 94, 130, 213
 Bakutis 198
 Balandis, žr.Vasiliauskas Julius
 Balčiūnai Antanina, Sebastijonas, Vytautas,
 Gediminas, Stasys, Danguolė, Kęstutis 238,
 239
 Balčiūnas Kęstutis 116, 238, 239
 Balčiūnienė Antanina 116
 Baltaduoniai Jonas ir Mečislovas 77
 Baltonis Vladas, sl.Kryžiuotis 126, 130, 132,
 133, 136, 164, 165, 166, 173
 Baltrušaitis Motiejus 177
 Baltrūnas 55
 Baltrūnas Aleksas 15
 Baltrūnas Valerijonas 55
 Baltūsis Antanas, sl.Žvejys 152, 168, 169, 176
 Balutis Bronius 27, 37
 Banginis, žr.Mingaila Pranas
 Bankauskas Bronius, sl.Paleckis 196
 Baravykas, žr.Ragulis Kazys
 Bartašius Kazimieras 234
 Bartkus E. 71
 Bartkus Pranas 27
 Bartusevičiai 95
 Bartusevičius Jonas, Juozo brolis 94

Bartusevičius Jonas, sl.Vėtrungė 80, 88, 95, 96, 97
 Bartusevičius (Bartošius, Bartoševičius) Juozas, sl.Medžiotojas, Kovas, Mažylis 79, 80, 82, 86, 93, 94, 97, 102, 103, 104, 105, 110, 115
 Barzda, žr.Gūra Antanas
 Basanavičius J. 239
 Bastys 62
 Beginas M. 225
 Beleckas Algis 27
 Beleišis Antanas 88
 Beleišis Baltras, sl.Genys 84, 87, 88, 91, 208
 Beleišis Danielius, sl.Sakalas, Meilutis 84, 87, 88, 96
 Beleišis Ignas, sl.Putinas 84, 86, 87, 88, 89, 90, 98
 Beleišis Jonas, sl.Karvelis, Šarūnas 82, 84, 87, 88, 98,
 Benadas 198
 Bendinskienė I. 237
 Benesevičius Mykolas 118
 Bereišis Stasys 82, 83, 96
 Berija 59
 Bartkus Boleslovas, sl.Albinas 199, 212
 Beržas(sl.) 65
 Beržas, žr.Kasparavičius Bonifacas
 Beržas, žr.Vadeikis Vincentas
 Berželis, žr.Lapinskas Kazys
 Beržinskas Klemensas 27, 35
 Biliūnas J., rašytojas 50
 Biliūnas Juozas 27
 Bisikirskas Petras 27
 Bitė, žr.Stonys Domininkas
 Bliuvas Gediminas 27
 Bložė 9
 Blusevičius Leonardas, sl.Durtuvas 138
 Bolševikas, žr.Kudelis Leonas
 Bonker Don 73, 74
 Bradūnas 33
 Brazdeika 198
 Brazdžionis Bernardas 61, 62
 Brežnevas Leonidas 69, 70
 Briedis 124
 Briedis, žr.Kuzmickas Bronius
 Briedis Alfonsas 27
 Broga Liudas 9
 Bronė(a.sl), MGB agentė 164

Bručas Liudas 27
 Brunza Albinas 27
 Brunza Vitas, sl.Viesulas (Viesuliukas) 151, 154, 157, 174, 175
 Bružas Antanas Gintautas 195, 200, 209
 Bubinai 90
 Bubinas Stasys 90
 Bubnys Antanas, sl.Kerštas 179
 Bubnys P. 179
 Bučininkaitė Ona 193
 Bučinskas Leonas 105
 Budrys Benius 142, 174
 Bulauka Motiejus, sl.Kolumbas 104
 Bulota Jonas, sl.Anbo 137, 151, 152, 161
 Bumblys Vacys, sl.Jūrelė 152, 164
 Burinskaitė Danutė 126, 142
 Burinskas 198
 Burinskienė 126
 Burnys Jurgis, sl.Smilga 195, 198, 199, 204, 205, 209, 210
 Burtilius 198
 Butanavičius Vaclovas, sl.Lokys 124, 126, 133, 166
 Butkevičius Vincas 212, 213
 Butkutė Elena 78
 Butnauskas Antanas 76

Cipliauskas Jonas, sl.Sakalas 124, 169
 Chruščiovas 70

Čeika Alfonsas 18, 21
 Čeikos 34
 Čekanavičienė Z. 96
 Čelkys Vytautas 116
 Čerčilis 14
 Černiauskas 106
 Černiauskienė Danutė 126
 Černius 55
 Černovas 233
 Čėvelis 132
 Čiulkinis, žr.Kerševičius
 Čiuvanovas Vladimiras 220
 Čižas 27

Dabašinskas Jonas, sl.Tarzanas 135, 173, 198
 Dabrys, sl.Kulka 166
 Dabulevičius Mykolas 124

- Dailidė Klemensas 122
 Dailidė Urbonas 116, 120, 121
 Dalbokas Aloyzas, sl. Imperatorius, Negusas,
 Šarūnas, MGB agentas-smogikas 81, 82, 195,
 199, 204, 205, 206, 209, 210, 213
 Damijonaitis 62
 Darsaškevičius Jonas, sl. Papūga 78, 99, 111
 Darsaškevičius Vincas, sl. Trenksmas 99, 105,
 106, 108
 Darvinas 56
 Daugėla, sribas 107
 Daugėla Kazys, sl. Švėdrys 105, 106
 Daumantas, žr. Lukša Juozas Albinas
 Daumantas, žr. Varkala Algirdas
 Davidonis Feliksas, sl. Riešutas 80, 82, 83
 Degutis, sl. Raginis 173
 Demikis Jonas, sl. Eumas, Almas 127, 130,
 139, 160, 161, 167, 171
 Dervinskis J. Edvardas 73
 Dešinys (Dešnys), žr. Pinkvarta Kazys
 Devyžytė-Marcinkevičienė Anelė, sl. Klajūnė
 178, 185
 Dėdė, žr. Išganaitis Juozas
 Didžpinigaitytė Nastė 139
 Diemedis, žr. Morkūnas Viktoras
 Dirmantas Stasys 77
 Dobilas Juozas, sl. Piršlys 135, 136, 141, 168
 Dobilas, žr. Kasakaitis Bronius
 Dobilas, žr. Kudelis Juozas
 Dobryninas Anatolijus 73
 Doftartas Adomas, sl. Žvirblis 87
 Dokučiajevas V. 56
 Dolitlis 198
 Dominaitis 174
 Dovydaitis Pranas 226
 Dramblys, žr. Skaržinskas Juozas
 Dubokaitė 56
 Dudėnas 9
 Duminskai 194
 Durtuvas (sl.) 138
 Džiugas, žr. Bakšinskas Antanas
 Dzenobrukas 198
 Dzidorius 198
 Eglė, žr. Jasiukevičius Zigmās
 Eglė, žr. Mėlynis
 Eglis (sl.), Juozas 105
 Eidimtas Adolfas, sl. Žybartas 187, 189
 Eidukevičius 27
 Eimontai 90
 Eimontas 86, 89, 90
 Eimontas Kazys, sl. Aušra 89, 90
 Elnias (sl.) 135, 163
 Emilija 39
 Emilijanovas 184
 Endrukaitis Romas 118, 122
 Erelis, žr. Markulis Juozas
 Erelis, žr. Prajara Juozas
 Erelis, žr. Raškevičius Albinas
 Eumas, žr. Demikis Jonas
 Fricas 86
 Futi-Muti 198
 Gabecas 9
 Gabužienė Veronika 75, 86
 Gaidys (sl.) 103
 Gaizauskas 198
 Gajauskas Balys 74
 Galickai 96
 Gandrimas 9
 Ganusauskai 96
 Ganzbergas 232
 Garbšys Jonas 75
 Gardauskas Jonas 122
 Garnys, žr. Jotautas
 Gaulė P. 9
 Gavėnas Vytautas, sl. Vampyras 177
 Gebelsas 11, 12
 Gečiai 229
 Gediminas, žr. Aleščikas Jonas
 Gediminas, žr. Vabalas Alfonsas
 Gegutė (sl.), ryšininkė 56
 Gelazius 154, 174
 Gelčys Jurgis, sl. Zuikis 149, 174, 198, 208
 Geležinis 9
 Gėla, žr. Mažeika Jonas
 Genys (sl.) 178, 198
 Genys, žr. Beleišis Baltras
 Genys, žr. Kacevičius Juozas
 Germanas 198
 Giedrulis, žr. Senkus J.
 Gimbutis G. 237
 Gintaras (sl.) 102

Gintautas, žr. Aleščikas Jonas
 Gintautas, žr. Ledas Albinas
 Gintautas, žr. Pyplys Kazimieras
 Godmanis Alfredas 225, 226
 Gogytė Pranė 81
 Golubevas Petras 112, 113
 Goštautas 198
 Gražys 9
 Grenadierius, žr. Stančikas Leonas
 Grėbliauskai 86
 Grėbliauskas Feliksas 77
 Grigai 83
 Grigalius 27
 Grigola 27
 Grigonis 65
 Grincevičius 76
 Grišin 105
 Grom(a.sl.) MGB agentas 212
 Gručekas Stasys 105
 Gruodis Vincas, sl. Žilvitis 143, 176
 Grušta 174
 Grušta Andrius, sl. Tigras 105
 Grušta Vacys, sl. Sniegas 101, 102, 105, 113
 Gudaitis Albinas, žr. Ledas Albinas
 Gudaitis Vacys, sl. Arūnas, Rasa 195, 197,
 198, 199, 203, 204, 205, 206, 209, 210
 Gudynas, sl. Karabinas 164
 Gumauskas Jurgis 129
 Gumbrevičienė 103
 Gumbrevičius Stasys 103, 105
 Guoba(sl.) 103
 Gurskas Klemensas, sl. Riešutas 78, 79
 Gustaitis Andrius, sl. Karvelis 135, 136, 165
 Gūra Antanas, sl. Barzda, Šarūnas 34, 44, 56,
 65
 Gužys Justinas, sl. Žaibas 144, 175

 Hitleris Adolfas 11, 12, 15, 30

 Ilgunas Jurgis, sl. Šarūnas 171
 Imperatorius, žr. Dalbokas Aloyzas
 Indrašius Stasys 237
 Ischakovas 164
 Išganaitis Juozas, sl. Dėdė 144, 151, 157, 159,
 160, 163, 173
 Ivoškai 194

 Jačionis 92, 93
 Jakas 116
 Jakas Benediktas 116
 Jakas Mykolas 122
 Jakubauskai 106
 Jakubauskas Steponas 106
 Jakovlevas 111
 Jaloveckas Stasys, sl. Kiškis, Mindaugas 137,
 151, 154, 155, 156, 159, 165
 Janeliūnas 51, 65
 Jankevičius Juozas, sl. Kriminalka 92, 93, 94
 Janulioniokas, sribas 51
 Janulis Kazimieras 162
 Jasaitis Antanas 117, 119
 Jasaitis Justinas, sl. Naktis 169
 Jasaitis Vincas 117
 Jasinevičius Jonas, sl. Margis 195, 197, 198,
 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 209, 210
 Jasionis Juozas 111
 Jasionytė Stasė, sl. Lelija 113
 Jasiukevičius Vladas, sl. Vilkas 83, 84
 Jasiukevičius Zigmās, sl. Eglė, Marytė 79, 83,
 84, 198, 208
 Jaskutis 113
 Jaugelis 198
 Jaunuolis 198
 Jaunutis 198
 Jokeris 198
 Jaškevičius Juozas, sl. Žandaras 175
 Jazdauskas Klemensas 37
 Jėčys Domininkas, sl. Ažuolis 177
 Jokūbauskas S. 66
 Jonušis J. 54
 Jotautas, sl. Garnys 139, 163
 Juciūtė E. 7
 Julė M. 67
 Junkaitis Albinas, sl. Meška 124, 126, 133, 167
 Junkaitis Viktoras 37
 Juodelis Jonas 220
 Juodienė 150
 Juodis, žr. Lukša Juozas Albinas
 Juodis Algirdas, sl. Vermachtas, Merkys 143,
 144, 145, 147, 148, 149, 150, 165, 167, 174
 Juodis Juozas, sl. Ungurys 143, 144, 147, 148,
 149, 151, 152, 157, 158, 173
 Juodis Vytautas, sl. Šarūnas 145, 146, 150,
 154, 171

- Juodsnukis Benas, sl.Žvangas 144, 176
 Juodvalkis Jonas 69
 Juodvalkytė Birutė 71
 Juodvalkytė Lauryna-Lorraine 48, 69, 73
 Juodvarnis, žr.Lukša Stasys
 Juozėnaitė Janė 106, 113
 Jupiteris, žr.Naujokas Vitas
 Jurginas, žr.Kinderavičius Alfonsas
 Jorkūnas J. 71
 Jurpalis Jonas 230
 Jurševskis Bernardas 37
 Jūreivis(sl.) 135, 136, 164
 Jūrelė, žr.Bumblys Vacys
- Kabašinskas Vytas, sl.Litas 152, 154, 155, 156, 157, 159, 166
 Kacevičius Juozas, sl.Genys 99, 100, 105, 113
 Kadžiulis Lionginas 49
 Kaladė 65
 Kalfrydas(sl.) 139, 164
 Kaltenis Andriejus, sl.Andriejus 196
 Kamičaitis 132, 134
 Kamičaitis Antanas, sl.Skroblas 132, 134, 139, 171
 Karabinas, žr.Gudynas
 Karanauskas 154
 Kardas, žr.Stravinskas Juozas
 Kardas, žr.Treščinskas Romas
 Kardys, žr.Vinckus Vladas
 Karijotas, žr.Kavaliauskas B.
 Karklas(sl.) 34, 65
 Karosas Vladas, sl.Vilkas 237
 Karpa 198
 Karpinskas Zigmās 23, 24, 27
 Karteris Džimis 69, 74
 Karvelis 198
 Karvelis, žr.Gustaitis Andrius
 Karvelis, žr.Beleišis Jonas
 Kasakaitis (Kasaitis) Bronius, sl.Dobilas 82, 115
 Kasmočius Viktoras, sl.Kirvis 101, 113, 114, 115, 213
 Kasparaitis Jonas 117
 Kasparas Kęstutis 188
 Kasparavičius Bonifacas, sl.Beržas 79, 98
 Kasparavičius Vladislavas 78
 Kasperūnas Nikodemās 51
- Kašketin Aleksandras 232
 Kaštonas, žr.Narijauskas Bronius
 Katelė Vincas 52, 65
 Katinas 198
 Katinas, žr.Lisauskas Jonas
 Katinas, žr.Varnys Juozas
 Katinas, žr.Viršutis Kazys
 Kaunas Antanas 117
 Kavaliauskas Algis 62, 63
 Kavaliauskas B., sl.Karijotas 177
 Kazanaitė Liuda 13
 Kazanas Igoris 13
 Kazanas Mykolas-Mutka, sl.Siaubas 9, 13
 Kazimieraitis, žr.Vitkus J.
 Kazimieras, žr.Lukša Juozas Albinas
 Kazimieras, žr.Seliokas Albinas
 Kazlauskai 156, 157, 159
 Kazlauskas Petras, sl.Genys 178, 179, 180
 Kazlauskas, sl.Uošvis 149
 Kazlauskas Aleksas 76, 77
 Kazlauskas Alfonsas 27
 Kazlauskas Juozas 77
 Kazlauskas Motiejus 182
 Kazlauskas V. 90
 Kazlovskis 184
 Kelmas(sl.) 65, 198
 Kerševičius, sl.Čiulkinis 156
 Kerštas, žr.Būbnys Antanas
 Ketrečka 27
 Ketvirtienė 106
 Ketvirtis Pranas, sl.Klevas 108, 109
 Ketvirtis Vytautas 106, 108
 Kęstutis, žr.Lukša Juozas Albinas
 Kinderavičius Alfonsas, sl.Jurginas 102, 107
 Kirka 198
 Kirstukas(sl.) 107
 Kirvelaitis Feliksas 27
 Kirvis, žr.Kasmočius Viktoras
 Kirvis, žr.Ottingas Rudolfas
 Kiškis(a.sl.). MGB agents 163
 Kiškis, žr.Jaloveckas Statys
 Kižauskaitė Janutė 193
 Kybartas Marijonas 27
 Klajunė, žr.Devyžytė-Marcinkevičienė Anelė
 Klevas, žr.Ketvirtis Pranas
 Klevas, žr.Kučinskas Pranas
 Klevas, žr.Vaičekauskas Povilas

- Klimaitis Juozas 119
 Kliučinskas Petras 195
 Kliučnikas Juozas 27
 Kliukas Feliksas 105
 Kolumbas, žr. Bulauka Motiejus
 Koneva A. 220
 Koris 27
 Kostantas Zygmantas 178
 Kotas 198
 Kovas, žr. Bartusevičius Juozas
 Kovas, žr. Stačiokas Jonas
 Kovas, žr. Taunys Leonas
 Kozlovskis 57
 Krantas(sl.) 108
 Krasauskas Kazys, sl. Tigras 145, 173
 Kraujelis Antanas, sl. Siaubūnas 215, 216, 218, 219
 Kreivėnas 7
 Krėvė-Mickevičius V. 223
 Kriminalka, žr. Jankevičius Juozas
 Kriškiūnas Jurgis, sl. Rimvydas 144, 168
 Kriščiūnaitė-Jakienė Ona 116
 Kryžiuotis, žr. Baltonis Vladas
 Kruglovas 8, 22
 Kšanavičius Stasys, sl. Žaibas 87, 88, 89
 Kubickas 55
 Kubilius 88
 Kubilius Bronius, sl. Tankas 133, 173
 Kubilius Edvardas 117
 Kučinskas Pranas, sl. Klevas, Apynys, Ainis 137, 138, 140, 141, 151, 161, 168
 Kudeliai Jonas, Nikodemas, Donatas 105
 Kudelis Juozas, sl. Dobilas 78, 82, 93, 94, 96, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 114, 115
 Kudelis Leonas, sl. Bolševikas 100
 Kudirka V. 239
 Kudukis Aloyzas 27
 Kukštas Juozas 37
 Kukutis 196
 Kulakauskas Rapolas 77
 Kuliešius Edvardas, sl. Liepsna 101, 113
 Kulikauskas 198
 Kulka, žr. Dabrys
 Kulka, žr. Mačiūnas Juozas
 Kulvinskai 113
 Kulvinskas, strības 107
 Kurmis(sl.) 78
 Kurpavičius 198
 Kuznickas Bronius (Martynas?), sl. Briedis 124, 125, 162
 Kvakas 198
 Kveilas Denas 73
 Labutis 198
 Lapaitis, žr. Petraška Juozas
 Lapinskas Algis 108
 Lapinas(sl.) 178
 Lapinskas Jonas, sl. Meldas 130, 135, 138, 167
 Lapinskas Kazys, sl. Berželis 130, 162, 174
 Laugalys Edvardas 27
 Laukys Juozas, sl. Vaidilė (Vaidila) 144, 174
 Lazdelė 198
 Lazdynas, žr. Šatkauskas Vladas
 Lazdynas, žr. Treščinskas Romas
 Ledas Albinas, sl. Ūdra, Gintautas, Gudaitis Albinas 141, 142, 173
 Leipus Vincas 37
 Lekavičiai 157
 Lekšas 27
 Lelija, žr. Jasionytė Stasė
 Liepa(sl.) 65, 198
 Liepa, žr. Mingaila Pranas
 Liepsna, žr. Kuliešius Edvardas
 Lisauskas Jonas, sl. Katinas 103
 Lisauskas Martynas, sl. Žaibas 103, 105
 Liolka 198
 Liorenta Juozas 130
 Liorentaitė Marytė 129, 130, 160
 Lipinskas 198
 Litas, žr. Kabašinskas Vytas
 Liukaitis Jonas 118
 Liutkevičiūtė Paulina 105
 Liutkus Petras 98
 Lydys, žr. Sėjūnas Juozas
 Lodas Petras 176
 Lokys, žr. Butanavičius Vaclovas
 Lokys, žr. Meškauskas Aleksas
 Lordas 198
 Ložkinas Aleksejus 220
 Luckus Juozas, sl. Aras 151, 162
 Lukša Alfonsas 101
 Lukša Aloyzas, sl. Plienai 101
 Lukša Juozas 101, 116, 212

- Lukša Juozas Albinas, sl. Juodis, Kazimieras, Vytis, Arminas, Daumantas, Skirmantas, Kęstutis, Skrajūnas, Mykolaitis 143, 144, 151, 152, 166, 168, 170,
 Lukša Pranas 101
 Lukša Povilas 195, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 209, 210
 Lukša Stasys, sl. Juodvarnis, Tautvydas 152, 164
 Luzginas 79, 86, 88, 102, 112

 Maceina Juozas, sl. Šarka 167
 Maceina Kazimieras 167
 Macijauskas Pranas, sl. Aitvaras 103, 104, 110, 115
 Macijauskas Vaclovas, sl. Žirgelis 94, 102, 103, 104, 105, 107, 110, 114
 Maciulevičienė 156
 Mackela 109
 Mačiulaitis Feliksas 118
 Mačiulis 84
 Mačiulytė Pranciška 224
 Mačiulskis Pranas 172
 Mačiūnas Juozas, sl. Kulka 126, 132, 166
 Mačiūnas Vytautas, sl. Vilkas, Šilas 124, 125, 126, 174
 Maironis 22, 224, 239
 Majeris Kazimieras 82
 Makabas 198
 Makutėnas Algis 27
 Marcinkevičius Juozas, sl. Lapinas 178, 179, 180
 Mariakas 198
 Margis, žr. Aleščikas Jonas
 Margis, žr. Jasinevičius Jonas
 Marytė, žr. Jasiukevičius Zigmas
 Marytė S. 62
 Markulis Juozas, sl. Erelis, MGB provokatorius 79, 82, 171, 177
 Martinka Aleksas, sl. Šleitis 103
 Matačiūnas Simas, sl. Vėjas 103
 Matulaitis S. 220
 Matulevičius Kazimieras, sl. Radvila (Radvi-liukas) 146, 168
 Matuliauskas Vytautas 27
 Mazura 27
 Mažeika A. 168

 Mažeika Jonas, sl. Gėla 196
 Mažylis, žr. Bartusevičius Juozas
 Mažylis, žr. Simanavičius
 Mažytis, žr. Pyplys Kazimieras
 Mažvydas, žr. Pyplys Kazimieras
 Medžiotojas 198
 Medžiotojas, žr. Bartusevičius Juozas
 Meilutis, žr. Beleišis Danielius
 Meilūnas Vytautas 215, 216, 217, 218, 219
 Meilūnas Vilius 218
 Meldas, žr. Lapinskas Jonas
 Melnikaitė 13
 Menčinskas J. 182
 Merkys, žr. Juodis Algirdas
 Merkys 9
 Meška, žr. Junkaitis Albinas
 Meškauskas Aleksas, sl. Lokys 196
 Meškauskas Vladas 27
 Meteoras, žr. Prajara Vincas
 Mėlynis, sl. Eglė 51, 65
 Mėnulis, žr. Rugienius
 Mėnulis, žr. Žukauskas Vytautas
 Michnevičius Genadijus, sl. Nemura 187
 Mickaitis Vytautas 118, 119
 Mičiurinas I. 56
 Mikėnas, Mikelė 65
 Mikšys A. 16
 Mikušauskas Juozas 27
 Milėnienė 7
 Miliauskas Jurgis, sl. Sapnas 143, 149, 169
 Milius Stasys 118, 119
 Miliūnas Jonas 121
 Miliūnas Jurgis 118, 120, 121
 Miliūnas Juozas 121
 Miliūnas Pranas 120, 121
 Mincius Vladas 27
 Mindaugas (sl.) 130, 131, 133, 137, 167
 Mingaila Pranas, sl. Banginis, Liepa 79, 80, 84, 85
 Mingila Juozas, sl. Vilkas 196, 199, 212
 Misevičius Adolfas 212
 Misevičius Viktoras 212
 Misiūnas Jonas, sl. Žaliasis Velnias 110
 Miškas, žr. Prajara Vincas
 Mykolaitis, žr. Lukša Juozas Albinas
 Mykolaitis-Putinas Vincas 6
 Mykolas, sl. Jonas 177

- Mociškis 9
 Mockus 86, 89, 90
 Mockus Jonas, sl.Tigras 102
 Mockus Stasys 102
 Molotovas 7, 12, 71
 Montvilaitė J. 56
 Mordas Vytautas 27
 Morkūnai Algis, Monika 106
 Morkūnas Antanas, sl.Šalna 101, 102, 112, 113, 213
 Morkūnas Jonas 100, 112
 Morkūnas Stasys 102, 112, 113
 Morkūnas Viktoras, sl.Diemedis 101, 108
 Morkūnas Vytas 102
 Morkūnienė 106
 Motiekaitis Vitas, sl.Papartis 196
 Mozūraitė-Šakalienė Veronika 219
 Muleronkaitė Jadvyga 105, 108
 Muralis Antanas, sl.Aidas, Vingis, MGB agentas-smogikas 79, 81, 198, 199, 213
 Musiejus 198

 Naikus 117
 Naktis, žr.Jasaitis Justinas
 Naktis, žr.Stepšys Bernardas
 Nakutis Albertas, sl.Viesulas 237
 Narbutaitė Verutė 193
 Narbutas 191, 194
 Narijauskas Bronius, sl.Kaštonas 165
 Nastė, žr.Rinkevičiūtė Anastazija
 Naudžiūnas 179
 Naujokas Vitas, sl.Jupiteris 140, 141, 164
 Navickas 175
 Navickas 234
 Navickas Alfonsas 27
 Navickas Bronius 118
 Negusas, žr.Dalbokas Aloyzas
 Nekrošius 194
 Nemunas, žr.Petronis Vladas
 Nemura, žr.Michnevičius Genadijus
 Nevirauskas Antanas 121
 Nevirauskas Jonas 121
 Nykštukas(a.sl), MGB informatorius 169
 Noreika 76
 Novikas 107, 213

 Opolianskai 84
 Ottingas Rudolfas, sl.Kirvis 213
 Ožiukas 198
 Ožys, žr.Pauža Vitas

 Pabedinskas Skirmantas 220
 Palaima 111
 Palaima Domininkas 101
 Palaima Karolis 113
 Palaima Vladas 99, 110, 111
 Paleckas, žr.Bankauskas Bronius
 Paliūnas Juozas, sl.Rytas 199, 200
 Paluckai 194
 Panaškevič Stanislav 78
 Paniskus 198
 Pantera, žr.Simonavičius Liudas 82
 Papartis, žr.Verkauskas Vladas
 Papas 27
 Papartis, žr.Motiekaitis Vitas
 Paplauskas 147
 Paplauskas Antanas 105
 Papūga, žr.Daraškevičius Jonas
 Patackas Vincas 27, 37
 Patrimpas, žr.Petraška Juozas
 Paukštelis 198
 Paukštys 194
 Paulaitis Petras sl.Aidas 121
 Paulauskas Edvardas 108
 Pauliukaitis 118
 Pauliūtė 39, 41
 Paurys 9
 Pauža Vitas, sl.Ožys 145, 149, 154, 155, 156, 157, 165
 Pečiulaitis P. 7
 Pelėda, žr.Treščinskas Vaclovas
 Pempė, žr.Stepšys Ksaveras
 Penkauskai 99
 Perkūnas, sribų viršininkas 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 54, 55
 Perkūnas, žr.Petrėnas Martynas
 Perkūnas, žr.Pinkevičius Bronius
 Petka 198
 Petkus V. 74
 Petraitis, sl.Povas 145, 146, 168
 Petras 198
 Petraška Antanas, sl.Šturmas 142, 172
 Petraška Juozas, sl.Patrimpas, Lapaitis 162

Petraška Jurgis, sl.Pinavijas 142, 168
 Petrauskas Vacys 113
 Petrauskaitė Salomėja, sl.Pušėlė 134, 168
 Petravičius A., sl.Aidas 218
 Petrėnas Martynas, sl.Perkūnas 105, 106
 Petrikonis Vytautas 106, 107
 Petryla 56
 Patronai 194
 Petronis 27
 Petronis Vladas, sl.Nemunas 215, 218
 Petruškevičius 159, 164
 Pinavijas, žr.Petraška Jurgis
 Pinkevičius Lucius 76
 Pinkevičius Bronius, sl.Perkūnas 98, 99
 Pinkvarta Kazys, sl.Dešinys (Dešnys) 143, 146, 162
 Piršlys, žr.Dobilas Juozas
 Piškinai Vytautas, Vladas 108
 Pipilavičius, sl.Audrūnas 187
 Pyplys Kazimieras, sl.Mažytis, Audronis, Gintautas, Mažvydas 141, 166
 Plechavičius Povilas 8, 9, 10, 11, 109, 123, 124, 130, 163, 165, 173, 175
 Pleskus Kazys 27, 37
 Pliateris J. 223
 Plienas, žr.Lukša Aloyzas
 Pociūnas Karolis 101
 Popov Konstantin 78
 Povas, žr.Petraitis
 Povilas 198
 Prajara Juozas, sl.Erelis 139, 140, 163,
 Prajara Vincas, sl.Meteoras, Miškas 138, 139, 140, 167, 143
 Priadunovas F. 232
 Pučinskas 9
 Puidokas Pranas, sl.Žinys (Žynys) 159, 176
 Pupa 198
 Pupeikis Balys, sl.Taurus 9, 213
 Pupkis Jonas
 Puriena 198
 Pustinas 229
 Pušėlė, žr.Petrauskaitė Salomėja
 Puškinas(sl.) 34, 41, 44, 65
 Putinas(sl.) 65, 198
 Putinas, žr.Belčišis Ignas
 Putvinskienė 224
 Putvinskis Vladas 224

Puzonas Liudvikas 234
 Pūrai 88, 89
 Pūras Petras, sl.Senis 88, 89
 Pūslys 9
 Racėnas Rimvydas 220
 Račkauskas 182
 Radastas, žr.Švedas Albinas
 Radavičius Edvardas, sl.Arminas 35, 37
 Radvila (Radviliukas), žr.Matulevičius Kazimieras
 Radvilaitė Janina, sl.Saulutė 125, 170
 Radzevičius 62
 Radzevičius Augustinas 101
 Radzevičius Juozas 27
 Radzevičius V., sl.Vaidila 177
 Ragauskas Antanas, sl.Ragelis 195, 197, 199, 203, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214
 Ragelis, žr.Ragauskas Antanas
 Raginis, žr.Degutis
 Ragulis Kazys, sl.Baravykas 78, 99, 100, 101, 102, 105, 113
 Raišys Pranas, sl.Žilvitis 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 94, 95, 96, 103, 105, 196, 199, 206, 207, 209
 Rakauskas Antanas, sl.Vijoklis 167
 Ramanauskas Stasys 101
 Ramutis 198
 Rasas, žr.Gudaitis Vacys
 Raškevičius Albinas, sl.Erelis 102, 103, 107, 138
 Ratkelis Vincas, sl.Žentas 175
 Reiny 84, 85
 Reiny Mečislovas 62
 Repečka 99, 111
 Ribentropas 7, 71
 Ricevičius 27
 Riešutas, žr.Davidonis Feliksas
 Riešutas, žr.Gurskas Klemensas
 Rinkevičiūtė Anastazija, sl.Nastė 139, 160
 Rimkus Kazys 76
 Rimvydas, žr.Krikščiūnas Jurgis
 Risovas 85
 Rymantas, žr.Aleščikas Jonas
 Rytas, žr.Paliūnas Juozas
 Rytas(sl.) 99

Romeriai Eugenijus, Sofija 223
Rudenko R. 6, 59
Rudienė Marija 70, 71, 73
Rudys Motiejus 27
Rugienius, sl. Mėnulis, išdavikas 144, 167, 176
Ruzveltas 14

Sabaliauskaitė Birutė 22
Sabaliauskas Vladas 22
Sabatauskai 223
Sabatavičiūtė Liolė 108
Sadauskas Kostas, sl. Vanagėlis 199, 212
Sadauskai 76
Sakalas(sl.) 206, 207
Sakalas, žr. Cipjauskas Jonas
Sakalas, žr. Akūnis Viktoras
Sakalas, žr. Beleišis Danielius
Sakalauskas Juozas 101
Sakalauskas Zigmas 213, 214
Samarđokas 76
Sanpojevas 84
Santockis Antanas, sl. Špokas 143, 149, 172
Sapnas, žr. Miliauskas Jurgis
Sargas, žr. Ašmona Petras
Saulutė, žr. Radvilaitė Janina
Savarauskas Viktoras 101
Savickas 159
Sedychas Kirilas 220
Seliokas Albinas, sl. Šrapnelis, Kazimieras 127, 128, 130, 138, 146, 172
Seliokas Julius 172
Seliokas Stanislovas 172
Semiaškinas Gavrilas 232
Senavaitis Vincas, sl. Žaliavelnis 162, 175
Senis, žr. Pūras Petras
Senkus J., sl. Giedrulis 177
Serapinas Petras 79, 94, 103, 104, 110
Sėjūnas Juozas, sl. Lydys 100, 105
Siaubas, žr. Kazanas Mykolas
Siaubūnas, žr. Kraujelis Antanas
Sibatorkin 108
Sidnickaitė Stasė 113
Sidorovas Michailas 232
Simanavičius, sl. Mažylis 106
Simonavičius Leopoldas 82
Simonavičius Liudas, sl. Pantera 82, 208
Sipavičius Petras 27

Sizak(a.sl.) 212
Skaržinskas Juozas, sl. Dramblis 27, 123, 125, 126, 127, 135, 140, 141, 145, 146, 147, 160, 166, 169, 174
Skaržinskas Vincas, Tigras 123, 124, 125, 126, 134, 173
Skaržinskai 146
Skirmantas, žr. Lukša Juozas Albinas
Skorobogatovas Michailas 75
Skrajūnas, žr. Lukša Juozas Albinas
Skrinskai 147
Skroblas, žr. Kamičaitis Antanas
Slavickas Juozas 27
Slyva, žr. Sivilas Eugenijus
Smetona Egidijus 27
Smilga, žr. Burnys Jurgis
Smilingis Anatolijus 220, 223
Snarskis Povilas 56
Sniegas, žr. Grušta Vacys
Soblys Jonas 16, 29
Sodnikavičiai 86
Sokas 67
Sokolovas 8, 199, 213
Solženicynas A. 18
Songaila Steponas 101
Stačiokas 140
Stačiokas Algirdas, sl. Žiogas, Arūnas 152, 176
Stačiokas Jonas, sl. Kovas 151, 152, 165
Stalinas 6, 12, 14, 22, 43, 56, 67, 111, 129, 185, 192, 232, 234
Stalinas(sl.) 198
Stalionis Albinas, sl. Uosis 82, 83, 208
Stančikas Bronius, sl. Vlasovas 34, 36, 41, 44, 47, 51, 52, 54, 56, 65
Stančikas Leonas, sl. Grenadierius 44, 47, 51, 52, 53, 54, 65
Stanislovaitis 149
Stanevičius 194
Stankevičius Mykolas 183
Stankevičius Simonas 76
Stankevičius Stasys 77
Stankevičius Zigmantas 76
Stankevičiūtės 76
Stankus 117
Stasevičius 191
Starkus 27

Stasiulevičiai 159
 Steponavičius Jonas 14, 15
 Stepšytė-Žukauskienė Janina 110
 Stepšytė Marytė 101
 Stepšys Bernardas, sl.Naktis 101, 111, 112, 113
 Stepšys Karolis 100, 101, 111, 112,
 Stepšys Kazys 110, 114,
 Stepšys Ksaveras, sl.Pempė 101, 198
 Stočkus 132
 Stonys Domininkas, sl.Bitė 101
 Stonys Stasys 113
 Stravinskas Juozas, sl.Kardas, Žiedas 127, 135, 143, 151, 160, 168, 169, 170, 175
 Strazdas 106
 Strazdas Vincas 101
 Strazdas Vytautas 101
 Stugys Stasys 192
 Stulginskienė Ona 224
 Stulginskis A. 224
 Stungys Alfonsas 27
 Suslovas 22
 Suvaizdis 21
 Svilainis Edvardas 27
 Svilas Eugenijus, sl.Slyva 78, 99, 100, 102, 105, 108, 109, 110, 111, 113
 Svirskas 89
 Šaknis(sl.) 103
 Šalius Vytautas 27
 Šalna, žr.Morkūnas Antanas
 Šapoka Kazys 37
 Šarka, žr.Maceina Juozas
 Šarka V. 227
 Šarūnas(sl.) 103, 130, 138
 Šarūnas, žr.Belčišis Jonas
 Šarūnas, žr.Dalbokas Aloyzas
 Šarūnas, žr.Gūra Antanas
 Šarūnas, žr.Ilgūnas Jurgis
 Šarūnas, žr.Juodis Vytautas
 Šatai 125
 Šataitė Kazimiera 126
 Šatkauskai, Elena 107
 Šatkauskas Jonas 107
 Šatkauskas Vladas, sl.Lazdynas 102, 103, 104, 107, 108
 Šereiva Juozas, sl.Arvydas 187, 188, 189, 190,

193
 Šereiva Leonas 187
 Šereivienė Valerija 193, 194
 Šermukšnis(sl.) 34, 65
 Šernas(sl.) 128
 Šikšny 191
 Šilas, žr.Mačiūnas Vytautas
 Šilinis 16
 Šiukščius Algirdas 215
 Šleitis, žr.Martinka Aleksas
 Šlepetytė Aldona 230
 Šnabas 198
 Špokas, žr.Santockis Antanas
 Šrapnelis, žr.Seliokas Albinas
 Štriupka 159
 Štuopienė Michalina 167, 176
 Šturmas, žr.Petraška Antanas
 Šukevičienė M. 166
 Šumlinskas Jonas 27
 Švedas Albinas, sl.Radastas 173
 Švėdrys, žr.Daugėla Kazys
 Švilpa 198
 Švyturys(sl.) 151
 Švogėris 198
 Tamošiūnas Vaclovas 101
 Tankas, žr.Kubilius B.
 Tarankus 27
 Taraškevičiai 96
 Tarzanas, žr.Dabašinskas Jonas
 Taunys Leonas, sl.Kovas 172
 Tauras, žr.Pupeikis Balys
 Tautvydas, žr.Lukša Stasys
 Tėvas, žr.Žilinskas Jonas
 Tichanauskas (Cikanauskas), sl.Žemaitis 103, 107
 Tigras(sl.) 77, 78, 82, 198
 Tigras, žr.Grušta Andrius
 Tigras, žr.Krasauskas Kazys
 Tigras, žr.Mockus Jonas
 Tigras, žr.Skaržinskas Vincas
 Tijūnaitis S. 88
 Titnagas(sl.), Viktoras 102
 Tiupinas 69
 Toliušis Domas 27, 35
 Trakimas Andrius, sl.Uogienojus 103
 Trenksmas, žr.Daraškevičius Vincas

Treščinskas Romas, sl.Lazdynas, Kardas 86,
 90, 91, 92, 93, 94, 98
 Treščinskas Petras 90
 Treščinskas Vaclovas, sl.Pelėda 77, 78, 81, 82,
 85, 90, 92, 98, 198, 208
 Trumpickas 54
 Tūzas 198
 Tveragaitė Ona, sl.Živilė 103

 Ukrainietis 198
 Ulevičius Bonifacas 177
 Uliniskas Viktoras 120, 121
 Ungurys, žr.Juodis Juozas
 Uogienojus, žr.Trakimas Andrius
 Uogintas 27
 Uosis(sl.) 44, 65, 198
 Uosis, žr.Stalionis Albinas
 Uošvis, žr.Kazlauskas
 Urbonas 125
 Urbonavičius Jonas, sribas 87
 Urbonavičius Kazys, sl.Žaibas 59, 60
 Usavičiai 194

 Ūdra, žr.Ledas Albinas
 Ūsorius, žr.Žiužys Edvardas

 Vabalas Alfonsas, sl.Gediminas 145, 146, 157,
 158, 159, 163, 164
 Vadeikis Vincentas, sl.Beržas 99
 Vaičaitis P. 239
 Vaičekauskaitė Irena 49
 Vaičekauskas Povilas, sl.Klevas 5, 6, 22, 37,
 42, 48, 49, 51, 55, 65
 Vaičekauskienė Ona 19, 21
 Vaičionis Kazimieras 63
 Vaičiukynas 149
 Vaičiūnas Benediktas 55
 Vaičiūnas Bronius 109
 Vaičiūnienė Genė 55
 Vaidila, žr.Radzevičius V.
 Vaidilė (Vaidila), žr.Laukys Juozas
 Vaitkevičiai 83
 Vaitkevičius 9
 Valančienė Ona 105
 Valančius Domas 105
 Valenta Klemensas 133
 Valinčius Kazys 93
 Valinčius Vladas 94
 Valiukevičius Ipolitas 101
 Valkauskas Antanas 102, 109
 Valkauskas Petras 102, 109
 Vanagas(sl.) 98, 106
 Vanagėlis, žr.Sadauskas Kostas
 Vans 70
 Vampyras, žr.Gavėnas Vytautas
 Varanavičius 164
 Varnas 198
 Vareikis Antanas 111
 Vareikis Benediktas 113
 Vareikis (Ramanauskas) Justinas 99
 Varkala Algirdas, sl.Žaliukas, Daumantas
 141, 143, 144, 152, 175
 Varnys Juozas, sl.Katinas 130, 131, 145, 165
 Vasiliauskai 194
 Vasiliauskas-Vasylius Julius, sl.Balandis 79,
 85, 86, 91, 94
 Vazgys Jonas 27
 Vdovenko Ivan 78
 Večerskis Juozas 172
 Venskutė Zofija-Danutė 239
 Verkauskas Vladas, sl.Papartis 99
 Vermachtas, žr.Juodis Algirdas
 Verpstas 213
 Vėgėlė Vaclovas 76
 Vėjas, žr.Matačiūnas Simas
 Vėtrungė, žr.Bartusevičius Jonas
 Viesulas (Viesuliukas), žr.Brunza Vitas
 Viesulas, žr.Nakutis Albertas
 Vijoklis, žr.Rakauskas Antanas
 Viljamsas V. 56
 Vilkas, žr.Jasiukevičius Vladas
 Vilkas, žr.Karosas Vladas
 Vilkas, žr.Mingila Juozas
 Vilkas, žr.Mačiūnas Vytas
 Vilkas 101, 106
 Vincas 198
 Vinckus Vladas, sl.Kardys 78, 99, 100, 102,
 107
 Vinetū 196
 Vingis, žr.Muralis Antanas
 Viršila(sl.), Bronius 105
 Viršutis Juozas 149
 Viršutis Kazys, sl.Katinas 147, 148, 149, 150,
 165

Vitas 198
 Vitkevičius Pranciškus 76
 Vitkus J., sl.Kazimieraitis 177
 Vitsonas 232
 Vytis, žr.Lukša Juozas Albinas
 Vyturyš 27
 Vlasovas 66
 Vlasovas, žr.Stančikas Bronius
 Volkov 55
 Zaičikovas 57
 Zakarevičius Vladas 105
 Zepkinas Ipatijus 83
 Zygrulis, sl.Atomas 152, 154, 162
 Zuikis, žr.Gelčys Jurgis

Žaibas, žr.Gūžys Justinas
 Žaibas, žr.Kšanavičius Stasys
 Žaibas, žr.Lisauskas Martynas
 Žaibas, žr.Urbonavičius Kazys
 Žaliasis Velnias, žr.Misiūnas Jonas
 Žaliavėlnis, žr.Senavaitis Vincas
 Žaliukas, žr.Varkala Algirdas
 Žandaras(sl.) 135, 136
 Žarskus Vincas 37
 Žemaitis, žr.Tichanauskas
 Žemaitis Jonas 69
 Žemčiūgas 198
 Žentas, žr.Ašmona
 Žentas, žr.Ratkėlis Vincas

Žentelis 105, 106
 Žiedas, žr.Stravinskas Juozas
 Židonis Stasys 187, 191
 Žilinskas Jonas, sl.Tėvas 196
 Žilvitis(sl.) 34, 36, 65
 Žilvitis, žr.Raitis Pranas
 Žilvitis, žr.Gruodis Vincas
 Žilvitis, žr.Raišys Pranas
 Žinys (Žynys), žr.Puidokas Pranas
 Žioba Antanas 27
 Žiogas, žr.Stačiokas Algirdas
 Žirgelis, žr.Macijauskas Vaclovas
 Žitkevičius Viktoras, sl.Akmenėlis 97, 102,
 103, 104, 107
 Žiužnys Edvardas, sl.Ūsoris 196
 Živilė, žr.Tveragaitė Ona
 Žybartas, žr.Eidimtas Adolfas
 Žukas Jokūbas 27
 Žukauskas Bronius 105
 Žukauskas Feliksas 101, 109, 110
 Žukauskas Jonas 96, 103
 Žukauskas Vytautas, sl.Mėnulis 87, 88, 95, 96,
 97, 98, 103, 104
 Žvangas, žr.Benas Juodsnukis
 Žvejys, žr.Baltūsis Antanas
 Žvirblis(sl.) 106
 Žvirblis Vladas 122
 Žvirblis, žr.Doftartas Adomas
 Zujuš 129

VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

Abežė 220, 231
 Adžeronas 231
 Adžvovom 231
 Afganistanas 18, 19
 Afrika 74
 Agurkiškės 166, 172
 Aičioniai 23
 Aikinas 221, 225, 231
 Aleksandravėlė 15, 25
 Alizava 48, 67
 Alytus 9, 116, 162, 166, 167,

173, 181, 182, 183
 Alksniai 194
 Amalvos palios 123
 Ambarai 230
 Amerika 7, 14, 62, 69, 70, 71,
 73, 74
 Andrioniškis 33
 Andronovas 227
 Andzioba 27, 37
 Anglija 14
 Anykščiai 15

Antazavė 15
 Antonovas 229
 Archangelskas 232
 Arlaviškės 165
 Armališkės 157, 160, 164,
 176
 Arnava 208
 Ašminta 150, 167, 171
 Aukštoji Panemunė 160, 164,
 165, 166, 168, 169, 172, 173,
 174, 175, 176

- Aukštosios Plynios miškas 118, 121
 Avižiškiai 199
 Ažytėnai 214
 Babtai 196
 Baisogala 187, 194, 195, 196, 199
 Balbieriškis 124, 126, 136, 162, 173, 178, 179, 182, 183
 Balkojų miškas 121
 Beliūno miškas 126, 172
 Belogrodas 18
 Beržinbūdė 125
 Beržiniai 129, 136, 138, 141
 Betygala 196
 Biliūnai 39, 40, 52, 65
 Biržai 51
 Bolšaja Liaga 229
 Bolšoj Ungut 117
 Brasta 171
 Bratskas 7
 Bukai 194
 Bunikai 117
 Būdvielis 163
 Chamer Ju 221, 233, 236
 Choj 236
 Čečenija 19
 Čekiškė 196
 Čėšertas 221
 Čibju 231, 232, 237
 Čikaga 61, 69, 70, 71
 Čiudiškiai 175
 Čypeliai 40, 67
 Dabinta 145, 150, 156, 157, 163
 Dambrava 129, 133, 141, 146, 166, 167, 171, 174, 175
 Darsūniškis 150, 156, 157, 158, 159, 169
 Daugpilis 12, 13, 27, 63
 Digriai 151
 Drabčiūnai 237
 Donbasas 227
 Dotnuva 165, 196
 Dubingiai 215
 Dumbrava 172
 Dusetos 13
 Dutuva 227
 Dūkšta 63
 Endriškiai 117
 Estija 13
 Gainų miškas 226
 Gari 226
 Garliava 144, 151, 167, 176, 192
 Gelčiai 125
 Gelgaudiškis 117, 118, 121
 Gendvilai 39, 40
 Griškabūdis 117, 118
 Gimbogala 194
 Giniūnai 162
 Girininkai 165
 Girvalakiai 16
 Gižai 124
 Gyviai 172
 Gyviškiai 168, 172
 Gluosnykai 135, 138, 162, 164, 166, 167
 Gluosnykų dvaras 135, 136
 Grinkiškis 195, 196
 Griva 13
 Gorkis 168
 Gudeliai 126, 131, 133, 146, 162
 Gudžiūnai 196
 Gulbiniškiai 176, 177
 Guogai 166
 Frankfurtas prie Maino 70
 Ibas 223
 Igliauka 125, 129, 131, 132, 136, 138, 165
 Igliskėliai, vls. 128, 129, 134, 160, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 171, 172, 173, 174, 176
 Imbradas 15
 Indinas 224
 Indijana 73
 Inta 69, 220, 222, 226, 231
 Irkutskas 183
 Ižma 230
 Izraelis 225
 Jalinga 208
 Jasaičiai 190, 191, 194
 Jaunioniai 116
 Jearegoje 231
 Jeruzalė 67
 Jieznas 176
 Jonava 115, 196
 Josvainiai 196
 Jotyškiai 121
 Josvainiai 196
 Judriai 118
 Juksiejavas 226
 Jurbarkas 116, 117, 118, 121
 Jurla 226
 Juodbūdis 164, 170
 Jūrė 151, 165
 Karaganda 18
 Kaišiadorys 62, 163, 169, 194
 Kajackai 176
 Kalesnykų miškas 166
 Kalmerju 69
 Kalvarija 162
 Kalviai 174
 Kama 226
 Kamajai 69, 74
 Kampiniai 165, 176
 Kanašoras 227
 Kancakava 167
 Karališkiai 116, 122
 Karelja 230
 Kašoniai 176
 Kaunas 11, 13, 18, 32, 36, 37, 59, 73, 117, 118, 121, 126, 130, 139, 149, 154, 157, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 183, 186, 188, 189, 192, 193, 194, 200, 211, 212
 Kavarskas 31, 33
 Kazanė 115

- Kazlų Rūda 151, 164, 165,
 166, 170, 174, 176
 Kebliškis 143, 144, 166, 167,
 171, 173, 174
 Kelturas 226
 Kengyras 18
 Kermušinė 164, 166, 174
 Keturvalakiai 161, 168
 Kėdainiai 194, 195, 200, 212,
 213, 214
 Kiduliai 116, 117, 118, 121,
 122
 Kinija 62
 Kinjoleja 233
 Kirovas 115, 225
 Kižiai 133
 Kižiškiai 147
 Klaipėda 157
 Klebiškiai 162
 Kleboniškis 18
 Klepočiai 67
 Klevinė 125, 126, 132, 134,
 139, 140, 146, 170, 174
 Kniazpogostas 231, 237
 Krakės 192, 211, 214
 Krasnojarskas 117
 Kreivoji 162
 Krynas 230
 Krutoje 231
 Koltaksas 221, 231
 Komija 117, 193, 220, 221,
 225, 226, 227, 228, 232, 235,
 236
 Kosas 226
 Korėja 62
 Kortkerosas 223, 224, 231
 Kotlasas 237
 Kožva 227, 231, 234
 Kožvinskij r. 193
 Krasnojarskas 178, 186
 Krynas 226
 Krokialaukis 136
 Kruonis 150, 155, 157, 163,
 169
 Kudymkaras 226, 227
 Kuktiškiai 161
 Kulingiai 176
 Kumečiai 135
 Kumpupiai 117
 Kupiškis 15, 16, 34, 37, 38,
 65, 193
 Kupreliškis 48
 Kurtiniai 141
 Kriaušaičiai 117
 Labunava 198, 199, 209
 Lančiūnava 208
 Lankeliai 163
 Lapės 196, 208
 Latvija 13, 14, 20, 24, 27, 51,
 66
 Lazaretas 225
 Legymės miškas 122
 Lek Keme 233
 Lekėčiai 117
 Leningradas 58, 63, 234
 Lenkija 168, 169, 170, 176,
 220, 225, 234
 Levadai 229
 Liaušiai 122
 Lietuva 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11,
 13, 14, 16, 17, 18, 19, 22, 27,
 28, 29, 30, 33, 34, 35, 43, 54,
 55, 61, 62, 63, 64, 66, 68, 69,
 71, 73, 74, 116, 118, 121, 122,
 130, 160, 163, 165, 169, 170,
 174, 185, 186, 187, 188, 189,
 190, 193, 194, 195, 196, 214,
 221, 224, 225, 227, 230, 233,
 234, 235, 237
 Liepalotas 162
 Liepynai 160, 173
 Lybytnangus 231
 Lyda 13
 Lokčimlagas 231
 Lukšiai 117, 172
 Mačiūnai 167
 Maišiogala 30
 Maksimas 229
 Manskas 117
 Margava 132
 Margininkai 147
 Marijampolė, vis., aps. 8, 9,
 12, 123, 126, 129, 130, 131,
 132, 143, 160, 161, 162, 163,
 164, 165, 166, 167, 168, 169,
 170, 171, 172, 173, 174, 175,
 176, 177, 178
 Maržiškiai 164
 Maskva 7, 18, 58, 70, 71, 192,
 231
 Mažeikiai 9
 Mediniai 115
 Meiliškiai 195
 Meldaziškiai 175
 Menštrakis 128, 141
 Mergašilis 125, 126, 128,
 133, 168
 Mičiūnai 16, 67
 Miškinjolė 229
 Mižaičiai 194
 Mielaišupis 129, 161
 Mikališkis 129, 133, 139, 141
 Mingalas 231
 Miškiniai 169
 Mitrofanas 229
 Mituva 15, 19
 Moldavija 174
 Mordovija 184, 185
 Molėtai 174, 215
 Nartas 123
 Narva 13
 Nemunas 158
 Nendriškės 174
 Nibelija 233
 Niujorkas 71
 Nižnij Čiovas 236
 Notyga 68
 Obeliai 15, 25
 Obelinė 125
 Obšrūtai 125
 Omskas 115
 Ošiškiai 154
 Pabarčiai 162
 Pabradė 63
 Padeivanas 229, 230
 Padvariškiai 133

- Pacėriai 192, 194
 Pagraizio miškas 176
 Pakalniškės 114, 115
 Pakauinė 166
 Pakruojys 190, 194
 Pakuonis 143, 150, 154, 161, 162, 166, 167, 173, 174, 175
 Paliečiai 199
 Palju 229
 Palynai 193
 Pamaskvė 227
 Pamiškės 125
 Panausupis 123, 124, 134, 160, 173
 Pandėlis 25, 68, 74
 Panemunėlis 23, 25
 Panemunė 23, 25, 27, 30, 31, 150, 167
 Panevėžys 15, 187, 194
 Papiškiai 117
 Paryžius 57, 163
 Pašešupio miškas 117
 Pašlavantis 163
 Patamūšėlis 172
 Patamulšio dvaras 145
 Pavasakė 134, 163, 167
 Pavyte 144, 167, 176
 Pavolgis 226
 Pažėrai 171
 Pečiūra 193, 220, 225, 226, 229, 230, 232, 233, 235
 Pečiorskas 227, 229, 230
 Pečeldorlagas 231
 Penkinių dvaras 161
 Permė 226, 227
 Pernarava 196
 Pervazninkai 116, 121
 Petroniškės 15
 Pezėgas 231
 Pilėnai 35
 Piliuona 143, 149, 168
 Pilviškiai 176, 177
 Pinčiškiai 169
 Plutiškės 139
 Pomozdine 226, 231
 Prancūzija 146, 159, 163
 Prastovomis 194
 Prienai 124, 130, 162, 166, 167, 171, 174, 175, 176
 Prienų šilas 128, 130, 160
 Priepoliarė 231
 Prišmantai 193
 Prokovičbožas 229, 230
 Pskovas 63
 Puipiai 190, 194
 Punkskas 168
 Puponiai 67
 Puskelniai 146, 169
 Putriškiai 134
 Pužiškiai 161, 167
 Radvilai 125
 Radviliškis 187, 188, 189
 Ragotšilis 142
 Raišupis 168
 Raudondvaris 196
 Raželiai 150
 Ražiškiai 167
 Riazanė 115
 Rybnicas 225
 Ryga 14, 21
 Rytprūsiai 59, 117
 Rokeliai 164, 168, 175
 Rokiškis 15, 20, 23, 24, 25, 27, 31, 55, 68, 74, 171
 Roma 19
 Rotuliai 121
 Ropė 236
 Rozalimas 194
 Rudamina 169
 Rudnikas 235
 Rudšoro 223
 Rusija 5, 6, 8, 14, 18, 20, 220, 225, 230, 232
 Rusinka 140
 Raušupis 165
 Salapilis 11
 Sarginė 130
 Sarkodai 162
 Sasnava 126, 129, 139, 142, 146, 160, 161, 165, 168, 170, 172
 Seda 13
 Sedju 231, 233
 Seinai 168, 169, 213
 Salechardas 231
 Seredžius 118
 Seriogovas 221
 Sežvelvorlagas 231
 Smalinyčia 125, 126, 132, 140
 Sibiras 7, 35, 48, 51, 52, 58, 62, 65, 69, 70, 73, 74, 117, 118, 126, 130, 134, 147, 183
 Simnas 135, 142, 162, 166, 167, 173, 180
 Syktyvkaras 220, 223, 225, 226, 231, 236
 Skaliapas 229
 Skapagiris 7, 17, 18, 19, 42, 51, 54, 65
 Skapiškis 15, 16, 17, 19, 20, 21, 25, 27, 31, 32, 36, 39, 40, 42, 51, 55, 66, 67, 74
 Skėmiai 195
 Skriaudžiai 146
 Skriptiškiai 162
 Skrynupis 141
 Skrypynis 138
 Slavikai 117
 Slobodas 223, 225
 Smalinyčia 128, 147, 168
 Smilgiai 118
 Sobonas 224
 Soči 18
 Solovkų salos 230
 Sosva 226
 Sovietų sąjunga 62, 69, 70, 163, 227, 234
 Sruogos miškelis 136
 Splavbarakas 229
 Stačiūnai 187
 Suomenai 173, 175
 Subačiai 65
 Suomija 19
 Surviliškis 195
 Sutkai 116, 118, 121
 Suvalkeliai 144
 Sūkuriai 182
 Sverdlovskas 115
 Svilių miškas 195

Šaltai 125,
 Šakiai 117, 118, 121, 171, 172
 Šarabūdė 172
 Šeduva 187, 188, 189, 191,
 192, 193, 194
 Šešuoliai 33
 Šėta 208
 Šiaudinė 117, 118, 121
 Šiaulėnai 187, 191, 193, 194
 Šiauliai 9, 17, 188
 Šilavotas 128, 129, 138, 161,
 163, 167, 172, 173, 175, 176
 Šilinkai 117, 118
 Šimonai 38, 66, 67
 Širvintos 31, 32, 33
 Šiugždai 182
 Šiukariškis 172
 Šlavančiai 174
 Šlynakiemis 168
 Šunskai 169
 Švarėgių miškas 118
 Švedija 191
 Švedukalnis 15, 20
 Švenčionėliai 63

 Tadžikija 227
 Takaniai 208
 Tatkoniai 67
 Taurakiemis 175
 Troickas 227, 229, 230
 Troškūnai 32
 Taručioniai 67
 Timšeras 225
 Topolio dvaras 51, 52, 54
 Turmantas 13, 63
 Turmiškis 7, 34, 37, 42, 45,
 46, 48, 54
 Tursonai 168

 Uchta 220, 225, 230, 231,
 232, 233, 237
 Uchtlagas 236
 Uchtpečlagas 231, 232, 237
 Uchtžemlagas 233
 Učeska 228
 Uljanovas 224, 225
 Ukmergė 29, 30, 31, 32, 33,

34, 65, 114, 161
 Ukraina 226, 230, 233
 Upitlagas 232
 Upninkai 115
 Uralas 165
 Usa 233, 234, 235
 Ust Iljičius 230
 Ust Kulonas 224
 Uste-Liaga 228, 229
 Ust Lokčimas 224, 225
 Ust Nemas 224, 225
 Ustvymlagas 231, 236, 237
 Utena 20, 32, 171, 215, 237
 Užgirėlis 150, 158
 Užpaliai 171
 Užvalkiai 212

 Ūta 136
 Udrija 183,

 Vaigačo sala 231
 Vainiškiai 44
 Vaišvydava 149, 150, 151,
 152, 157, 158, 159, 160, 172
 Vaiva 178, 179
 Vaižove 226, 233
 Valenkiškės 175
 Vandžiogala 196, 208
 Varnabūdė 125, 126, 151,
 161
 Vašingtonas 70, 71, 74
 Veiveriai 161, 164, 165, 170,
 171, 172, 173, 176
 Velikije Luki 13
 Verchnij Čiovas 224
 Vermachtas 13, 14
 Veselava 125, 128, 164
 Veslianoje 226
 Vėžėliai 19, 34, 36, 37, 48, 54,
 55
 Viackas 227
 Vidgiriai 168
 Vididškės 33
 Vierchnij Čiovas 236
 Viešintos 32
 Vietninkai 122
 Vievis 184, 185

Vilkabūdė 125, 128, 131,
 132, 142
 Vilkaviškis 161, 162, 168, 176
 Vilkija 196
 Vilnius 12, 20, 21, 27, 28, 30,
 49, 56, 57, 58, 62, 63, 70, 114,
 115, 142, 163, 170, 173, 183,
 184, 188, 189, 191, 198, 211,
 212, 213, 214, 215
 Viltrakiai 171
 Vizbarai 136
 Vyčegda 221, 223, 224, 226,
 230, 237
 Vyčius (Vyčiai) 147, 165,
 169, 173
 Vyringas 223
 Vodnyje 231
 Vodnu 233
 Vokietija 10, 12, 13, 14, 19,
 30, 34, 59, 71, 121, 226
 Vorkuta 7, 13, 58, 69, 73, 130,
 133, 214, 220, 221, 223, 224,
 226, 227, 228, 231, 233, 234,
 235, 236
 Vorkutstrojus 233
 Vorkutlagas 233
 Vožajolis 231, 236

 Zanavykija 116, 122
 Zarasai 13, 14, 15, 20, 70
 Zareče 230
 Zapane 230
 Zatonas 230
 Zavišinas 195

 Žalioji 125, 143, 147
 Žalioji giria 66
 Žeimiai 196
 Žiliai 116
 Žiemkelio miškas 151
 Žiūroniai 178, 183, 186
 Živavodė 138, 139, 164, 173
 Žuvintas 135, 137
 Žuvinto palios 135
 Žvirgždaičiai 171
 Zarasai 171